

Vas Gereben

A nemzet napszámosai

MAGYAR KORRAJZ

Tartalom

A megfogott vendég	A szabolcsi fiúk
Régi képek	Egy éj a táborban
Egy régi auktoritás	Kié lesz a gyermek?
Paraszt pátriárka	A szabolcsi indítvány
Ki a vivát?	Patvaria, vagy: frater audiat
A szent-mihályi bíró	Fogadó a «Nagy rétes»-hez
A bírópálca	Egy igazi történet
Az örökös katonák	Huszár és prókátor
A debreceni kántus	1823
Doktor Sándorffy	A szabolcsi gyűlés
Nemzetes asszony	Quod licet Jovi, non licet bovi
A kedves atyafiak	A nagy kabát gombja
Az Orbán süvege	A régi ellenségek
Az íródiák	Köntös Mihály uram
Értsük meg egymást!	Politikus csizmadia
Balogh kanonok naplója	Fejedelmi gondok
A konviktusi diák	Kövér szomorúság
Magyar konzervatórium	Mi lesz már ebből?
Sándorffy nevenapja	A zöld ág
Halál ellen nincs orvosság	Van-e eladó leány?
Ki az úr a háznál?	Rév-Komárom
A váratlan vendég	A nagy kabát titka
A földönfutók	A szökött katona
A megásott verem	Kállótól Vácig és Komáromig
A Szabolcsi alispán	A megoldott csomó
Az ötvenévi csárda	Az utolsó fölvonás
Két szomszéd	

Magamnak kell elbeszélnem ezt a történetet és csak azt sajnálom, hogy nincsen nótája, hogy hadd ríkatna meg benneteket, mikor az első cigány tizenkettedmagával végighegedülne.

Szép lassan kezdődne a nóta, az első hegedű után alig merne megszólamlani a többi, kivált a nagybőgő, mely úgyis csak kullogva megy a többi után, hogyha a többi elment, ő se maradjon otthon; a klárinét is alig merne megnyikkanni, mely a többinek szomorúságából egy maga mer kivigyorogni, összelótván-futván a sok hangon, mintha mindig csiklandozná; míg a három kontra a sarokba húzódván, csak nyögni segítene. A cimbalom lenne a legelső kísérő, mintha legjobban megférne benne az az ötvenesztendős küzdelem, mit én elmondani kívánok, és csak annak az egy embernek a keze után szólamlík meg, ki két kis fának begöngyölt végével érintvén a beszédes húrokat, oly szépen csalja ki a hangot, míg az avatatlan kéznek legelső ütése rögtön agyonverné.

Hosszú útra megyek, apáink erkölcsét akarnám elhozni a múltból, bár csak valamennyien eljönnétek velem. Nem hívok senkit; hanem aki a múltnak tetteiben példát nem lát, ki a jelenben teendőt nem talál, s jövődőért áldozni nem akar..., kérem, ne jöjjön el.

A megfogott vendég

Tizenkét faluban dobolták ki, hogy Kállay Miklós úr egy korcsmárost kerestet saját falujába, hol a nagy korcsma üresen áll; mert a volt korcsmárost kihordatta a nagyságos úr a határra, minthogy egy úri vendégnek éjjeli szállást mert adni, holott ezt kötelessége lett volna a kastélyba küldeni.

A szomszéd faluból akadt egy emberséges ember, ki a dobszó után tarisznyát akasztván nyakába, elballagott nagyságos Kállay Miklós úrhoz és a beköszöntő után jelentette, hogyha meg lehetne az egyezség, ráadná magát az ilyen mesterségre.

- Mi lenne az utolsó szó, nagyságos uram? - kérdi az ajánlkozó.

- Előbb az elejét hallgassa meg kend, édes jó barátom - felel Kállay Miklós úr - az utolján aztán aligha veszünk össze, azért hát az első az lesz, hogy akár nappal, akár éjjel jöjjön szálló, amint kend azt észreveszi, hogy az nem valami szűrőn vagy szalmán hentergő ember, hanem főtt ételhez szokott, hozzám küldi be, vagy nem ad kend neki enni, ha még úgy könyörög is... ha megegy, majd bekergeti a kínja.

- Értem, nagyságos uram, hanem én miből élek akkor?

- Majd azt is megmondom. Másodszor: Minden ilyen vendég után jár kendnek egy ebédért huszonöt garas, a vele lévőktől szintén annyi, a cselédjétől pedig fele, hanem ha kend mindamellett egyetlenegy letartóztatni merészelne, rögtön a határra hordatnám kendet. Most alkudozzék kend!

- Nem alkuszom, nagyságos uram, a többi dobszó után is tudom.

Így alkudott meg Kállay Miklós úr, és így lőn korcsmáros a másik, elszánván magát, hogyha a vendég jó szóval nem akarna a kastélyba menni, vasvillával is bekíséri, nehogy megtörténjék vele az a csúfság, mit Kállay Miklós úr nemcsak szóval, hanem egy ív papirosra írásba is megígért.

Ennyi előzmény után most már megmondom, hogy ez az alku ezelőtt ötven esztendővel történt nemes Szabolcs vármegyében, éppen abban az időben, midőn az első alispáni szék és a szentmihályi bíróság üres volt; pedig a főispán nagyon kemény parancsolatot kapott, hogy a föld alól is kerítsen elő egy erélyes alispánt, ki a megyében parancsolni tudjon, mert hogy többet ne említsek, Szent-Mihályon minden harmadik hónapban új bíró kellett, tovább ki nem állván egy is a falubeli legénységnek vásottságát, mi azon kezdődött, hogy a bíró lovainak farkát elvágták, ökreit almásszürkére füstötték, dolmánya ujját kikerekítették; végződött pedig úgy, hogy csizmaszárába tüzes taplót tettek.

Szabolcs vármegye sokról volt akkor is nevezetes, főleg pedig arról, hogy a falukon a verekedés mindennapi kenyér volt és ha két ember találkozott az országúton, csak azért is összefirkóztak, hogy megmutassák, hogy senkitől sem félnek. Annál jobb dolga volt az idegennek, erőnek erejével behúzták az országútról, jól tartották borral, pecsenyével, csak hogy ki ne fogyjon Szabolcs vármegye a jó hírből; hanem e jó tulajdonság mellett engedelmeskedni senki sem akart és a főispán megindult Bécsből ez egyenes országba, zsebjében lévén a nagypecsétű levél, abban pedig a kemény parancsolat, melynek el kellett volna szolgálni egész Nagy-Kállóig.

Ilyen képe volt akkor Szabolcs vármegyének, vagy tán többnek is a francia háború alatt, hova a fiatal ember mind oda volt szerencsét próbálni, tehát észreveszik önök ebből is, hogy jó régen történt ez a dolog, ámbár még inkább elhiszik, ha mondom, hogy akkor történt, mikor a mágások legtöbbször németül, a nemes urak pedig széltében-hosszában diácul beszéltek.

Kállay Miklós megfogadván a korcsmárost, nyugodt volt, hogy legalább az éjjeli vendég meg nem szökik, a nappalira úgy is egy vén hajdú vigyázott, egyéb dolga nem lévén, mint olykor kitekinteni az országútra, hogy amennyire lehet, már messziről észrevegyék a keresztülutazót, Kállay úr pedig otthon lévén, vagy az ablakból, vagy a kert sarkán lévő lugasból lesett a járókelő népre.

Amilyen szigorú becsületesség uralkodott a háznál, olyan kegyetlenül hazudott minden cseléd, ha a kedves vendég idő előtt el akart távozni. Lelopták még a sínvasat is a kerékről s addig elő nem került, míg a vendég nagynehezen el nem koldulta magát.

Házasságának tizedik esztendejét ülte volna meg Kállay Miklós, ha nem félne, hogy a meghívott vendégeknek jó része elmarad, azért egy hét óta nem győzi írni a sok levelet, hívogatja minden oldalról őket, el is jönnének szívesen, ha megint idejében szabadulni is lehetne, pedig most már egyiknek tarka malacnak a fájából, a másiknak jó kopót, a harmadiknak ürmöt ígér, a negyediket pedig azzal fenyegeti, hogy ellopatja a saját házatól és vason hozatja el, pedig akkor haza nem ereszti félesztendeig.

Na, nem lehetett panasz, szaporodott a vendégszám, Kállay Miklós mindjárt a kapunál várta őket, aztán apróra szorongatván a jó barátokat, kinn maradt lesre, hogy még az utazó népet se mulassza el; elég nagy az ebédlő, lesz puha széna, a férficseléd azon is elalszik.

Ezen a napon ért a főispán a vármegyébe s új ember lévén, majd kopaszra vakarta a fejét búbanatában, hogy hol fog egy alispánt, mert a szabolcsi ember ugyan a legalkalmasabb ember arra, hogy ellenséget verjen és másnak parancsoljon; hanem hogy engedelmessédjék, azt nehéz lesz megpróbáltatni vele.

Az alföldi utak porhanyóra rázták a méltóságos főispán urat, mióta a bécsi puha párnákat elhagyta, nem aludt egy jó éjszakát; de már nem messze van Nagykálló, egyetlenegy keserves éjszakára szánta még el magát, aztán vége a nyomorúságnak.

Csak már tűrhető korcsmára akadna, hol a vendégtől nem kérdezik, hogy hozott-e magával ennivalót. Mert ilyen korcsma is volt ám akkor, és megelégedett a vendég, ha esős időben föld alá került, akkor is jaj volt az utolsónak; mert ha későn talált jönni, még a félszerben sem adtak helyet, legfeljebb, ha valami nagyságos úr volt, föleresztették a tűzhelyre, hogy ott melegedjék föl.

A főispán urat éppen e helységben érte az éjszaka, azért a vendégfogadóhoz utasította a kocsist, ki megeresztvén ostorát, nagy durrogatással ért a korcsma udvarára, s a neszre a kutyák után nagy lassan a korcsmáros is kiindult, nem annyira azért, hogy a vendéget behívja, hanem hogy olyan embert lát-e, kit még egy faluval odább is kergethet?

- Maga a korcsmáros? - kérdi a főispán a tornácban álló embert.

- Itt állok - felel az olyképpen, mintha a sötétben tapogatni kellene, merre áll.

- Kapok-e helyet éjszakára? - kérdi ismét a főispán kiszállva a hintóból.

- Még nem tudom, - válaszol a korcsmáros folytonos egykedvűséggel.

- Tehát mikor tudja meg, a patvarban, ha most nem? - bosszankodik a vendég.

- Csak etetni akar az uraság? Mert akkor lesz hely - magyarázkodik amaz. - De ha itt akar háltni, akkor nem tudom, hogy leszünk.

- A főispánnak csak kerül a vármegyében szállás, azt hiszem! - pattan föl végre a vendég. - Lászon hozzá szaporán, hogy helyet adjon.

- Ha ezt előbb tudtam volna! - kiált föl a gazda, de a másik is rögtön szavába vág:

- Tehát már előbb adott volna helyet, úgy-e?

- De, méltóságos uram, akkor be sem eresztettem volna; mert Kállay Miklós uraság reggelre a határra hordatna, ha az urasághoz be nem küldeném az ilyen úri vendéget.

- És ha én mégis itt akarnék maradni?

- Akkor meg én nem maradok itt, méltóságos uram; mert nekem ez már kialkudott egyességem, azért alázatosan engedelmelek kérek, vagy a méltóságos úr menjen a kastélyba, vagy én hurcolkodom ki, nagyobb igazságért még a leveletem (értsd: szerződés) is kihozom.

- Hát ki parancsol nekem? - kérdi az úr.

- Senki sem, méltóságos uram; hanem annál inkább parancsol nekem Kállay Miklós úr, pedig ha engem ő elcsap, három vármegyében országos rossz embernek tartanak; azért alázatosan esedezem, majd odaterelem ezt a négy lovat.

A főispán új ember volt a megyében, tehát semmi csoda, hogy Kállay Miklós urat nem ösmeri; hanem hadd menjen csak a kastélyba, majd megismerkedhetnek.

Csakugyan úgy lett, a korcsmáros a négy ló előtt ballagva vezette vendégét a kelő hold világánál a csinos úri lakig, melynek elején Kállay Miklós úr tajtpipából füstölve állt, s igen természetesnek találta, hogy a négy lovas hintó éppen a háznak tart; hanem midőn észrevette magát a korcsmárost, rögtön elgondolta, hogy az nem valami közönséges vendég, különben a magyar korcsmáros mindig elegendőnek tartja, ha vendégét a kutyaugatás kíséri ki az udvarról, s így, hacsak maga ott nem feled valamit, a korcsmároséból ugyan nem visz el egy árva fillérnyit sem.

- Ki ül a kocsiban, Márton gazda?

- A méltóságos főispán úr maga személyében, megtiszttelem a nagyságos urat.

- Ember kend, Márton gazda! - mondja Kállay, megveregetvén a korcsmárosnak vállát, elgondolván, milyen veszedelemben forog egy szegény korcsmáros, ha a főispánnak nem engedelmeskdik, aztán ha van is rá eset, hogy az ilyen magyarnadrágos ember külön szobát tart a vendégnek, de míg azt nagy rimázkodásra beereszti, csak azon a nyelven beszél vele, mellyel az utolsó marhahajtóval, mikor éjfélben az ablakon nyújt ki neki egy messzelyt a négygarasosból.

Kinyílt a hintóajtó, a főispán maga előtt látta a háziurat, kivel a korcsmáros ekképp ösmertette meg a méltóságos urat:

- Méltóságos főispán úr, itt áll Kállay Miklós úr ő nagysága, én meg elmegyek haza. - Ezzel fölcsapta süvegét s magukra hagyta az urakat.

- Uram, - kezdi a főispán, - nem kívántam alkalmatlankodni; hanem a korcsmáros ki akart előlem hurcolkodni; mert azt mondja, Kállay Miklós úr kihordatja a határból, ha ide nem szálllok.

- Nincs különben, méltóságos uram, - mondja Kállay, - ebben a helységben én vagyok az úri korcsmáros, és csak azért nem ütök ki cégért, hogy az oláh cigányok be ne járassanak, azoknak és más szénán heverészőknek a korcsmában is elég jó helyük van.

- És csakugyan nem adott volna helyet az a korcsmáros?

- Azt hiszem, nem; különben pedig csak addig maradt volna meg az én korcsmámban, míg béreseim megérkeztek és kihordatták volna a határra.

- Azt csak nem tenné meg Kállay úr?

- Eggyel már megtettem, méltóságos uram, a többi aztán látja, hogy én nem szoktam tréfálni.

- Tehát félnek Kállay úrtól.

- Azt nem cselekszik, méltóságos uram, meg nem is kívánnám, hogy cselekedjék.

- De hát hogyan engedelmeskednének, ha nem félnek?

- Majd azt is megmutatom, méltóságos uram, ha egy pár napig lesz szerencsém.

- Holnap szeretnék tovább utazni.

- Azt elhiszem, hogy méltóságos uram szeretne; de én meg nem szeretném; azért méltóztassék csak besétálni, majd aztán ott benn arról is beszélgethetünk.

- Na, egy nap nem a világ.

- Aztán egy héttel több vagy kevesebb, méltóságos uram.

- Hohó, én addig Szabolcsmegyének felét akarom megismerni.

- Akkor meg már éppen nem ereszttem méltóságos uramat, - mondja Kállay - a fél vármegyével el se kezdjük.

- No de én a másik felét is hozzágondoltam.

- Annál jobb, úgy az egész vármegyét megtalálja méltóságos uram, nálam ma egy kis ünnep van; ilyenkor pedig akit én szeretek, megjő, akár akarja, akár nem; mert aki ma nincs itt, holnap még az ágyból is elhozzatom.

A főispán megadta magát és a lakház belsejébe tartott, vigasztalván magát, hogy ennél rosszabb helyre is akadhatott volna.

Kállay Miklós előreereszté méltóságos vendégét, s a szobák egyikében üdvözlé, hogy hajlékában őt fölkeresni méltóztatott, pedig jól láttuk, hogy öméltósága bizony nem jött volna, ha a korcsmáros azzal nem ijeszti, hogy megszökik előle.

A főispán magyar mentéjét még a folyosón helyrerángatá, ennyi készülődés elég volt a jó magyar háznál bemutatni magát, s minthogy itt reménységén fölül a szabolcsiakat együtt leli, körülnézhet köztük, ha találna valami alkalmas embert az alispáni székbe.

Nagyon megörült a háziasszony a vendégnek, és ennyiből igaza volt, midőn azt monda, hogy a főispán úrnak e leereszkedését szerencsének tartja, s a rövid bevezetés után ment az asszony a konyha felé, még vacsora előtt kitudván a főispán huszárjától, hogy mi legyen öméltóságának legkedvesebb étele, hogy a háziasszony becsületet valljon e ritka vendég előtt.

Régi képek

Az 1810-ik esztendőnél kezdődik e történet, azért jól meggondolják önök, hogy az akkori dolgok nagyon nem hasonlítottak a mostaniakhoz. Mai napon úgyszólván kocsin ül az egész világ, lőt-fut mindenfelé, kivált amerre vasút csavarodik, mi ekkor éppen nem volt, s akinek nagyon sürgős dolga nem volt, maradt otthon veszteg, s ha már annyira körmére égett a dolog, egész álló napig azon törte fejét, hogy délre hol száll meg. Elereszi-e majd a gazda még aznap? hát másnap mikor indulhat meg? s ha majd Péter bácsihoz száll, mit füllentsen Pál bácsinak? hacsak meg nem alkuszik vele, hogy visszajövet meg ahhoz száll; hanem akkor is jól kiszámítsa a vacsorát, ebédet vagy reggelit, mert vajmi nagyon hirtelen megharagszik az egyik atyafi, ha a vendég a másik atyafinál többet ehetett meg, mint nála.

Amint a vendég megérkezett, rívafakadt a sok baromfi; mert azt halomra ölték, s a rézmozsár oldalát már azért is többször megütögették, hogy az udvaron levő idegen, vagy a hallgatódzó szomszéd is tudhassa, milyen nagy húhó lesz; a háziasszony pedig utánalátott az étlapnak, melynek fődicsősége az volt, hogy a leves után minél későbbben következzen a marhahús. Egy ilyen ebédről a szintén meghívott szomszédok hetekig elbeszéltek; egyiknek ez volt jó, a másiknak amaz, aki tudniillik arról beszélt, ami neki megtetszett; hanem olyan is volt, aki arról beszélt, ami neki nem tetszett; például a fánkban kevés volt a befőzött, vagy a töltött báránypecsenyében egy kis fonáldarab maradt, mi aztán úgy «négyszemközt szólván»-képpen, az egész vármegyét megjárta.

Persze, hogy akkor sem voltak az emberek angyalok; irigykedés, emberszólás szintén divat-ban volt; hanem ezen kis eredendő bűnök rendesen azért követték el, mert azt a védegyleti erkölcsöt, a vendégszeretetet mindenki úgy akarta gyakorolni, hogy ne találják párját. Úgy érte el legkönnyebben a gazda, hogy házának becsülete messze földön ismeretes volt, s habár ugyanazon vendég ritkábban jött is, de amikor itt volt, azon napot elfeledni akarva sem tudta.

A Kállay-ház egész Szabolcsmegyében elismert első ház volt vendégszeretet tárgyában, amint a korcsmai jelenetből is láttuk, akinek azon volt útja, vagy éjjel kellett a falun átszökni, ha sürgetős dolga volt, vagy megadni magát a bevett szokásnak és első két nap még elő se hozta, mikor akar elmenni; mert ott már mindent elkövettek az elutazás meggátlására; sőt egyszer az is megtörtént, hogy valakinek hintajáról lemaradván a keréksín, a kovács addig tatarozta, hogy valósággal egészen új kovácsmunkát készítettek s belekerült két hét, míg elmehetett.

Méltóztatik tehát érteni, mit értett Kállay Miklós úr, midőn a főispán úrnak azt mondá: «Az elmenetelről ott benn is beszélhetünk.»

Ennek nagyobb bizonyágául azt hozom föl, hogy mielőtt vacsorához ültek volna, a méltóságos főispán úrnak huszárja alázatossággal jelenté, hogy az utazókocsinak egyik tolla kettépatlant, éppen most nézegeté a kovács.

Eszem ágában sincsen magyarázgatni, miképpen törött el ily hirtelen a kocsinak tolla, legfeljebb azt mondhatom, hogy ő kigyelme konvencióos kovács; és az ő dolga lesz az eltörtött portékát megcsinálni és ezer szerencse, hogy a főispán úr ilyen jó helyen van s nem valami csárdán, milyenek jó számmal vannak egész Szabolcs vármegyében.

- Kedves Kállay úr, - szólalt meg a főispán - most már akaratja ellenére is itt maradok, míg ezt a szerencsétlen kocsit megcsinálják.

- Na, legalább nem kell a kerekeket eldugni - mondja a háziúr, nagy örömmel vezetve vendégét a vacsorához, mely máshol olyan ebéd lenne, hogy húsvétnapra is beillenék, s a gazda még a főtisztelendő esperes és főbíró urat is meghívna, az meg tudnivaló dolog, hogy az esküdt úr akkor is elmenne, ha nem hívnák.

- Itt, amint veszem észre, valamennyien magyarul beszélnek! - jegyzi meg a főispán.

- Feleségem a diák szót nem érti, én meg a németet, - válaszolt a háziúr - azért csak magyarul beszélünk.

- Minő jó, hogy egy harmadik nyelv is van, melyet közösen értenek.

Meg ne botránkozzanak olvasóim, a főispán úr becsületes magyar ember, de ezelőtt ötven esztendővel alig akadt volna egy városban harminc ember, aki azt természetesnek ne találta volna, hogy okos ember rendesen diákul beszéljen, - aztán az asszonyok szinte pretendáltak maguknak annyi szabadságot, hogy ha már diákul nem tudnak, legalább németül beszélhesenek; mert nagy szégyen lett volna valamely idegen nyelvet nem tudni, ámbár ha a magunkét nem tudta valaki, azért senki sem szégyenlette el magát.

Ilyen idők is voltak Magyarországon és midőn a múlt időkről szólunk, elmondunk mindent, mert a fakó lónak fakóságát akkor látjuk meg legjobban, hogyha a pej mellé állítjuk.

Ó, ha mind előttünk feküdne az a sok iromány, melyben a magyar nyelvet és alkotmányt diákul védelmezték, megijednénk a halmaztól, de őszintén örömet éreznénk annak elolvasásánál, mint a madár, melyet saját hangján csálnak meg maig is s a jámbor állat későn látja, hogy csak addig füttyölök megszokott nótáját, míg a lépre nem megy.

Én nem véletlenül, hanem készakarva vezettem önöket olyan régi házba, hol mindig tisztelték nyelvünket és mégis alkalmuk lesz önöknek meglátni küzdelmét azon becsületes embereknek, kik a nemzet napszámosai voltak.

- Régi házások, kedves Kállay úr? - kérdi a főispán.

- Ma üljük annak tizedik esztendejét, méltóságos uram - szólt örömmel a gazda - s amint látni méltóztatik, ezen estén ilyen szép számmal sereglének össze jó barátaim, kiknek ebbeli szíves megemlékezésüket lelkemből köszönöm.

Kállayné asszonyság az első helyen szem előtt lévén, tisztességesen lesüté szemeit s az egyszerű megemlékezés úgy megpirítá, hogy kénytelen lőn tányérába nézni s ha a viaszgyertyának hamva oly hosszú nem volna, még azt a fényes könnyűt is megláthatnák, mit a tányérra sírt.

A főispán legközelebb esett a gyertyához, el is akarta venni a hamvát; de a világban jártas-keltes lévén, észrevette az asszonyságnak lecsorduló könnyét, előbb időt engedett a nőnek a kinyugásra s aztán koppantá el a gyertyának hamvát.

- Persze, egy kis históriája csak volt az ismerkedésnek - tréfálkodék a vendég, jól esvén neki a kötekedés; mert a nő mindig hirtelen újra szépül, ha rajongóbb óráiból alkalmasan fölemlítenek egyet.

- Kurtán történt meg az egész - felel rá Kállay, megengedvén mára magának azt a kis bőbeszédűséget - boldogult édesapám egyik vasárnap isteni tisztelet előtt beszólított magához, pipáját előbb fenéig kiszíttá, addig természetesen egy hangját sem hallani s midőn pipát szokott helyére nagy vigyázattal letette, felém fordulván, azt mondja:

- Hány esztendő is vagy már, édes fiam, Miklós?

- Vagy harminc, édesapám.

- Biz az lesz annyi; hanem, hogy még bizonyosabban tudjuk, amott van a corpus juris, a belső táblára vagytok fölírva: ámbár a kalendárium is megvan, ha meg akarjuk keresni, abban is meglesz; csakhogy édesanyád oda a csira tehénnek borját is melléd írta, az gondolta, úgy is jó lesz... én azonban íme, látod, szépen megírtam napját, óráját és édes Miklós fiam, egyetlen hía sincs ma már a harminc esztendőnek.

- Tudtam, édesapám.

- De azt nem tudod, amit most akarok mondani?

- Azt még nem tudom.

- Gondoltam valamit, látod, itt volna ám az ideje, hogy megházasodjál.

- Eddig nem szólt édesapám.

- Nem akartalak igen korán biztatni, a fiatal ember mielőtt a harmincadik esztendejét elérné, olyan mohón kapja a dolgot, hogy egyszerre kettőt is elvenne, harminc esztendő korában már belátja, hogy elég abból egy is, azért, fiam, itt az ideje, majd később annyira megokosodol, hogy egyet sem fognál elvenni.

Kállayné fölveté szemeit s valóban tíz évvel előbb sem lehettek sokkal szebbek, mint e pillanatban, midőn némi kis megilletődéssel nézett férjére, ki saját szerencséjére, éppen az asztalnak ellenkező oldalán ült, különben rántott volna egyet a mentén.

A háziúr azonban egész fölmelegültséggel folytatá:

- Ha édesapám is akarja - felelék - én sem bánom, házasítson meg édesapám.

Itt megint meg kell állanom; mert nem tudom, e pillanatban ki olvassa e korrajzot s valami fiatal ember nagyon könnyen elvigyorogja magát, mert szörnyű ügyetlenségnek tartja, hogy akkor egy harmincéves ember ennyire nem tudott maga lábán járni, holott mai napon a húszéves legényke nagyon is jól tudja, hogyan kell megházasodni, sőt elegendőnek tart egy pillanatnyi látást, bolondulásig szerelmes lesz és kész megházasodni.

Ezt szóról-szóra hiszem, hanem akkor is szerette a férfit a leányt - de nem bolondul; megházasodott végre - de aztán nem is vált el oly könnyen, mint most.

- Apám aztán kikérdezett, hogy biztattam-e már valakit s minthogy ilyen mesterséget sohasem folytattam, édesapámmal elmentünk a szomszéd faluba leánynézőbe az én kedves életpáromhoz, tudniillik ebéd után egy órakor, minthogy édesapám házában és valamint nálam is déli harangszókor az asztalhoz ülünk, egy óra után végezvén az ebédet, befogattunk, átmentünk, gondoltuk, vasárnap délután együtt lesznek s az én édesapám a beköszöntőt elvégezvén, az előjáró beszéd után mindjárt megmondá, miért jöttünk s minthogy azok sem haragudtak meg, hanem hozzávetvén azt az egy föltételt, hogyha a fölséges úristen is úgy akarja, nem ellenkeznek benne. Ott marasztottak bennünket aztán ozsonnára, addig az öregek beszélgettek helyettünk is, megelégedtünk a nézéssel, hanem mikor elbúcsúztunk, az én kedves mátkámnak kisujját mégis megszorítottam. Ennyiből áll az egész történet.

Amint adva volt, úgy vette a hallgatóság s minthogy az egész hallgatóság derült lón az előadásra, Kállay még megtoldá a végét.

- Mikor aztán hazajöttünk, édesapám pipára gyújtván, beszélt nekem olyant, minőt még sohasem beszélt, s ezt azért mondom el, hogy más is meghallhatja. Látod, fiam - beszélé az öreg úr - Verböczy ugyanazt mondja: a te hatalmad alatt lesz a te nőd és tőle származó gyermekeid, hanem édes fiam, Verböczy uram maga is feleséges ember volt, mint hitelesen tudom, valamint azt is tudom, hogy az országban való parancsolgatást is nagyon szerette,

könnyen elhiszem tehát, hogy ezt az egy-két szót a maga jóvoltáért dugaszolta a törvények közé, hogy így otthon a bibliát saját feleségének fejére olvassa.

Mikor a földedet akarják elzavarni, Miklós fiam, akkor kérj tanácsot Verbőczy uramtól, mondhatom, bölcs ember volt, elmehetsz a szaván, hanem valamint azt nem írja meg ő kigyelme, hogy hányszor szabad a feleségedet megölelni, mert volt annyi esze, hogy farkasnak nem kell berket mutogatni; úgy azt is csak saját eszed után tudd meg, hogy ahol egy rúd mellett két ló van, csak egyformán kell ott mindeniknek húzni, azaz, hogy a feleségé legyen a fele hatalom is.

Fiam - folytatá szemközt fordulva - nagyon jól van az Istentől elrendelve, hogy a férfi járja keresztül a tizenkét iskolát, mert lásd, erősebb a férfi, illő tehát, hogy addig pallérozza az eszét, hogy azt az erőt ne úgy használja, mit ökor a szarvát, hogy csak öklelni tud vele. Istenben boldogult édesanyád ugyancsak okos asszony volt; hanem mégis vezetni kellett, minden kicsinyért elsütötte a legnagyobbik ágyút, én pedig szépen hallgattam egy darabig, s mikor látta, hogy én még mindig csöndes vagyok, nyakamba borult sírva, s minthogy ez kétségtelen jele annak, hogy a töltés elfogyott, akkor megsimogatám szépen, s bizonyossá tettem, hogy amit kíván, én olcsóbbért is megteszem. Így nagyhamar megunta a lármát, a sírást pedig röstellte, s ha valamit akart, szép szóval kezdte.

Az eszed uralkodjék, fiam, s nem az akarat, akkor elhiheted, a gyöngé asszony melléd erősödik, és csak így éred el, hogy feleséged szeret és becsül is, dixi!

Itt elvégezte Kállay Miklós úr az előadást, híven följegyzém ide az elmondott szavakat; mert ezek megérdemelnék, hogy a száz esztendő kalendáriumban is kinyomtassák, legalább maradjanak meg például mindazoknak, kik mostanában a leánynak lábainál a cipőtalpat is megnyalják, esküvő után egy esztendő múlva meg ők akarnák talpuk alá terelni az asszonyt.

A főispán úr nagy érdekeltséggel hallgatta a beszédet, neki a tárgy mindenesetre meglepő volt; mert ő többnyire Bécsben lakott, hol a nagy világ élt, mely a francia könyveket olvasta, és szóról-szóra kitanulta belőlök, hogy a franciáknál nem szokás szeretni az embernek a maga feleségét, s íme, Szabolcs vármegyében ugyancsak okosan bebizonyítja egy magyar nemes, hogy de bizony lehet szeretni; mert amint a vacsora elvégződött, Kállay uram kedves egészségére kívánván a falatozást mindenkinek, életpárját úgy megölelte, megcsókolta, hogy a főispán úr szinte rájok feledkezett.

Midőn a főispán úr lefekvéskor egyedül maradt, még mindig a látottakkal foglalkozék, és nem tagadhatta el magának, hogy ő ugyan sok érdekes dolgot olvasott már a francia dolgokról, mikor a vén emberek is szélteben-hosszában teszik azt a bolondot, mit bármely fiatal ember; de azért ezt is megírhatnák franciául, már csak azért is, hogy Szabolcs vármegyében is történik valami, ámbár ugyanott franciául kevesen tudnak még. No de azért ne siessenek, ráérnek még egyet-mást megtanulni a francia nemzettől.

Az ágy is bizonyosan jó volt; hanem az alföldi utaknak szintén meg kell adni az igazat, egy napi utazás után már a zabszalmán is elalszik az ember; így a főispán úr tíz órakor ébredt föl, azért eszébe jutván a tegnapi beszélgetésből, hogy az ebédhez pontban déli harangszókor ülnek le Kállay Miklós úrnál, sietett fölkelni, hogy legalább ideje legyen ebéd előtt még jó reggelt is mondani, mi úgyis vakmerő állítás lesz, mit a főispánnak talán elnéznek; mert Szabolcs megyében tíz óra után csak az nem kíván jó napot, aki nem józan.

Öltözködés közben a főispán majdnem elnevette magát azon, hogy öt vendégnek fogták, s ami több, sajátyszerű házigazdájának ellenében ment meri kimondani, hogy el akar menni; tehát maradjunk még egy kicsit.

Szó sincs róla, hogy a vendégek szétmenjenek; majdnem csodálkozik az ember, hol férnek meg annyian. De csak megférnek, s a nagyvilágban forgott főispánnak már ellentétül is jólesik a gondolat, hogy a fiatal emberek még a szénapadláson is szívesen elhevernek; tehát legyünk néhány napig falun, a konyha túltesz minden francia szakácson, az emberek, úgy látszik, nem hazudoznak, s a házigazda annyira eredeti ember, hogy csak úgy lehet elhinni, ha látja valaki. Ilyen derék, becsületes embert ugyan néha kigondolnak az írók; de azt már tudja az olvasó, hogy nem igaz; kivévn ezt az egyet, gondolja magában a főispán, és fogadni merne, hogy ha valaha elbeszelné valami írómesterembernek, semmi kétség, hogy egy hosszú történetet faragna belőle.

- Egészségére váljék méltóságodnak az éjjeli nyugalom! - kívánja Kállay a kilépő főispánnak.

- Úgy-e sokáig aludtam? Nekem már kocsin kellene lennem.

- Kocsin?... - Mondja Kállay megnyomva a szót, mintha valami történt volna; aztán pedig eltérítve a beszédet, hozzáteszi: - Majd arról legutolján beszéljünk, méltóságos uram.

Egy régi auktoritás

Nem igen feszegetem a dolgot, hogy a főispán úrnak hintaja valóban eltörött-e, - elég, ha látja már messziről az ember, hogy a hátulsó jobb oldalánál támasztékon ül, és így a főispán úr néhány napig ott marad vendégnek. Azaz, mondjuk ki minden hímezés-hámozás nélkül: már harmadnapja van itt.

Az embereknek két szemük, egy orruk, egy szájuk van, még pedig az orruk alatt és keresztben; de hol találunk két embert egymáshoz annyira hasonlót, hogy valami eltérő ismertetőjelük ne volna? Így van egy esztendőben háromszázhatvanöt nap, és ennyi között nem találkozik kettő, melyben a dolgoknak folyása ugyanaz volna; így igen természetes, hogy a főispán úrnak mindig jutott valami új megbámulni való. Okos ember lévén, háziassá tette magát, s a háziúrral megjárva a háznak táját, tanúja lőn egy zsarnokságnélküli rendnek, miről fogalma aligha vala még.

Egy erős szál béres a magtárból hóna alatt két tele zsákot cipelt, a főispán úr bámulta az erőt. Kállay pedig megcsóválván fejét, rászól a béresre.

- Mit kísérted az Istent azzal a két teli zsákkal? Egy is elég abból, tedd le az egyiket.

- Nem messze viszem, nagyságos uram.

- Teszed le, ha parancsolom!

- Magamnak mérettem örletni valót, nagyságos uram, aztán nem akarok két fordulót tenni; mert ma még be akarjuk vetni az őszt, hogy holnapra ne maradjon, mert nagyon felhősödik.

- Ejnye, te semmirevaló, hát én azért koldulni megyek, ha te egy fordulóval többet mész, s annnyival kevesebbet vetünk el?

- Így gondoltam, nagyságos uram, engedelmet kérek.

- Ostobául gondoltad; mert először is megszakadhatnál, és lennél Isten nyomorékja, másodszor pedig híre menne, hogy Kállay Miklósnak bérese megszakadt, mert egyszerre két tele zsákot vitt a hóna alatt, és hogy azt magadnak vitted, az ördög sem keresné, hanem azt mondanák harmadszor, hogy én embernyúzó vagyok; most tedd le az egyik zsákot, aztán tégy két fordulót.

A béresben annyira megvolt a jóakarát, hogy valóban meglátszék rajta, hogy nem szívesen engedelmeskedik most az egyszer, és az első pontot éppenséggel nem hitte, mert ha éppen rákerülne, még többet is elbírna; hanem mivel az urának becsületét szereti, leteszi az egyik zsákot, mert nem aluszik az ördög, megbotolhatik, akkor a két zsákot le nem tagadhatja, s minden ember az uraság ellen fordulna.

A főispán csodálkozva látta, hogy olyan földesúr is van, ki cselédjével beszélget, s ahelyett, hogy végighúzna rajt egy somfabottal, minő Kállay úrnál is volt a falusi kutyák okáért, kész a saját világos haszna ellen a cselédnek javára okoskodni.

- Azt gondoltam, - véli a főispán magában dörögve - hogy ez az ember csak a feleségét szereti oly nagyon.

A nagy udvarból átléptek akisebb udvarra, mely kertalakban környezé a lakást, a finom homokzatú úton a kapuhoz értek, s az uccán szembetűnt egy gabonás kocsi, mely úgy látszék, éppen a szérűről jött.

- Hova, András?
 - Majd a zsidóhoz megyek, nagyságos uram, megkínálom ezzel a négy zsák búzával.
 - Majd ott nagyon olcsón kérik!
 - Bíz ennek harmadrész ára, igen könnyen mondva, a zsidónál marad.
 - Hátha én megvenném annyiért, mint a zsidó?
 - Tréfál a nagyságon úr! - mondja a paraszt.
 - Csak járjon kend a hátulsó udvarba, András, rakja le a majorosnál, az áráért pedig jöjjön be, s ha a tavasz felé kifogy kend a gabonából, ugyanannyi pénzért visszamegy kendnek.
- A paraszt szót fogadott, a főispán pedig egészen más szempontból fogva föl a dolgot, mondja:
- Nyereségre veszi meg ezt Kállay úr?
 - Még pedig tiszta és bizonyos nyereségre, méltóságos uram, - felel a kérdett - ez az ember az én jobbágyom, s minthogy most is már megszorult, igen hihető, hogy a tavasz elején, midőn a gabonának nagyobb ára lesz, még egyszer annyi áron veszi meg a gabonát kenyérnek, vagy hogy hozzám jó rimánkodni, s én más esetben kénytelen lennék földesúri helyzetemnél fogva sajátomat olcsó áron neki adni, holott így majd sajátját kapja vissza.
- A főispán úr ennyi pénzügyi bölcsességet a bécsi börzén sem várt volna, pedig 1810-ben ugyancsak rőfszámra mérték a fekete bankó értékének esését; egy esztendő múlva pedig annyira mélyen esett, hogy ha az ember az akkori harminckrajcárost megnézte, megesküdött rá az oltár előtt, hogy nincs több benne kék garasnál.
- Körülsétáltak a még árnyat adó fák közt, Kállay mindenikről tudott valami érdekest mondani, s elbeszélgetett volna estig, ha a cseléd nem jőne jelenteni, hogy vidéki emberek vannak a tornácban, és a nagyságos úrral szeretnének beszélni.
- Elég volt ennyi; Kállay vendégével a tornácnak tartott, honnét a szűrös atyafiak, különben nemes atyafiak az egyik szabolcsmegyei közbirtokosságból, már eléjük siettek.
- Mi jóban járnak, kedves jó barátim?
 - Jó tanácsért jöttünk, nagyságos uram, - szól az egyik, - ha nem vetné meg kérésünket.
 - Pörük van talán?
 - Az ám, ha már meg kell vallanunk, - mondja az első - még pedig egymás között, mert úgy tessék fölvenni a dolgot, hogy mi atyafiak vagyunk...
 - Hogyan is lennének meg az atyafiak pör nélkül? - neveti Kállay.
 - Mi tehát sógorok vagyunk, nagyságos uram, azaz, a mi feleségeink egy testvérek, aztán az öregek halála után most már nem tudunk egyezsége jutni, pedig már prókátort is választottunk mind a ketten Nagy-Kállóban.
 - Atyafiak, én nem kérdelem, miért vesztek össze, hanem amint mondják, most ketten osztóznak, úgy-e?
 - Csak ketten.
 - S a prókátorok mennyit kértek fáradság fejében egyiktől?
 - Az volt a sok, nagyságos urunk; mert az enyém is kért mindjárt ötszáz forintot ilyen fekete bankóban, meg itt a sógoromé is kért annyit előre.

- Értem - válaszol Kállay - tehát már most négyen osztoznak, a két sógor és a két prókátor.
- Majd akkor nagyon sokan leszünk, nagyságos uram, az örökséghez.
- Ha megegyezni nem tudnak, kénytelenek lesznek prókátor kezével a dologhoz nyúlni.
- Mi csak megegyeznénk, uram; hanem az asszonyok, azokkal gyűlik meg a bajunk.
- Talán pazarló mind a kettő?
- Dehogyan, dehogyan, sőt inkább a megevő falatot is majdnem ríva dugja mindenik szájába a szörnyű takarékoskodás miatt.
- Annál jobb, barátim - jegyzé meg Kállay úr - most menjenek haza, s egy szót sem szólván a dologról, a ládafiából vetessék ki az asszonyokkal az ötszáz forintot, hadd gyönyörködjenek benne, s midőn a pénz meg van már számlálva, a férj markolja fel a pénzt, és vesse ki az ablakon. Ezt mind a két háznál úgy intézzék el, hogy míg az egyik kivetí, addig a másik sógor legyen az ablak alatt, és szedje föl a pénzt. Az asszonyok előbb lármát ütnek, utóbb a két testvér egymáshoz szalad panaszkodni, elátkozzák az órát, mikor ilyen két emberhez férjhez mentek, kik az ötszáz forintot az ablakon szórják ki, most tehát azért is megbékélnek, még pedig az előjáróság előtt. Mikor a békesség megvan, előmutatják az ötszáz forintot, és megmagyarázzák nekik, hogy ugyan most kidobták, de jó ember találta meg, aki visszaadta; hanem ha a prókátornak adják, keresztet vethetnek rá. Ez az én tanácsom.

A nemes atyafiak szépen megköszönték a nagyságos úrnak jó tanácsát, azonképpen fognak cselekedni, és nem győzték áldani az Istent, hogy szót fogadtak Nagy-Kállóban a hetivásáros embereknek, kik azt mondták, ha Kállay Miklós úr nem tud jó tanácsot adni, hiába mennek akkor prókátorokhoz.

Még alig voltak az utcán a nemes atyafiak, midőn a nagymihályi helységnek küldöttei rimázkodtak a nagyságos úrnak, segítené meg a falut egy nagy bajban.

- Pénze nincs kigyelmeteknek?
- Abban nem volna szükségünk, nagyságos urunk, hanem már megint nincsen bíró a faluban, s ha parancsolónk nem lesz, a sok pajkosság miatt, mit a legénység végbevisz, maholnap a szentegyházba sem merünk elmenni.
- Hát a volt bíró hová lett?
- Minden csúfságot elkövettek rajta, nagyságos urunk, mint a többin, ennek azonkívül két tehenét valami feketítővel almásszürkére pingálták, mint a lovat; azért a jámbor nem tudván kifogni rajtuk, inkább letette a bírópalcát, s most már fej nélkül maradtunk.
- Hát Köntös Mihály uram elnézi ezt a dolgot?
- Az meg el nem vállalja a bíróságot, nagyságos uram - szól az egyik előjáró.
- De miért nem?

- Talán nem tetszett hallani, hogy most már három esztendeje a főbíró berendelvén a falusi bírókat, Köntös Mihály uramat az országúton találta elő, még pedig a legnagyobb esőben, s míg a főbíró úr maga a födeles hintóban ült, Köntös Mihályt hagyta födetlen fövel az esőben állni, több mint félóráig, ezért aztán otthon megköszönte a tisztességet, s azt mondá: ha csak ennyi becsülete van a nagy-mihályi bírónak, inkább ül a kenderáztatóban, mint a bírói székben.

Kállay elkomorodott, mit a főispán úr is észrevett, azonban várta, míg Kállay megszólal, csak hogy az nagyon hosszan tartott, és már egyszer a tornác hosszát is meglépte, s midőn így a járkálásban távolabb estek a küldöttektől, Kállay azt mondja a főispánnak:

- Méltóságos uram, milyen baj ez, midőn embereink ezt a népet nem ismerik, ez a Köntös Mihály egy ritka derék ember, s minthogy tudja mi az emberség, megteszi a süvegelést még esőben is; de ha a főbírónak nincsen annyi esze, hogy a süvegét ismét visszatétesse vele, íme lemond, s a falu három esztendő óta híres minden botrányról, mint tán hallani is méltóztatott; s míg ez újra bíró nem lesz, fogadom, nem lesz békesség a faluban.

A végszónál visszafordultak a küldöttekhez.

- Tisztelem Köntös Mihály uramat, ha tán erre a járna a hetekben, forduljon be hozzám egy-két szóra.

- Az akár ma is megtörténhetik, nagyságos uram; nem kerül bele egy óra, itt lesz, mert Kállóban van hetivásár, inkább majd rávigyázunk a korcsmánál, aztán beküldjük.

Mielőtt Köntös Mihályt az urak előtt bemutatnám, engedelmeikkel Szent-Mihály felé kerülünk, különben lényeges körülményekkel maradnék adós olvasóimnak.

Paraszt pátriárka

Megteremtette Isten a különböző nemzetiséget; adván mindenkinek sajátos ösmertetőjelt, s ámbár egyik is ember, meg a másik is az, mégis számtalan dologban annyira különböznek, mint a csörgő réce a dunai récétől, ezért hasig megy a vadász az iszapba, a másokra pedig sajnálja kilőni a puskát.

Nekem ezúttal semmi közöm angollal vagy franciával, hanem maradok saját fajunknál, különbség nélkül arra, hogy az egyik nagyságos magyar ember, mint Kállay Miklós úr, a másik pedig tán csak hatökrös polgár Szent-Mihályon, mint Köntös Mihály uram. Ezt a két embert életviszonyaikban hozván össze, meg akarom mutatni, hogy ha a véletlen sors másképp kuszált volna össze az emberek sorsát, Köntös Mihályból éppen oly derék Kállay Miklós vált volna, valamint Kállay Miklós uram szinte letette volna a bírópalcát, mint Köntös Mihály, ha a főbíró úr az országúton födetlen fővel hagyta volna állni az esőben.

Míg Köntös Mihály szentmihályi bíró volt, jártában-keltében kezét hátratévén, bírópalcáját hóna alatt vízirányosan fektetve hordozta, ennek okáért az utána ballagó kisbíró legalább is kénytelen volt egy emberközzel hátrább maradni, minthogy a bírói tekintély meg nem tűrte, hogy az öreg bíró mellett akármilyen szűrös ember egy sorban menni merészkedjék.

Nem költött dolgot, hanem egy élő alakot kívánván bemutatni, kegyelettel emlékszem erre a parasztpátriárkára, ki saját házában, az úgynevezett első házban nagyon kivételesen tűrt meg valakit; hanem a széles tornácon megállítván a falubelít, maga a nyitott ajtónak küszöbéről beszélt ki kurta kérdésekben és még kurtább feleletekben.

- Mi kell, paraszt? - kérdé oly tekintéllyel, mint a bagdadi kalifa, ki előtt csak hasonmászva lehet beszélni.

S ezen kérdésre az a paraszt még állóhelyét is megváltoztatta, hogy valami kivetnivalót ne találjon rajta Köntös Mihály uram s aztán rákezdí, megtartván a szokott paraszt szólásmódot:

- Nem egyébért jöttem, bíró uram, csak azért...

- Minden bolond paraszt így kezdi - mondja Köntös Mihály - jól vigyázz, hogy okosabban ne beszélj, mint a többi.

- ...tehát csak azért fáradtam ide...

- Azt lesd, míg én széket adok alád, ...hát aztán?

- Minthogy a dolog sora úgy esett, bíró uram, hisz a feleségemnek is mindjárt mondtam, éppen a kisbíró is ott volt nálam a szérűn, ott az alsó falu végén, hol a nagy útról lekanyarodik az ember; de még bíró uramnak is tetszik bölcsen tudni...

- Hogy sült paraszt vagy, és hogy úgy a szó közé keveredtél, hogy két ökörrel sem vontatlak ki; hanem látom én a képedről is, mit akarsz, azaz, hogy rováson van a becsületes neved, adós vagy a vármegyének adóval.

- Igenis, a porcióval... - kap a szóba a paraszt.

- Ne válogasd azt a deák szót, nem a te eszedhez való az, hanem hallgasd azt, amit én beszélek, különben estélig ki nem purgálom saját ostoba beszédedből, mit akarsz. Adós vagy a vármegyére, és szeretnél még tovább is adós maradni, hanem abból semmi sem lesz: mert most még egy malac árával megválthatod magadat, esztendő múlva majd a hízó is rámegy, utóbb a házadra viszik a dobot, akkor aztán egyetlenegy diákszóval úgy megölnék, hogy arról koldulsz. Ezért jöttél? felelj!

- Voltaképpen, nemzeti bíró uram, ezért jöttem, vajmi!

- Tudod, mit jelent a szó: egzekúció?

- De tudom ám, bíró uram! - nyög a paraszt egy nagyot.

- Szerencse, hogy tudod, hanem el ne feledd; mert ha aztán a vármegye kiizen, hogy én tanítsalak meg, keservesen bánod meg. Elmehetsz.

Kurtábban nem végezhetett volna: mert aki ösmeri a népet, jól tudja, hogy bizonyos dolgokat oly hosszú lében ereszt föl, hogy elunja az ember várni, míg valahára végét éri. Kivált ha a végén azt is meg kellene mondania, mikor fizet a maga jószántából.

Köntös Mihály elvégezte ezt a dolgot néhány perc alatt, nem engedett időt a hálálkodásra, különben a másik a hosszú beszédbe belekeverte volna a szomszédját, meg hogy annak fia született, a borja meg elszaladt, s a kállai vásárban ösmerték meg a szomszédok, aztán, hogy mi lesz már ebből a szárazságból, ha a fölséges Úristen nem könyörül rajtunk? Holta napjáig sem élhet tán meg az ember, akkor aztán bizonyos, hogy nem fizeti meg a porciót; hanem Köntös Mihályt bolonddá nem teszed.

Mondám, hogy az első házba csak érdemes vendéget ereszt be, mert ott benn megvan a «Magyar Kurir», mit Köntös Mihály fölülről kezdve végig úgy elolvas, hogy valamiképp ki ne feledjen valamit, s ha otthon nem ér rá olvasni, még a mezőre is kiviszi, s a delelőn a falusi atyafiaknak bámultára földre heveredve olvassa.

- Mi az, bíró uram?

- Bolond paraszt, nem látod, hogy nyomtatás? ne, odaadom; hanem neked fordítva is kezdedbe adhatom, neked az mindegy.

- Nem volna mindegy, bíró uram, ha olvasni tudnék.

- Ezért vagy sült paraszt, nem kellett az ábéce, úgy-e? pedig, ha az ökröd annyiszor ment volna el az iskola mellett, mint te, számár, legalább benézett volna az ablakon, mit csinálnak ott benn?

- Micsoda szó ez, bíró uram, kérem átoszággal? - kérdi a másik az újságba bökkve.

- Algír.

- Hát ez a másik itt az ujjam végében?

- Az meg Káiró.

- Juj! ...még ilyen két szót sem hallottam, bíró uram.

- Van ott másik is, aminek te híréte se hallottad, ott van Filadelfia, meg Konnektikut.

- Jaj, hogy marad meg bíró uram fejében ez a tenger tudomány?

- Mondtam is én most valami sokat, hanem hiába, ilyen az a tudatlan paraszt; milyen szerencse, hogy megmarad a fejében Nagykálló, különben nem tudná hol megvenni a báránybőr-süveget, takaró nélkül maradna a feje s az is kiröpülne belőle, ami benne van.

- Jól teszi, bíró uram, csak pocskoljon: bár csak valaha tették volna, mikor bíró urammal játszópajtások voltunk, együtt bizony az iskolába is úgy följárhattunk volna, ahogy a házak előtt csürköt verhattunk.

- Elhiszem, most nem bánnád, ha akkor jöttél volna, pedig a te apádtól éppen úgy tellett volna, mint az enyimtől!... Hanem ahol a! szaladj ökreid után, azokat is, látom, elég ebül tanítottad, egy csomó széna rezzentette meg őket, az ostoba állat attól is megijedt, amit megenni szokott. Jaj... csak ily sült parasztot ne látnék a földön, bizony nem férek az eszűkhöz.

Tessék már most eltagadni, hogy az észnek nincs uralma! Köntös Mihály bácsi saját játszópajtásával beszélget így, az a másik jámbor együtt verte vele a csürköt, apjáról egyik sem öröklött többet, mint a másik, a faluból egyik sem volt el csak két hétre is, egy uraságnak robotoltak, egy papnak szájából hallák az ígét, egy zsidónak borából ittak, ha összeszámlálnák, bíró uram erszényében sincs egy fillérrel is több, mint a máséban; s íme, ez az egyik meg nemzeti bíró uramozza azt, aki őt sült parasztnak mondja.

Hogy Köntös Mihály bírói pálcáját hóna alatt úgy oldalra fektette, hogy a kisbíró, mint mondtam, éppen egy emberköznyi távolságra kénytelen elmaradni, nem gőg - de hatalom, mit a jámbor együgyűség is megismer, és van annyi önmegadási erény benne, mint hat ökörben, melyeket egy kisbéres elterel azzal a hatrófös ostorral, mert állatésszel is megérezték a felsőbb hatalmat.

Most falubíróságig vitte fel Köntös Mihály, hajdan pátriárka lett volna belőle, ki a hanyagot erőhatalommal verné a dologra, hogy ne mástól kérje a megenni valót, hanem maga keresse meg.

Nem kívánczolt ki a szűrből, megfért benne könnyen, míg eszével ő is belátott a szellemi világba s ott tájékozván magát, nyűg volt neki egynémely embertársának ostobasága, és hogy annak korlátot szabjon, egy lépésnyire mindig távortartá magától, megcsalatni nem engedé magát, s hogy lelki felsőbbségét megmutassa; minden alkalommal éreztette. Tehát mi megbotráncolni való van benne, hogy ő egy fejjel kinőtt a tudatlanságból, s ezt a különbséget aláfelé sültparasztnak bátran nevezte el?

Midőn a főbíró úr az országúton oly hosszan süvegelteté magát, Köntös Mihály gyakorlá az engedelmességet és előjáróinak tartozó tiszteletet; hanem midőn otthon aztán a bírói pálcát letette, csak azt tette, mivel az észnek tartozott és elgondolta: a jó napra fogadj Isten a felelet; s ha nem mondják, nem tehetek róla, ha más elfeledte; azért tehát nem akarván visszatáncolni az eddigi emberséget, letette azt a kis méltóságot, hova ő nem vágyott, hanem a falusiak közbecsülése érdemből vezette.

Harmadik esztendeje már, hogy elhagyta a falubíróiséget; most tessék Szent-Mihályra menni, van ott bírópálca, kaloda, deres, csináljon rendet, aki tud, pedig nem lehetetlenség. Köntös Mihály még tegnap is hóna alá fektetett pálcával ment végig az utcán, hárman is mentek utána és beszélgettek vele, úgyhogy az ő szava az első sorban igen kurtán felelt arra, mit a többieké a második sorban nagy-nagy vigyázattal kérdezett, tehát mégis tisztelnek valakit!

Amit én itt önöknek előadtam, azt Kállay Miklós úr a főispánnak mondotta el, s önméltósága alig várhatta a pillanatot, midőn ezzel a különös emberrel megismerkedik. Sőt ez a nyughatatlanság annyira terjedt, hogy Kállay Miklóst megkérte, mennének még egy fordulónyi sétára az utca hosszában, talán majd szemközt jön a nagykállói útról.

Amint a falu végen kiértek, nem mentek három puska lövésnyire, láttak két szép csikót erős lépésben szemközt jönni. Kállay úr aztán fölismervén a lovakat, botjával legyintett a lóhajtónak, álljon meg útközben.

Köntös Mihály adott magának annyi becsületet, hogy lovait cselédjével hajtatta, maga pedig hátul ült. Midőn a kocsis megállt, oldalról előre nézve látta közeledni Kállay Miklós urat másodmagával, azért lekerült az ülésből, megszokott pálcáját hóna alá fektetvé, s vagy hat lépésnyiről levette kalapját olyan mélyen, hogy Kállay úr egészen alulról adta föl neki a kalapot:

- Ejnye, Köntös Mihály uram, hát csak úgy lopd el módra megy el az én házam előtt, mikor Kállóba megy, - kezdi Kállay a pirongatást, - no hiszen jól van, majd ha Szent-Mihályra megyek, én is elmegyek Köntös Mihály uram háza előtt, bizonyosság okáért bekopogtatok az ablakon és bekiáltok: tudom ám, hogy Köntös Mihály uram itt lakik, de nem megyek be.

Ez a becsületes leereszkedés nagyon megérdemelte, hogy Köntös Mihály egész tisztelettel levegye a kalapot, mint le is vette, és meglátszék a derék emberen, hogy ezt a tiszteletet megértette, szíve hangosan dobogott a vásottposztójú mellény alatt és írástudóhoz méltó nyelven mondá:

- Uram, nem vagyok méltó, hogy bójójj hajlékomba.

- Hiába szabódik, Mihály gazda, most azért is bemegyek, - mondja Kállay Miklós úr, újra föladván a mélyen leemelt kalapot.

- Az úrnak pedig engedelmes szolgája vala Péter.

- Hátha szavánál fogom Köntös Mihály uramat Péter képében és kipróbálom ezt az engedelmességet, mit gondol?

- Az úrnak akaratja az én gondolatom.

- Ne kísértsen, Mihály gazda; mert ha én a fejére olvasom a szentírást, nehezebb lesz megállni, mint tán előre gondolja.

- Mit parancsol, nagyságos uram - kérdi Köntös Mihály nagy készséggel - olyan nagy kedvem van engedelmeskedni, mikor ilyen bölcs úriember parancsol, - pedig tessék elhinni, nem igen szoktattak hozzá odahaza.

- Először is azt mondom, Mihály gazda, egy pohár borra befordul hozzám.

- Ejnye, de megijedtem, nagyságos uram, ettől az elsőtől, hát még mi lesz a parancsolat?

- Másodszor megígéri, hogy soha többet el nem kerüli házamat; hanem akár későn, akár korán, nyitva a kapu, bejön.

- Ezt is könnyen megcselekszem, nagyságos uram, hát a harmadik mi lesz?

- Derék helység lehet az a Szent-Mihály, ahol ilyen ember megterem, mint Köntös Mihály uram.

- Ne dicsérjen meg bennünket, nagyságos uram, annyi szégyelni való dolgot mívelnek Szent-Mihályon, hogy maholnap szívesen eltagadjuk, hogy ott lakunk.

- De nem míveltek akkor, midőn Köntös Mihály uram volt a bíró?

- Az akkor volt, talán nem is igaz, nagyságos uram.

- Én azt a Szent-Mihályt egész Szabolcsmegyében mindig legkülönb helységnek tartottam, s ahol lehetett, mindig eldicsekedtem vele, hisz főbíró koromban eleget meglaktam, hát tudtam, mivel dicsekszem.

- Ó, a nyársra való gaz fattyúk!... - nyögi Köntös Mihály úgy, hogy az urak is hallották.

- Aztán olyan józaneszű népe van, nem kell ötvenszer kérdeni, míg egyszer felel, nem kerüli a dolgot, de nem is volt ám szent-mihályi csavargó a szabolcsi tömlöcben.
- Lesz maholnap az is! - sóhajt elgondolkozva Köntös Mihály.
- Három esztendei főbíróságom alatt sok mindenféle ember megfordult előttem, de egyetlenegy szent-mihályi ember nem került bot alá.
- Noisz találkozónék most az is - mondja még mindig dörmögve.
- Kimondhatatlanul bánnám, ha éppen ez a falu válnék mégis a vármegye csúfjává: halálíg szégyenleném magamat, ha annyi dicséret után hazugságban maradnék.
- Ne féljen, nagyságos uram... amint hazamegyek, végigpálcázom az egész falut.
- Ne sajnálja a bírópálcát, Köntös Mihály uram! - biztatja Kállay.
- Most jut eszembe - mondja Köntös némileg lecsendesedve, s a már fölkapott pálcát hóna alá nyújtva - nem vagyok most bíró, nagyságos uram.
- Ha csak az a baj, majd segítek én azon.
- Mégsem lehet, nagyságos uram, - szabódik Köntös Mihály, - elszoktam én már a parancsolástól, aztán nehéz volna újra beleszokni.
- Csak nem fél, Köntös gazda, hogy a maga lovainak a farkát is elvágják?
- De már azt mondhatom, nagyságos uram, ámbátor sok kutyaság beszorult a faluba, hanem azt sem feledte el senki, hogy én mégis Köntös Mihály vagyok! - mondja annyi önérzettel, mennyiből már elengedni szikrányit sem akar.
- Tehát mondja ki magyarul, Köntös gazda, hogy nem akar bíró lenni.
- Nem tagadom, nagyságos uram, nem kívánok az lenni, miután olyant is akartak próbáltatni velem, ami, ha megérdemelném a büntetést, annak kevés lenne, ajándéknak pedig nem érdemlettem meg; ez aztán sokszor eszembe jut.
- Hát a főbírónál nincsen nagyobb úr? - kérdi Kállay.
- Látom, nagyságos uram, azt is tudja, ami nekem fáj!
- Köntös Mihály uram okos ember, aztán jól tudja, hogy Krisztus Isten fia volt és mégis csúfsággal illették a zsidók.
- Bizony csak abból ismerek rá, hogy Isten fia volt, mert eltűrte, hogy egy zsidó leköpje; mert én gyarló ember, alig álltam volna meg ily angyalmódra.
- Hát azt eltűrné, hogy valaki gúnyolódva mondja: ez az ember is szent-mihályi?
- Tudom, mit akar mondani nagyságos uram.
- Csapjon hát a kezembe, Köntös Mihály uram! - mondja Kállay tenyerét kinyújtva.
- Ilyen paroláért harangozónak is beállok. - fejezi be a lelkesült földmíves, Kállay pedig a főispánhoz fordulva mondja:
- Méltóságos főispán úr, ez az emberséges ember a szent-mihályi bíró.
- Az Isten éltesse! - mondja a főispán a bírónak, Kállaynak pedig odasúgja: - Látom Kállay uram, önnek ezek az emberek szeretetből oly engedelmesek.

Ki a vivát?

Lesz még elég alkalmunk találkozni a szent-mihályi bíróval, most eresszük útjára s maradjunk a másik kettőnél, kik vacsora előtt bizalmasan beszélgettek a szabolcsi dolgokról, mit eddig nem hozott elő a főispán; hanem az utolsó estén, minthogy másnap elmenendő vala, kénytelen-ségből is előhozta a dolgot, megvárván az alkalmat, midőn föltett szándokát legsikeresebben megkezdheti.

- Higye meg méltóságod, nem olyan fekete ám az ördög, mint amilyen feketének mondják, - beszél Kállay. - Szabolcs vármegyét csak oly könnyű kormányozni, mint bármelyik vármegyét.

- Mindjárt elhinném, ha főispán nem volnék.

- Persze, méltóságod nem itt lakik köztünk: hanem többnyire Bécsben; aztán a jó hír mászni sem tud, a rossz hír pedig lóháton jár, így könnyebben odaér.

- Tudja mit, Kállay uram, én leszek a felperes, még pedig egész Szabolcs vármegye ellen, Kállay uram pedig legyen az alperes vármegyének prókátora; aztán lássuk meg, kinek lesz igaza.

- Nagyon el vagyunk áztatva, méltóságos uram?

- Bizony, Kállay uram, olyan sáros lébe mártották a nemes vármegyét, hogy én nem tudom, hogyan öblögetjük ki egy vízben.

- Pedig vajmi könnyű mesterség volna.

- Azt már magam is szeretném látni.

- Hát emlékszik méltóságod a szent-mihályiakra, kik tökéletes rendetlenségben vannak; de amint Köntös Mihály uram háromszor huszonnégy óráig markába veszi a bírópálcát, olyan csendesség lesz, mint az iskolában, mikor a tanító bemegy.

- Tökéletesen elhiszem - mondja a főispán.

- Lássá, méltóságos uram; nálunk ilyen hatalma van egyetlen egy embernek.

- Ezt is elhiszem és ha Köntös Mihály uram két példányban volna meg, egyiket rögtön alispánná tenném nemes Szabolcs vármegyében - beszél nevetve a vendég.

- De hiában nevet, méltóságos uram; mert ő bizony éppen úgy ráncba szedné az egész vármegyét, ahogy a szent-mihályi atyafiakat.

- Mondám, hogy elhiszem - bizonyítja a főispán, - hanem ki lesz akkor a szent-mihályi bíró, hacsak Kállay uram oda nem megy; mert látom, a szent-mihályiak előtt csak Kállay uramnak van becsülete, meg Köntös Mihálynak.

- Ha Szent-Mihályon lagnám, nem is mondom, hogy meg nem tenném.

- Megtenné? - kérdi a főispán kezen fogva Kállayt, ki aztán egész komolysággal mondja:

- A vármegye becsületéért ezt is megtenném: ha más mód nem volna.

- Aki ennyire is képes - viszonzá a főispán - az, Kállay uram, köteles alispánná lenni.

Meghökken erre Kállay s valóban a váratlan szóra nem tudott felelni.

- Alpörös uram, elvesztette a pört, adja meg magát.

- Még nem egészen, méltóságos uram, én nem vágytam az alispánságra; hanem ha a megyei közönség megválaszt, úgy beállok alispánnak, föltévén, hogy méltóságod a kijelöltökön kívül engedi azt választatni, kit a közönség akar.

- Szavamat adom.

Itt elvégződött a szó, Kállaynak valami dolga akadt, a főispán pedig hivatalból levelet írt a főbírónak, hogy levelének vétele után rögtön menjen Szent-Mihályra, Köntös Mihályt tegye meg öreg bírónak, egyszersmind egész bizalommal azt is megírta, hogy nagyon szívesen venné a főispán, ha a főbíró úr ezzel az emberrel nyájásabb lesz, mint egykor.

Másnap megindult a főispán Nagy-Kállóba, harmadnappal utána Kállay Miklós úr is; nagyon megsajnálta ugyan azt a kényelmet, mit otthon hagy, de ha már nincsen más mód, Szabolcs vármegye becsületét nem engedi sárba tiportatni, azért vigye a patvar a kényelmet s ha Köntös Mihály rászánhatja magát a szent-mihályi bíróságra, mért ne lehetne Kállay szabolcsi alispán?

A tisztújításra nagyobb számmal jelentek meg a szabolcsi urak, mint hinni merete volna az ember, de mégis, mintha nem igen vették volna komolyan a dolgot, mert akárki találkozott a másikkal, szinte jóízűt nevetett azon való találkozásában, hogy ugyan ki akarna parancsolni Szabolcs vármegyében.

A főispán egy szóval sem árulá el, kiket akar kijelölni s így a találgatás az utolsó reggelig tartott; hanem annyit mondhatok, hogy Kállay Miklóstra senki sem gondolt; sokkal gazdagabb és hatalmasabb levén, mint azt hinni is mernék, hogy ilyen galibával teljes hivatalt nyakába vegyen, mikor otthon a magáéban is elég nagy úr lehet.

- Halljuk! - kiáltja a gyűlés kezdetén egy olyan vastag hang, hogy az egész teremben is alig fért meg.

- Mindjárt meghallják a tekintetes urak - mondja a főispán úr - hanem előbb mást is mondok! - teszi még utána.

Elmondta itt a főispán mindazt, amit a tekintetes karok aztán bizony nem igen szívesen hallgattak és hogy legyen kinek beszélni a dolgot, főispán úr mindig annak fordult, ki előbb annyira kívánta hallani a dolgot. Végül megjegyzé, hogy ő ugyan jogánál fogva hármat jelöl, hanem hogy a tekintetes vármegyének közönsége jól választhasson, nem bánja, akárkit választanak.

Éppen ez kellett; mert már tréfa kedvéért kinéztek valami gyenge legényt, kinek rovására folyhatott volna még a multság, hanem valamennyi elcsodálkozott, midőn legelső helyen Kállay Miklós nevét hallá.

- Kállay Miklós legyen az alispán! - hangoztatá a tömeg, azt gondolván, hogy megadja neki a tiszteletet; mert itt van úgy is, majd lemond mindjárt.

Kállay Miklós fölemelkedett az asztal mellől, elmondá a megszokott «méltóságos főispán úr»-at, hanem mikor attól a tekintetes karok és rendek felé fordult, elég embernek szájában meg-savanyodott a bor, mint Petőfi mondá: mert néhány rendetlen ember hirtelen észrevette, hogy Kállay Miklós úr jóformán elhitte a panaszkodó főispánnak minden vádját s aligha rá nem szánja magát az alispánságra; pedig akkor vége a komaságnak.

- Illenék megköszönnöm a tekintetes karoknak és rendeknek bizodalmát; hanem előbb jó lesz meggondolni, vajjon nem bánják-e meg a tekintetes karok, hogy oly hirtelen megválasztottak. Tapasztaltam sokszor, hogy némely dolog nagyon kimegy a formájából, ha egyik helyről elveszik és másikra teszik, példának okáért a tüdő jó meleg helyen a fázékból is kidagad; nem hiszem azonban, hogy engem az alispáni hivatal kihozna sodromból, ha nem maradnék

szókimondó, kérlelhetetlen és szigorú. Tekintetes karok és rendek, ha a boltba mén valaki, előkéri a zöld posztót, kézreveszi, ujjai között megmorzsolja, ha megelégszik vele, az áraban megalkuszik, hazaviszi és varrat belőle olyan mentét, minő neki legjobban tetszik és viseli, míg a foltot is megbírja. Tizenkét eset közül alig kettő, hogy vásárlását megbánná; mert tudta, hogy mit vesz, külsejét, belsejét láthatta s ha nem tetszett volna, nem vette volna meg. Azt hiszik a tekintetes karok, hogy engem is ismernek, kérem alázatosan, saját szemüknek se higgyenek; én magam megmondom, hogy engem egykönnyen le nem ráznak nyakukról, ha megválasztanak. Én, ha az igazat meg kell mondanom, még az atyámfiának sem kegyelmezek, pedig én annyi jó embernek vagyok atyjafia, sógora, komája, szomszédja s azok éppen most gondolják azt, milyen jó, hogy éppen akkor vagyok atyjukfia, sógoruk, komájuk, szomszédjuk, midőn alispánná lettem; pedig siratni tudnám őket, mert amint a megyeházához behurcolkodnám és az alispáni székbe ülnék, egyiket sem ismerném meg, azt se tudnám, éltek-e valaha vagy most bújtak elő a föld gyomrából és meglehet, igen könnyen és keservesen megíratnám őket. Azért bocsássanak meg, tekintetes karok, kik között látom az én kedves atyámfiait, sógoraimat, komáimat, szomszédaimat és jóbarátaimat, ne kívánják, hogy meg ne ismerjem őket: ne válasszanak meg.

A tekintetes karok valóban bámulni kezdenek, egynémelyik ugyan azt hitte, hogy Kállay uram mindig ilyen ember volt, de némelyik megint csak azt hitte, csakugyan, hogy nem ez az, kit ő Kállay Miklósnak gondolt, oly csodálatosan elváltozott. Kállay aztán megint folytatá:

- Nem is gondolnák a tekintetes urak, hogy én milyen fortélyos ember vagyok, engem nem lehet bolonddá tenni; én azt már régóta tudom, hogy a sanda mészáros nem oda üt, ahová néz, valamint azt is tudom, hogy aki a vízben akarja meglőni a halat, ne a fejének tartsa a puskát, hanem a hasa alá, különben meg nem lövi. Őrizkedjenek tőlem a tekintetes rendek, íme magam figyelmeztetem őket. Ilyen kipróbált ember talán jó egyre-másra, de hogy a tekintetes rendek megválasszák alispánnak, hogy határozzon személyük és vagyonuk fölött, kezébe adják a hatalmat és el ne lehessen kergetni a legelső huszonnégy órában, mikor megharagusznak rá: én magam tisztelettel esedezem, sőt tanácslom, ne tegyék. De ha a tekintetes karok és rendek mégsem állnak el kívánságuktól, ám lássák, megmondtam milyen ember vagyok, nem árultam zsákban macskát, magukra vessenek, hogy megválasztottak: hanem újra meg újra megmondom, az alispáni széknél megszűnt az ösmeretség, és jó egészséget kívánok valamennyinek egytől-egyig. Mondám, azaz: dixi.

- Éljen Kállay Miklós első alispán! - harsogott a teremben majdnem negyedóraig s megszűnván nagy későn a kiáltozás, Kállay újra fölkel:

- Látom, hiában beszéltem a tekintetes karoknak és rendeknek, hanem hogy a nemes vármegyében legalább legyen nyoma annak, hogy valaki jobban előrelátott egymaga, mint más, kérdem a tekintetes karokat, van-e egyetlen ember, kinek nincs bizodalma bennem?

Senki se emelt szót, a nagy csöndességben az osztatlan közvélemény egy árva hangot nem hallatott, mely ellenmondott volna, ekkor a főispán kimondá a végzést.

- Első alispán: Kállay Miklós.

- Éljen! - hangzik háromszorosan a teremben s mi nyugodtak lehetünk, hogy Szabolcs vármegyének sorsa a legjobb kezekbe van letéve, mert Kállay Miklós úr éppen felhozott tulajdonságainál fogva legalkalmasabb az alispáni székbe.

Előlegesen tehát bemutattuk Kállay Miklóst és Köntös Mihályt, remélem, valóban két derék embert mutattunk be. Már most az a kérdés, hogy válik e két emberből regényalak?

A szent-mihályi bíró

Megjött Szent-Mihályra a gyalogposta déli tizenkét órakor, nyakából kiemelte a tarisznyát, kenyere mellől kiszedte a «kurrenst» és odanyújtá a falu jegyzőjének.

- Mit hoztál, János? - kérdi a falu jegyzője az ösmerős lóto-futót, kit a falubeliek már egyszer majdnem megvertek, mert hogy a marhavészt előre «kurrentáltatta» a vármegye, az ilyen írást pedig a lóto-futó hozta: ráfogták a boldogtalanra, hogy ez hozta be tarisznyában a marhavészt.

- Nagyon könnyen elnyargaltam vele, nemzeti uram, nem hiszem, hogy porció lenne benne.

- Bizonyosan csavargókat hirdetnek megint. - gyanítja a jegyző úr, tokjából szedegetvén elő a pápaszemet, hogy belásson a vármegye titkába.

- Azt sem hinném, nemzeti uram; mert a főbíró úr csak úgy fejből írta ki.

- Az bizony, most jut eszembe, mi ez? - gyanakodik a pápaszemes - megint bírót tesz a tekintetes főbíró úr, ha eltartana három hónapig.

- Olyanféle lesz vajmi, mert mikor elvégezte az írást a tekintetes főbíró úr - értelmezi a posta - tisztán hallottam, mikor azt mondta úgy magának: majd az egyenesre ver benneteket.

- Mindjárt meglássuk - mondja a jegyző, nyitogatva az irományt, melyben a sok dúlt betű között Köntös Mihálynak neve jókora betűkkel volt megírva - s a jegyző úr kételkedve csóválván fejét, pálcáját kezébe fogta, két esküdt embert maga mellé vett és elment Köntös Mihály uram házához, melynek legelső ajtaján a jegyző bekopogtatott.

- Ki vagy? - kérdi Köntös Mihály belülről.

- Én vagyok, Köntös Mihály uram, meg az esküdtek, - szól kívülről a jegyző, ösmervén a szokást, és addig be nem ment, míg arra határozott engedelme nincsen.

- Nyisson be, jegyző uram! - hangzik belülről, kívülről pedig nyitá a jegyző az ajtót, visszaintván az esküdteknek, hogy maradjanak csak kívülről; mert a beszólítás egyedül neki szólt.

Midőn a jegyző már benn volt, Köntös Mihály olyanképpen állt a küszöbre, hogy mind a bennlevő jegyzővel, mind a külsőkkel beszélhetett.

Kelmeteknek ide kinn is jó lesz, mert még idáig nem tudtam rászoktatni kelmeteket, hogy ha becsületes ember házához mennek, a sáros csizmát letisztogassák, ott benn pedig maradjanak egy állóhelyben; mert hat helyen is összekénik a szobát. Elég széles a tornác, magam is el vagyok ott kinn egész nap.

Úgy tessék megfontolni, tisztelt olvasóim, hogy nem én gondoltam ki ezt pénzért, hanem Köntös Mihály uram szóról-szóra maga beszélte így, s amennyiben róla szólok, ezt sem hallgathatom el, ha még oly hihetetlennek látszanék is.

- Nem jöttünk hiába? - kérdi a jegyző nagy bizalmassággal, mintha már előre félne, hogy a dologból semmi sem lesz.

- Hallgatok, nincs szám, csak fülem, beszéljen jegyző úr, ülve vagy állva: amint tetszik.

- A főbíró úrnak vettem levelét - kezdi a jegyző, - melyben olyatén dologról van szó, hogy én rögtön siettem Köntös Mihály uramhoz ezekkel a becsületes esküdt emberekkel egyetemben.

- Még mindig hallgatok.

- A tekintetes főbíró úr a falunkbeli bíróságot ideiglenesen betölti, kinevezvén Köntös Mihály uramat. Ez légyen a levélnek értelme, mint én azt kivettem és most előadám.

- Bölcsen van megmondva, s minthogy ehhez, amint vélem, nincsen is több, részemről annyit mondok, hogy a felsőbbség kegyes akaratjának engedelmeskedni kívánok, és míg mást méltóztatik kegyesen rendelni, Szent-Mihály helység bírójának tekintem magamat, és először is mindjárt rendelem, hogy az egész helység lakossága délutáni négy órakor jelenjen meg a helység házánál, ott aztán megmondom a többit. Isten áldja meg kigyelmeteket.

Az esküdtek elmentek; hanem a jegyző maradt; mert neki mindjárt volt egy szűrujjra való panasza a legközelebb véghezvitt kihágások nyomán.

- Bíró uram, Köntös Mihály uram, egy szempillantásig sem tartogatom magamnál a falunak sérelmes bajait, az éjjel ismét történt valami kázus: a falu házának udvarára tizenkét komondort hajtottak be reggelre, mégpedig összekötözve; tegnap pedig a bírói székben szalmavázat találtam; de ki cselekedte ezt?

- Holnap azt is megmondom jegyző úrnak, valamint abban is bizonyos lehet, hogy holnapután sem kutyákat nem talál összekötözve a faluházánál, sem szalmavázat; mert a szalmaváz helyére én ülök, a kutyák helyére pedig magukat a kutyakötözőket tereljük.

A jegyző elvégezvén a jelentést, megelégedett a felvilágosítással és rég nem érzett megnyugvással, sőt büszke ráartással ment végig az uccán, annak érzetében, hogy a hivatali tekintély rövid 24 óra alatt helyre lesz állítva; s így a hátralévő, de okvetlenül rövid ideig tartó fejetlenség ellenében már fölemelheti fejét, annál inkább, hogy az esküdtek néhány perccel előbb mentek ki az új hírrel, s ha csak egyetlenegy vén asszonynak találta is megsúgni mindenik a nagy újdonságot, úgy körülbelül egy óra alatt tudva lesz minden zugban.

Jegyző úr ennek előérzetében valóban kifejezte a fölébredt tekintélyt, mégpedig minden oldalra; mert amint egyik vagy másik háztól kiugrott a kutya, mely állat az előjárókról szintén kevés józan fogalommal bír, most már úgy végighúzott rajtuk, hogy keservesen nyüsztve ment vissza, mintha jelentést tenne a házbelieknek a megérkezett tekintélyről.

Aki valaha járt falun, az jól tudja, hogy a paraszttasszony az ilyen ordításra rendesen kiszalad s még mielőtt tudná, ki lesz az ellenség, szörnyű toroktátva kérdi:

- Ki merte megütni ezt a kutyát?

- Én merem azt cselekedni! - mondja a jegyző, merész tekintettel nézve vissza a nyelvelőre, ki valóban csak a jegyző úrnak engedi el az akasztófavirágnak címét; hanem annyit csakugyan mondott:

- De nagy úr lett egyszerre, hogy így sorba veri a kutyákat?

- Máskor is meg fogom cselekedni és a harapásokat hihetőleg agyon is fogom veretni.

Mikor faluhelyen valaki fogommal beszél, például: meg fogom mutatni, úgy fog meglenni, meg fogom tanítani, kétségtelen jele, hogy a hatalom vagy fölötte, vagy alatta, vagy mellette, de valahol közel áll; és nem jó a puskával játszani, mert vajmi könnyen elsül.

Ha a jegyző ezt nem mondja: fogom, úgy most már olyan lárma volna, hogy jegyző úrnak jobb lett volna nem születni. Most már megmondaná neki ez az asszonyság, ki volt az apja, ki, mi volt az anyja, és hogy ő maga egy ilyen, meg amolyan, ami az asszonyság szájából sokkal érthetőbben került volna ki, ha, mondom, menykőhárítónak ott nem volna az a fogom. Bement az asszony nagy méreggel, elkérde a bennlevőket, hogy mi lelhetette ezt a nótáriust. Honnét nőtt ki ez a nagy szarva, hogy ilyen öklelős? De mielőtt a bennlevők megérthetnék a dolgot, belődul

az ajtón valamelyik gyerek, és se jó nap, se dicsértessék, minek elmulasztásáért édesanyja máskor, kivált midőn a süveget is fönn feledé, mint most, ugyancsak nyakonvágna, hanem bemondja a nagy hírt, hogy Köntös Mihály lett az öreg bíró.

- Mindjárt tudtam, hogy valaminek szagát érezte a nótárius; no most már szentül agyonverik ezt a tarka kutyát, ha kötve nem tartjuk! - mondja az asszony, lecsapván a süveget a hírhordó ifjú úr fejéről, mire az nagyon furcsát nézett, mert ilyen sokáig megállták szó nélkül.

Jöttek a kisbírák is a legelső parancsolatot bemondani, minek az a mellékes hatása volt, hogy a kutakat mindjárt befödtek, mint hajdan Köntös Mihálynak előbbeni bírósága alatt, hogy gyerek vagy marha bele ne essék; az uccának elejét öregéből összesöpörték, a hamut is hirtelen leöntötték a szeméten, hogy ha véletlenül ma mindjárt betekintene, lássa, hogy nem feledték el, amit megparancsolt.

Hatás tehát volt; a jegyző úr azóta megint kijött az uccára, fölpróbálván a tekintélyt, mint valami új mentét, melynek mindig akad csodálója falun; és a jegyző valóban nem csalódott, mert ki nagyobb, ki kisebbet köszönt neki, és a szerencsés jó napot is odakívánta.

Ez a kis nyaláncság jól esett a derék jegyzőnek, ki már siralmasan tapasztalta az utóbbi esztendőben, hogy éppen úgy fogy tekintélye, mint a rajzón, mely utoljára oly piciny lesz, hogy körömmel is alig tudja megfogni az ember s íme, egyszerre megnő, mintha egy egész szálat talált volna, s éppen ezért a zsidóhoz is betekintett, ott vett egy szál új rajzont, kihegyezte, füle mellé dugta, mint hajdan, mikor az ilyen fül mellé dugott rajzónak igen nagy tekintélye volt.

Kit a nagy hír a faluban ért, sietett a faluházához; mert az érdekes helység egy részének becsületére legyen mondva, nagyon örültek az újdonságnak és mint minden kezdetnek, úgy ennek is az elejére nagyon kíváncsiak voltak; mert azt előre is elgondolták, ha meg van a komáromi kalendáriumban jövendölve a mennyköütés: leüt ma Szent-Mihályon.

Az előjáróság befurakodott szokott helyére a sok ember közt, Köntös Mihály pedig a jegyzőnek szobájából nyíló ajtón lépett a kíváncsi közönség közé.

Kállay Miklósnak legnagyobb hatalma a szeretet volt, és mint mondá, nagyon nem szerette volna, hogy féljenek is tőle; de már Köntös Mihály ebben a dologban nagyon ellenkezett Kállay Miklós úrral; mert Köntös Mihálynak kisebb gondja is nagyobb volt annál, szeretik-e vagy sem, sőt, minthogy igen számos alkalommal megmondá a falubelieknek, hogy nem fél tőlük; elmaradhatatlan dolog tehát, hogy azok féljenek ő tőle.

A jegyző fölolvasta a főbíró úr levelét, használván ezen munkához olyan hangot, mely gyermekeket ijeszteni is jó lenne; bevégezvén pedig a levelet, szót engedett az új öreg bírónak, ki a méltóságbalépést ekként kezdte.

- Itt a bírópálca - mondja, végignyújtóztatván azt az asztalon - a nemes vármegye adta kezembe, amint a levélből bőven megérthette mindenki, akinek füle van. Jól megértsék a szót kigyelmetek: volt ennek a falunak olyan becsülete, hogy a vármegyében nem volt becsületben párunk; hanem úgy kifogyasztottak belőle, hogy amivé lett ez a falu: abban sincsen párunk!

Ennyiért más bírót már letorkoltak volna; de most elcsöndesedtek.

- Jóraláló birkanyájban is van egy kolompos, mely után a többi indul; de Szent-Mihályon enélkül akarnak megélni; aztán lótfut kiki arra, merre neki tetszik, és uram bocsá', csodálom, hogy bíró helyett pásztort nem küldött a vármegye, hogy tereljen bennünket össze. Szalmavázt tettek a bírói székbe; tegyenek most, holnapig van elég idő rá, és hogy a sok életterlen kedvét

tölthesse: itt az asztalon marad a bírópálca reggelig, vigye el; most mutassák meg, ki mer én velem kikötni! én mondom, Köntös Mihály, íme, itt hagyom a pálcát, menjünk.

Ezzel bevégzé beszédét, eltávozott a mellékajtón, s a jegyző úrnál maradt estéig, hogy világossal ne lássa senki bot nélkül hazamenni, egyszersmind találgatta, miként csíphetné meg legkönnyebben a főbűnösöket, kik a falut oly nagy hírbe hozták; mert jól tudta azt Köntös Mihály, hogy jobban meglódultak már ezek, minthogy egy gyeplőrántással vissza lehetne hozni őket; azért túl kell járni az eszükön, főleg pedig megtudni, hány emberszámot tesz ki az egész testület.

- Jegyző uram - szólítja meg a bíró - én ma vacsorára is itt maradok.

- Jó lesz, bíró uram, majd elbeszélgetünk.

- De jóformán éjszakára is itt maradok.

- Majd ágyról is gondoskodom.

- Nem aludni maradok én itt, jegyző uram, meg ne is kérdezősködjék, elég jókor meglátja még, mit meglát; addig is hát beszélgetünk egyet.

Felejtjük őket a beszélgetésnél, mi pedig figyeljünk a legényekre, kik a tanácsháztól összecsoportosulva mentek el s egyes szavaikból csak az vehetjük ki, mikor ismételve mondják:

- Nem merjük? ...de merjük.

Menjünk utánuk a legelőre, hol a pásztortűznél együtt lesz valamennyi s akkor hihetőleg hangosabban is beszélnek s tán azt is megmondják, hogy mit mernek.

A szent-mihályi mezőn a csillagos ég alatt gyülekezett össze a falubeli legénység éjszakára, lefektetvén fiatal testét a zöld ágyra, mely oly egyenesre dajkálta őket, mintha csipetű közé szorongatva növesztették volna fel őket a földről az égnek.

Ha az ég csatornáit megeredtek, a leszakadó eső latyakká verte rajtuk a ruhát, s ebben a lében keményedtek ki az izmok, hogy amint a karnak súlya lecsapódik néha, suhog mellette a megingott levegő, mert hirtelenében ez a lágy semmi nem bír előle elmenni az útból.

Hányszor rohant el mellette a sötétben a farkas, az ég villáma közelében vert le s a sok veszedelem oly sokszor kereste, hogy nem tud már félni s a szilaj vér szinte megéhezi, hol ellenkezik valaki, hogy szemközt menjen neki.

Most, midőn a lég oly enyhe, hogy még a szúnyog is megélhet benne, midőn a pásztortűz a farkast mérföldnyire kergeti el, az ég villáma nyugszik s alszik a természetben minden, amivel dacolni lehetne, kitesz egy ember egy mogyorófpalcát, hogy ennyi embert megrémítsen és reszkessenek tőle.

Csak már a tornyot mondta volna, azt még előbb le kellene dönteni, hogy a felső végéhez érjenek; de egy mogyorófpálca, mit annyi ember előtt a tanács asztalára csapott, s azt nem mernék elvinni?

Köntös Mihály uram, mivel vágja kelmed földhöz ezt a nyughatatlan népet?

Égett a pásztortűz, melyet a legelső szokott meggyújtani, mintha mécset tenne eléjük a mező közepére, mely asztalnak, széknek alacsony, és csak nyújtózkodva lehet legtöbbnek a tüzet körülülni; ide gyülekezik egyenként a fiatalság, nyargalva futván meg az irányt, mely a faluvégtől a pásztortűzig egyenesen vezet.

- Hát merünk-e? - kérdi a legutolsó, nem is kételkedve, hogy a többi miről beszél.

- Nini, ez is itt van? - mondja valamelyik elbámulva; mert az utolsó éppen bíró uramnak az édes fia, ki apja tudta nélkül minden bírón segített megtenni a csúfot.

- Hát mikor nem voltam itt? - kérdi olyan hangon, hogy a többi azon az egyen kívül nem mert csodálkozni, sőt igen természetesnek találta, hogy ő merjen legtöbbet, mert neki úgy is parancsolna, mint öreg bíró, hát még mint apja!

- Helyet neki! - szól egyik a hallgatók közül, maga mellett szorítván ki egy embernek való helyet s a pajtások száma éppen kerekszám tizenkettő vala.

Szóvalanul piszkálták a tüzet, akihez a tüzelő közelebb esett, koronkint vetett rá, belenéztek a ragyogó tűzbe, hol a fiatal erőnek olyan sokféle kép rajzolta ki magát, hogy emiatt nem ért rá beszélni; egyébként is a főkérdéssel tisztában vannak, tudniillik, hogy igenis mernek, éjfél pedig még messze van, addig várni kell, hadd aludjék el a tyúk és veréb, meg a sok szopós gyerek, éjfélben aztán nem messze lesz lóháton a falu, hagynak valakit tüzelőnek, hogy visszafelé is lássanak, s a bírópálcán egy ürücombot süthetnek meg, s a maradékával a pálcát bíró uram ajtajához támasztja maga annak édes fia, őt legkevésbé ugatják meg az otthoni kutyák. Ennyivel lesz több dolga a fiúnak, a többit pedig elvégzik egyenlően.

Szép gömbölyűre volt kigondolva egyiknek fejében, a többi aztán a gondolkodással sem vesződött; hanem várták az éjfélt, mely azon a régi parasztórán, a mennynek boltozatján éppen oly biztosan megmutatja magát a hozzáértő szemnek, mintha kakukja volna s minden negyedórában a szokott helyen kidugná fejét s a negyedet és órát rendre kakukolná.

Ne ítéljük el e szilajvérű népet, mely saját erejével nem bír s mielőtt egy józan ember ennyi nyughatatlan ember eszéhez férne, a nyugtalan erő küzdeni vágyván, csak rombolni tud még, fölösleges erejében, úgyszólván, önmagát rombolván.

A bírópálca

Ha igaz nem volna, még hazugságnak is szép volna.

Az alispánválasztás félóra alatt megtörtént, amint elbeszéltük, szétmentek a tekintetes karok és rendek, a főispán pedig Kállay Miklósnak, most már mint alispánnak átadott egy hónalja panaszt, megemlítvén főleg azt, hogy a megye, az országgyűlésen megajánlott katonatartozás fejében, néhány száz legényt köteles kiállítani, mégpedig a tegnapi érkezett rendeletnek vételétől számítandó négy hét alatt.

- Meglesz két hét alatt - mondja Kállay a főispánnak.

- Szükség lesz pandúrokra? - kérdi a főispán.

- Egyetlenegyre sem, méltóságos uram - mondja Kállay - eddig a csavargókat és akasztófa-kerülőket fogdosták össze, méltóságos uram, pedig ez a szegény haza nagyon megérdemli, hogy becsületes emberek védelmezzék: tehát menjen el az, kinek van mit megvédelmezni.

- De ez általános engedetlenségben hogyan áll vissza a rend?

- Igen könnyen, méltóságos uram; mert tessék elhinni, hogy még ennek a rendetlenségnek is megvan a maga rendje; egyik helység azért engedetlen, mert a másik is az, és jaj volna annak a helységnek, mely különb akarna lenni, mint a másik. Azért a legnyakassabb helységben kell jó módjával hozzákezdeni, a többi aztán magától megy. Engedelmével tehát a méltóságos úrnak, mindjárt innét írok levelet Szent-Mihályra Köntös Mihálynak, mert ha Szent-Mihályon nem lesz baj, a többitől aztán nincs mit félni; mert a szent-mihályi legény kész a hatodik faluba is elmenni verekedni, ha ott azt merné valaki állítani, hogy egy szent-mihályinak kiáll.

Kállay leült és a következő levelet írta Köntös Mihálynak:

«Kedves Köntös Mihály uram!

Eddig, remélem, kezében van a bírói pálca, valamint azt is elrendelte a fölséges úristen, hogy Szabolcsvármegyének én legyek mai napon viceispánja. Ezen terhes hivatalban első levelemet Köntös Mihály uramnak írom, semmit sem kételkedvén azon, hogy amit most kívánok, azt csak Köntös Mihály cselekedheti meg, tudniillik a vármegye (elég szégyen-gyalázat Szabolcsvármegyének) mai napig is néhány száz katonával adós saját országának, és ahol ellenséget vernek, könnyebben talál az ember árvavármegyei tótot, mint szabolcsvármegyei magyar embert. Szent-Mihály helység tartozik tizenkét legénnyel, ezeket szeretném egy hét alatt Kállóban látni és nagy örömemre szolgálna, ha Köntös Mihály uram maga bevezetné őket: mert tudom, hogy csak olyanokat hozna el, kikről dicsekedve mondaná el az ember a főispánja előtt; ilyen legények teremnek Szabolcsvármegyében Szent-Mihályon.

Egyébiránt pedig áldja meg az Isten Köntös Mihály bíró uramat, kívánom jó akarója

Kállai Kállay Miklós m. k. alispán.»

Ezt a levelet az alispán saját kocsisa által küldte Szent-Mihályra, szorosán meghagyván, hogy még vacsora előtt Szent-Mihályon legyen vele, addig meg ne etessen.

Köntös Mihályt jegyző uram szobájában hagytuk. Ott olvasgatja Kállay Miklós úrnak levelét, melynek tartalmát immár olvashattuk s e falusi hatalomnak jól esett ez a becsület, midőn az alispán saját kezével ír neki, sőt hozzá mer támaszkodni azon természetes észhez, mit az akadémiákon professzorok nem esztorgáltak.

A tanácsháznak asztalán kinyújtóztatva fekszik a bírópálca, végére száradt az uccai sár; hanem azért a felső végén sincs valami ezüst- vagy aranygomb, hogy valami kincséhes tolvaj utána bolonduljon éjnek éjszakáján; de minthogy ezt Köntös Mihály uram hatalommá tette, eljön érte éjféltájban tizenkét vad fiú, hogy megérintse e varázshotot, habár ez érintésre az ördög jelennék is meg, mint az Pokolkői Vendel történetében is előfordul.

Elborozgatott a jegyző Köntös Mihály urammal, ki különben is kevés beszédű lévén, átengedte a szót a jegyzőnek, ez aztán lebeszélgette az óráról a tizenegyet is, sőt már a tizenkettediknek is felét lefogyasztotta, mikor bíró uram bekért egy nagy fazekat, aztán a falu gyertyájából kivett három szálát s bement a tanácsházba, maga után csukván az ajtót.

Benn, a meggyújtott gyertyát a nagy fazékkal lefölte, úgyhogy elsötétedett a nagy tanácsház. Köntös Mihály pedig az első széket megfordítván, háttal ült a nagy asztalnak és türelmesen várta, míg megjelennek azok a lelkek, kik sarkantyús csizmában járnak és árnyékuk van: hanem attól mégsem ijednek meg.

A pásztortűz egy emberre maradt, a tizenkettedikre; a többi lóra kapott, hogy éjféltben épen a tanácsházban legyen s a csillagos éjben a szokott jelek után nyargaltak el a falu irányában.

Legelől ment bíró uram fia, meglévén köztük az a daruszokás, hogy a többi a vezető után menjen, s megeresztvén a nyeretlen lovat, a dülőutak kanyargásai között biztosan vezette őket a faluvégig, olykor föltekintvén a sok csillag közé, mintha most valamennyi őket nézné, hogy el merik-e hozni azt a kis mogyorófpalcát.

Mint egy jó korty, úgy esett a fiúnak ez az éjjeli kaland, melynek végétől csak annyit fél, mint mikor a csutorának fogyatékát issza, azután pedig üres lesz az edény, mégis oly mohón ereszti a lovat, hogy a kalapot le kell szorítani az egyik kézzel, nehogy lekapja az a szellő, melyet a lónak repülése vert föl.

Csak mikor a falu alá értek és az ébredő kuvaszok lármát vertek, kurtították meg a lépést, és valamivel távolabb, mint a házak állnak, szálltak le a lóról s a kötőféket a legfiatalabbnak markába adván, párosával mentek el a tanácsház irányában, melynek sarkán összevárták egymást.

Annyiszor jártak már ilyen dologban, hogy egészen megszokottá vált az; hanem midőn most összegyülekeztek, mindenik érezte az izgalmat, mi csak olyankor jelentkezik, mikor tudja az ember, hogy a megmérkőzésnek mértéke is leszen és a tettet az éjjeli sötétség hajnalhasadtánál tovább alig fődözi el.

Egy szóval sem mondák: de mindenik tudta, hogy a többi is ezt érzi.

A tanácsháznak silány kerítését könnyű lett volna megmászni; de a kis ajtón is lakat nélkül bemehet mindenki, s a vezető után minden láрма nélkül mentek a jól ismert ajtón, melynek kilincse a legelső nyomásra megnyílt és a sötétben beléptek a sötét tanácsházba.

Köntös Mihály olyan ember volt, aki ritkán nevetett, különben most sem tudta volna mosolygás nélkül megállni, látván, hogy ő milyen szépen egy csomóba összeszeremtette a vad fiúkat, kik három esztendeig minden bírón kifogtak, és híressé tették Szent-Mihályt a harmadik vármegyében, sőt ezt a példát kapóssá tették az egész környékben.

Oly nyugodtan ült a széken az a kemény ember, mint Archimedes, mikor a nekiszakadt ellenségnek azt mondá, a porba mindenféle szögleteket és karikákat rajzolva: vigyázz, bolond, mert széttiprod az én húzásaimat. Pipájában feneke felé égett a tűz, mikor a fiúk beléptek és még ekkor is ráért lenyomkodni a hamut és a tüzet, hogy az is égjen meg, ami legalul van, holott más ember, ha már idáig kiállta volna is, de most már ijedtében a pipa is kiesett volna a szájából.

Persze, hogy könnyen beszélt Köntös Mihály uram; teljes életében egyenes úton járt, tehát sohasem félt, azért ült most is háttal az asztalnak, mert ha már azt jól kigondolta, hogy a pálcáért valamennyi eljön: annak is okvetetlenül meg kell történni, amit azonkívül kigondolt.

Hát hiába hozta volna be azt a nagy fazekat, melyben nótáriusné asszonyom dézsmaebéd alkalmával negyven emberre főzött káposztát? és hiába borította volna le vele az égő gyertyát úgy, hogy a tanácsházban mégis koromsötétség volt?

Csendesen megült, szíttá be és eregette ki a füstöt, mintha ahhoz lett volna kimérve az egész történet, hogy mikor az utolsó szippantás meglesz: akkor kerüljön a dolog a nagy fazékra és az alatta csendesen égő gyertyára.

Ahányan voltak, mindannyian szerettek volna elsőként lenni az asztalnál; hanem most jutott eszükbe, hogy kénygyertyát elfeledtek hozni magukkal, hát az egyik az asztalnak elejét megtalálván, tapogatni kezdett, s a nagy fazékra azonnal ráakadt.

Köntös Mihály tisztán hallotta, midőn az egyik ott közelében kaparázott, tehát közel a dolognak vége; mert a pipából is kiégett a dohány, s midőn a fiú a fazekat megemeli s így a tanácsházban világosság lőn, Köntös Mihály éppen azon pillanatban verte ki tenyerén a hamut, mit már a fiúk is észrevettek, sőt hirtelen fölismervén bíró uramat, nem hogy nem ijedtek meg, sőt némileg bántotta őket, hogy még csak vissza sem fordul.

Ez a szótlanság tartott néhány másodpercig, míg tudniillik Köntös Mihály pipájából a hamut tisztára kiverte, aztán azt a szokott módon oldalzsebébe dugván, mielőtt fölkelne, azt mondja:

- Megjöttek kendtek?

- Meg! - szólt egy hang, miből azonban bajos volna kitalálni, hogy kié. Köntös Mihálynak pedig nem is lévén céljában a tudakozódás, egykedvűen hátranyúlt a bírópálcáért s anélkül, hogy hátra is nézne, fölkel, az ajtó felé ment és onnét szólt, hátra nem tekintve:

- Eljöttek kendtek... s ha tetszik, reggelig bízvást megszökhetnek; hanem ha kendtek mégis elárulnák magukat: meg nem lakom kendtekkel ebben a faluban.

Ha Köntös Mihály azt akarta, hogy azok reggelig ott maradjanak, úgy legjobban választá a hozzávaló szót, mikor azt mondá nekik: elszökhetnek kendtek!

Egyiknek sem jutott eszébe tanácskozni, valamennyi azt mondá: én nem megyek el s minthogy a nagy fazék mellett még két egész szál gyertya volt, világítóban sem láttak szükségét s így mi is eltaláljuk, hogy Köntös Mihály csakugyan itt akarta őket marasztani; azért vett ki három szálat a falu gyertyájából, kiszámítván, hogy reggelig éppen elég lesz.

Eszem ágában sincs valami hosszan bizonykolni azt, hogy ez a dolog megtörtént, úgy is haszontalanul tenném; mert egy része az olvasóközönségnek a szentírást sem hiszi, míg van olyan rész, mely Sue uramnak «Bolygó zsidójából» azt is elhiszi, amit Sue maga sem hisz; tehát ne vesztegessük a betűket, hanem ebből az ezredek óta meghányt fekete cikornyákból állítsuk össze a következendőket, miknek hasonlóját én magam bizonyosan nem olvastam, de hiszem, hogy más sem.

Mire a teheneket kihajtották, ébren volt bíró uram és a tornácban egy szalmából fonott lócán várta az esküdt embereket, kiknek szóval elmondá, hogy a vármegyét katonáért zaklatják, a vármegye pedig őt, a bírót; ő pedig reméli, hogy még ma délután Kállóban lesz azzal a tizenkét legénnyel, mennyi a falura esik.

Ez olyan határozottan volt mondva, hogy az esküdtek közül a legbeszédesebbnek sem akadt elegendő alkalma annak elmondására, hogy most mitevők leszünk, hanem nagy fejét olyanformán mozdította meg a válla fölött, mintha nem tudná, miképpen legyen ez lehetséges; hanem mivel Köntös Mihály bíró uram ilyen bizonyosan mondja: nem kételkedik benne, hogy meglesz, mint a Miatyánk végén az Amen.

Megindult aztán Köntös Mihály az udvarról; a bírópálca, mint egyébkor is, de főleg most, a hóna alatt vízirányosan feküdve, mintegy követelte, hogy a többiek bizonyos távolságban tartózkodjanak tőle, mi meg is történt, mert egy faluban néha a tarka kutyanak farka is elég tárgy, hogy az egész falu beszéljen róla: hát még egy olyan pálca, melyről ünnepélyesen ki van mondva, hogy bírópálca és kiteszik a tanács asztalára annak okáért, hogy van-e ember, aki hozzá merne nyúlni.

A falubeliek látván az új bírót hatalmának sértetlen jelképével menni az uccán, hasadékon át és kapuszár mellől bátorkodtak csak kinézni, ámbár ebből szép keveset tudtak meg és így előljáróban nem volt miről beszélni, mint amit a vénasszonyok megálmodtak s ebből százfélét találgattak, de egyik sem hasonlított ahhoz, ami valóban megtörtént és ami valóban megtörténni fog.

Az örökös katonák

A jegyzőhöz bekopogtatott Köntös Mihály s a szokott reggeli kívánságoknak tövéről hegyére való elmondása után az asztalt igénybe vette nótáriusné asszonynak engedelmével és az esküdtekkel a tanácsházba nyíló ajtóhoz jó közel helyeztette. Mikor ez megtörtént, úgy ült az asztalhoz, hogy a tanácsházbeliekkel éppen háttal volt.

Elhelyezkedvén valamennyi, Köntös Mihály kinyitá az ajtót s anélkül, hogy meglátna valakit a benn zajgók közül, kiknek jelenlétét már az udvarra kiható beszédből is észrevette, eképp szólt:

- A tanácsházban lévők álljanak sorba és egyenkint feleljenek a kérdésre.

Ekkor a fiúk szót fogadva engedelmeskedtek, mint olyanokhoz illik, kik sok nehéz dolgot próbáltak már; tehát most már az engedelmességtől sem félnek.

A legelső fiú néhány lépésnyire megállt bíró uram háta mögött és akart felelni, csak kérdezze valaki.

- Hogy hívják kendet? - mondja Köntös Mihály.

- Nem látja, bíró uram? - kap a szóba az esküdtek közül valamelyik.

- Igenis nem látom, Szabó András esküdt uram, - felel vissza Köntös, - az igazságnak Kállóban is be van kötve a szeme, Szent-Mihályon sem szükség neki látni.

Erre némi szünet lőn, mi a dolgot ünnepiesebbé tette; mert az esküdtek gyanítani kezdték, hogy ez a bírópalcának következménye, s ha Köntös Mihály uramnak még otthon a katonai állításról elejtett szavait ideveszik, itt kurucvilág lesz; mert mindenik esküdt embernek van egy fia a tanácsházban lévők között.

- Hogy hívják kendet? - kérdi újra a bíró, némileg hátraszólván.

- Köntös Pálnak hívnak! - mondja a fiú.

- Bíró uram fia! - beszél megint Szabó András tanácsbeli.

- Nem kérdeztem Szabó András uramat - szól keményen a bíró, - beszéljen az, akit kérdeztem és kérdezek. Hová való kend?

- Idevaló vagyok Szent-Mihályra.

- Telkes jobbágy kend? vagy zsöllér? vagy cseléd? vagy apjánál van kend?

- Édes apám kenyerén vagyok.

- Hogy hívják kendnek édes apját, Köntös Pál?

- Köntös Mihály.

- Álljon kend hátra, Köntös Pál, aztán feleljen, aki utána következik, hogy hívják kendet.

- Hisz az az én fiam! - mondja újra az előbbeni közbeszóló.

- Megint nem kérdeztem Szabó András uramat, meg nincs is semmi közöm ahhoz, hogy Szabó András uram fia-e vagy sem, mert itt vége az atyafiságnak és ha a mennybeli atyaúristen megengedte, hogy szent fiát, az Úr Jézust, a zsidók kivallassák: azt tartom, Köntös Mihály és Szabó András uramnak fia sem lesz érdemesebb a megválogatásra.

Szabó András csakugyan elhallgatott, látta, hogy a bíró saját fián kezdte, az övéen folytatta és a többiét végezi; tehát vagy nem akart vagy nem mert szót emelni, azért elszánta magát, mert amúgy is hiába lett volna minden erőlködés.

Sorba ment tehát a kérdezgetés.

Nem akarom tízszer ismételni ugyanazt a kérdést és ugyanazt a feleletet, Köntös Mihály egyiktől sem kívánt többet megtudni, mint a másiktól, azok pedig a világos kérdésre megfeleltek értelmesen. Ott kezdjük tehát, midőn már az utolsó is megfelelt.

- Feleljen a másik!

- Nincs több! - mondja Szabó András, minden veszélye nélkül a letorkoltatásnak. Köntös Mihály pedig fölkelt a székről, az esküdteket együtt hagyá, maga pedig bement a tanácsházba, betevén az ajtót.

A fiúk minden meghúnyáskodás nélkül álltak egy sorban. Köntös Mihály végignézett rajtuk s anélkül, hogy észébe jutna saját fia, gyönyörködött a válogatott szépségű kis csoportban; hanem, hogy ki ne essék sodrából, megkeményíté arcát és hátratévén kezeit, szigorú hangon mondja:

- Egy hitvány embernek kell lenni kendtek között, bizonyosan az kontatja a többit, tudni akarom, melyik az, mondják meg kendtek.

Egyik sem szólt s ez a hallgatás nagyobb elhatározásába került valamennyinek, mint az, hogy éjfélnben eljöjjenek a bírópálcaért, hanem mindenikben volt annyi büszkeség, hogy Köntös Mihálynak ne legyen oka valamelyiket hitvány embernek tartani.

- Hallgatnak kendtek? - kérdi a bíró - Jó, mindjárt megtudom én, hogy egy-egy ilyen gyermekembernek bátorsága mennyit nyom? S aztán majd magamtól is kitalálom azt, akit én keresek.

Egymásra néztek, ez elég volt összebeszélésnek, mi annyit tett, ha most azt mondaná Köntös Mihály, ki mer a malomkerék alá bújni, meglátná, hogy mind a tíz a kerék alá menne. Kezdje hát el bíró uram a kitalálást, majd meglátja, hogy midőn végigér, megint előlről kezdheti el a keresést.

Köntös saját fiával állt először is szemközt.

- Hallja kend, Köntös Pál, látott-e kend már ágyút?

- Sohasem láttam.

- Hát nem is tudja kend, hogy mekkorát szól, mikor azt elsütik?

- Nem tudom.

- Ha kend nem tudja, majd megmondom én - magyarázza Köntös Mihály - akkorát szól, hallja kend, hogy a hitvány ember még a neszétől is szörnyethal. Oda merjen kend elmenni, ha van hozzá bátorsága, nem a bírópalcát elvinni, mely nem sül el, s ha oda is el mer kend menni, akkor én, Köntös Mihály, szintén azt mondom, hogy ember kend, Köntös Pál.

- Oda is elmegyek - mondja a fiú.

- Katonává lesz kend?

- Katonává leszek.

- Most már ember kend, Köntös Pál! - mondja az apa, fiának vállára ütven, azután pedig a második elébe állván, előbb tetőtől talpig megnézvén, mondja:

- Hát Szabó József, mit felel kend, ha kérdezni találok?

- Ne is kérdezzessen, bíró uram, én is katonává leszek.

- Még én is, bíró uram! - szól mindjárt a harmadik.

- Hát a negyedik?

- Engem akár át is ugorhatott volna, bíró uram - mondja a negyedik az elsőkhöz sorakozván - látja már, hogy az elsőkhöz álltam.

Ezt a jelet észrevevén a többi, mind előbbre nyomult s a hátralevők kérdés nélkül mondták:

- Mi is ott leszünk, bíró uram.

- Most már emberek kendtek, én mondtam, Köntös Mihály: két óra alatt indulunk.

Egyszerű parasztember fejéből elég derekasan volt kigondolva a dolog s ezen való örömét nem tudván tartóztatni, bement az esküdtekhez, tudósítván őket, hogy mind a tíz fiú katonának ajánlkozik; tehát a kisbíró gondoskodjék, hogy két óra alatt készen álljanak a kocsik az indulásra, ő maga is velük megy és egy esküdt ember.

Még Szabó András sem mert a dolog ellen szólni, annál inkább, mert Köntös Mihály saját fián kezdé a nagy szigorúságot, és csak azt merete megjegyezni negyedórai beszélgetés után, hogy tíz ember ugyan van, hanem kettő még hiányzik.

Köntös szinte megdöbbsen; hanem a jó sors nem hagyván el a tervnek keresztülvitelében, itt sem felejté cserben, mert mielőtt az első meglepetésen keresztülmenne, a tanácsház felől két legény kopogat be és azt mondják, a bíró úrral akarnak beszélni.

- Mi baj? - kérdi Köntös Mihály.

- Bíró uram - kérdi az egyik - mivelhogy az éjjel nem jöhettünk el tíz pajtásunkkal, mert engem a pásztortúznél hagytak, ez a másik pajtásom pedig a falu végén a lovakat tartotta, tehát kérjük átossággal azért, hogy el nem jöhettünk, mi sem akarunk alábbvalók lenni, mint a többi, mi is el akarunk menni katonának.

- Emberséges emberek kendtek! Menjenek a tanácsházba a többihez.

Köntös olyan furcsán érezte magát, mint az az ember, ki látott valami szépet, melyhez neki is volt köze és nem talál embert, kinek eldicsekedhesse. Csakhogy Köntös Mihály mégsem akart dicsekedni, hanem néhány kurta szóval elvégezvén a rendelkezést, hazaballagott, mégpedig olyan furcsán, hogy botját hóna alól kihúzván, menőnek használta, kalapját pedig levette, mintha imádkozva menne.

Sokat elmondhatnék, amiért ezt tette, csak azt nem mondom, hogy a fiát sajnálta; sőt tán legjobban annak örült, hogy az is ott volt a többi között; hanem úgy tetszett ő neki most az a tizenkét fiú, hogy szeretné az egyik mellé a többi tizenegyet is fölfogadni fiainak, ez lenne az ő gyönyörűsége.

Az anyák azt tették, amit tenni szoktak, sírtak, rítak, hanem ezzel Köntös Mihály uram csipetnyit sem törődött, azt gondolván, igaz ugyan, hogy a jobbmódú fiúk estek bele legtöbbszörre; hanem azokért sem nagyobb kár, sőt a szegény asszony még jobban ordítana, mert annak kenyérkeresője sem akadna.

Éppen vége volt a kitűzött órának, mikor Köntös Mihály a legelső kocsira fölült és utána minden kocsai baj nélkül megindult a nagykállói útra.

Az elválás bármilyen keserű, de a viszontlátásnak reménye lealkudja a nagy fájdalmat, ahol van mi lealkudni való; hanem megint emlékeztetem az olvasót, hogy akkor a katonát úgy sorozták be, hogy örökre ott marad, kivéven, ha kezét vagy lábát úgy eltörik, hogy csonkán nem maradhat a katonasorban.

Ezért szabta Köntös Mihály két órára a búcsúzóidőt; így oly hirtelen jött a csapás, hogy az emberek jóformán nem is értek rá búsulni. Hanem Köntös Mihály uramnak szíve sem volt csontból, és egész úton jártatta az eszét és mindenféle képen vett mértéket az ország dolgaihoz; de csak nem illett egyik dolog a másikhoz s a becsületes ember nagyon elszomorodott, mikor egyik magyar a másik után oly nagyon messzire következik s míg az egyik tejben-mézben nyakig úszik, a másiknak nyakáról annyiféle nyűg lóg le, hogy nem tudja sokszor, melyik fojtogatja jobban.

Délután három óra lehetett, midőn a megyeházhoz értek Nagy-Kállóba az újoncok és Köntös Mihálynak legelső dolga volt tekintetes Kállay Miklós úrhoz fölsétálni, most is éppen úgy hóna alá fektetvén a pálcát, mint otthon Szent-Mihályon.

Kállay Miklós úr ez egyszer mégis tett kivételt, mert Köntös Mihályt nemcsak megösmerte, hanem elébe sietett s legelőször is azt kérde:

- Volt-e ebéd, kedves Köntös Mihály uram?
- Kálvinista ember vagyok, nagyságos uram, hanem ezt a napot emlékezet okáért mindig megbőjtölöm, tehát ma meg kell köszönnöm úri gráciáját.
- Csak nem hozta be a katonatartozást?
- Mind a tizenkettő itt van az udvaron s azért esedezem, ki veszi át őket a kezem alól?
- Köntös Mihály uram oly nagyot mond most nekem, hogy elfáradok így állva hallgatni, üljünk neki egyet!

Helyet foglalának, Kállay csöngetett s a huszárnak intett, mit az már megértett s néhány perc múlva ó-somlyai állt a beszélgetők előtt.

Kállay elmondatta Köntös Mihállyal a történetet, ki azt öregéből elbeszélé egyfolytában, míg Kállay egyik kezében a megtöltött poharat tartá, hogy Köntös Mihályt megkínálja vele; hanem utóbb úgy a beszédre feledkezett, hogy fejét, kezével az asztalra ereszkedvén, tenyerébe nyugtatta, mert szólni már nem tudott, így elmaradt a megkínálás is; mert azt gondolta eleinte, hogy mégis szégyen volna, hogy az alispán ríva fakadjon.

Én magam sem tehetek róla, hogy már a második emberemet ríkatom meg önök előtt, de már ez így történt meg s Kállay Miklós úr, hallván a fiúknak sajátságos elhatározását, nem törődött utóbb vele, ha meglátják is; azért olyan öregre sírta ki a könnyeket, hogy egy-két csöpp a somlyaiba is becsöppent.

Mindketten meglátták, hogy a könny a borba folyt és Kállay földre akarta tenni a poharat, hanem Köntös Mihály azt mondta:

- Ne bántsa, nagyságos uram, ha minden borba ilyen vizet kevergetnének a korcsmárosok, azt tartom, azok lennének a legbecsületesebb emberek széles Magyarországon.

Kállay nagynehezen el tudta fogni a könnynek folyását, a poharat odanyújtá Köntös Mihálynak s ittak egészségére a tizenkét fiúnak, kik az örökös járomba önként kínálkoznak.

- Köntös Mihály uram - kérdi az alispán - vallja meg igazán, nem sokallta meg, hogy ezek a fiúk örökkön-örökké leszakadjanak a rokonok kebléről?

- Nagyságos uram, próbáltam az eszemet jártatni mindenfelé, azt is tudom, hogy itt a bal hónom alatt nagyon fáj bennem valami, hanem azt gondolom, nem egy emberért nyom az engem, hanem fáj az egyenkint mindannyiért, kiket a fegyver alá adunk, s még sem merem elgondolni, hogy annak szabad legyen másképpen is lenni.

Kállay főlegyenesegett, előbb az örömet állva nem bírta el, most meg azt gondolta, hogy a fájdalmat nehéz ülve elviselni, sőt, minthogy így sem maradt el, körüljárta a nagy szobát, hogy majd elmarad belőle valami, de hiába, neki is fájt, ahol Köntös Mihálynak, azért azt mondja, megfogván kezét a bírónak:

- Az én kezem csak egy kéz, Köntös Mihály uram, hanem fogadja e kéznek szorítását úgy, mintha foglalónak adnám annyi százezer nemes helyett, hogy életemnek legelső és legutolsó célja az lesz, hogy a földművelő népről levegyem az igát.

.....

Ez a kipontozott sor annyit tesz, hogy Köntös Mihály szeretett volna valamit szólni, de most meg ennél maradt el a lélekzet.

- Nagy adósság ám ez, Köntös Mihály uram, azért bölcsen gondolja meg, hogy egyszerre úgysem tudnók lefizetni, de ha húsz esztendő kerülne is bele, legalább tudjuk, hogy húsz esztendeig tart, az pedig rövidebb az «örökké» szónál.

- Nagyságos uram... engedje meg nekem... - mondja Köntös Mihály nagynehezen hangot kapva, - hogy amint én foglalóban elfogadom ezt a kézszorítást... előjáróban legalább én is tehessek valamit, mert ki tudja, megérem-e én azt, aztán a sok bolond paraszt között nem akad egy, aki ezt olyan emberséggel meg tudja tenni, mint én, hogy annyi kegyes úr helyett hadd csókolhassam meg én a nagyságos úr kezét.

E szónál oly hirtelen fölkapta Kállay uramnak kezét, hogy azt megakadályozni lehetetlenség lenne, s e pillanatban megvult az a gyönyörű kép, midőn egyik magyar ember a másik magyar embert szívéből szereti.

A főispán szintén megtudta a dolgot és kísézőnek bement az udvarra, hol Szabolcs vármegyének gyöngyfiatalságából mutatványnak áll a legszebb tizenkettő.

A példa mindig példa s a szentmihályi népség után sehol sem mertek ellenkezni s az apák maguk hordták föl gyermekeiket a besorozás elé.

Mielőtt e fejezetet elvégeznők, az utolsó párbeszéddel nem akarunk adósak maradni.

- Még egy kérésünk volna bíró urunkhoz - mondja valamelyik a fiúk közül.

- Mit akartok, édes gyermekeim?

- Ne eressen el bennünket, míg meg nem vallja bíró urunk, amit otthon sem mertünk megkérdeni.

- Most édesapátok vagyok, bátran kérdezhetek.

- Megbocsásson érte a falu, hogy tán engedelmesebbek nem voltunk; majd azt is megszokjuk; hanem kedves bíró urunk, talált-e köztünk egyetlenegy hitvány embert?

Köntös Mihály pálcáját a hóna alól kivette és a földre ereszté a végét, a kalapját leemelte éppen úgy, mint mikor ma reggel a tanácsházból hazament és némi magyarázatául szolgáljon azon jelenetnek a mostani felelet, mikor mondja:

- Fiaim, meg vagyok veletek elégedve és ne feledjétek el, hogy Köntös Mihály is levette előttetek a kalapot, mit még eddig maga jószántából csak az érdem előtt tett meg.

A debreceni kántus

Ó, Debrecen, de sok jó került ki már belőled, csakhogy azt is mondhatnám már egyszer, hogy ebből a sok jóból benned is megmaradt valami.

Megszületett a gyermek, fölnőtt tízévesnek, otthon a faluban megvolt valahogy az anyai nyelven, hanem aztán kocsira ültették, elvitték a Hortobágyon keresztül Debrecenbe, elplántálták valamelyik sáros uccában, ott nőtt föl húszesztendősnak, telerakták a fejét diákszóval és elhitették vele, hogy magyarul minden betyár tudhat; hanem diákul csak az okos emberek beszélnek, minthogy egyáltalában nem is lehet magyarul egyebet tenni, mint káromkodni; azért legyen esze, rakodjék meg minél több diákszóval, aztán jöjjön haza, legyen esküdt vagy szolgabíró, orvos, gyógyszerész, mérnök, pap vagy akármi diákul beszélő ember: ne járja hiába azt a szörnyű nagy kollégiumot.

Csakugyan lett is ilyenféle ember a gyerekből, ki aztán égre-földre megesküdt, hogy magyarul nem lehet megtanulni semmit; beszélt is aztán diákul úgy, mint a víz, sőt még az asszonyok is annyira megtanulták tőle, hogy minden harmadik szó után befoltotztak egy diák szót, mi aztán néha úgy esett ki, mint mikor tiszteletes úr elküldé a szolgálot az apothékába, hozna neki coriandrummagot, mert nagyon fáj a stomachusa és semmiképp sem consummálhat - a leány pedig így mondá el: Tiszteli a tiszteletes úr a patikás urat, küldjön neki egy garas ára kalendáriummagot, mert nagyon fáj a domonkosa, semmiképp sem koszpitolhat.

E rövid kis adomában megvan, mily nyelven beszéltek akkor az okos emberek és milyen szépen eltanulták a cselédek; s ha így folytatták volna máig, jaj de okos emberek volnánk mi magyarok, ha Árpád apánk elfogadna atyafiainak.

Mi tagadás benne, a debreceni kollégium sem volt külön, mint bármely más hely, azt gondolták a század elején: Cicero csakugyan okos ember volt, az pedig diákul beszélt; tehát mi is, atyafiak, tanuljunk diákul, legalább válik belőlünk diákos ember, amint vált is; hanem olyan is vált, minőre a tudós professzor urak bizonyosan nem gondoltak, tudniillik: poéta és színész; már pedig ezek a megátalkodott népek még anno domini ezernyolcszázegyben sem akartak diákul beszélni és lettek maguknak méltó büntetésére, másoknak pedig rettentő példájára saját országukban földönfutók, mert magyarul beszéltek.

A kollégiumban élt valamelyik quartában három nyughatatlan ember, mindhármak papnak szánták otthon, hogy terjesztené mind a három az Úrnak igéjét és lennének apostolai az Úrnak ezen a földön. Meghallgatta az Isten az apáknak kérését s e három ember csakugyan apostol lőn, megjárván ezt a nagy országot széltében, hosszában és keresztül-kasul, mint az apostolokhoz illik.

Oh, higyétek meg, okos ember volt az a tanító, ki tanítványait mindig így szólítá meg a leckének kezdetén: «Méltóságos, nagyságos, tekintetes, nemes, nemzetes, vitézlők, kendtek, korhelyek, gyújtogatók és útonállók; mert ez még mind válhatik belőletek.» Midőn a mi három emberünk belépett a debreceni kollégiumba, abban a szent hitben ereszték be a jámbor szülők, hogy onnét tisztességes fekete tógában fognak a hívők közé kilépni; hónuk alatt lesz a szent könyv, melyből a világ igazságot merít - s íme, mindhárom könyvvvel lép ki ugyan; az első poéta lett, mint akkor mondták; a másik kettő pedig: komédiás. Ezt is úgy nevezték akkor.

Elmúlt a lecke, a tógátus diák hosszú tógáját az ágyra vágta, a maradék berdót rányelte a sok görög szóra s mikor ezzel a munkával is készen volt, gyertyagyújtás előtt rákezdte vékonyan a legújabb szomorú nótát (mi arra mutat, hogy nekünk mindig van valami új szomorúságunk) s

utána a többi adja a hozzávaló hangot, hogy Nagy Pistának szép vékony hangját túl ne neszezze s midőn már a sok hang egymás mellett a maga módja szerint elfért, leghátul, mint az öreg harang, megkondul egy hosszú diáknak hangja s a legelső vékony a leghátulsó vastaggal úgy összeharangoz, hogy az igazhívó levénne kalapját abban a gondolatban, hogy ezen valami áhítatos népség énekszóval imádságát mondja.

Éppen midőn az egyiket elvégeznék, berohan a szenior a quartába s goromba hangon kérdi:

- Ki mer itt énekelni?

A nagy sötétségben senki sem látott felelni s a sok diák csöndesen heverészett az ágyon.

- Senki sem felel? - ordít mérgében a szenior, ki a sötétben attól is tartott, hogy valamelyik eszeveszett diák még fejbe is üti.

- Hát ki feleljen? - kérdé egy hang elég emberséggel, mire a szenior azt mondja:

- Feleljen hát maga, Csokonay uram!... Ha már éppen maga szólamlott meg.

- Nem jó helyen kérdezősködik, tisztelt úr - válaszol Csokonay, - mert én a sötétben hallok, de annál kevesebbet látok.

Erre bajos volt a felelet, azért a szenior más módhoz folyamodott:

- Gyújtanak mécset! - utasítja őket s e szóra már hallotta, hogy kettő is kivette a tűzszerszámot s addig ütötte-verte a tűzkövet, míg a tapló szikrát fogott s egy szál kéngyertyánál nagynehezen meggyújtá a mécset.

A szenior körülnézett, úgy látszik, keresett valakit, kit meg is talált; mert midőn a felső saroktól a kályháig leért, egész önelégültséggel mondja:

- No hát, Csokonay uram, majd így mécsnél csak eltalálom én, ki énekelt; mert ismerem én az én embereimet; ott látom Nagy Pistát, a vékonyát az énekelte, a vastagát pedig itt a kályhánál Udvarhelyi Miklós uram, - mit hiában is tagadnának, mert ezt a két hangot Debrecenben csak a bolond nem ösmeri.

Nagy Pista nevetett, Udvarhelyi pedig elszomorodott, nem gondolta meg, hogy a szenior úr olyan becsületet adott neki, miért mai napig is édesen emlegetik; de azért ekkor nagy fájdalom fogta el és szerencséire, hogy a kollégium kályhájához támaszkodhatott, mely elég erős volt elbírní egy diáknak fájdalmát, jobban mint a meleget, amiért a fűtődiák számtalanszor be akarta rúgni, de még a patkós csizma sem akart fogni a szörnyű nagy állaton.

Másnap a rektorprofesszorhoz hívták mind a hármat pirongatás végett, hol egyszersmind a tisztelt férfiú azt is bebizonyítja, hogy valóban mélyen ért a jövőmondáshoz.

- Csokonay uram! - kezdi a rektor - illenék, hogy rektorprofesszor létemre diákul beszéljek; de minthogy Csokonay uram okosabb akar lenni, mint maga Cicero és nem bír annyi lélekkel, hogy a köznapiasságon fölülemelkedvén, a klasszikusok nyelvét becsülje, sőt akárhányszor tett saját szája vallomása szerint inkább beszél azon a nyelven, amelyen a subás atyafi: tehát legyen meg, én magával ezennel büntetésképp magyarul beszélek.

- Adná Isten, hogy az egész országot így büntetné meg.

A rektorprofesszor zöld lett mérgében, Ciceronak nyelvét csak egy elvetemedett diák vethette meg így s azért egész szájalommal mondja:

- Csokonay uram, mi nem bírunk magával, és attól félek, hogy kollégiumunkat is rettentő hírbe hozza.

- Meglehet! - válaszolja Csokonay egészen mást gondolva, mint a rektor.

- Jaj, már csak eltagadhatnánk, hogy ilyen tanítványunk is volt! - mondja szégyennel az előljáró.

- No no, csak még ne dicsekedjenek vele! - szól Csokonay, nem állhatván ki a jámborságot, és eltávozván a szobából; de már ekkor oly dühbe jött az előljáró, hogy verekedni szeretett volna az elvetemedett emberrel, ki az egész világgal szemközt megy és a klasszikai nyelvet elvetvén, magyarul akar beszélni.

- Hallotta ezt a bolondot, Udvarhelyi uram? - kérdi a másiknak fordulva - de hisz maga sem különb, csak hogy maga még nem ír magyar verseket, hanem, domine Udvarhelyi, az ég szerelmére kérem, a maga apja oly derék, jóra való ember, s magából minden áron tisztességes embert akarna nevelni; de amint hallom, ön ilyen fiatal léte-re oly vastag hangon énekel, hogy kész skandalum; ugyan, amice, mondja meg nekem, nem szégyenli magát?

Ez ostobaságnak kulcsát abban az előítéletben tessék keresni, hogy némely ember a hangnak mélységét az elvetemültség következményének tartja; azért ne botránkozzanak meg a debreceni rektorprofesszoron, ki az éneket nem gyűlölte, mert különben módja lett volna a debreceni kántust is megszüntetni. Megengedte bíz ő azt, míg az ének tisztességes, mérsékelt hangvitel maradt; de, hogy oly vastagra fajuljon, mint ahogy akkor már Udvarhelyi énekelt, az már skandalum.

- Pap akar lenni, amice Udvarhelyi?

- Meglehet, tudós rektorprofesszor úr.

- Én meg azt mondom, nem lehet!...

- De már azt magam is szeretném tudni, miért nem, kérem alázatosan - kérdi az ingerült diák.

- Mert magától irtózni fog a nép, ez borzasztó hang, amice Udvarhelyi, maga szerencsétlen ember; én nem tudok jobb tanácsot adni: maga legyen katona, maga izmos, vállas ember, ha jól viseli magát, gránátéros lehet, s ott tekintettel lesznek arra, hogy ilyen nagy kamasznak, mint maga, dupla lénungot adnak. Fogadjon szót nekem, menjen katonának.

Szegény Udvarhelyi szokott szelídségével tűrte ezt az ostoba beszédet, és csak az vigasztalta, hogy Csokonayt is ilyenképpen leckéztették meg, tehát tűri azt békével; mert ő már néhányad magával Csokonayt jelesnek tartotta; azért amit az békén tűrt, nyögte ő is, kivált pedig elgondolván, hogy mi lesz még Nagy Pistával, kire még könnyebben ráfért a dorgáló szó; mert ahol diákcsínyről volt szó, ha háromról beszéltek, a vezető bizonyosan Nagy Pista volt; ahol kettőről beszéltek, az egyiket bizonyosan Nagy Pista csábította el; s ahol egy diákról szóltak, az az egy senki más nem lehetett, mint éppen Nagy Pista, kinek a kántusban is legfőlebb ér a hangja, s úgy kihallik valamennyi közül, mintha kikapaszkodnék a kollégium kerítésén, s azt nézné, megyen-e arra valamely kenyeres cíva, hogy egy cipót kaphasson ki a kosárból.

- Maga is itt van, Nagy Pista úr? - kérdi végre a harmadikat, ki annyira Nagy Pista volt a kollégiumban és azonkívül, hogy aki megurazta, még az is Nagy Pistának hívta.

Később lesz alkalmunk Nagy Pistával közelebbről megismerkedni, azért maradjunk szorosan a párbeszédnél, mely következő vala:

- Maga mindenben olyan kezdő szokott lenni.

- Igenis, rektorprofesszor úr, a kántusban én kezdem a vékonyánál, s ahol megvastagodik, ott másnak hagyom.

- Én nemcsak a kántusról szólok, domine Nagy Pista, hanem arról, hogy maga diáksínyben a legelső, mint az számtalanszor be volt bizonyítva.
 - Egy rókáról két bőrt akar húzni a tekintetes úr? - kérdi a diák vakmerőn - ezekért már megszidott a múltkor, sőt be is csukatott.
 - Most meg a quartában rákezdte az éneket, tagadja?
 - A bolond is tudja, hogy ahol én vagyok, vékonyabban senki sem kezdheti.
 - Hát Csokonay miért nem vallott magára, mikor a szenior kérdezte, mi? - dühöng a rektor - persze, hogy Nagy Pista uram Csokonaynak első bámulója: hisz a múltkor is azt mondta: Csokonaynak több esze van, mint valamennyi professzornak.
 - Nem emlékszem rá, hogy mikor mondtam, de...
 - Mit? Még tagadni meri? - röffen közbe a rektor.
 - Annyira nem tagadom, - szól Nagy Pista - hogy ha éppen kívánja hallani a tekintetes úr, itt nyomban azt mondom, akár mondtam azelőtt, akár nem.
 - Domine! - ordít tele torokkal a rektor - maga is talán pap akarna lenni, úgy-e?
 - Akartam, igenis, de most már nem leszek: elhatároztam!
 - Kár volt sietni az elhatározással; mert mi már előbb elhatároztuk, mikor ön a zsidó leckében azt mondá: minek a papnak zsidó nyelv, ha nem akar lóbőrrel kereskedni?
 - Erre sem emlékszem, - mondja Nagy Pista - hanem a tekintetes úrnak azért elhiszem.
 - No, majd azt higgye el, amit később mondunk; hanem előbb azt kérdem: Csokonay csábította el magát, hogy a zsidót ne tanulja?
 - Azt már nem cselekedte, elég, ha én nem szenvedhetem azt a nyelvet.
 - Hát mit szenvedhet, hadd hallom?!
 - Azt az áldott magyar nyelvet, mit a tekintetes urak csak dohányt venni meg kapáltatni használnak, a többi mind diákul van.
 - Tehát maga a diák szót gyűlöli?
 - Mint a pempőt; mert azt gondolom, hogyha a többi fül meg tőle, minek élek egymagam a világon; ha pedig én fulladok meg, s a többi él: mi gyönyörűségem benne?
 - Hát hol él meg maga széles Magyarországon diákszó nélkül, mondja meg Nagy Pista uram, szörnyű mód szeretném hallani; mert pap, apothékás, doktor, fiskális, inzsellér, jurasszor, judlium, asszesszor, rektor, kántor, preceptor, szupplikáns, mendikáns mind diák szó, és az után is él; hát hova menekül, mondjon egyetlen szót?
 - Diák szó legyen?
 - No, csak mondja meg, úgy, ahogy tudja.
 - A tekintetes úr kedvéért diákosan mondom: komédiás leszek.
- A tanár elhallgatott és mi nem is firtatjuk, miként ereszté el Nagy Pistát; elég az hozzá, hogy Magyarországon a múlt század végén és ennek elején jó darabig csak a komédiásságból lehetett magyarul megélni.
- Erre is lehet mondani, hogy ez ugyan nem vers, hanem igaz.

Doktor Sándorffy

Nagy betege volt doktor Sándorffynak, ki e századnak elején Nagyváradon lakott, lelki-ismeretesen ápolván minden beteg embert, kivált pedig azt a nagy beteget, azt a szegény árva magyar nyelvet!

Felesége nem volt, hanem megáldotta az Isten azokkal a gyermekekkel, kiket komédiásoknak szórt ki a világ: s amit mindennapi szorgalma megtakarított, ezeknek osztá és azon édes-anyának, mit nemzetünknek hívunk.

Épített színházat, még páholyok is voltak benne; mindenféle keresett embert, ki benne magyarul játsszék. Nem törődött vele, ha senki sem jött is, ő fizette a színészeket, az övé volt a színház, ki volt fizetve a költség, maga nézte és gyönyörködött benne, hogy magyarul játszanak, a többi pedig azt mondá róla: íme, ilyen bolond is van!

Utóbb a kíváncsiság beverte a nagyváradiakat, a keresztüljárók nappal is megnézték, s egykor gróf R... Erdélyországból eljövén Nagyváradra, megnézte a színházat már csak kíváncsiságból is, mert neki is volt otthon színháza, tehát megláthatja, milyen különbség lesz, ha egy gróf épített színházat, vagy egy szegény doktor.

- Na, na, tűrhető, nem hittem volna, hogy ilyen is legyen, - beszélgeti a gróf Sándorffynak, ki borotvált képe mellett kétszer-háromszor már nyakkendője mellé nyúlt ujjával, mit akkor szokott tenni, ha valaki valamit fitymál előtte - megjárja, megjárja, azonban már az én színházam mégis csak más, azt látná doktor úr, az aztán a csinos színház!

- Én nem láttam, az igaz, - mondja Sándorffy nagy komolyan - hanem azért mégis bizonyosan tudom, hogy az én színházamban van, ami sokkal szebb, mint a méltóságos úré.

- De már azt szeretném tudni, mi lehet.

- Megmondhatom, méltóságos uram, csak az a szebb az én színházamban, hogy az én színházamban csak magyarul játszanak: a gróf úréban pedig nem.

Erről a doktorról fogok tehát írni, legyenek önök egy kis türelemmel.

* * *

Egyenkint gyülekeztek a tagok; ahol valakit megkaphatott Sándorffy, azt mindenképpen lekenyerezte, fizette, s a mennyire lehetett, szerződésre is lépett velük.

A debreceni találkozás után néhány év múlva Udvarhelyi színész lőn, és Sándorffynak társaságában első csiráját hinté el a magyarhoni színészetnek, s amint egykor reggel a próbákat elvégeznék, Sándorffy jelenlétében, betoppan Nagy Pista, ki Nagyváradra Kolozsvárról jött gyalog egy szál kabátban, hanem a többi is csak annyi volt rajt, hogy abból sem elvenni, sem hozzátenni nem lehetett.

Ennyi tehát nagy szűken elég volt annak bebizonyítására, hogy magyar nyelven is meg lehet élni, s ez abban az időben Magyarországon elég csuda vala.

Nagy Pistán mindenesetre volt annyi kirívó szín, mennyi a magyar színészt a közönséges csavargótól megkülönböztette, azért látván Sándorffy, hogy Nagy Pista Udvarhelyivel összeölelkezik, minden tévovázás nélkül kérdi:

- Barátom, maga színjászó, úgy-e?

- Eltalálta a tekintetes úr, - mondja Nagy Pista - és hogy én is eltaláljak valamit, nem tekintetes Sándorffy úrhoz van szerencsém?

- Részemről a szerencse, barátom, hogy hívják becses nevén?

- Nagy Pista a nevem.

- Isten hozta Nagy István uramat.

- Jaj, kérem alássan a tekintetes urat, valahogy ki ne hozzon a formámból, csak nevezzen engem Nagy Pistának, így aztán más is tudja, hogy én rólam van szó: amúgy pedig senki sem ösmer - magyarázza magát az egykori debreceni diák. - Ez ugyan gyöngeség, hanem, tetszik tudni bölcsen a tekintetes úrnak, hogy ha az ember egyszer nevet szerzett!...

Itt elvégezte Nagy Pista, hatalmas pauzával akarván az értelmet kipótolni, melyből Sándorffy, mint okos ember, hirtelen belátta, hogy Nagy Pistának kétségtelen szerzeménye e név, anélkül, hogy azt is állítani lehetne külseje után, hogy valami mást szerzett-e már. Na, de erről kérdezkedni illetlenség volna. Sándorffy tehát a fontosabb dologra tért át.

- Megnyerhetem önt társaságomhoz?

- Parancsoljon velem tekintetes úr; nálam a kedv megvan, tehát semmi sem hiányzik. - Azaz, bizony, minden hiányzott, - mondhatta volna - csak a kedv nem.

- És micsoda fixumot kíván, Nagy uram?

- Fixum! Fixum! - mondja Nagy Pista - milyen jó, hogy a debreceni rektorprofesszor nem hallotta ezt a fixumot, - mondja, Udvarhelyire nézve - hogy örülne, hogy a magyar komédiás-ság sem tud meglenni diák szó nélkül. Tekintetes uram, én csak egy fixumot kérek, - szól a doktorra nézve - még pedig azt, mire előbb is alázattal kértem a tekintetes urat, hogy engem Nagy Pistának hívjon.

- Hát a készpénz mennyi legyen?

- Egy fillér se, tekintetes uram: mert én pénzzel nem tudok bánni; hanem gondoskodjék rólam a tekintetes úr, hogy éhen meg ne haljak, és mint tudós doktor tudni fogja, melyik napon egyem húst, melyik napon babot vagy lencsét, melyik napon igyam orvosságot s e gondokat magára vállalván a tekintetes úr, nekem csak a gyönyörűség marad, hogy a magyar komédiából is meg lehet élni. Ennyivel tartozik nekem a nemzet, ha azt nem akarja, hogy a debreceni rektorprofesszor megérje a magyar nyelvnek végét és az ő kedves diák nyelvén elmondhassa: requiescat in pace...

- Kedves Nagy úr...

- Jaj, dehogy vagyok az, tekintetes uram, dehogy vagyok Nagy úr, - mondja a szegődő - még akkor inkább mondjon a tekintetes úr Nagy Istvánnak, legalább tudom, hogy valami atyámfia vagyok; de hogy ha Nagy úrnak mond a tekintetes úr, azt gondolom, a hátam mögött szól valakinek.

- Jól van hát, kedves Nagy Pista barátom, kész az egyezés, ma kinyugossza magát, holnap pedig munkához látunk; hanem szállása hol lesz?

- Tekintetes uram, én mióta színész vagyok, mindig a színpadon alszom, tehát most is ott telepedem meg.

- De hova tesszük az ágyat, Nagy Pista barátom?

- Bizonyosan itt is van színházi koporsó, tekintetes uram, abban szoktam én aludni, hát majd csak behordozóskodom estére kegyes engedelmével.

- Nem fél, barátom, a koporsóban aludni?

- A világért sem, tekintetes úr, sőt így gyakorlom magamat a szent hitben és naponként bebizonyítom a testnek feltámadását, mikor a színpadot söpri próbára.

- Amint akarja, kedves barátom, ez ugyan olcsó szállás lesz, hanem, ha megelégszik vele, ám legyen.

Rövid volt az alku, mellyel mindketten megelégedtek, különösen Sándorffy, kinek véghetetlenül megtetszett Nagy Pista, s e szerzeményen való örömeiben jó kedvvel ment haza.

Nagyvárad a századnak elején megtelt vendégekkel, mert a dunántúli kerület a francia berohanások alatt többször megtámadva lévén, főleg midőn az udvar is részben Tatára, részben pedig Budára húzódott, sokan nem akarván városról városra vándorolni, megtették egyszerre a nagy utat, és számosan Nagyváradra húzódtak, hol a jómódú embernek legtöbb kényelme akadt.

Népes lőn a különben is élénk város, Sándorffynak tehát, mint megyei főorvosnak, ki különben Bécsben is híre vergődött és csak a megyének nagy sürgetésére hagyta el bő jövedelmű helyét, az ilyen népvándorlás alkalmával temérdek tennivalója volt, mert a jómódú ember a legkisebb főfájásnál orvosért futtat s míg a bajt nagy fenékkerítéssel előadja: múlik az idő.

Különösen volt Sándorffynak egy kedves betege, ki azonkívül barátja is volt Bécsből: egykori tekintélyes udvari ágens, nagyságos Keszy Balázs úr, nőtelen, gazdag és igen okos ember, ki nemcsak azért hívta el Sándorffy barátját, hogy hurutját gyógyítsa meg, hanem szüntelenül veszekedett vele az orvosi tudományban, melyhez minden vénasszony ért, csakhogy mennél vénebb valamelyik, annál hamarabb meghal ő maga saját orvosi tudományában.

- Látod, már megint dög vagyok, - mondja Keszy Balázs úr Sándorffynak, kit a cseléd még hazamenet útközben elfogott - korán kimentem az utcára, konziliárius gróf R...y szemközt jött velem, levettem kalapomat, meghültem, most megint gőzölhetsz, míg nyakamat mozdítani tudom.

- Se baj az egész, hideg vizes kendőt csavarok nyakadra, arra száraz ruhát, reggelre semmi bajod: ezért jót állok.

- Per amore dei, mit gondolsz, hidegvizes ruhát? Inkább mérget iszom.

- Látod milyen gyarló emberek vagytok ti, hogy rontjátok az orvost, - beszéli Sándorffy - ha egy kis bajotok van, halálos nyavalyát képzeltek és rákényszerítitek az orvost, hogy bőrtöket lenyúzza, kiterítse az asztalra és megvárakoztasson az ágyban fél esztendeig, míg új bőr nő s midőn aztán kiálltatok a pokolnak minden kínját, elhiszitek, hogy az orvosnak van esze, hisz annyi szenvedés által meggyógyított. Beszélj hát, akarod, hogy késsel nyúljak hozzád?

- De nagy bolond vagy, - vitázik a másik is - ki lesz felelős, ha én a te hideg vizedtől itt szörnyet halok? no szólj, ha tudsz?

- Én leszek felelős! - mondja Sándorffy.

- Köszönöm szépen, mikor én már a másvilágon leszek, no hiszen felelsz te nekem akkor; nem kell hideg vized; rendelj valami izzasztót, mást nem veszek be.

- Mást nem parancsolsz?

- Ha lehet, barátom, édes legyen az orvosság, ördög vigyen el minden patikát, a hány csak van; már megunta testem, lelkem a sok orvosságot, hisz évenként megiszom tíz akót.

- Sz'ja, barátom, így van, ha az ember Szabolcs vármegyében a szentmihályi kántornak fia volt, otthon fekete kenyeret, hozzá szalonnát evett, a kapros káposzta már csak nyaláncság volt, cukrot csak akkor evett, ha köhögött, akkor is csak feketét; hanem mikor beüt a jómód, a kenyér mellé is lekvárt eszik, reggel kávé, ebéd után kávé, uzsonnára kávé, télen puncs, nyáron limonádé és mandulatej. Úgy kiszapultad magadat az úri kosztón, hogy nem nyomsz egy becsületes mázsát, aztán adjak magamról reverzálist, hogy nem visz el az ördög.

- Jaj, irgalmatlan méregkeverő te, most jár a szád, mert tudod, hogy beszélni sem tudok.

- De úgy kell, mit süvegelsz annyira, ha tudod, hogy kényes fejed meghül, persze, ha valami falusi tisztelendő úr lett volna, annak alig billentenél, hanem mivel konziliárus R...y, hát a süveget a földig le kell venni, s az alatt meghülsz, úgy kell, a patikás is hadd éljen.

- Aztán nem könyörölsz rajtam, te szívtelen?

- Dehogyan könyörülök, sőt örvendek neki, midőn így bűnhődik az olyan magyar ember, ki otthon akkor evett legjobb ízűt, mikor gyürkét rágott, melléje sót és paprikát, s olyan két pofája volt, mintha hízóba vetették volna; hanem midőn az erszény megtellett, szervusz neked, Magyarország, ettünk sok letykót, azt nem kellett rágni; csakhogya úgy átázott az az erős gyomor, mintha kenderáztatóban lett volna, s most már csak a nevét mondja ki az ételnek, azzal él, nehogy megterhelje a gyomrát.

Ilyen szemrehányásokkal vigasztalta kedves barátját Sándorffy, ki a nagyszájú prókátoron most mégis kifogott, mert csak nyögött a fájdalomban; hanem mielőtt elmenne, ráemlékezvén barátjának régi szokására, tudniillik, hogy saját betegségét mindig lepecsételve adja át, s ott össze-vissza beszél mindent; mert még azt is deriválja, hogy az apját egykor megrúgta a ló a kállói vásárban, s ennek lehet összefüggése az ő nyavalyájával; mondom ilyen leveleket adott neki útra, s hogy éppen jó kedvében volt Sándorffy, emlékezteti kedves barátját:

- Balázs barátom, nincs valami pöcsétes leveled? Hadd viszem el magam, nehogy az inast lóttasd-futtasd utánam hiában.

- Majd elfeledtem, - mondja Keszy Balázs úr, hirtelen kifordulva - itt van egy a fiókban, vedd ki.

- Mindjárt tudtam, hogy ez a bolondság nem marad el.

- Nem bolondság az, domine fráter, - nyöszörög a beteg - azért olvasd el komolyan; jaj, de irgalmatlanul fáj a nyakam, ugyan küldd már azt az izzasztót, - szól közbe - hanem édes barátom, azt a levelet el ne potyogasd az úton, ...jaj! oda vagyok.

- No, ne búsulj, úgy elteszem, hogy magam sem találom meg - mondja Sándorffy, a levélkét nagy kabátjának egyik olyan zsebébe dugván, hova csak a belső zsebből lehetett benyúlni, mit jóformán az inas sem tudott, s hova némely bizalmas leveleit tette, hogy elfeledkezvén, az inas kezébe ne jussanak. - Isten veled, - búcsúzik Sándorffy - mindjárt lesz izzasztó; hanem jól vigyázz magadra, és csak azt tedd, amit én parancsoltam.

Sándorffy nevetve távozott; mert Keszy Balázs úr mindamellett, hogy saját esze után lett úrrá, még pedig igen gazdag úrrá, a világ bolondjai után addig elnyújtózkodott, hogy egykor igenis erős idegzetű levén, a megváltozott életmódban úgyszólván megnyomorodott.

Sándorffy hazament, nevette a boldogtalan agglegényt, ki mai napon alig való egyébre, mint hogy átszűrjék rajt az orvosságot, melynek két harmadrészét túlságos óvatosságból nyeli be s órákig elcivakodik az orvossal, és saját esze miatt meggyógyulni nem tud.

Ledobta Sándorffy a nagy kabátot és megnyugodott a napi küzdelem után, azonban Udvarhelyi jelenti Sándorffynak, hogy a mai napra hirdetett előadás elmarad; mert az egyik tag délután leesvén egy székről, lábát úgy megcsapta, hogy rá nem állhat.

- Nagy Pistát kell előkapni, Udvarhelyi barátom, mit gondol, kiállja-e a sarat?

- Nem tudom, tekintetes uram, hanem megkísértjük; azonnal szaladok a színházhoz és küldöm Nagy Pistát, beszéljen vele a tekintetes úr maga.

Nagy Pista nem váratott magára, nagyon szerette volna a mai ebédet is leszolgálni; mert az ugyan jó volt, Sándorffy úr saját konyhájáról küldé, s ámbár Kolozsvártól Nagyváradig könnyen megleti étvágyát, aki amott elvesztette, hanem azért a jó mégis jó, és Nagy Pistában a jóllakásnak dacára is maradt helye a háládatosságnak. Sietett tehát Sándorffyhoz.

- Mit tetszik parancsolni?

- Kedves Nagy Pista barátom, egyik színészünknek a lába megtagadta a szolgálatot, azért magához folyamodunk, nem volna kedve gróffá lenni.

- Ezer örömmel, legalább első nap is mindjárt hasznomat veheti a tekintetes úr.

- De már elmúlt ám öt óra, hét órakor pedig már játszani kell.

- Az már nagy baj, - jegyzi meg Nagy Pista - kivált nekem, mikor Nagyváradon senkit sem ismerek, kivéven azt az egyet, ki a tekintetes úrhoz vezetett, az is hajdú volt.

- Úgy-e, nehéz lesz addig a szerepet is elolvasni?

- Azon nem búsulok, tekintetes uram, nem hiában voltam én debreceni diák, ott is elmondám én a leckét könyv nélkül, ha Udvarhelyi barátom sugott.

- De hát mi akadály volna még, ha a szerep nem az?

- Hát nem veszi észre rajtam, tekintetes uram? - kérdi Nagy Pista.

- Kedves barátom, a maga képén oly angyali nyugalom ül, hogy ott nem veszek észre semmit.

- Tekintetes uram, ha Nádudvaron játszanám, ott kiállnék grófnak úgy, ahogy most lát engem a tekintetes úr; hanem Váradon, hol igazi grófot is eleget láttak, nem vall velem böcsületet a tekintetes úr ebben a gúnyában.

- Most értem, barátom, hanem ha egyéb baj nincsen, azon mindjárt segítünk - mondja Sándorffy körülnézve az inas után, ki éppen a szobában rakosgatott - Jancsi, Nagy Pista barátomat lásd el ruhával a mai játékra, rakd ki neki a ruhákat, s amelyik jobb lesz, vidd el az öltözőbe a színházhoz.

Némi kis vártatva meglőn a választás és a ruhák közé beleesett a mai nagy kabát is, mit Sándorffy úgyis csak akkor viselt, ha felhős időt látott; utazóruhának a mai gróf számára éppen jó volt. Nagy Pista bejött Sándorffyhoz, előszámlálta a ruhadarabokat, aztán megemlíti:

- Majd reggel hazahozom őket, tekintetes uram.

- Hátha egyúttal konvencióban oda is adnám Nagy Pista barátomnak három hónapra, mit mondana hozzá?

- El nem szaggatnám én azt három hónapig, tekintetes uram - mondja a kérdett - fogadjon szót nekem a tekintetes úr, várja meg, míg levedlik rólam, akkor is elég jókor lesz másikat adni.

- Ejnye, Nagy Pista barátom, de kínáltatja magát, talán nem is eszik addig, míg más nem könyörög, hogy az ebédet megegye?

- Ne szépítsen a tekintetes úr, mert ha ilyen hírem talál szétfutamodni oda, hol a komédiásnépet is beeresztik, majd meglátja a tekintetes úr, egy társaságba sem vesznek vissza egyhamar; mert nem ösmernek rám. Engedelmével a tekintetes úrnak, én majd csak maradok az a Nagy Pista, ki eddig, s ha leszakad rólam ez a ruha, akkor majd másikért esedezem!

Ennyi becsületességet csakugyan nem keresne senki ilyen rongyos színészben, kinek minden oldalon van annyi hézaga a ruháján, hogy majdnem maga is keresztül esik rajta: hát még a szerénység! Legyünk azért méltányosak, becsüljük meg ez önzéstelen embert, ki valamint Sándorffytól, úgy a nemzettől sem követel többet, mint a legutolsó veréb, hogy tolla legyen és megennivalója.

A közönség begyülekezett a terembe, megnézte a magyar komédiásokat, kik néha szerencséből a borivószobában, legtöbbször pedig irgalomból a birkaakolban játsztak olyan közönségnek, mely sem az ivószobában el nem ájul, sem a birkaakolban. Akinek tetszett, beleszólt a játékba s a szegény komédiást kikorrigálta. Ha fölemelte a színpadi gyilkot, közbekiáltott fokost emelve valamelyik hatókrös polgár, hogy majd elvárja ezzel a fokossal, csak merjen hozzá nyúlni; és addig nem engedték tovább játszani, míg nem az igazgató emberségére fogadta, hogy ne féljenek, azért az ártatlan nem hal meg, emezt pedig irgalmatlanul fölakasztják s ha nem úgy lesz, valamennyinek visszaadják a bemeneti díjat.

Hány lovat hoztak el drága pénzért idegen országból, hogy apja legyen olyan lónak, mely három angol mérföldön egy huzamban nyargalva futni elbír s ezt a szegény komédiást nem kérdi senki, hány esztendő óta bírja lelkesüléssel, és mi jutalmat vár, hisz mire valósággal meghal a színpadon kívül, annyszor kell magát a színpadhoz vágni, hogy az utolsó rongy is leszakad róla s majd az igazi temetésnek az árát miből fizeti ki?

No, de azért Nagy Pista gróffá lett és a közönségnek olyan kedvet kerekített Sándorffy úr kabátjában, mit mindannyian leösmertek róla, hogy háromszor kitapsolták, Sándorffy pedig ezen való örömeiben mindannyiszor egy ezüst-huszast eresztett egyik kezéből a másikba s így mind a hármat Nagy Pistának szánta.

Előadás után Sándorffy Nagy Pistát összeölelte, aztán pedig markába csúsztatta a neki szánt három huszast: mert nála nélkül felsültek volna ma.

Az a derék, becsületes orvos tökéletesen hitte, hogy Nagy Pistának milyen nagy örömet csinált, pedig az most valósággal boldogtalan, mert el nem tudja képzelni, mikor neki ruhája, szállása és tartása van, mit kell csinálnia, hogy egy óráig meg ne maradjon nála a pénz; mert ha megmaradt volna, akkor én is csakugyan azt mondom, hogy ez lehet Nagy úr, Nagy István, Nagy Ferenc, vagy akár Nagy Jeremiás, ki a huszasnak tudja, hogy éle is van és hogyan kell azt élére állítani, de hogy éppen az a Nagy Pista legyen, ki Debrecenben diák volt s a kántusban a legvékonyabb hangot mindig ő kezdte, valamint a huncutságot is, azt nem tudnám elhinni.

Némi szerencséjére tíz órakor végződött az előadás, rázárták a színháznak ajtaját, lefeküdt, elaludt és megálmodta, hogy amint fölébred, a három huszason tajtpipát vesz. Ezen legalább egyszerre elköltheti és még az a szerencséje is lesz, hogy megcsalják, minél fogva hű marad hozzá a sors, ki Nagy Pistát szegény embernek szánta, az is fog maradni halálos holtig és becsületes ember.

Ez már vakmerő tréfa a sorstól, hanem ő jól tudja, mit cselekedett akkor, midőn e szerepre Nagy Pistát választotta ki a debreceni kollégiumból annyi száz kálomista diák közül.

Reggel fölébredvén, először azt gondolta, hogy a három huszast álmodta csak, de midőn szemeit jobban kidörgölte, eszébe jutott a való, hirtelen felöltözött, beszaladt a városba, s a legelső zsidó boltba bekiált egész ügyetlenséggel:

- Van-e itt háromhuszasos tajtpipa?

- Tessék besétálni a tekintetes úrnak! - szólítja meg a pipás zsidó Nagy Pistát, ki aztán magában dörögve mondja: akasztófárávaló zsidaja, ez még nem is tudja, hogy én Nagy Pista vagyok.

- Ez mind háromhuszasos, - teszi ki a zsidó a sok habpipát - melyik tetszik?

- Ez talán jó lesz - véli Nagy Pista egyiket megszeleltetvén, azután pedig azon való félelmében, hogy talán majd nem adják három huszasért, ostoba becsületességgel nem alá, hanem fölfelé kérdi az árt. - Nem kérnek-e többet három huszasnál ezért a pipáért?

- Ha nem akar többet adni a téns úr, hát vigye el három huszasért.

Meglőn az egyezés. Nagy Pista megszabadulván huszasaitól, tajtpipáját úgy helyezé el a zsebében, hogy száráról, mint valami virág nézett ki. Így ment vele végig az uccán, s így lépett be Sándorffyhoz is reggeli kilenc óra előtt.

Addig feszelgett a szobában, hogy Sándorffy észrevette a pipát, minek ő maga esküdt ellensége volt, és ahol alkalmasan tehette, egész indulattal kikelt a dohányzás ellen.

- Most vette ezt a pipát, Nagy Pista barátom?

- Annyi, mintha a tekintetes úr maga vette volna, a három huszast átváltoztattam pipává.

Sándorffy türelmetlenül igazítá nyakkendőjét, füle mellékét is összevakarta, és ezt addig mívelte, hogy Nagy Pista észrevette az orvosnak bosszúságát, azért meg is kérde:

- Tekintetes uram, talán nem dohányzik?

- Nem én, azt a mesterséget nem tanultam.

- Pedig nem nehéz hozzászokni, ha rászánja magát az ember - mondja Nagy Pista.

- Meghiszem, az ember minden bolondra képes. Hanem én mégsem szoktam meg azt a mulatságot, melytől az is köp, aki szereti, hát aki nem szereti, az mit csináljon?

Nagy Pista nagyon megbánta a pipavételt és azt is, hogy valaha a dohányzáshoz szokott, azért föltette magában, hogy a pipán rögtön túlad; Sándorffy pedig sétálgatván a szobában, nem tudott szóra találni azon való bosszúságában, hogy az ő ajándékán éppen pipát vett Nagy Pista, sőt elterjedvén lassan a dohányszag a szobában, kinyitá az ablakot szellőztetés végett. Ekkor Nagy Pista hirtelen kivette a pipát s mikor Sándorffy elfordult, kidobta az uccára. Hárman is jöttek a pipának irányában s midőn Sándorffy újra az ablaknak irányába ér, látja, midőn a megtalálók a pipát nézegetik. Eleinte nem figyelt a dologra, hanem észrevevén a hasonlatosságot, gyanítani kezdé, hogy az Nagy Pistának a pipája volt.

- Hogy volt az a habpipa? - kérdi az orvos.

- Három huszasért adták.

- Aztán megért annyit az a rongy pipa?

- Tekintetes uram, nem kértek érte többet három huszasnál. - mondja Nagy Pista híven előbbeni ügyetlenségéhez, most is ott fogván föl a dolgot, hogy az alku alulról fölfelé megyen.

- Hátha többet kértek volna érte?

- Akkor nem vehettem volna meg, tekintetes uram, mert több pénzem nem volt.

- De már látom, Nagy Pista barátom, maga csakugyan nem ért a pénzzel való bánáshoz.

- Megmondtam én már azt tegnap is a tekintetes úrnak.

- Tehát mutassa nekem azt a pipát, hadd látom én is.
 - Kidobtam, tekintetes úr, az utcára, már látom, meg is találta valaki. - szól Pista, szemével a megtaláló után nézve, ki nagyon megörült a találmánynak.
 - Hát azt mondtam én Nagy Pista barátomnak, hogy dobja ki azt a pipát?
 - Nem mondta a tekintetes úr, hanem mivel szellőztette a szobát, azt gondoltam, ha már engem ki nem vet a tekintetes úr az ablakon: legalább a pipát dobom ki én.
 - De miből dohányzik ezután?
 - Semmiből, tekintetes uram.
 - És meg tudná ezt állni, Nagy Pista barátom?
 - Ahogy a szegénységet megállok, tekintetes uram, úgy megállok ezt is, - beszéli Pista - régen lehettem volna én rektor valamelyik faluban, aztán hízlalna most a falu; hanem azt gondoltam, tekintetes úr, kire marad akkor a magyar színészet, ha már Nagy Pistának sem kell. Aztán ki hordja el házról-házra, faluról-falura, városról-városra gyönyörű nyelvünket? Hisz nem mindig akad olyan ember, aki a koplalást úgy kibírja, mint én! Megmaradtam azért, tekintetes uram, és még, hála a fölséges úristennek, élek.
- Sándorffy nem tudta megállni a sírást, pedig olyan keményszívű ember volt különben, hogy elvágta a betegnek kezét, lábát, anélkül, hogy a betegnek keserves ordítása megreszkettette volna kezét, mely az eleven húst oly biztosan vagdalta, mint mi a dinnyét, s íme, tarka zseb-kendőjét egyik szemétől a másikhoz nyomogatja, mégsem tudja mind fölszárítani a könnyüket; utóbb látván, hogy a könnyű még jobban csurog, eltette a kendőt, megszorítá Nagy Pistának kezét, aztán pedig azt mondja a keményképű fiúnak:
- Kedves Pista barátom, akar-e nekem egy kis örömet tenni?
 - Mindent megteszek, amit a tekintetes uram kíván, csak azt az egyet nem, hogy más nyelven beszéljek, mint magyarul.
 - Jó, tehát ezt a nagy kabátot fogadja el tőlem, ez eltart magának néhány esztendeig.
 - Az Isten áldja meg érte a tekintetes urat - mondja Nagy Pista megindulva - ha egykor Debrecenbe mehetek és egykori rektorprofesszorom még életben lesz, úgy ebben a kabátban tisztelkedem nála; legalább lássa meg, hogy magyar nyelven milyen kabátot szereztem; tudom, ilyen nincsen egyik debreceni professzornak is.
- Elvitte Pista a nagykabátot, nem gondolván sem az orvos, sem ő maga, hogy egy családnak boldogságát viszi el annak zsebében; hanem várjunk még egypár esztendőt, majd addig más is történik még. Magamat ajánlom.

Nemzetes asszony

Hány nemzetes asszony irigylette meg a tekintetes asszonynak titulását, azt képzelvén, hogy nem lehet nagyobb boldogság; pedig hány tekintetes asszony irigylette meg, hogy a nemzetes ispánné annyi jó lúdpecsenyét eszik.

Ebből is láthatják olvasóim, hogy a nemzetes asszonyban kit akarok bemutatni, és hogy a címet nem választhattam másképp, ha csakugyan az ispánnéról akarok írni.

A méltóságos uraságról nem fogunk szólni, ő méltósága nem lakik Magyarországon, utána pedig nem fogunk menni, így nála nélkül fog megtörténni az egész dolog; hanem annál több dolgunk lesz a direktor úrral, kiről az egész faluban, sőt a vármegyében is azt hiszi mindenki, hogy nagyobb úr mint a gróf, és szerencse, hogy ő méltóságát el nem csapja.

Sohase kérdezzük a neve után ennek a hatalmas úrnak, meglehet, majd valahol megmondom, ha kicsúszik számon. Szerencsére nem hasonlít egyetlenegy becsületes jószágkormányzónak nevéhez sem, amilyen elég van; de minthogy olyan jószágkormányzó is sok van, ki után véres könyűket sírnak az emberek, s kiket rég kérdőre kellett volna vonni, tehát akihez hasonlít, képzelje el ki-ké magának a nevét.

Volt a háznál egy íróné is, ennek becsületes neve Stand Károly, alacsony, himlőhelyes gyerek, egészséges két pofával, mint minden íróné, ki a főnök asztalánál nemcsak fölvergálja a pecsenyét, hanem eszik is belőle; különben becsületes, szorgalmas egy fiú, és ami rossz tulajdonság van benne, még annak is agyon neveti magát az ember, tudniillik oly remekül utánoz egynémely embert, hogy a nemzetes asszony akárhányszor mondá neki:

- Stand, maga utóbb is komédiás lesz!

Stand ilyenkor elkomolyodott, nem mintha fájt volna neki e célzás, sőt a lehető legkomolyabban hitte, hogy a nemzetes asszony igazat beszél; csak azon búsult, hogy ilyen himlőhelyes képű legényt aligha fognak bevenni komédiásnak s azért komolyodott el oly nagyon.

- Már megint haragszik, Stand úr? - kérdi az ispánné a fiút, kit megbántani épen nem akart, és hogy megvigasztalja, azt mondá neki: - Lássá, Stand úr, én nem tehetek róla, de magának olyan furcsa képe van néha, hogy én halálra tudnám nevetni magamat.

- Igazán mondja az asszonyság? - kérdi Stand egészen fölindulva.

- Hát most mért nem haragszik úgy, mint előbb? - kérdi az asszony, nem értve ezt a különböző lélekállapotot.

- Sohasem haragszom, higgye meg az asszonyság - nyilatkozik Stand - csakhogy midőn nevetnek, azt hiszem, mindig az én himlőhelyes arcomat nevetik.

- No, az nekem eszembe se jut, elhiggye, Stand úr; hanem midőn valami bolondságot mond, aztán vagy előtte, vagy utána olyan furcsa képet csinál, akkor, Stand úr, mindig félek, hogy nevettemben leesem a székről.

Stand nem kérdezkedett tovább, kiment a napszámosok után, most már nagyobb nyugalommal, mint máskor; az ispánné asszonynak nyilatkozata végkép megnyugtató s meggyőződőtt, hogy az ő himlőhelyes képét nem neveti ki senki, tehát nem is hederített a vihogó napszámosokra; hanem gondolt egyébire, mit nemsokára úgyis meg fogunk tudni.

Hej, keserves kenyér az a gazdatiszti kenyér, mit egy eszeveszett jószágkormányzó kénye-kedve szerint kiüthet kezéből! Mennyi gorombaságot el kell tűrni a szegény, alárendelt tisztnek, ha az évnegyednek végén ki nem akarja magát löketni a szolgálatból.

Két gyermeke volt az ispán úrnak: az egyik fiú, ki diáknyelvet tanulni volt el a városba; a másik leány és jóval fiatalabb, a legmegnyerőbb arccal, azaz meglepő szépséggel, minek kedves édesapja csak annyiból nem örült, hogy hátha nem tudja fölnevelni a kis lányt és miképp fogja gyermekének jövő sorsát megalapítani?

- Péter csak meglesz, - mondja az apja - a fiút, ha tíz éven túl van, bátran az uccára lökheti az ember, mégis megél; hanem mi lesz ebből a lányból, ha előbb meghalnék?

- Ugyan, apjuk, mit halódol mindig? - szól az asszony - sohase búsulj te azon, mi lesz ebből a rossz lányból, - mondja a nő oldalt tekintve az elpiruló gyermekre - majd melléje állok én s ha nem lesz dolgos, bemondom neki ezzel a kézzel, hogy én vagyok az édesanyja.

A leány megilletődve bújt anyja mellé, ámbár nem hitte, hogy anyjának oka legyen komolyan mondani a hallottakat, de nem tudott közönyös lenni apjának aggodalmánál.

- Na, majd talán a nagybácsi sem feledkezik meg rólunk! - véli az asszony.

- Az én kőszívű bátyám, Keszy Balázs uram? Csak attól várj! Hátha megtudná, hogy mindannyian halódunk és marad utánunk három szalmazsák azon kívül, hogy az útiköltsége kikerül, nem nyargalna-e ide Bécsből, vagy Váradról, vagy hol a pokolban van?

- De hát kire hagyja mindenét, ha nekünk nem hagy valamit, vagy annak a szélhordta Bencének, kire máris elköltött legalább ötvenezer forintot, míg nekünk egy vég vásznat sem küldött?

Az ispán elhallgatott, nem mintha meggyőzte volna feleségének okoskodása, hanem eszébe jutott Bence úrfi, kivel a következő fejezetben alkalmunk lesz bővebben is megismerkedni, addig tehát engedjék el önök a kérdezősködést.

Az ispán úr dolgai után ment el, az asszony pedig letörülve néhány könyűt, melynek keserű csöppjét szájában is érezte, hangosan kezdett parancsolni a háznál, hol nagyobb rendet tartott, mint akármelyik századparancsnok a laktanyában, s ebben a tekintetben, amit szóval el nem végezhetett, kezeit sem sajnálta segítségül hívni.

Elvégezvén kívül a kormányzást, következett a belső állapot, hol a vakációs diák és a kis lányra került a sor, s amelyiket előbb érte, azon kezdte a hatalmat.

Hát te, diák, milyen a könyököd? foltot vessek rá megint? hisz esztendejénél nincsen több, hogy azt a ruhát viseled? lopja apád a pénzt, hogy neked mindig új ruhát vegyen? No, csak azt lesd; ha nem tudtad megőrizni, jársz rongyosan, vagy veszek egy szűrt, aztán mehetsz borjúpásztornak.

Ezt oly hirtelen elmondá a nő, hogy a megijedt gyermek alig ért rá lekefélni hirtelen azt a kis meszet, mi előbb a falnál rádörgölődött, s íme, kedves édes anyja majd megnyúzza érte.

- Hát az a csizma? minek szaggatod mindig? nem tudsz veszteg ülni? legalább nem kopnék, apád magát is alig győzi csizmával, még te is szaggasd, akár kell, akár nem?

A szegény fiú már majdnem egy lábra állt, hogy akkor legalább az egyik csizma nem vásik, ha annyira vigyázni kell rá, azt pedig szentül megfogadta, hogy a sarat messziről elkerüli.

- Új ingeket varrtam most, te ruharézma - folytatja a szót - fölvarrtam a gombokat is úgy, hogy előbb lemarad az ing a gombról, mint a gomb az ingról: de ha nekem egyetlenegynek híjával, vagy szakadva hozod haza: akkor csak maradj a falun kívül, jobb lesz és menj el rongyoszsídónak.

A fiú már meg lett volna ríkatva, ha húga nem mutatott volna valami kötést, mi természetesen nem lehetett jó, azért az asszony ezt vette pácba.

- No, nézze meg az ember, hát fél napra csak ennyi? mikor én ekkora lány voltam, hárommennyit megkötöttem volna; mert persze az én eszem nem járt volna a hajas babán, mint a kisasszonyé, ki még most is elsütne, főzne kenyérhéjat az udvaron, ha eresztené az ember. Hát a párja mikor lesz meg, szeretném tudni? vagy mezítláb akarsz járni? - pattog az anya - nekem az is mindegy, legalább nem veszem a drága pamutot és járhat sz gyomláni napszámba, mint a parasztleányok.

A kis lány csakugyan ríva fakadt.

- No, még az kellett csak, hogy pityeregj - dorgálja az asszony a sírás miatt - ezek a tacsók mai napon tökéletesen azt hiszik, hogy mézeskalácson is felnő az ember, aztán a dolog nem tetszik nekik. Jó lesz bizony, sírj édes lányom, majd én leülök helyetted is, aztán te majd csak neved, mikor én dolgozom; légy kisasszony, s ha majd egykor beléd bolondul valami varga, az majd megtanítt sütni, főzni, akkor is ráérsz sírni, hanem abból semmi sem lesz, zsámfuteradta kölykei, sírjátok ti; mert én helyettetek nem ordítok, ha megvénülök.

Még tovább elpörkölné a siránczó kis lányt, ki most úgy hánya-veti ujjai között a kötötűt, hogy édesanyja sem kötött valaha többet, vagy tán annyit sem, csak hogy azt gondolja a zsörtölődő anya, hogy egy kis áztatás sohasem árt meg a gyerekeknek, s minthogy éppen kívül nem volt dolga, most ráért a gyerekek után látni.

Bekopogatott a falusi szabó, kit a faluban új szabónak hívnak húsz esztendő óta, minthogy azóta nem jött más, és a falubeliek tökéletesen hitték, hogy ennél nincsen jobb; azért a nemzeti asszony is ezzel szabatott új téli ruhát az iskolára menendő fiúnak, kit éppen most állít a szoba közepére, kirántván zsebéből a hosszú papírosmértéket.

- Májsztram, - biztatja az asszony, midőn a szabó a fiúnak keze hosszát mérte - csak ki, az ujjá hegyéig mérje a gyereket, mert az ilyen gyerek mindig nő, én pedig nem akarok neki minduntalan újat venni, hadd nőjön bele.

- Amint parancsolja, nemzeti asszonyom! - mondja az új szabó, jókorát eresztvén a mértéken, s a szegény fiú elszörnyedt előre is attól a kabáttól, ha a többi diákpajtás meglátja benne.

A karnak bőségéhez fogott az új szabó, kit az anya újra ellátott utasítással:

- Csak bőre, nagyon bőre vegye, kérem, a mértéket, hogy ki ne nőjön belőle egyhamar; még be is hajthat belőle, s ha megszűkül: ki lehet eresztetni.

- De majd nem adja ki a posztó! - okoskodik a szabó is azon gondolatban, hogy valamit el is kellene abból csípni, hogy meglássék, hogy szabókézből volt.

- Ki kell annak kerülni, sőt még egy mellénynek való is marad, a foltját pedig szinte elvárom, májsztram! - toldja hozzá az asszony.

De most már attól félt a szabó, hogy ő nem fér meg a maga ruhájában, pedig abból csakugyan nem lehet kieresztetni, mert a szomszéd falubeli molárnak köpönyegéből lopta, s így ez is szűk maradt, meg a molnár köpönyege is: hanem mi marad ebből?

Midőn a szabó elment, az asszony újra torkára forrasztotta a fiúnak ezt az új kabátot; mert, amint mondá: - Ez már annyi, mintha szegény apád a testéről húzta volna le; azért ha jól nem tanulsz, jaj neked: mert levesszük rólad a kezünket, aztán légy vargainas.

Ennyi szónak ha felét elfeledné is az a két gyerek, a másik fele még mindig tesz annyit, hogy örökké szorgalomra ösztönözze őket, azért már az asszony maga is jónak vélte elhallgatni a torkolással, különben a két gyerek maga is elhiszi, hogy ők a legélhetősebbek széles e világon: pedig ha édesanyjuknak azt merné mondani valaki, hogy az ő gyermekei szidást érdemelnek, azt úgy elverné egy fazékszedő bottal, hogy halálos holtig megemlegetné.

Az apa szívesebben kényeztetgette volna a gyermekeket, hanem az anya résen állt, s amint az apa cirógatni kezdé őket, mi a gyermeket mindjárt bolondítja, az anyának szeme mindjárt látta, hogy a fiún van valami korholni való:

- Hogyan állsz? mit lógatod az egyik lábadat? vigyázz, mert elejted, aztán csak várd, hogy én vigyem utánad.

Az apa nem vette észre sem a hibát, sem az anyának örökösét, kénytelen volt tehát a fiút védelem nélkül hagyni, és maga is természetesnek találta, hogy ilyenkor a cirógatásnak nincsen helye; azért a fiú helyett most már a kis leányt ölelte magához.

- Na, csak az kellene még, hogy az egyiket eleresszük, aztán a másikat tartsuk mézes szóval, hogy egyik a másiknak rovására szokja meg a gyöngé bánásmódot; - azért midőn a kis lány éppen apjának ölébe helyezkednék, készen volt az anyja a rezegetéssel.

- Nem kíváncznál ölebe, úgy-e? - kérdi az anya - hát Sári után ki menjen ki a fejéhez? a kocsinak adtál-e zabot? mondtad-e a lánynak, hogy a tejesfazekakat hordja föl a pincéből, mert vacsora előtt köpülni kell? Hát a kötésed elraktad-e? Azt meg nem feledted-e el, hogy bátyád holnapután elmegy, és a ruhákat össze kell számlálni?

Ennyi sok kérdés közül tehát okvetlenül akadt egy, miről a szegény gyermek csakugyan elfeledkezett, minek következtében az apai kényeztetésnek el kelle maradnia, dacára, hogy az édesapa most nagyon szeretett volna játszani a gyermekekkel; de az anya rendet akart s ezt a gyermekeknek kellett főleg megszokni; mert ki tudja, maholnap mi leszen belőlük?

Ilyen nevelési rendszeren ment át a középosztálybeli gyermek; ezért tűrt el hideget, meleget és vált belőle józan eszű ember, kit idejekorán olyan kéz vezetett, mint a nemzeti asszonyé.

A kedves atyafiak

Keszy Balázs urat az ágyban hagytuk és most sem azért emlékszünk meg róla, mintha az orvosságnak lenyelésében kívánnánk segítségére lenni; hanem bővebb ismeretség okáért foglalkozunk vele és rokonaival, kik miatt Keszy Balázs úr minden hajszálát levakarta; mert valahányszor névnapra vagy újévre megküldték a köszöntőt, melyben kívánták, hogy a fölséges úristen még számos évig éltesse, mindannyiszor oldalba lökte valami, tudniillik az, hogy meg kell halni, s akkor az atyafiak osztozkodnak vagyona fölött, és markukba nevetnek, mert hisz bánják is ők, ha Keszy Balázs urabátyjukat elviszi az ördög.

- Nem bánjátok? - kérdi Keszy Balázs úr, ki hosszas nőtleniségében folytonos egyedüliségben élén, rettenetesen megszokta a magában való beszélgetést, még pedig annyira, hogy néha legnyugodtabb órájában elkezdvén bizonyos tárgyról gondolkodni, addig kérdezett és felelgetett magamagának, hogy akárhányszor megtörtént vele, hogy fölkapta a pálcát és ütni akart vele. Ne lepje meg tehát az olvasót, hogy Keszy Balázs úr tetemes vagyonára, valamint saját halálára, azután pedig osztozni akaró atyafiaira gondolván, még holta napja előtt szerette volna valamennyit végigverni azon való mérgében, hogy azok az ő halálán éppen nem fognak búslakodni; sőt szerencse, ha el nem hivatják a cigányokat, kik az ő pénzéért hegedülnek nekik.

- De majd gondom lesz rá, hogy bánkódjatok! - mondja magát tüzelgetve, míg elhatározta, hogy csakugyan csinál végrendeletet, s akiről csak fölteheti, hogy halálának örvideni fog, úgy kitagadja, hogy akaratlanul is ordítani fog a temetés után.

Egy pillanatra megdöbbsent a végrendeletcsinálásnak eszméjétől s amilyen nyavalyás, göthös volt előbb, olyan hirtelen megjött az egészsége s addig beszélgetett, hogy egészségesre beszélte magát.

- Rézi! - mondja vén gazdasszonyának, ki leghűségesebb cseléde volt, azaz, leginkább visszamondta a sok gorombaságot, s amit maga kapott, azért nem búsulta magát agyon, - vesse ki ezt a sok orvosságot.

- Hála Istennek, - mondja Rézi, összenyalábolván a sokféle üveget - úgyis olyan bűdös az egész ház az orvosságtól, hogy elájul tőle az ember. - E szónál már ki akart menni.

- Megálljon Rézi, ezt a kis üveget hagyja itt, hátha még bajom lesz.

- Vegye ki hát a nagyságos úr azt az egyet.

- Azt tartom, még ezt a gyomorerősítőt is itt fogom, ha nem használ, hát nem árt.

- Jó is lesz, legalább két üveggel mégis marad magnak. - mondja Rézi némi bosszúsággal.

- Ezért a harmadikért is kár lenne, - okoskodik Keszy Balázs - néha meghül az ember hamar, görcsöt kap, s míg a patikába szalad addig régen használ - mondja Rézire nézve, ki a feleletet annyira megszokta, hogy a kérdést nem is várja.

- Már látom mind visszaválogatja a nagyságos úr, én pedig nem érek rá itt álldogálni; azért itt van, kirakom mind, így meg a nagyságos úr valamennyit, aztán az üres üvegeket magam esztől is kidobom.

- Haragszik, Rézi? - kérdi Keszy Balázs annyi óvatossággal, hogy ebből is kitalálhatjuk, mennyire félt Rézinek nyelvétől, minthogy az a sok orvosságért annyit civakodott vele.

- Mit bánom én, akármit csinál a nagyságos úr - pattog a nő - minek is tart gazdasszonyt? fogadjon egy javasasszonyt, az majd megfőzheti a sok fűlevet, úgy sem eszik egyebet a nagyságos úr; engem meg kergessen el, mert bizony jót tesz velem, hisz a sok pulutykától úgy elsoványkodom maholnap, hogy haza sem eresztenek Bécsből azzal a pakszussal, amivel idejöttem Bécsbe, úgy kimegyek régi jó formámból.

Midőn ezt elvégezte az asszony, az orvosságos üvegeket mind lerakta és kiment a konyhába, Keszy Balázs úr pedig tűnődött, orvosságot igyék és végrendeletet csináljon-e vagy hogy kidobasson minden orvosságot és egészséges legyen.

Csöngetett, bejött az inas, várta a parancsot és nagy csodálkozással hallá, midőn a nagyságos úr a sok orvosságos üvegre mutatva mondja:

- Dobd ki valamennyit!

Ez annyit tett, hogy megijedt a végrendeletcsinálástól és ijedtében egyszerre meggyógyult és egészséges marad mindaddig, míg valamelyik rokon meg nem haragítja, akkor pedig szent, hogy megbetegszik és mérgében végrendeletet csinál.

Az agglegények átka tehát elérte Keszy Balázs urat, ki egy darabig azért nem akart megházasodni, hogy holta napján ne legyen senkire gondja: most pedig azért bánja, hogy meg nem házasodott, mert a vagyon olyan rokonokra marad, kiket maga is szívesen megfojtana, ha hozzájuk férhetne.

Egyébiránt Keszy Balázs úr maga sem tudta, honnét szaporodott meg az ő atyafisága, mióta meggazdagodott. Eleinte azt gondolta, hogy a nem rég vett szabolcsmegyei nagybirtoknak valamelyik dűlőjében búza helyett mind atyafi terem, ki, mint mondtam, tiszta szívből kívánja Balázs úrnak, hogy az Isten még sokáig éltesse, ha pedig ezen árnyékvilágból elszólítaná (ezen szó soha sem tetszett Balázs úrnak), ne feledkezzék meg róluk.

- Akasztófáralvók, ezek mind tovább akarnak élni, mint én, - lármázott ilyenkor - egyik sem mondja, hogyha ő meghal, imádkozzam bűnös lelkéért; hanem gebedjek meg én, aztán ne feledkezzem meg róluk! Azért is megfeledekzem.

- Ne cselekedje, kedves urambátyám.

- Azért is cselekszem.

- Hiszen mi szeretjük kedves urambátyánkat egész a sírig.

- Tudom, ti gyehennák, a temetésre eljőnnétek, dejsz' csak tudjátok meg, hogy...

- Nem is megyünk el.

- Nem jöttök? ...nojsz csak hogy azt mondtátok, ...még akit beleszántam, még azt is úgy kivakarom, hogy a papiros is kilyukad.

Ezt mind magában dörmögé és csak akkor veszi észre, hogy maga felelgetett magának, mikor az inas bejön s jelenteni, hogy az orvosságot mind kiöntötte és e hírre Keszy Balázs úr annyira megdöbben, hogy megbocsátana halálos ellenségének is, kik alatt mindig saját atyafiaira gondolt: mert az ő halála csakugyan azoknak tenne legjobb szolgálatot ezen a földön.

Keszy Balázs urat szerencsájének tetőpontján egy hiúság izgatta csak, saját nevének megmentése; mert ha már temérdek szenvedéssel, hasonlíthatlan szorgalommal összegyűjtött vagyonára gondolt: szeretne volna, hogy a Keszyek ne legyenek örökké kálvinista rektorok, kántorok és nótáriusok, hanem kapaszkodjanak meg valahol valami nagyobb megyei hivatalban, s ha valamelyik alispánságig vihetné, talán még odább is mehet.

E hiúságból kiindulva, addig böngészett a sok atyafi között, hogy egy Keszy fiút csakugyan fogott s ezt megmártván nagy nehezen a diákszóban, valamint a jogi tanulmányokon keresztül szalasztván, nemes Szabolcs vármegyében szolgabíróvá tette, azonkívül pedig egyik uradalom jószágkormányzójának leányát elvette vele, mint ezt bővebben is megtudni alkalmunk lesz.

Egyúttal azt is megmondhatjuk, hogy Keszy Benedek úr, Balázs úrnak harmadik ágról unokaöccse, nemcsak a lányát vette el a jószágkormányzó úrnak, hanem úgyszólván a tekintetes kormányzó urat magát is; mert ez Benedek urat úgy befogta a hámba, hogy arra ment, merre a tekintetes papa akarta, a papa pedig sokfelé akarta, mint azt is meg fogjuk bővebben látni.

A direktor úr zálogos jószága szomszéd volt Keszy Balázs úréval, s amilyen étvágya volt, neki az a szép jószág nagyon ínyére lett volna, azért tehát Keszy Benedeknek odaadván lányát a vén róka, azt gondolta, kezében van most már a nyele, könnyű lesz ennélfogva a többibe kapaszkodni.

Gyakran föl járt Bécsbe a direktor, Balázs urat rendesen meglátogatta, s a legutóbbi látogatás alkalmával látván a sok orvosságos üveget, nem akart szó nélkül elmenni.

- Balázs barátom beteges, beteges?

- Meghültem egy kissé, aztán bevettem.

- Szja, öreg legények vagyunk, nekünk minden megárt! - célozgat a direktor, észre sem vévén, hogy Keszy Balázs egyik fogát nagyon szíttá.

- Csak nem gondolja, barátom, hogy egész nap orvosságot eszem?

- Az már úgy is végső dolog volna, - véli a direktor - egyébiránt a mi korunkban a nyavalya mindennapi vendég, s éppen ezért én erre rég elkészültem.

- Na, majd elmenjünk egymás temetésére! - mondja gúnnyal az ágens, ki akarván fogyni e beszéd tárgyából.

- Én már végrendeletet is csináltam, - mondja a direktor - legalább most nyugodt ésszel teszem, aztán úgyis azt mondják, kettőből lehet megismerni az embert: először midőn megházasodik, másodsor midőn végrendeletet csinál.

- Oh, akkor még engem éppen nem ismer a világ, - szól az ágens - én még nem házasodtam meg.

Ez jól volt kiszámítva, a direktor elhalványult; mert nagyon nem szerette volna, hogy Keszy Balázs úrnak most jusson eszébe megházasodni.

- Csak nem teszi barátom ezt a bolondot?

- Ez mindössze is csak egy bolondság lenne, mit barátom uram is elkövetett; aztán hátra volna még a végrendelet, ott ezt a bolondságot javában kivakarhatnám.

A direktor igen megbánta, hogy a dolgot előhozta; azért iparkodott kellemesebb tárgyakkal foglalkoztatni Balázs urat és mikor elbúcsúzott, egészen fölolvadva kíváná, hogy még számos esztendeig éljen.

- Mindig csak az a még és mindig csak nekem kívánják, - bosszankodik az ágens magára maradva - hát dögvoráson vagyok én már? homlokomra van írva, hogy meddig élek? No hát jertek, hányan vagytok? hadd lássam ezt az atyafiságot?

Ekkor előkereste családi jegyzeteit, a tömérdek köszöntőt, valamint a költségjegyzéket, mit atyafiainak adott; a legelső helyen közel százezer forinttal Bence úrfi, legesleghátlul pedig anyai

ágon egy szegény uradalmi ispán, ki minden levelében csak annak örült, hogy a családnak egyik tagja ilyen köztisztelőtű férfi, kinek szívéből kívánja, hogy még nagyobb tisztességre vihesse és így gyermekeinek is például legyen, hogy az érdem és szorgalom hová viszi föl az embert.

- Mennyit is adtam én ennek az én Péter öcsémnek? - kérdi önmagától az ágens és a jegyzéket is végig nézi; hanem ott nem talál többet öt huszarnál és most emlékszik rá, hogy mikor az ispán fönn volt egyszer Bécsben az uraság után, nagy tél volt, s az ágens vett neki egy pár béléses kesztyűt.

Most rendre kereste minden levelét az ispánnak, azokban megtalálta a fiú- és leánygyermeket, kikről kedves urabátyját nagy örömmel tudósítja, valamint az is benn van a levélben, vajha az ő fia szeretett nagybátyjának példájára lenne iparkodó, szorgalmas ember, és kívánja, hogy ezt a nagybácsi is okvetetlenül megérje.

Egyik levelében ismét azt írja, hogy a fiúgyerek már Vácon jár iskolába, ott van egy becsületes kanonok, az most tartásra magához vette a gyereket, ez pedig jól tanul, első a sok diák között, bár válnék belőle ember és csak azért esedezik nagybátyának, ha őt, az apát, hamarjában elvinné az Isten az élők sorából és a fiú jó tanácsra szorulna, ne vonja meg tőle, mert ki adhatna jobbat, mint a nagybácsi, ki maga is szegény gyermek volt és eleget szenvedett, míg oda nem vergődött, a hol most van.

- Ejnye, ez az egyetlenegy, aki előbb akar meghalni, mint én és nem kér tőlem egyebet, mint jó tanácsot, az igaz, hogy azzal a béléses kesztyűvel nem igen kényeztettem el.

Végignézte még egyszer a családfát, melyből meglátta, hogy Bence után ez legközelebbi rokona, és eddig is csak azért nem vette észre, mert a többinek szemtelensége úgy elnyomta, mint a virágot a gaz, s minthogy most éppen ráért így a szemét között gyomlálni, jól esett neki e fölfedezés és szinte szeretett volna valamennyi atyjafiával összeveszni, hogy elegendőképpen megmérgeződve, ez egynek javára bátorsága legyen végrendeletet csinálni.

Még néhány nap múlva éppen Balázs-nap volt, ekkor pedig mulhatlanul beérkeznek a köszöntések, miktől Keszy úr egy álló hónapig beteg, tehát várjuk el, mi történik akkor?

- Rézi! - mondja a gazdasszonynak - most semmi bajom, hanem majd meglátja, megbetegszem, nem telik bele egy hét.

- Bánja a sok orvosságot, úgy-e?

- Bánja az ördög! - bosszankodik az úr.

- Nem öntöttük ki az orvosságokat, - fordítja vissza Rézi - úgy is tudtam, visszasajnálja a nagyságos úr, aztán abban betegszik meg.

- Azért is öntse ki valamennyit! - parancsolja az úr.

- No, hát mitől lesz már beteg, ha az orvosságtól nem? - dörög Rézi asszony.

- Mi gondja rá? - pattog az úr.

- No hát éljen örökkön-örökké.

- Azért sem élek! - kiált ösztönszerű ellenmondással - nevemnapján csinállok végrendeletet.

- De szeretnék nevetni, ha tudnék! - mondja a gazdasszony.

- No hát, hogy jobban elhihesse, emberségemre mondom, hogy csinállok.

- Én semmit sem kételkedem, hogy amit az emberségére intambulált, azt szentül be is váltja.

Az Orbán süvege

Ki volt Orbán? és mért volt nevezetes az ő süvege? Persze, ezt jó volna tudni, ha valaki ráért volna valaha elolvasni Dugonics közmondásait, hol megvan írva, hogy Orbán nevű bíró föltett süveggel ült a falusi tanácsban, rettentő fenyítékben tartván a falut, míg az utána következő bírótól később senki sem félt.

Az új bíró végre Orbánhoz folyamodott, kölcsönkérte a süvegét. Így tudott tekintélyre vergődni, s ez okból a tekintélyes emberről mai napig is azt mondják: föltette az Orbán süvegét. Ezen kis magyarázat után keressük föl Kállay Miklós urat abban a pillanatban, midőn megválasztatása után a főispántól eljött, megírván Köntös Mihálynak azt a levelet, melynek eredményét is láttuk; hanem időzzünk itt egy kissé, mert még van elmondani valónk.

* * *

Keressük föl Kállayt a főispán úrnál.

Míg az alispán tanácskozott a főispánnal, addig a tisztviselők arról beszélgettek, miként nézzenek farkasszemet az új alispánnal, hogy valamiképp a nyakukra ne nőjön; Keszy Benedek úr pedig legjobbnak látta le sem tenni a rezes kardot, hanem ólálkodott a folyosón, hogy a szállására menő alispán úrnál legelőször tisztelkedjék, be sem várván, míg a tisztviselőség azt testületileg fogja tenni, így legbizonyosabban följut a kanapéra az alispán úr mellé, onnét aztán úgy füttyülhet, ahogy neki tetszik.

Szegény pára, nem is gyanítja, hogy áldozatbárány lesz; mert az oroszlán föltette magában, hogy körmeit is megmutatja, s akkor Keszy Benedek úr nem tudom, miként találja meg visszafelé az ajtót.

Kállay sokáig beszélgetett még a főispánnal, ki lassankint derültebb lőn, látva, hogy Kállay az alispánságot nem mulatságért öltötte magára; hanem azon mégis aggódott, hogy a tisztviselői hanyagságoknak tetőpontján miképpen tartja meg az egyensúlyt; azonban Kállay ezt nagyon kicsinyes dolognak találta, s biztosítja a főispánt, hogy az lesz legboldogabb, ki leghamarább engedelmesskedhetik és nem kétli, hogy naplenyugta előtt a hivataltársakkal tökéletesen tisztában lesz.

Talán nem is vélte Kállay, hogy az áldozatbárány már a folyosón várja, csak nyárs kell neki, amin meg is forgatta Kállay uram úgy, hogy amint kikerült a szobából, pecsenyének is bátran föladhatták volna.

Kijővén a főispántól, rettentőn megkeményíté magát és rászomjazott a kérlelhetetlen munkára, óhajtván, hogy legelső alkalommal ráüthessen az asztal közepére, mi a vele közlekedőknek intésül szolgáljon.

Ereiben izgalmasan kergetődzött a vér, nem mintha a viadaltól félne; mert azt kétségtelenül érezte, hogy rajta ki nem fognak, hanem vágyott éreztetni, hogy nem Kállaynak vasakarata, hanem az igazság akar megbirkózni.

Kemény léptekkel ment az alispáni szállás felé, hová a porkoláb vezette.

Kállay belépván szobájába, Keszy Benedek szolgabíró úr nemsókára bekopogtatott, aztán pedig rákezdé:

- Én Keszy Benedek szolgabíró vagyok... kívántam...

- Éppen magam is kívántam szolgabíró urammal találkozni...
 - Nagy szerencsének tartom és nem is reméltem...
 - Várja csak a végét a szónak, szolgabíró uram, azután beszéljünk a szerencséről. Tudja-e, hogy olyan rendelet van a zsebemben, hogyha négy hét alatt ki nem állítjuk a katonatartozást, a nagyméltóságú helytartótanács az egész tisztkart fölfüggeszti?
 - Négy hét alatt! - bámul a szolgabíró - hol talállok én addig annyi csavargót?
 - Persze, csavargókat bajos lesz találni; hanem mondja meg nekem szolgabíró uram, kapta a főispán úrnak levelét, melyben rendeli, hogy menjen Szent-Mihályra és Köntös Mihályt tegye meg öregbírónak?
 - A levelet megkaptam, s eddig a kurrens az én levelemmel már ma délben Szent-Mihályon van.
 - Hát mért nem ment el a szolgabíró úr maga?
 - Azt gondoltam, így is jó lesz.
 - Feleletnek ugyan felelet, amit szolgabíró uram mondott; hanem hátha eszébe jutna Köntös Mihálynak nem engedelmeskedni, mit csinálna szolgabíró uram?
 - Bezáratnám a vén akasztófárávalót...
 - Hohó - mondja Kállay, megfogván a szolgabírónak kezét, - egy bolondot tett már a szolgabíró úr s ezt nagy nehezen jóvátettem, szolgabíró úr ezt a derék embert az országút közepén esős időben levett kalappal hagyta állni maga előtt, amiért ez az ember megköszönte a bíróságot.
 - Tudtam, hogy elpanaszkodja ez a zsíros paraszt.
 - Paraszt? - ismétli Kállay, - ezt persze megvetésből mondja szolgabíró uram? ...pedig elhiheti, mikor ez a zsíros paraszt letette a bírópalcát önkénytesen, nekünk adott vele becsületet; mert kétségtelenné lett, hogy jobbágyainkból nem vertük ki még a becsületet: mert még tudnak pirulni!
- Keszy Benedek szerette volna megharapni egyik ujját abban a gondolatban, hogy most bizonyosan álmódja ezt a történetet, mely sehol sem kezdődik úgy, mintha az alispán úr kanapéra akarná ültetni; egyszersmind nagyon megbánta, hogy meg nem várta, míg a tisztkar testületileg jelent meg s ott leghátul valahol könnyebben elhallgatta volna, mikor az alispán úr az elsőket szidja.
- Némi szünet után Kállay vette föl a szót ismét.
- Előre is tudtam, hogy a szolgabíró úr a főispán levelére nem is hederít; azért ma egy fontos ügyben nem kívántam megbízni a szolgabíró urat; hanem mindjárt magam írtam a szentmihályi bírónak.
 - Majd szarvat adunk így a parasztnak! - jegyzi meg a szolgabíró elegendő gúnnyal.
 - Éppen csak az hiányzik még neki úgyis, fizet kilencedet az uraságnak, tizedet a papnak, robotban megmíveli földjeinket, hosszú fuvarban keresztül kergethetjük az országon, utat csinál, adót fizet, papot, kántort, rektort, nótáriust tart, telkéből akkor dobhatjuk ki, mikor akarjuk, s mindezekért megfogjuk a fiát katonának, hogy őrizzen bennünket, és onnét ki ne szabadulhasson soha - mondja Kállay sebesen elszámolván mindezt, aztán befejezőképpen mondja - bizony kedves szolgabíró úr, ha ezért meg nem érdemli ez a nép a szarvat, akkor kár az ökröknél is el nem tiltani, mert azok is visszaélhetnek vele!

- Így volt ez ezelőtt is, és így is fog maradni! - mondja a szolgabíró, ki a szarvtól annyira irtózott.

- Így volt, az igaz, hanem nehezen fog így maradni, tisztelt szolgabíró úr, - mondja emeltebb hangon Kállay - most alig vagyunk négyszázezren, kiknek ez a nagy ország igazán édes hazánk, hanem ha ezek a franciák minduntalan látogatóba jönnek, jó lesz atyafinak vallani még azt a nyolcmillió magyart, és itt-ott eloldani a szíjat a nyakukról; mert majd azt találják mondani: ha nyögni kell, nekünk mindegy, akár a franciának nyögünk, akár a magyarnak.

A szolgabíró nagyot nézett, mert itt-ott már mások is beszéltek így, tudniillik olyanok, kik már megröstellték, hogy a deresre minden kicsinységért lekapatja a parasztot a szolgabíró, sőt az utolsó íródiák is; de a szolgabíró nevette az egész dolgot, kivált mikor direktor uram is, az ipa azt mondta, hogy ez ostoba beszéd: hanem íme Kállay Miklós úr, ki nemcsak mint alispán, hanem elismert okos ember, és mégis pártját fogja a parasztnak, - szeget ütött a fejébe.

Szeretett volna nagyhamar elszabadulni, hogy a többinek is elmondhassa mit hallott; és nagyon meg volt győződve, hogy azoknak is leesik az álluk csodálkozásukban; mert amit most hallanak, az semmit sem hasonlít az alispánnak bevezető beszédjéhez, mi rendesen azzal végződik: legyen szerencsém ebédre.

Kállay nem végezte be még a beszédét, ezt jól tudta a szolgabíró; hanem azért föl mert volna fogadni, hogy csakugyan nem hívja meg Kállay ebédre, így ebben sem fog hasonlítani más alispánhoz, valamint az sem, amit még mondani fog.

- Mielőtt elereszteném a szolgabíró urat, mondok még valamit, ezt pedig azért mondom egymagának, hogy barátságosan a többivel is tudassa, hogy nekem ne kelljen valamennyi előtt egyszerre elmondanom, mégpedig: Benn van a törvényben, hogy minden nemes ember tartozik legalább három esztendeig viselni a megyei hivatalt, mi az én eszem szerint annyit tesz, hogy apáink ezt azért írták törvénybe, mert valamikor olyan világ is volt, midőn talán hivatalképes ember is kevesebb volt, meg az emberek is jobbak voltak, mint most és a hivatalt nem nézték jövődelemforrásnak. Azért kiki óvakodjék akárkitől elfogadni bárminemű ajándékot, legyen az százforintos bankó vagy hízott lúd; mert igaz ugyan, hogy az igazságnak istenasszonya vak; de annak nyavalyáját sem bankjeggyel nem lehet gyógyítani, sem lúdzsírral. És én nem szeretnék ilyenfélét meghallani; mert inkább eltűrném, hogy Szabolcs vármegyében minden harmadik ember embert öljön, - mert mindenki védelmezheti magát - mint azt, hogy az igazságot pénzért mérik; mert ez ellen a gyöngének sohasem lesz védelme. Isten velünk!

Emlékezhetnek önök a bibliai történetre, melyben meg van írva, hogy Sámson, ellenségeit megbüntető, háromszáz rókát fogott s azoknak farkára égő kanócot kötve, eresztette vetéseik közé. Kállay nem adta magát a rókafogásra, minthogy nem is akarta senkinek vetéseit leégetni; hanem ez egy ember is untig elégséges volt arra, hogy szavainak hű terjesztője legyen: és ha többet nem tett is hozzá, de el sem is hagyott belőle, s mielőtt a delet elharangoznák, az egyszerűek összedugott fejjel hallgatták Keszy Benedek urat.

A találkozást nagyon megbánta Keszy Benedek úr és föltette magában, hogy Köntös Mihály uramon fogja ezt a kudarcot megbosszulni; hanem aki a nyársat akarja megenni, jól vigyázzon, hogy a hegye keresztül ne fúrja.

A keserves mosdatás után hazament törölközni, azután pedig újra kocsira ült, s a megyei huszárt kiültetvén a kocsis mellé «auktoritás»-nak, járásába indult, hogy hibát találjon Köntös Mihály uramnál; egyszersmind kikutassa, mit bízott rá Kállay úr, amire egy szolgabíró nem olyan alkalmas, mint a falusi bíró.

Az íródiák

Láttunk alispánt, láttunk falubíró a legjavából, lássunk most egy íródiákot is.

A szeget hiába dugják zsákba, onnét is kibújik. Stand Károly barátunkban is addig bújkált az ördög, hogy végtére is elviszi komédiásnak, mint azt már a nemzetes asszony is megjövendölte.

Valahányszor fölment Stand a nagy irodába, mindig elkövette azt a kópéságot, hogy a direktor úrnak ösmeretes kappanhangját utánozta a kapu alatt és a szokott harákolások közbeejtésével megszidott valamely ott nem lévő hajdút és bérest, kiknek feleleteit is rendesen utánzá, minek legbizonyosabb következése az lön, hogy az irodában henyélő, vagy éppen filkózó íródiákok eszeveszetten rohantak asztalaikhoz, némelyiknek még markában lévén az egész ütés kártya, mint aminek még hasznát is akarná venni, ha a direktor úr hamarjában elmegy.

Az ispánnénak dicséretei annyira fölízgaták Standot, hogy már a legjelesebb színjátszónak képzelé magát és föl is tette magában, hogy a legközelebbi alkalommal remekelni fog; mert most már nemcsak a kapu alatt rezzegeti a fiatal embereket, hanem föllép a direktor úr személyében, így megyen az irodába, s ott leszidja valamennyit, sőt egyiket irgalmatlanul el is csapja, s mikor aztán megkönyörögteti, nagy nevetség okáért, akkor mutatja be magát.

Míg az ispán úrnak íródiákja ilyen terveket főzött a magtárban a zabos zsákok között, álmodozván nagy dicsőségről, midőn egykor Váradon, Miskolcon majd kitapsolják: addig a direktor úrnak nagyon savanyú napjai voltak, mert Keszy Balázs úrnak magaviseletével sehogy sem volt megelégedve.

Nem volna az első vagy utolsó eset, midőn ilyen vén legény keserves bújában vénségére megházasodik s akkor Keszy Benedek szolgabíró úr hoppon maradna. Azt is röstellte a direktor úr, hogy a végrendeletet fölhozta, mert igaz ugyan, hogy Keszy Balázs úr nagyon mohón issza az orvosságot, de meghalni csakugyan nem szeret; tehát megírta vejének, hogy Balázs-napra írjon bátyjának olyan levelet, mely a durcás embert megint lekenyerezi.

Elküldte a levelet a szolgabírónak, meghagyván, hogy őt viszont tudósítsa, mert ez a dolog nem tréfa, az öreg megharagudott; s ha egyszer az öreg tesz valami bolondot, azt bajosabb helyreigazítani.

Direktor úr maga is írt már egy jól kigondolt köszöntést, mi nem tévesztheti el a hatást s ezen való némi megnyugvással ment el a magtárba, hogy a gabonát megvizsgálja, mert az eladások ideje bekövetkezett.

Az ispán éppen Stand barátunkkal beszélgetett, midőn a direktor úr százgallérú köpönyegében megjelent, és néhány kurta szót odavetett, mi inkább köhögés volt, mint beszéd; aztán pedig leölteté magáról a köpönyeget Stand barátunkkal, s utasítá, hogy amint a rostáltatást bevégezi, vigye fel a köpönyeget az irodába.

Stand majd kibújt örömeiben a bőréből, hogy a direktor úr köpönyegét megkaphatta, ez neki oly gyönyörűséget okozott, mint a szereplő színésznek, midőn magára öltheti a tunikát, hogy közönsége elé lépjen.

A magtár többemeletes lévén, Stand elment a legfelső osztályba, s amint az első osztályba ért, hirtelen magára csapta a köpönyeget, néhányat harákol, mint a direktor úr és nagy gyönyörűséggel látta, hogy a gabonát forgató béresek milyen hirtelen lekapták a süveget és láttak munka után azon meggyőződésben, hogy csakugyan magát a direktor urat látják.

Az első osztályban való siker nekibátorítja Standot, azért a második osztályban már annyira vetemedett, hogy a béresek közé ment, körülnézett, hanem még nem volt annyi nyugalma, hogy megszólítsa őket.

Hiában, ez a művészi izgatottság tőle sem maradt el, hanem midőn a legfelső osztályba ért, ott már kényelmessé tette magát, a direktor úrnak nyikorgó hangját utánozva a béreseket keservesen leszidta, mi okból azok hátra sem mertek nézni, hanem egész erővel lapátolták a nagy halmaz zabot.

Ekkor hirtelen ledobta a köpenyeget egy zsákra és saját édes hangján megszólítja az egyik bérest, ki el nem tudta gondolni, hogy hová lett ilyen hirtelen a direktor és honnét került elő az íróné.

- Mi baj? - kérdi Stand a bámuló bérest.

- Azt gondoltam, a direktor úr van itt. - mondja a béres, kinek szavát hallva a többi, ama hitben, hogy a direktor már elment, mind félbehagyta a munkát.

Stand intett nekik, mintha a direktor úr a zsákok mellett ülne, a béresek hirtelen a lapátoláshoz fogtak, Stand pedig megint hirtelen fölkapván a köpenyeget, rátámad a béresekre a direktor úr hangján:

- Hát ti akasztófáralók, ezért eszitek a konvenciót, hogy itt henyéljete? - kezdi el a lármát a béresek ellen, aztán pedig mintha az írónékhöz szólna: - Hát maga mit áll itt, mint a kapufa, nem tudja hozzávágni a hátukhoz a csapófát?

- Bocsánatot kérek a tekintetes úrtól, éppen most jöttem csak ide - feleli Stand a maga hangján.

- No, hát maradjon itt - szól a direktor helyett, - hanem ha ma meg nem lesz forgatva ez a zab, jaj lesz magának, meg ezeknek a gazembereknek is.

A béresek már reszketni kezdenek, hanem annál inkább örvendett Stand, kinek e vakmerő kísérlet is sikerült s elhatározta, hogy itt meg nem állapodik, hanem elmegy az irodába; ha aztán ott is elsül a kísérlet, semmi kétsége többé, hogy művészek teremtette az Isten s addig meg nem nyugszik, míg valamelyik vándortársasághoz be nem szegődhetik komédiásnak.

A béresek mindaddig hátra nem néztek, míg azt nem gondolák, hogy a direktor úr elment; hanem mekkorát nézett az egyik, mikor hátranézett és félig Standot látta, félig pedig a direktort, azaz csak a köpenyét.

Stand úr úgy állt előttük, mint művész, ki a tapsot várja szereplése után, s minthogy a béresek nem tudták, hogy tenyerüket kellene most összevernökö, akként nyilváníták megösmérésüket, hogy álló egy óráig egy szemet sem lapátoltak odább; hanem bámulták az ifjúurat és jeles tehetségét; minek okáért ő sem sürgette a munkát, hanem gyönyörködött legelső diadalán, mit a béresek egy óra óta bámulnak s ha nem félnének, hogy majd az ispán úr is nyakukra jó, elbámulnák naplenyugtáig is.

A direktor úr azalatt az ispán úrral beszélgetett.

Ez nagyon kivételes dolog volt, a direktor úr nem igen sokat tartott az atyafiságra, sőt éppen emiatt rég elcsapta volna, mert ő meg nem szenvedhetett senkit, ki vele osztakozni akart; hanem Balázs úr miatt tűrte, és minden évben legfőlebb egyszer hozta elő az egész rokonsági viszonyt.

- Na, hogy van maga? - kérdi a direktor kegyes leereszkedéssel az ispánt, hanem hogy az valami nagyon el ne bizakodhassék, azért használta a direktor a «maga» szót, mely, amint tudjuk, igen alkalmas szó arra, ha valakinek gorombaságot akarunk mondani.

- Csak megvagyok, mint afféle szegény ember! - válaszol az ispán, levévén kalapját a direktor úr előtt s addig föl nem tévén, míg arra engedelmet nem kapott, ez pedig néhány percig tartott, mert a direktor úr szükségesnek látta megmutatni, hol kezdődik a direktor úr tekintélye s mily mélynek kell lenni az ispán úr alázatosságának.

- Nos... hát nincs magának becsületes kenyere mi? há?

- Meg vagyok vele elégedve, tekintetes direktor úr.

- Aztán mégis mindig nyög maga, mint valami éhenhaló koldus!

- Szja, tekintes uram, mikor gyermekei vannak az embernek.

- Gyerek! ...hát minek az a gyerek?

- Agyon nem üthetem, tekintetes uram, ha az Isten megáldott velük, aztán, ha megvannak, gondoskodnom kell róluk, hogy holtom után ne jussanak a szemétre.

- Szja! ...ha nagyságos urat akarunk belőle nevelni... az már egészen más! - gúnyolódik a direktor úr - mire az ispán alázattal megjegyzi:

- A fiú nagyon jól tanul, tekintetes direktor úr, sajnálnám kifogni az iskolából.

- Legyen szabó vagy varga, mit akar többet egy ispánnak fia? Nézze meg az ember, ma-holnap minden hitvány ember nagyságos úr akar lenni.

Az ispán nyögte a dolgot, mert egész szerencséje ennek az embernek a markában volt, azért minden megjegyzés nélkül hagyá e kíméletlen beszédet, melynek még ilyen folytatása volt:

- Maga Keszy Balázs úrnak valami messziről való rokona, úgy-e?

- Éppen oly messziről, mint Bence öcsém.

- Az én vőm?

- Igenis, tekintetes uram! - válaszol az ispán, nem akarván tagadni a dolgot, mert ámbár elég alázatos volt arra, hogy a direktor úrnak gorombaságait elnyelje; de sokkal vallásosabb, minthogy hazudni akarna.

- Micsoda? - pattant föl a direktor úr - talán eképpen mi is közel atyafiak vagyunk?

- Én sohasem hoztam elő, tekintetes uram.

- Talán maga arra is gondolt, hogy Keszy Balázs uram után együtt fogunk osztozni?

- Arra nem gondoltam, tekintetes uram, mert jól tudom, hogy a szegény embernek szerencséje is csak szegény; azért nekem bizonyosan kevés jut Keszy Balázs urambátyám után.

- Egy fillér sem, hallja maga - lármázik a direktor úr olyan hangosan, hogy Stand már régóta hallgatja a lépcsőnél. - Arra ne tartson számat, hogy ott örököl; köszönje meg, hogy Keszy Balázs úr miatti tekintetből megszenvedem... értette?

A direktor kidühöngvén magát az ispánon, elment a juhaklok felé, Stand pedig a köpönyegét karjára emelvén, az ispán úrral maradt.

A szegény, megzaklatott embernek jól esett az íródiáknak részvéte, ki a béresek előtt minden tétovázás nélkül kimondá, hogy a direktor úr egy kötni való gazember; pedig ilyest kimondani nagyobb vakmerőség egy íródiáktól, mint egyelőre gondolná az ember. Hogy az istent megkáromolják, az mindennapi dolog; hanem a direktor úr nem tartogatja oly soká a mennydörgős mennykőt, mint a véghetetlen kegyelmű Isten, azért, ha valaki ezt a címet bemondaná, Stand úrnak szájából rögtön kiesnék az uradalmi kenyér, tessék azt elhinni.

- Ispán úr - mondja Stand, - én úgy szeretnék összeveszni ezzel a direktorral.
- Csak nem ment el az esze, kedves öcsém? - mondja az ispán - hisz akkor rögtön elcsapná.
- Jaj! ...én örülnék ám annak, legalább szülőim nem mondhatnák, hogy én mentem el, hanem úgy kergettek el: - akkor aztán azt tehetném, amit akarok.
- Na, ne mondjon valami bolondot, Stand! - figyelmezteti az ispán a fiút, kinek kedvenc hajlamát nagyon ismerte. - Jobb lesz, vigye haza a direktor úr köpönyegét, mert különben kiszidja, ha az irodában nem lesz, mire maga is hazamegyen.

Standban újra fölvilámlott a régi szenvedély, és a fölnyalábolt köpönyeggel megindult a nagy iroda felé, hogy az előbbi kísérlet után most már értelmesebb közönség előtt tegyen remeket, s akkor megválnak, lesz-e belőle komédiás vagy sem?

Az irodáig menvén, nem bírta feledni a jelenetet az ispán és a direktor között. Stand néha oly dühbe jött, hogy kész lenne Bécsig szaladni, hogy Keszy Balázs úrnak az egész dolgot elmondja; de hátha nem adna neki hitelt? Akkor is csak főnökének ártana; azért nem marad egyéb, mint az a kis bosszú, hogy a tekintetes direktor urat most mindjárt úgy kiprodukálja, hogy aki látja, halálra neveti magát.

Kibontá a százgallérú köpönyeget, magára teríté, és fölvette a direktor úr képét, mit még a falusi kutyák is ismertek; mert nem ugatták meg, visszaemlékezve, hogy a gazda hányszor csapott rájuk a kötőfékkal, ha a tekintetes úrra mertek mordulni.

Nem maradt el egy mozdulat, mit Stand el nem lesett volna, a köpönyeget éppen olyan szűkre húzta össze, mint a direktor, ki néha majdnem orrára vágta magát a köpönyeg miatt. A mellette elmenők Standot szépen megsüvegelték, és valóban becsületére vált, hogy el nem röhögte magát, kivált mikor a helybeli kántor kukoricaföldet kért tőle felesnek, s ő két hold helyett négyet ígért, gondolván, majd hogy kap ez össze a direktorral, ha hazudságban kapják egymást.

Mielőtt Stand az irodához érne, megérkezett a levél Keszy Benedek úrtól kedves ipához; de minthogy a direktor úr a majorban volt, a tekintetes asszony jogot vett a vőnek levelét elolvasni, s minthogy a direktor mégsem jött, egy pulykapásztorféle kislánytól az irodába küldte a levelet a direktor úrnak.

A leány szaladt a levéllel, melynek betűit csak úgy ösmerte, mintha saját pulykái vakargatták volna, s éppen midőn a kapu alá ért, Stand is megérkezett a köpönyegben.

A leány a direktort képzelve, nekiadja a fölbontott levelet, és rohan ismét vissza. Stand pedig nevetve az eredménynek, a fölbontott levelet mindjárt el is olvasta:

«Kedves ipam uram!

Leveléből értettem, hogy az én Balázs bátyám még most sem gebedt meg, ámbár elég orvosságot iszik; - sőt még házasságon jár az esze, nojsz az kellene, hogy a vén bolond meg is házasodjék. Ennél jobb hírt hozhatott volna kedves ipam uram, és még föladja nekem okkupációt, hogy névnapi köszöntőt csináljak neki. Ma reggel rászántam magamat, kanyarintottam neki olyant, hogy legalább örömében üsse meg a guta, ha már bánatjában nem ért rá megütni. Ezzel maradtam kedves ipam uramnak szerető fia

Keszy Benedek, m. k. szolgabíró.»

Stand a levelet saját zsebébe dugta, aztán pedig hozzálátott a nagy szerephez, harakolt, nyefegett, hogy a bennlevőket megriassza, aztán benyitott az irodába, hol az ifjúurak olyan csöndességben voltak, hogy a tollnak minden percegését meg lehetett hallani a goromba papiroson, Stand pedig behúzával magát a százgallérúba, rendre járta az ifjúurakat.

Egyik sem mer megmoccanni. Stand annál vakmerőbb lesz:

- Micsoda disznó az a papiroson, mi? há? disznóölőnek fogadtam, vagy íródiáknak?

Mondom, egy árva szót nem mert szólni a megriasztott íródiák, Stand pedig fokunkint nagyobb vérszemet kapván, a másikhoz lépett.

- Maga filkó - mondja a másiknak - hol jár a maga esze, tisztartó konvencióját a hajdúnak írja be? Miért nem lett maga varga? Magának szurkos fonál való a kezébe, nem íródiák!

Ez sem szólt egy szót sem, tehát Stand egész büszkeséggel ment a nagy asztalhoz, hol az első helyen leereszkedik, aztán ülve szidja le valamennyit; hanem midőn már helyet foglalna, akkor veszi észre, hogy a szokottakon kívül egy emberrel több van az irodában s ez a fölösleges ember nem egyéb, mint a tekintetes direktor úr maga, most jön elő valamelyik sarokból, szörnyen csodálkozva, hogy ő ma két példányban is megvan.

Amint ezt Stand észrevette, kiugrott a köpönyegből, de már későn; mert a földühödt direktor annál inkább forrott, minél hívebb volt a másolat, mi becsületére vált volna akármely művésznek; de itt a hatást másképp számolták be.

- Hát domine Stand, maga engem produkálni szokott? - kérdi a direktor.

Ez olyan kérdés, minőre feleletet még az sem kíván, ki azt tette; tehát Stand is adós maradt vele; hanem elszántan várta, miként lesz vége ezen komédiának.

- Magából jó komédiás lesz, amice! - mondja a direktor. - Minek vesztegeti az időt a csapófa mellett? Ez olyan haszontalan munka lenne, mintha zabot hegyezne, mikor úgyis hegyes, menjen a komédiások közé, ilyen alkalmas embert drága pénzért sem kapnak.

A direktor ezt annyi meggyőződéssel mondá, hogy Stand elfeledte az ijedtséget és egészen hajlandó volt a beszédet dicséretnek venni s amit az ispánnénak csak kételkedve hitt, a direktor szájából most már készpénznek vette, azért alig várta, hogy elbocsássák vagy kidobják, neki az úgyis mindegy; csak hogy valahára elmehessen oda, hova szíve régen kívánczozott.

- Én nem tartóztatom magát, amice - beszél a direktor - ebben a pillanatban fölmentem eddigi hivatalától, még kocsit is rendelek alája. Elmehet.

- Bizonyítványt nem ad a tekintetes úr?

- Minek, amice Stand, a komédiásokhoz nem kell keresztelőlével vagy más bizonyítvány, oda minden lecsapott csavargót bevesznek, soha se búsuljon, magától sem kérnek.

- Én mégis kérném alássan a direktor urat.

- Amice, mondom, hogy nem adok: elmehet, amerre tetszik.

- Itt is voltam - mondja Stand. - Alászolgája!

Ezután mintha csiklandoznák, örömtől sugárzó arccal rohant eddigi szállására, mert művészi tehetsége be van bizonyítva éppen az által, kit másolni szerencsés volt, egyszersmind annak is megörülve, hogy a tréfából ilyen olcsóért megszabadult, jókedvűen füttyörészve lépett az ispánné asszony konyhájába, onnét pedig a szobába.

- De jó kedve van, Stand úr? - kérdi az ispánné.

- Alig férek meg a bőrömben, elhiheti az asszonyság - beszélt Stand fuldokló örömmel - fölvirradt az én napom is.

- Bizonyosan kinevezte a direktor úr!...

- Ki ám, kinevezett... komédiásnak - felel Stand nevetve - hanem az igaz, úgy produkáltam ő kelmét, hogy az édes mamája is megölelt volna saját fia helyett.

- Jaj, maga boldogtalan - ijedt meg az ispánné - maga bizonyosan abban a százgellérű köpönyegben ment az irodába, mert láttam az ablakból, mikor magára vette! - mondja az ispánné nagy részvéttel. - Mindjárt mondtam az uramnak, hogy ez a bolond Stand... uram bocsáss... még egyszer pórul jár, ha a direktor megtudja, hogy itt kiprodukálja.

- Megtudta! - nevet Stand - benn volt az irodában, midőn én kívül az ő képében lármáztam a kapu alatt, aztán bementem, az ifjúurakat rendre összeszidtam és alig telt el ezekután egy negyedóra, a direktor úr elcsapott a szolgálatból.

- Hogy az ördög bújjék a maga dolgába Stand úr - mérgelődék az asszony - hát nem érdemlené meg maga, hogy valaki végigverje egy bottal? - kérdi az asszony böcsületes jószándékból a fiút, ki most már jóformán nem is hallotta a szidást, hanem a főnök asztalánál Keszy Benedek levelét egy más takaróba csavarván, Keszy Balázs úrnak címezte Bécsbe.

Míg ezt véghezvitte, az ispánné szüntelen pirongatta, de ez már semmit sem használt, mert a fiú bomlott jókedvű volt abban a gondolatban, hogy célját eléri s midőn a levéllel készen volt; az ispán kezelése alatt levő postával elküldé s ez volt az utolsó foglalkozás, mit ezen a pályán végzett.

Összeszedvén poggyászát, elbúcsúzott a családtól.

- Stand! - mondja az asszony utoljára - nem sajnálja szegény szülőit, hogy becsületes nevüket a komédiások között hurcolja meg?

- Azt nem cselekszem, édes asszonyság, már választottam más nevet.

- Hadd hallom, mit? - kérdi a nő. - Legalább ha hallom, tudom, hogy maga lesz az, Stand úr.

Míthogy szülőföldemnek szeretnék becsületet szerezni, tudja az asszonyság, tehát az én komédiásnevemet onnét kölcsönzém és mai napságtól fogva Megyeri Károlynak hívnak.

Most már tudják önök, ki volt voltaképpen Stand úr!

Értsük meg egymást!

Láttak-e már önök olyan levelet, melyet nem szokás az ablakba tenni?

Ha nem láttak, majd mutatok én egyet alább, addig is szíveskedjenek türelemmel lenni.

Mikor a haldokló cigányt azzal vigasztalta valaki, hogy egyszer úgyis meg kell halni, azt felelte a cigány: Bolond, én sem búsulnék ám, ha tizenkétszer lehetne meghalni.

Alig dobálta ki Keszy Balázs az orvosságosüvegeket, hirtelen görcsöt kapott, azért orvosért szaladtatta a cselédet, lefeküdt az ágyba és keservesen búsult éppen azon az ostoba gondolon, mi már a mesebeli cigánynak is rég eszébe jutott, hogy minő kár, hogy csak egyszer hal meg az ember.

Az orvos megérkezett és látván az ágens urat a dunyhák alatt, maga is azt gondolta, hogy mindjárt kimegy belőle a lélek, enélkül pedig fölhúzzák a sarkantyús csizmát, föladhadják az aranyos mentét és melléje köthetik az arannyal megfuttatott rezes kardot Keszy Balázs úrnak, mégis megosztoznak a sok szép fényes aranyon, legyen tehát esze és gondoljon valamit.

Az ütére hevesen vert, az orvos még mindig nem tájékozhatja magát, pedig a beteg zaklatá feleletért, tudni akarván, mit mond állapotához.

Az orvos tekintetben vevén a betegnek korát, valamint azt is, hogy nőtlen embernek igazán csak az úristen viseli gondját: nem akarta kötelességét elmulasztani, hogy a lehetőségekre ne figyelmeztesse, azért azt mondja:

- Kedves barátom uram, maga okos ember.

Aki valaha beteg körül foglalkozott, tudhatja, hogy az orvos urak e megszólítást rendesen akkor teszik, midőn meg akarják mondani, hogy szaladjanak papért.

Keszy Balázs uram rendesen hármat nyögött ott, hol más ember eggyel is beérte volna, azért nem csoda, hogy az orvos megijedt; hanem aligha talált volna jobb orvosságot izzasztónak, mint mikor azt mondá Keszy úrnak, hogy: maga okos ember.

E szóra úgy kimelegedett, hogy a görcsnek egyszerre vége lőn s mire az orvosságot megírta volna az orvos, Keszy Balázs már kész lett volna «máriásozni», mely játék hajdanában egy krajcárban játszva, igen mulattatta az öreg urakat, mert abban, engedelemmel legyen mondván, a disznóval mindent el lehetett ütni, ami arra mutatott, hogy ha akarták, még a disznónak is megvolt a maga tekintélye, azaz, ahogy vesszük, a kövérnek mai napig is megvan.

- Már semmi bajom - mondja az ágens.

- Azon szívemből örülök - mondja az orvos - hanem azért tessék akként intézkedni, hogy egy hirtelen meghülés véget ne vessen becses életének, mielőtt rendelkezhetett volna. Ezt kötelességem volt megmondani.

- Tehát már az orvos is így biztat! - sóhajt föl Keszy Balázs elhagyva az ágyat, és már most rászánva magát a kínos munkára, hogy minden vagyonáról maga rendelkezék.

Alig várta tehát a névnapi köszöntőket, hogy azok után tájékozassa magát s midőn azok lassanként beérkeztek, készült a nagy elhatározáshoz.

Még egy hiányzott, Bence úrnak a levele, melyet ipáé már megelőzőtt s íme a postás egy helyett hoz kettőt, melyek közt az egyik csakugyan Bencének írása, minden jót kívánván a bácsinak, kinek tartós szeretetért esedezik.

- Ez legalább nem kerül pénzbe! - véli Balázs úr, és a másik levél után nyúl, melynek postajegye előtté elég ismeretes, csak hogy a címírást nem ösmeri, sőt nem is vár onnét több levelet, mert az ispán már négy nappal előbb írt, jó öreg, olvasható betűkkel, megírván, mennyire örül, hogy ő, az ispán, megérhette azt a napot, melyen kedves urabátyjának nevenapján jó kívánságát elmondhatja.

Fölbontja a levelet, mely Stand Károlynak utolsó munkája volt az írnoki hivatalban s íme, Keszy Balázs úr saját szemeivel látja kedves öccsének, Bencének, a direktorhoz intézett levelét, mely a másik köszöntővel egészen ellenkezőleg azt kívánja, hogy kedves bátyját üsse meg a guta, akár bújában, akár örömében, az mindegy.

Csak hogy Keszy Balázs úrnak ez mégsem mindegy, mert látva kedves öccsének betűit, melyeket az ő pénzen tanult meg, valamint elgondolva ipaurának múltkori beszédét, az íróasztalhoz ült és szintén igen olvasható betűkkel megírta a végrendeletet, melyben Benedek úrnak neve is benne volt ugyan, hanem csak úgy, mint Pilátusé a krédóban, tudniillik, hogy ő alatta feszítették meg Krisztust, - de a nagy vagyonból nem kap egy árva fillért - az is benn van a végrendeletben, melyet Keszy Balázs úr érett ésszel és ép elmével írt meg, mint maga mondja, és olyan emberhez illendő, kinek az orvos még a legnagyobb lázban is azt mondja, hogy maga okos ember.

A legeslegelső helyre van írva a szegény ispánnak neve, azé lesz minden vagyon, lehúzván azt a részt, mit jobban csak a híréért hagyott egyéb rokoninak s midőn kész volt az írás, szinte könnyebben esett neki, hogy ezen is átesett, melynek nagyobb volt a félelme, mint a valósága, mely annyi gyötrelmet csinált neki, mint az egyszeri vargainasnak az, hogy a korszót eltörte és a jövőendő kinnak fejében úgy fohászkodott föl, hogy bárcsak már megverték volna.

Mint tudós prókátoemberhez méltó volt, úgy készíté el a fontos irományt, hogy az ellen kifogást tenni nem lehetett; neki pedig jól esett, hogy egy szegény embert boldoggá tehet.

Azonban ez nem volt elég, észre akarta vettetni mind öccsével, mind a direktorral, hogy a gyönyörű levél kezébe került, legalább tudják meg, hogy a mennykő honnét üt le, mi a végrendeletnek elég jó megmagyarázója lesz.

Ezalatt közeledvén Bécs felé a francia sereg, tehát Keszy Balázs úr elszánta magát a hosszú útra egész Nagyváradig, hová mások is szándékoztak, valamint az is kecsegtette, hogy jó félreesvén Várad a harc vonalától, régi barátjával, Sándorffyyval ismét találkozhatnak, ki már ismeri az ő természetét, kivel veszekedni is lehet, azért mégis meggyógyítja.

Elmenvén Magyarországba, magával vitte végrendeletét is Pestre, onnét pedig ösmerőseit látogatni kirándult Vádra, hol a nagypecsétű levelet letette a káptalanban olyan meghagyással, hogy azt csak annak adják ki, aki tőle megbízást hoz.

Mikor már ezt is elvégezte, elővett egy tompaorrú tollat, beleütötte a téntatartónak fenekére, honnét aztán kikerült az a levél, melyről a fejezetnek kezdetén mondtam, hogy nem szokás az ablakba tenni.

«Öcsém Bence!

Mikor megtanítottalak írni, mindjárt láttam, hogy nem válik belőled valami jeles íródiák, olyan ákom-bákom betűket vetettél, hanem azért nem búsultam: mert egyébnek szántalak. Mai napság szolgabíró vagy nemes Szabolcs vármegyében, tehát nem sok szükséged van cifra betűkre, hanem kedves öcsém, most már azt is mondhatom, hogy amit leírsz, olyan vastagon van gondolva, mintha fűrkösbottal akarnád leírni s az első betűje mindjárt elég legyen arra, hogy bátyádat is agyonverje.

Ipa radnak írt leveledből értem, hogy nem bánád, ha engem búmban vagy örömben megütne a guta. Nem kívánom vissza ezen keresztényi szándéko dat, sőt tartson meg az Úristen sok számos esztendeig és jusson eszedbe, hogy volt egy vén bolond bátyád, ki ugyancsak szép vagyont költött rád, hanem reméli, hogy ezt a bolondot többé nem cselekszi; hanem emlékül hiteles másolatban megküldi leveledet, minek láttára aligha téged nem üt meg a guta. Ez volt az utolsó levél, mit néked írt bátyád

Keszy Balázs.»

Balogh kanonok naplója

Néhány nappal ezelőtt egy érdemes hazánkfia megszorítván kezemet, azt mondá:

- De jól teszi kegyed, hogy azt a sok régi dolgot nem hagyja elveszni, hanem összeírja őket.

Megköszöntem a szíves méltánylást és magam is azt gondolom, milyen hasznos munkát tett volna néhány ember, ha a régi dolgokat már ezelőtt ötven évvel gyűjtögette volna, ha már csak annyi lett volna is az, mint Balogh kanonok úr naplója, mely most egy derék hazánkfiának öröksége és megér egy kis kincset, melyből egy becses darabot szerencsém lesz bemutatni, abból aztán azt is bőven megtudhatjuk, minő derék ember volt Balogh kanonok úr.

Ennél keressük meg Keszy Balázs urat.

Nem tudott elszabadulni Vácról Keszy Balázs úr, ki régi ösmerősének, Balogh kanonoknak volt szívesen látott vendége, kit nyakas kálomista létére még a pénteki ebéd sem bírt elrezzenteni.

A házigazda szintén örülvén a régi jó barátnak, nagy erőszakot tett magán, mikor még arra is rászánta magát, hogy papi házánál pénteki napon valaki lúdpecsenyét egyék; hanem, hogy vendégét is becsülettel lássa, maga is megmaradjon a szent ösvényen, megelégedett a vajas rántottával és gyakorolta magát az erkölcsben, midőn szeme láttára oly jóízűn eszi a vendég a megtiltott eledelt, hanem azt is megfogadta, hogy ha Keszy Balázs úr a tojást megkívánná, nem ad belőle neki: egyék lúdpecsenyét, ha már kálomistává lett.

Mutatónak is beillenék e két ember, ki különböző meggyőződés mellett olyan szépen megfér egymás mellett, az egyik nem dicséri a lúdpecsenyét, hanem békén eszi maga; a másik pedig a rántottával nem kínálja meg a vendéget, pedig maga oly jóízűen eszi, hogy a másik majd alig tudja kérés nélkül megállni.

Van azonban közös gondolatuk, hol karonfogva járnak s e gondolatot mindjárt meglátjuk.

- Mióta vagy már Vácon?

- Alig félesztendeje, mióta a jóistennek kegyelme oly nagy próbára tett Pozsonyban, hol már haláloamat hittem, s íme fölséges urunk kegyelme váci kanonoksággal ajándékozott meg.

- Hát nem féltél a franciától? - kérdé Keszy Balázs.

- Látod, hogy élek.

- Meg van naplódban is írva?

- Ilyesmit ne írnék meg! - mondja a kanonok fölkelve egy pillanatra s az íróasztalból kiemelvén egy iratcsomót, melyet úgy nyitott ki, hogy a vendég mindjárt elolvashassa.

«Pozsony 1809. Pap vagyok, magam jószántából lettem azzá és nem is bántam meg, ámbár a mostani francia háború alatt mégis mindig nagy kedvet éreztem a katonáskodásra és azt is gondoltam, hogy mért nem küldenek bennünket is ellenséget verni, mint a katonát, én is tudnék akkorát ütni, mint akármelyik bakancsos fiú.

Sokszor azon gondolatra is jöttem, hogy az úristennek méltatlan szolgája vagyok, mert nem valék méltó arra, hogy félni tudjak és elég gyarló voltam emberi erőmnek hatalmát megkísérteni fölséges uramnak ellenségein, kik édes hazánkba is betörtek; sőt már elhatároztam, hogy tábori pappá legyek, hol legalább alkalmam tesz fölemelt kereszttel vezetni azokat, kik az ellenségverést magukra vállalták.

Ezen való törekvéseim vezettek Pozsonyba, hol azonban tetszett a fölséges égi kegyelemnek olyant rendelni, mit eleinte büntetésül vettem, hogy himlőbe estem s e miatt hetekig kénytelen valék az ágyat őrizni.

Halálomat vártam és ahelyett eljöttek a franciák, kiknek megérkezésekor minden ember el akart futni, s jámbor gazdám engem is kocsira akart rakni, hogy fussak velük a bányavárosokba.

Mitől más ember beteggé lett, én attól gyógyultam meg, azon gondolattól tudniillik, hogy az ellenség nyakunkon van s én e naptól fogva vastag nádpálcámra támaszkodva majdnem mindig az utcán csavarogtam; én mai napig sem tudom, azért nem bántottak-e a franciák, mert igen vastag nádpálcám volt, vagy hogy franciául meglehetősen tudtam.

Mindkettőnek vettem hasznát, mert amint észrevettem, hogy a gallus atyafiak olyan portékához nyúlnak, minek árát megfizetni elfeledték; franciául is beszéltem, meg a nádpálcát is rendesen fölemeltem s annyit mondhatok, hogy a kettő közül valamelyik bizonyosan használt.

A lakosok lassankint elszökdöstek és én gazdám iránti hálából is kénytelen valék házörzőnek maradni, hanem a franciák tolmácsnak berendeltek a főparancsnoksághoz.

- Az úr pap? - kérde a parancsnok.

- Igen uram, - válaszolék neki. Majdnem azt találtam mondani, hogy bánom, hogy nem vagyok katona.

- Az úr franciául is beszél?

- Annyit, hogy összeszidhatom a francia katonákat, mikor ingyen akarnak pecsenyét enni.

- Hát ez az a híres magyar vendégszeretet?

- Nem is tudtam, hogy Franciaországban is hallották hírünket.

- Még pedig azt, hogy Magyarországon a vendég az úr.

- Az igaz, - felelék neki - hanem ha vendégünk jó, nem kívánjuk, hogy kupát hozzon magával, mert az magunknak is van, az pedig nem szokás nálunk, hogy ágyúból kínálgassuk egymást.

- Uram, mi Magyarországnak legjobb barátai vagyunk, azt elhihetik a magyarok.

- Elhinném uram, csak ágyút ne hoztak volna magukkal.

- Ezzel akarjuk megszabadítani az urakat ellenségeiktől.

- Nem érdemeljük meg, uram, ezt a fáradságot, háládatlan nép vagyunk mi s úgy megszoktuk mi a verekedést, hogy aki el akar bennünket választani, előbb azt közmegegyezéssel verjük meg.

- No ha másként nem hisz az úr, olvassa el ez iratot, ez a fölséges császárunknak, Napoleonnak szózata a magyar nemzethez, tessék elolvasni, ez a francia eredeti.

Elolvasván az iratot, mit most már minden gyermek ösmer, nyugodtan visszaadám a fővezérnek, ő pedig azt mondá:

- Az úr ezt lefordítja magyar nyelvre.

- Nem fogom megcselekedni - válaszolám a bámuló embernek.

- Elment az úrnak az esze? - kiált rám a francia.

- Nem ment el, uram és remélem, nem is megy.

- Uram, ne juttassa eszembe hatalmam - dühöng a fővezér - s éppen azért figyelmeztetem, hogy ezen pillanatban harmincezer franciának parancsolok.

- Én meg csak négy embernek parancsolok, széles Magyarországon, a mesternek, a harangozónak, a szolgálómnak és a kocsisomnak, mikor otthon vagyok; hanem engedelmeskedni harmincmillió franciának sem fogok.

- Uram! - riadt rám a földühödt katona - ne kívánja, hogy kényszerítsem, legyen engedelmes, mint egy paphoz illik; különben semmiért sem állok jól.

- Ne vesződjék velem, fővezér úr, látja, hogy ijesztésért nem teszek meg semmit, fogjon bizvást a kényszerítéshez; ámbár előre is tudom, hogy az a munka is kárba vesz.

- Szerencsétlen ember, nem gondolod meg, hogy annyi embert láttam meghalni?!...

- Aki védelem közt halt meg, fővezér úr - mondtam én - ...most lásson egyet olyant is, ki nem akarja magát védelmezni.

- Börtönbe vele! - parancsolá a segédtisztnek, ki engem őrizet alá vett.

A nagyprépostot utasították, hogy kísértse meg nálam az engedelmességet, azonban a jó öreg csak sírt, megmondta, miért küldik hozzám, hanem valamint azt nem monda, hogy ne cselekedjem, úgy azt sem monda, hogy cselekedjem.

Elmenetelekor maga monda, hogy hiába jött, megáldott s midőn később megint nyílt az ajtó, nagyon hittem, hogy agyonlőni visznek. Bár vittek volna, mert midőn a fővezérhez vittek, élém tartott egy iratot, mely szóról-szóra való magyarsága volt annak, mit én franciául olvastam.

- Jó ez a fordítás? - kérdi tőlem a fővezér.

- Tehát mégis kaptak egy embert, aki lefordította?

- Még tudunk engedelmességet eszközölni s így az irat mégis a nép közé jut, az úr pedig elmehet és ne lássam többször.

- Elmegyek, uram - felelém - hanem ha akad Magyarországon egyetlenegy ember, ki ez iratnak hisz és meghódol a franciák császárának, akkor visszajövök és én könyörgöm, lövessen az úr föbe.

A katona meglepve állt előttem és még akkor is mozdulatlanul állt, midőn az ajtónál újra meghajtam magamat.

A prépost már ekkor talált valahol egy pár rossz lovat, melyeken elmehettem Pozsonyból és fölkereshettem híveimet és nem volt okom búsulni, hogy a francia szózat miatt föbelőhessenek.

A franciák eltakarodása után parancsot kaptam Bécsbe menni, hol a királyi kegyelemben ekkép részesültem, hogy most váci kanonok vagyok; tehát eggyel több okom van arra, hogy nemzetem szent törvényeinek változatlanul engedelmeskedjem.»

Eddig tartott a naplótöredék és Keszy Balázs úr megrázta kezét a derék papnak, ki nemcsak jó hazafi volt, hanem jó ember is, mert csak az oldalajtót kell kinyitni és látnánk hat darab egészséges diákot s ez mind oly jó színben van, hogy az ember az első láttatra észreveszi, hogy ezek diákszón kívül egyebet is kapnak.

Ezek között ült Keszy Balázs úrnak öccse, megérdemelvén, hogy rá kiterjedjen figyelme annak az embernek, ki naplójába olyan dolgokat ír, miket előbb láttunk.

A konviktusi diák

Hej, magam is ispángyerek voltam, azért nagyon jól tudom, hogy milyen sok jó tanácsot és milyen kevés huszast kaptam, mikor a diákiskolába föleresztettek.

A nemzetes asszony a szünidőnek legutolsó három napján úgy telerakta jó tanáccsal a fiát, hogy szegénybe alig fért egy kis étel. Aztán egy világos színre festett ládába rakván minden mozdítható portékáját, olyan prédikációt tartott a fiának, hogy Vácig ordíthatna bele, ha a kocsis miatt nem szégyellné a sírást.

Az atya vitte föl a fiút, az anya pedig a bőséges áldás és tanítás mellé még a markába nyomott valami nagy darab pénzt, mely valóban igen sokat érne, ha rézből nem csinálták volna.

Ennyivel nem lehetett elkényeztetni a gyereket, kivált ha még azt is hozzáteszi, amit a szigorú édesanya mondott, hogy «gyerek, jó légy; mert ez ám az utolsó, mit szülőidtől kaptál».

Nem akarom az anyát gyanúsítani, hogy azt az egy darab rézpénzt értené, ámbár, akitől több nem telik, az is sok; hanem inkább a jó tanácsot, szeretetet és gondot: mert elhihetik önök, hogy ez az ispánné nem fogad ugyan nevelőt a fiú mellé, de a szeretetet sem bízta másra, hanem szereti úgy, hogy olyan szeretetről egy méltóságos anyának kevés fogalma van.

Egy esztendő az apai költségén fejezett be, a másodikban már Balogh kanonok Vácon volt s a tisztelendő kegyes rendű atyákból hat kitűnő fiút ajánlatván magának, az ispánfiú legelső volt az ajánlottak közül, s azon pillanattól fogva Balogh kanonok úrnál volt ingyen-asztala.

- Mi akarsz lenni, fiú? - kérdi Balogh kanonok a gyereket.

- Még nem mondta édesapám, hogy mi legyek.

- Nem szeretnél orvos lenni?

- Nincs annyi pénze az én édesapámnak, hogy odáig segíyezhesen, azt mondták otthon - felel a fiú - aztán azt is mondta az édesanyám, hogy ha jó megy a dolga az orvosnak, az is baj; ha meg rosszul megy, az is baj.

- Hát földmérőt láttál-e?

- Láttam igenis, az méri láncsal a földet, hanem édesanyám tudom nem engedné, hogy az legyek, mert a földmérők csak úgy boldogulnak, ha valakinek többet mérnek, ezért aztán a pokolban tüzes láncsal méregetik a pokolnak hosszát.

- Akkor ne légy, fiam, földmérő - mondja Balogh, mosolyogva a gyermeknek észrevételein - inkább légy tisztartó...

- Kérem alázatosan az én apám csak ispán.

- Vagy úgy - mondja Balogh - hát ispán nem szeretnél lenni?

- Én szeretnék, hanem édesapám azt mondja, ha ispán leszek, akkor nem szabad mást akarnom, mint amit a direktor parancsol; mert ha a direktor a kékre azt mondja, hogy az zöld, az ispánnak is azt kell mondani, mert ha azt nem mondja, a direktor elküldi.

- És te nem akarnád azt mondani, hogy a kék nem kék, hanem zöld?

- Hisz akkor hazudnám - mondja a fiú elvörösödve s önkénytelenül érezve, hogy a véleménynyilvánításhoz legelőször fogott életében s így némi bátorság kellett hozzá.

- Bizony még pap lesz belőled!

- Anyám is mondott olyasmit, hogy nagyon szeretné.

- Na, még azért nem kell pappá lenned, mert anyád szeretné - mondja Balogh, - ha majd megnősz, akkor magad tudod legjobban, szeretnél-e pappá lenni, vagy sem, aztán majd akkor édesapádat is megkérdezheted, hogy ő is mért nem állt be papnak.

A gyerek hallgatott, nem mintha az utolsó szavakon tűnődne; hanem még várta, hogy a kanonok úr kérdez még tőle valamit s minthogy az nem szólt, a gyerek az első bátorság után még egyre bátorodott.

- A fiskálisságot még nem kérdezte tőlem a nagyságos úr.

- Nem kérdeztem?

- Nem ám - felel a gyermek - pedig sok fiskális van, azt mondják.

- Fiam, annyi, hogy a szúnyog csak valamivel több, mint a fiskális.

- Hát azoknak mi dolguk van, kérem alássan?

- Dolguk? - ismétli Balogh - azoknak bizony gyönyörű mesterségük volna, ha valamennyi azt mívelné, látod, azoknak kellene az igazságot védelmezni.

- Parancsol azoknak valaki?

- Azt tartom, senki sem parancsol.

- Azoknak nincs direktoruk, mint az ispánoknak?

- Hát mért kérded?

- Én nagyon szeretném, ha én is megmondhatnám az igazat, anélkül, hogy azért engem a direktor elkergethetne, mint az ispánokat.

Baloghot meglepte e különös gyermek, kit némileg maga szabadított föl a beszédre, s most már oly messze ment, hogy szinte kedve volna megállítani, hanem ha eddig van, föltette magában, hogy figyelemmel kíséri és nem engedi, hogy e gyermek az emberek lába alá kerüljön.

Keszy Balázs úr megkérdezte a konviktust, sorba kérde a gyermekeket, utóbb Péterhez kerülván, a kanonok diákul figyelmezteté, hogy a fiútól valami együgyűt ne kérdezzen, mert ez aligha marad adós.

- Hány itce a világ? - kérdi Keszy a fiút, kinek még nevét sem tudá.

A gyermek sokáig nézett a kérdezőre, felelni nem felelt, míg a kanonok nem bízta:

- Nos, miért nem felelsz?

- Én egyszer már feleltem annak a bácsinak erre a kérdésre, mikor igen kicsiny voltam.

- Hol feleltél, édes fiam? - kérde Keszy Balázs kezén fogva a fiút.

- Mikor édesapámmal Kállóban látogattuk meg a bácsit.

- Így te ösmersz engemet, fiam?

- Igen, ösmerem a bácsit, édesapám is mindig azt mondja, hogy jól tanuljak, aztán olyan okos ember leszek, mint Keszy Balázs és úgy segél meg az Isten szorgalom után, mint őt.

A kanonok nem győzött bámulni, amiben ugyan Keszy Balázs is eleget segített neki, anélkül, hogy valamiképpen kérdés nélkül kiokoskodhattak volna.

- Mi a neved?

- Pusztay Péter! - mondja a fiú majdnem remegve.

Keszy magához kapta a gyermeket s közel nézve kérde:

- Hát te rossz fiú, miért nem akartál nekem másodszor is felelni?

- Azt gondoltam, hogy a bácsi is ösmer, aztán azt gondolja, hogy én igen ostoba vagyok és nem tudnék okosat felelni; tehát nem kérdez mást, hogy szégyent ne hozzak rá.

- S nem akarsz rám szégyent hozni?

A gyermeknek kipirult orcájára folytak le a könnyük s a nagybácsinak kezét megcsókolta, mi felelet helyett szolgált, azonközben pedig a kanonok kérdi a vendéget.

- Magyarázd meg ezt a dolgot!

- Ez az én unokaöcsém anyámról - mondja Keszy, bemenvén a mellékterembe.

- Szerencsét kívánok hozzá! - Mondja Balogh.

- Reméled, hogy lesz belőle becsületes ember?

Balogh legalkalmasabb feleletet akarván adni a nagybácsinak, elmondá azt a párbeszédet, mit főlebb közlénk s a vén prókátor oly izgalomba jött, hogy utóbb sétálás közben a kanonok alig bírt vele lépést tartani a szobában.

- Barátom! - mondja Keszy - ezt a fiút emberré teszem.

- Csak lassan, barátom, kár volna megölni e fiúnak lelkét, mely a küzdelemben fejlődik; szerencsére jó esze van, hadd erőlködjék magától, a jó mód földhöz vágott már sok fiatal tehetséget, engeddd csak, hadd legyen konviktusi diák s ha jutalmat érdemel: később is jó lesz.

Keszy boldog volt; meglegedett tehát egyelőre annyival, hogy jól választott, aztán megkéré Baloghot, hogy irományait, miket Bécsből hozott, a káptalanban letehesse; de szigorún meghagyva, hogy azokról tudomást adni óvakodjanak s ha maga nem kéri, csak olyannak adják ki, aki arról megbízást hoz. Péter nagybátyjától előljáróban egy tallért kapott és egy atyafiságos csókot, ezt magának tartá, a másikat pedig közös akarattal és közös étvággyal a konviktusi fiatalság alma és körte képében ette meg.

Magyar konzervatórium

Minden kocsmafélszer megérdemli, hogy leemeljük előtte a kalapot; mert nincsen egy érdemes színészünk, ki keresztül nem járta volna ezt a konzervatóriumot, hol néhanapján világossal az érdemes vásári nép húzta meg magát, este pedig magyar komédiások másztak föl a gyalulatlan deszkára; mert messze van Gyöngyöstől Nagyálló, s ha útközben nem akarnak szegény párok éhenhalni, kénytelenek néhány zsák burgonyáért eljátszani egy keserves drámát, melyben a színész nem attól fél, hogy meghal: hanem, hogy megint fölébred, s akkor nagy kérdés, lesz-e vacsorára való.

Oh burgonya, oh burgonya! ritka és egyetlen reménye mindazon jó fiúknak, kik e század elején elszánták magukat arra, hogy magyar nyelvet hirdessenek, miért aztán koplalás lőn a jutalom és a nagy magyar haza még annyira sem becsülte őket, hogy magyar nevet adjon nekik: hanem komédiásoknak hívta. Aztán, hogy végkép el ne keserítse őket, némely ember mégis vitába eredt, hogy ez a vándornép csakugyan több becsületet érdemel, mint az oláh cigányok.

Megfogadtak szegények egy gyöngyös-pásztói vontatószekeket, hogy vigyen el nekik Szabolcs vármegyébe hegyet, felhőt, mennydörgőmasinát, maguk pedig gyalogoltak a kocsis után, amint ezt a kocsis kialkudta, aztán leértek némi csavarodás után Szent-Mihályra, hol megnyomta őket az éhség, s bementek Köntös Mihály öreg bíróhoz, ha megengedné nekik, hogy a falu kocsmájánál a félszer alatt vagy a vendégházban két-három darabot eljátsszanak, különben a falu nyakára halnak meg éhség miatt.

Köntös Mihály emberséggel fogadta valamennyit, három napig maga tartotta étellel, itallal mind a hatot, a falu házából kecskelábat, deszkát és szeget rendelt, hogy a színpadot ne a félszerben, hanem a vendégházban készítsék össze. Egész nap ott leste maga is az építést, fűrész és faragó ember ingyen is ajánlkozván: mert a szentmihályiak alig várták, hogy a csepürágókat lássák, kik lakatot vetnek az ember szájára, mint szemfényvesztőkhöz illik; ámbár aki kifordított csizmában nézi ezt a szemfényvesztést, az tisztán látja, hogy csak egy darab kovászt tesz a képére annak, kit lakatra vetett.

Akárhány ember akadt, ki a csizmáját ki akarta fordítani; de egész Szent-Mihályon nem akadt egyetlenegy csizma, mely kifordult volna, hanem erre nem is volt ám szükség.

A színelőadást megelőző napon behajtatott a félszer alá Stand barátunk, eddig kérvén a kocsit az ispántól, minthogy előtte való napon meghallotta, hogy Szent-Mihályra komédiások érkeztek. Nem is késett semmit; hanem belépett a direktorhoz, ki annyiban volt nagyobb úr, mint a többi, mert az övé volt a felhő és a mennydörgőmasina; hanem különben csak azt tette, amit a többi s ha a többi koplalt, ő is egyaránt segített nekik.

- Uram - szólítja meg Stand a felhős urat - beállok a társasághoz.

Végignézte a direktor a fiatalembert, s míg ez a kémlés tartott, Stand vörös lett, mint a paprika már megint kérdezni akarta az igazgatót, ki azonban mégis előbb felelt.

- Barátom, igen sajnálom, de nem lehet!

- Nem lehet? - kérdi Stand öntudatlanul.

- Egyáltalában nem lehet - felel a másik megint.

- Talán nagyon kicsiny vagyok? - kérdi Stand az okot keresve.

- Még kevésbé használhatnám, ha nagyobb volna.

- Hát különben elég nagy volnék?
- Még megjárna; hanem már mondtam, hogy nem lehet - mondja az igazgató.
- Az úr a képet nézi, úgy-e? - kérdi a másik nagy félelemmel.
- Biz én azt nézem, kedves barátom.
- Tehát az én képem riasztja vissza?
- Bizony attól akármelyik igazgató is elirtóznék, azt mondhatom az úrnak.
- De mit tehetek én arról, uram - mondja Stand elkéservedve, - hogy himlőhelyes vagyok?
- Arról nem tehet az úr, az igaz - magyarázkodik az igazgató - hanem egyébről aztán mégis tehet.
- Példának okáért miről?
- Hogy olyan kövér, egészséges képe van, barátom, hogy szinte mernék fogadni, hogy nemcsak szereti a pecsenyét, hanem ugyancsak evett is eleget.
- Ha előttem állt, már csak ettem belőle én is.
- Szja, barátom, ez nagy hiba, mi nem eszünk pecsenyét.
- Akkor én sem eszem.
- De mi csak egyfélét eszünk ám valamennyien.
- Akkor én is csak egyfélét eszem, mint a többi; ahol hat elfér, elfér a hetedik is.
- Nem fér el, amice, bizony mondom, nem fér el; mert lássa, nálunk úgy van, hogy jutalomjátéknak is bátran beszámíthatjuk, ha a hat közül egyik jóllakik! S ha még ilyen egészséges étvágyú fiatalembert fölveszünk, nem tudom, mikor lakunk jól.
- Hát még enni sincs elegendő?
- Nincs, amice, tehát ne haragudjék, nem vehetjük be!

Ezzel a faképnél hagyta a szegődő fiatalembert, ki már most egészen boldog volt, hogy ugyan nem vették be: de nem azért, mert himlőhelyes; hanem mivel félnek, hogy egy ilyen egészséges fickó még a tálat is megeszi.

Elgondolkozott, a múltakon végigment emlékezetével és még tisztán emlékezett olyan napokra, midőn nem volt négy tál étel s ő mégis jóllakott; hanem az igaz, hogy maradt még három tál étel... a direktor pedig igen világosan egy tál ételről beszélt, valamint azt is monda, hogy jutalomjátéknak is beillik, midőn hat közül egyik jóllakik.

Nagyot lélekzett, azt gondolta, hogy milyen hitvány étel az a leves, akár volna, akár sem - tehát azzal több vagy kevesebb s ha azt leengedné? csak hogy még hátra van a marhahús és a főzelék; számszerint kettő! Hej mégis keserves élet az a komédiásság, melyben a legfurcsább komédia, hogy koplalni kell és vajmi kevés vigasztalás, mikor valami nagyfejű paraszt elhiszi, hogy az ilyen nép csöpüt rág s ha akarja, annak is pecsenyeíze van.

Még a nyomorúság is megbirkózik egy darabig, míg földhöz vágja az embert, hát a lelkesülés mennyit dacol a sorssal! Azért Stand barátunk belátta, hogy ha már öröklött nevét el kell dobnia, egy kis soványságban sem fog meghalni, legalább hozzászokik a mértékletes élethez. Aztán, minthogy nemcsak kenyérrel él az ember, dictum-factum, rászánta magát az egy tál ételre, csak az a kérdés, hogy a direktor megalkuszik-e majd az egyre.

Megelégedett a bekezdéssel erre a napra: más napon előadás lévén, reszketeg örömmel várta a pillanatot, midőn a függőnyt fölhúzzák s ő valóban igaz hívőhöz méltólag járult az oltárhoz; mert egész napon át nem evett egyebet egy tál káposztánál, hanem az igaz, hogy ebédet, vacsorát egymásután meg tudna még enni.

Mindegy, a cigány lova sem tudta megtanulni a koplalást, mert mire megtanulta volna, már fölrúgott; de legalább megpróbálta: tehát kezdjünk mi is hozzá. Árvavármegyében sem haltak ki az emberek, pedig ugyancsak húsvét nap van, ha zabkenyeret esznek.

Kidobolták a cipót, tojást, sódart, szalonnát, amiért beeresztik az embert a komédiába s a szent-mihályiak szűrűjban és bunda alatt lógatták a bemeneti díjt, mit a direktornak fia szedegetett össze egyenkint eregetve be az atyafiakat, kik annyira gyülekeztek, hogy már csordultig lőn a vendégszoba s minthogy a szent-mihályi kocsmának ajtaja akkor alacsonyabb volt embermagasságnál, berekedt a hézag s előadás előtt egy negyedórával nemcsak hogy be nem mehetett senki, de csak be sem látott.

Köntös Mihály uram legelől ült, mellette Stand barátunk, mint vidéki vendég, ki sonka helyett pénzért váltotta be magát és mint műkedvelő, előjáróban még a múlt este kikunyerálta a darabot egyik tagtól és reggelre majdnem könyvnélkül tudta már.

Belefért könnyen, mert az az egy tényér káposzta nagyon megszenvedte, hogy maga mellett más is legyen az elcsapott íródiákban; ő pedig gyönyörködött előre, nem törődve vele, hogy egy szent-mihályi atyafi már jóformán a nyakán ül s így némileg azt is ki kellett tartani, ki annak a nyakába kapaszkodott; hanem a közönség általában olyan, hogy igen hihető, hogy nem fog elájulni senki; tehát hadd lássuk, hogyan eszik azt a csöpűt.

Az igazgató nagy jövedelmet remélt, ha az egész közönséget fejenként két tojással számítja is be; pedig itt-ott sódar is lesz, meg kolbász; hanem midőn már fulladásig tömve a terem, akkor veszi észre az igazgató, hogy a hatodik tag a pénztárnál kinn szorult és az ajtón nem jöhet be, mert aki két tojásért jött be, most, midőn a függönyön meglátta a kis Ámort, kinek szárnyai vannak és egy pogány istent, ki félig ember, félig kecske: vissza nem menne egy félig hizott süldőért; mert hát milyen lehet a vásznon belül, ha már az elejére is ilyet főtöttek...? a javát csak van annyi eszük, hogy a végére tartogatják.

Nojsz, ember legyen, aki itt bekoldulja magát.

Hiába intett, kiáltott az igazgató: nem mozdult senki s a darabot a hatodik ember nélkül nem lehetett elkezdeni, mert hát hol jöjjön be.

- Menjen a padlásra, aztán üssék be a deszkát - kiáltja valaki.

- Debzon nem üti! - kiáltja a korcsmáros - csak jöjjön le, majd itt várom én két kézzel. - Az indítvány tehát megbukott s a kétségbeesett igazgató, hogy segítsen magán, mikor némelyik már úgyszólván három szerepet játszik és ki üti agyon az ötödiket? mikor benne van a darabban, hogy négynek már előbb meg kell halni, aztán következik még csak az ötödik.

Stand fölkelt és az igazgatót a függöny mellé inté.

- Hallja az úr, én a kinnlevőnek szerepét eljátszom.

- Eljátssza?

- El én, uram, - mondja Stand - hisz az egész darabot már könyv nélkül elmondom.

- De hát aztán?

- Aztán - kérdi Stand is - mi legyen aztán?

- Nem kíván aztán, amice, a mi vacsoránkból is egy hatodrészt?
- Ahhoz semmi közöm, egye meg, akinek tetszik, csak engedje meg az úr, hogy játszhasam.
- Lásza amice, úgyis csak rántottát eszünk, maga attól megcsömörlenék - beszél az igazgató.
- Mondom, nem kívánok semmit, csak hadd játsszam.
- No hát, Isten neki, hanem, amice, ha itt benn lesz a színpad falak közt, akkor nekem megesküszik arra, amit megígért.
- Az Istennek minden szentjére megesküszöm, csak eressen be.

Meglőn az eskütétel, azután hirtelen ruhát adtak a fiatal műkedvelőre, be is mázolták, ahogy már szokás és az igazgató szüntelen a tojásokra gondolván, hátha bolondjában nem kezdhetne volna a darabot és visszakérnék, ugyan nagy csapás lenne, de hogy a fiatalember a szerepre ajánlkozott, mindinkább kiderült és a kiöltözködéssel nagyon meg volt elégedve, hanem óvatosságból egy kis próbát akart tenni.

- Amice! - mondja a felöltözött újoncnak - maga kilépve, először egy szót sem szól, szemeit összehunyorítja, de lassankint enged a haragból, aztán a ráncok elmúlnak, mosolygó képet mutat, mindig vigyorgóbb képe lesz, végre majd a szája reped el a nevetésben, de ezt csak mind mutatni fogja. Amice, próbálja ezt, hanem minden nyikkanás nélkül, csak úgy a képét rángatva.

Stand előlép, a direktor merőn nézi és látja, hogy az újoncnak húsos képén olyan mérges barázdák tolódnak össze, hogy sámfával sem lehetne simára mázolni s íme lassankint mind elenyésszik, a haragból átmegy a fiú egy csöndes mélézásba, aztán mintha a talpát vakarnák, mosolyogni kezd, utóbb úgy vigyorog, hogy a zápfogát is megolvashatná az ember, végre úgy kitég a szája, hogy a füle is mindjárt belepottyanik, mire a direktor úgy veri magát a színpadhoz nevetésben, hogy az egyik asszonyosság ráönt a vizeskorsóból, mert még előadás előtt meggebed s hová lesznek, ha ennyi tojást vissza találhatnak vinni?

Kénytelenek voltak a darabot elkezdni, mert amint az igazgatónak vihogását meghallák, látni akarta a közönség is és néhány perc múlva a közönség elé állt Megyeri, megkeresztelkedvén a színpadnak és fölcsapván a koplalásnak, mi mégis tűrhetőbb, mint mikor mezítláb kell járni, mert ezt látják az emberek és szégyenleni kell. Tehát megkoplalta a szájával, hogy a lábait betakarhassa; hisz a többivel nem gondolnak az emberek, elég, ha az Isten látja a veséket és néha a gyomrot is, mi a szegény magyar színésznel oly gyakran üresen maradt. Megvolt az előadás, a közönség nem tudta, hogy a jelesebb szereplőket elő szokás hívni, hanem addig ki nem mentek, míg le nem vetkőzött a komédiás ruhából az az egyik, kinek oly nagyot nevettek, anélkül, hogy kócot evett volna s midőn vége volt a darabnak, Köntös Mihály azt mondja az igazgatónak:

- Hallja az úr, az urak nem komédiások?
- Mért kérdi, tisztelt bíró uram?
- Mert azt nem láttam, hogy az urak kócot nyeltek volna, mint itt volt egy ízben három talián, meg egy idomtalan tevé.
- Már mi csak olyan darabokat játszunk, hol az embernek megmarad az emberi formája.
- Azután sohasem esznek spanyolviaszkot vagy kénkövet?
- Nem cselekedszük, bíró uram, mert az színjátszóhoz nem illik.

- Ne úgy mondja az úr - igazítja ki Köntös Mihály - hanem a bukfenchányás nem magyar embernek való dolog, üsse meg a kő a taliánját, vezesse a tevét ő maga, mi csak nézzük s ha kitöri a nyakát: nem vesz ki a faja, meg ha kivesz is, nem nagy kár - teszi hozzá, végül pedig azt mondja: Úgy-e nincsenek is magyar bukfenchányók?

- Én legalább nem láttam egyet is - mondja az igazgató - anélkül is tudjuk a közönséget mulattatni.

- No ennek már örülök; hanem ugyan hol tett szert az úr arra a derék legényre, ki a képével is tud nevetni?

- Most szegődött be hozzám.

- No azt jól beszegődtesse az úr, mert az annyira érti a mesterségét, hogy az kinevettetné az emberből a halálos nyavalyát, de el is hozza az úr hozzám vacsorára, mert ma nálam lesznek az urak, hanem anélkül be nem is ereszttem.

Az igazgató a bíró vacsorájára kénytelen volt meghívni Megyerit és a kemény parancsolat folytán föltette magában, hogy ha másképpen nem jó, erőszakkal is elviszi.

A színészek a színpadon voltak, köztük Megyeri oly jóllakottan a dicsőséggel, hogy többé nem jutott eszébe az a pecsenye, melyről nagy lélekhez méltó elszántsággal lemondott; azért, midőn az igazgató meghívta a bíró vacsorájára, a meghívást nem az evésért fogadta el, hanem hogy első dicsőségének ízét az egyszerű bámulók közt második adagban is végigélvezhesse.

A meghívottak száma a színészeken kívül magában foglalta a helységbeliek közül az érdemesebbeket és amit három asszony egy délután megfőzhetett, rendre tálalták a vendégeknek, kik közül a színészek sajnálták legjobban ezt a tömérdek ételt, mit egyszerre kell most megenni, holott hét-nyolc napra elosztva, hézagpótlónak vajmi alkalmas volna.

Megyeri minden tálát érintetlenül eresztett el és egynémely jövődöbeli pályatárs el nem tudta gondolni, miféle ember lehet ez, ki nézésből is jóllakik. És mindenik azt mondá magában: ez aztán magyar komédiásnak született.

Ezalatt a boldog fiú megérinté fejével az eget, hova dicsőségért oly rég fölkíváncsozott és szinte döfödni szeretné a csillagokat, hogy mennének odább, hogy elférhessen köztük. Előtte volt a terített asztalon minden földi jó, mi a mendikás diákot éjféle álmában megkísérti s úgy utánakap, hogy csak arra ébred föl, mikor a falba vágta kezét, ott gőzölög a jó töltött káposzta, eregetvén magából az illatot, de nem ér föl a csillagok közé, hogy onnét lecsalogathatná az ifjú lángészt, mert ha találkozott egy József, ki Putifár feleségének szépségétől el tudott futni: nem sokkal kisebb erény ellentállni a töltött káposztának.

Az igazgató szemmeltartá a fiút s midőn a nagy vacsora után hazatakarodtak a vendégfogadóba, az igazgató maga szólítja meg Megyerit:

- Amice, hogy hívják?

- Megyeri Károly - mondja a fiú, nagyot nyögve a még szokatlan névnek.

- Hát Megyeri barátom, közibénk akar állni?

- Már egyszer kértem az igazgató urat, hogy venne be a társasághoz.

- Emlékszem rá - véli az igazgató - hanem, amice, maga emlékszik-e arra, amit én mondték?

- Mindenre emlékszem.

- Annál jobb - mondja tovább - gyakran lesz az eset, hogy nem fogunk teríteni, mert nem lesz minnek.

- Túrni fogok, mint a többi.

- De hát ma miért nem evett abból a sok jó ételből?

- Legalább lássa az igazgató úr, hogy olyan ember is van, ki akkor is tud koplalni, mikor nem kénytelen vele.

Az igazgató nem tudott szólni, meglehet, új volt előtte az eszme; legalább ő nem fedezte fel és volt annyi hatása, hogy Megyerinek felfogadására nagyobb befolyással volt, mintha tán a jószágdirektor bizonyítványával mutatta volna be magát.

Az igazgató nem akart hálátlan lenni, a mai bevételnek megtarthatását részben Megyerinek köszönheti, azonkívül úgy megneveztette, hogy a színpadhoz verte magát, tehát történjék meg, aminek történni kell, kezét Megyerinek vállára teszi s azt mondja:

- Fiatalember, fölfogadlak, mert benned talentumot látok.

.....

Jupiter legyen bizonyágom, én, az író, sem tudnám bizonyosan megmondani, hogy az igazgató mit értett voltaképpen a talentuma alatt. Azt-e, hogy Megyeri nagy komikai tehetség? Vagy hogy tán koplalni tud?

Oh, magyar haza, nézd, milyenek voltak a nemzet napszámosai, kiket olyan konzervatóriumból kaptál, mint a félszer, vendégszoba és a birkaakol.

Sándorffy nevenapja

Az orvosságot lenyeli az ember a maga hasznáért, hanem az igazmondás cukorban is keserű eledel.

Konziliárius Rhédey nem feledte el, amit neki Sándorffy doktor mondott; de hiában, szörmentében kellett bánni a dologgal, mert görcsöt kaphat az ember, aztán Váradon csakugyan Sándorffy az első doktor, akinek kisebb gondolja is nagyobb annál, hogy konziliárius Rhédey haragszik-e vagy sem, sőt még olyan hólyaghúzó tapaszt csap az oldalára meghülés ellen, hogy akár ríva fakadjon bele, csak merje földugni az orrát.

Tehát semmi harag; hanem oldalt kell fordulni a jó embernek és be kell bizonyítani, hogy a magyar színészet agyém és sátor alá való, mint az oláh cigányok; ez az a tyúkszem, mely Sándorffy uramnak legjobban fáj, ide kell értetni a lábát az embernek szépen, vigyázva, hogy meg ne lássék a csizmapatkó és mintha csak azért érintené az ember, hogy bocsánatot kérhessen érte.

Rhédey sohasem alázza meg magát az előadásra, Sándorffy pedig nem hívta, utóbb a doktor nagyon természetesnek találta, hogy Rhédey nem akar magyar színjátszókat látni, valamint ő maga is jól tudta, hogyha elmenne valaha Erdélybe, ő sem menne Rhédey színházába, mert ott meg ő találna olyat, ami neki nem tetszik.

Hanem azért olyan szépen köszöntgették egymást, hogy az elmenők mindig hátranéztek, hogy ki lehet az a két ember, ki egy negyedóraig köszön egymásnak s addig a kalapot sem teszi föl; sőt, ha valamelyik nyilvános mulatóhelyen összetalálkoztak, mindketten örvendének, hogy részükről lehet a szerencse, pedig alig menne el egyik a másikért a negyedik utcába, hogy megint szerencsájuk legyen.

Beszélni abban az időben nem igen sokról lehetett, hírlap nem volt, aki hazudni tudott, rendkívül kapós ember volt; hanem egy ilyennek mégis alig hitték el Váradon akkor, hogy már két vagy három ember, nem tudja egész bizonyossággal, könyvet is írt volna magyarul.

- Az mese lesz - mondja Rhédey megmosolyogva ezt az otromba hazudságot, de mégis nagyon kapva a tárgyon: mert a könyvek mellől igen szépen lehet puskázni Sándorffynak magyar színészetére, tehát nem kell elszalasztani az alkalmat, mi éppen kínálkozik, mert Sándorffy éppen a hazudozót védelmezi.

- Már mi volna abban lehetetlen, kérem alássan? - kérdi Sándorffy.

- No, hát, kedves doktor úr, számlálja elő a magyar könyveket! - mondja Rhédey pálcáját a földön húzogatva, majd én mindannyiszor húzok egyet a pálcámmal, valahányszor talál egyet Sándorffy barátom, - no hát kezdje.

Sándorffy csakugyan megdöbbsent a kérdésnél, tudva, hogy a könyvek számán hamar túl lesz; hanem azért belekezdett, hogy egészen szégyenben ne maradjon.

- Na, itt vannak Gyöngyösi versei...

- Húztam már egyet! - mondja Rhédey, hajdúi pontossággal rántván egyet.

- Peleskei nótárius, Rontó Pál...

- Kettő, három!... Ne siessen doktor úr, mert majd hamar kifogy - gúnyolódik Rhédey - talán jobb volna óránként egyet, mint ahogy a pilulákat szokás preskribálni; mert hiában tagadjuk, mi magyarok rútul hátra vagyunk.

- Az igaz! - mondja Sándorffy kimelegedve kínjában - hanem mozduljunk csak méltóságos uram, én még azt sem bánom, ha méltóságod előbbre van, mint én, húzzon fülemnél fogva, én meg hátulról tolok valakit, egyszer csak elérünk oda, hova a többi.

- Bajosan menne a dolog - véli Rhédey - kivált ha Sándorffy barátom váradi színházát is odább akarná tolni, nem tudom, meddig mennénk.

- Egész Pestig, méltóságos uram - mondja Sándorffy két hanggal is fölebb, mint előbb.

- Hohó! - hökken föl a másik - ne etessünk meg valahol?

- De ha parancsolja méltóságod, Debrecenben álljunk meg, én ott néhány regrutát remélek, egyúttal azokat is elvihetjük, még hasznukat vesszük.

- Kicsapott diák?

- Amilyen kerül...

- Hát még néhány rektort útközben! Legalább kántáljanak, ha opera nem lesz.

- Mért ne lehetne? Ha rávetné a fejét az ember... - vitatja Sándorffy.

- De már engedelmet kérek - mondja Rhédey egészen tűzbe jöve - a könyvírást valahogy csak elhiszem, hogy ingyen ne kívánjak mindent kedves barátomtól, sőt ráadásul inkább a váradi színházba is elmegyek magyar komédiát nézni, hanem a magyar operát csak engedje el kérem.

Ezt a gróf oly nyugalmasan mondá, hogy Sándorffy - nem szokván meg a civakodást, különösen pedig a gróffal nem akarván vitatkozni olyan tárgy fölött, melyért inkább verekedni szeretne - szó nélkül hagyá a dolgot, kivált midőn látta, hogy a hallgatóság kitöréstől főlén, fölkerekedett, utánuk a vitázók is és megindultak az alkonyatban hazafelé s mire a városba értek, már az ég is kicsillagosodott.

- Mily dicső, Sándorffy barátom - mondja Rhédey - mi szomszédok vagyunk, ma egy meglepetést szerezhettek, ha tetszik! Megérkeztek az én színészeim Bécsből, honnét a franciák szétugraszták őket s én hat hétre lehozattam nyolc énekest... egy kvártett nem lesz a legunalmasabb, még ma meghallhatjuk.

Sándorffy most már el akart repedni mérgében; mert jól érezte, hogy a gróf gúnyt akar űzni azon kis csapatból, melyet az ő színházához a szükség hozott és a lelkesülés s íme, képes lesz e néhány fiú megszökni, ha a váradiak a legközelebbi előadás alatt a kvártett miatt üresen hagyják a színházat.

Sándorffy szeretett volna otthon lenni, kettős oka is lévén erre, 1-ör a gúny, 2-or pedig, hogy nevenapja van, miről a vita közben megfeledkezett és igen hihető, hogy néhány becsületes köszöntő jó barát már azt hiszi, hogy egy kis vacsora elől meg akar szökni.

Azonban vigasztalta magát azzal, hogy lesz annyi eszük és várnak, mert az orvos végtére is minden embernek bolondja, kit akkor ugrasztanak föl legjobb falatjától, mikor valakinek tetszik: tehát a jó barátok közt elüti ezt a mai bosszúságot.

Rhédey meglehetősen többséget csinál magának s abban egyeztek meg, hogy a kvártettet rögtön rendezik és azt Sándorffynak is meg kell hallgatni; aztán vessen keresztet arra a néhány ezer forintra, mit a komédiába ölt.

Nagy Pista ezalatt összébújtogatta a társaságot, a patrónus úrnak nevenapján csináljanak valamit, még pedig olyast, ami pénzbe nem kerül; mert ő neki csak egy árva fillére sincsen hozzá: hanem azért szép legyen, hogy Sándorffy úr megörüljön neki.

Ez a terv körülbelől második kiadása annak a történetnek, melyben a kecske is jóllakik s a káposzta is megmarad s minthogy a dolognak úgy kellett elintézte lenni, hogy valamennyi adjon hozzá valamit, még pedig úgy, hogy Nagy Pistái is közte legyen anélkül, hogy a hozzávalót is mástól kérné, azt mondja Udvarhelyi a jó tanácsot leső pályatársaknak:

- Fiúk! kvártettet éneklünk!

Nagy Pista nyakába ugrott Udvarhelyinek, ki még a debreceni kántusban sem harmoniázott jobban össze vele, mint ahogy most hozzá talált az ő gondolatjához s amint a többi is elfogadta az indítványt, Nagy Pista hamarjában felülről aláfelé, alulról fölfelé megszalasztá torkában a hangot s midőn már minden hang szép gömbölyűre kifért, háromba is belekapaszkodott, hogy már induljanak, mert kilenc óra elmúlt s a patronus úr eddig bizonyosan vendégei közt ül, mit ő, mint patrónus úrnak kosztosa, hitelesen tudhat.

- Menjünk, barátim! - mondja Udvarhelyi egészen a tiszteletre gondolva és még a sötétben is eszébe jutott megkefélni magát, mint mindenkor tette, mikor reggel elment Sándorffyhoz s midőn ezzel is készen volt, vezette Nagy Pistával a többi.

Mióta Debrecenből elszakadt, nyílt téren sohasem énekeltek együtt, csak úgy maguk között, mikor jó kedvük volt; hanem az igaz, hogy akkor a szomszédok mindig összecsősdültek és csodálták, hogy az egyik hang olyan magas, hogy tán már a kéményen is kiér (ez volt Nagy Pistái), míg a másik (Udvarhelyié) olyan alácsavarodott, hogy az ember szerette volna elkérni a pincekulcsot, talán a föld alatt is hallja.

Megálltak az ablak alatt egy csomóban, mely a holdvilágtalan éjben egy fekete ponttá folyt össze, csak a döngésről lehetett észrevenni, hogy emberek vannak ott, úgyszólván néhány uccai járókelő közeledett is, hogy mit akarnak, midőn Udvarhelyi jelt ad és egy csöndes hangzattól lassankint kikapaszkodik a maga útjára az a szép vékony hang, mit Nagy Pista a legmérgeesebb kapadohánnyal sem bírt megreszelni s midőn már a többi hang is utána emelkedik, ameddig érheti, Udvarhelyinek mélységében is oly hatalmasan csengő hangja, oly panaszosan csavarodik lefelé, mintha Nagy Pistának hangját akarná lerímázkodni a magasból és félne, hogy örökre fönn feledkezik ott, hol a csillagok ragyognak.

Messze elverődött az ének s a hazasiető úri népségnek élén Rhédey meghallván a gyönyörű összhangzást, nem ért rá a sötétben kiválogatni a hangokat, hanem Sándorffyt karon kapva, néhány perc múlva a legalkalmasabb helyre húzta, hogy az éneket élvezze és a Sándorffyn vett bosszút.

A második hangzat már roppant tömeget vert össze, Rhédey reszketve várta a kéjt, Sándorffy pedig elszomorodva szánta el magát a kudarcra, mikor éppen megszólamlík újra a négyes egy lengyellel, mire Rhédey örömében nem tud hová lenni, csak hogy Sándorffy is kezd éledni, mert ő néhány szót is megért és már fogadni merne rá, hogy ezt a nótát nemcsak Bécsben tudják, hanem Debrecenben a diákvártában is.

- Sohasem hallottam ilyen gyönyörű négyest! - mondja Rhédey, a szakasznak végén és mindaddig, esküdve mennyre és földre, míg egy másik dallamot kezdenek és utolsó szóban azt mondván, ha ilyen négyest összekolompol Sándorffy Magyarországon, akkor ő mindent elhisz, a könyvirást, a színészetet, az operát, sőt még azt is, hogy Pesten állandó színháza lesz a magyarnak: pedig ezt a bolondot idáig senki sem mondta.

- Kezet rá! - mondja Sándorffy jó szemmel, amilyen az ókulás nagy uraknak nincsen, meglátván, hogy a négyes nem Rhédey előtt van, hanem az ő házában, tehát az éneklők nem lehetnek mások, mint az ő színészei, kik éppen most kezdenek rá egy régi magyar nótát.

De itt már meghökkent Rhédey, mert Sándorffy most már nem várta a vezetést, hanem ő tolta a grófot mindinkább közel a házhoz, utánuk jöven a többi, kik közül az egyik rész még mindig nem tudta, hányadán van.

A házhoz közeledvén, Rhédeynek inasa vezeti az egyik bécsit, ki a grófnak súgja Sándorffynak füle hallatára.

- Uram! cserébe hozott bennünket ide?

- Nem értem, mit akar ön mondani? - kérdi a gróf.

- Pedig érthetőn beszéltem, hanem, ha nem tetszik érteni, világosabban szólván, azt mondom, hogy ez a kvártett minket megvert.

- Hát kik énekelnek itt? - kérdi Rhédey.

- Az én színészeim, gróf úr - mondja Sándorffy - hiszi-e már most, hogy lesz Pesten állandó színház?

- Meg vagyok fogva... Sándorffy barátom... nem parancsol még valamit, hogy elhiggyek? Most szolgálatára állok.

Halál ellen nincs orvosság

Vácnál hagytuk el Keszy Balázs urat, tehát szállítsuk Nagyváradra, hogy aztán betegágyához jókor elérhessünk.

Még Vácról küldött az ispánnak ezer forintot azzal a meghagyással, hogy rögtön hagyja oda a szolgálatot és menjen Kállóba lakni, addig is, míg a jószágnak haszonbére a szent-mihályiakkal kitelik fél év alatt, aztán pedig menjen oda gazdálkodni, a többi az ő gondja. Egyszersmind tudósítsa a szent-mihályiakat, hogy a haszonbérletnek ezentúl vége, tehát az átadandókat vegye át e levélnél fogva.

Mikor aztán még ezzel is készen volt, megindult Váradnak, hol alig töltött két hetet, midőn egy szeles napon a köszöntetésben meghűtötte magát s ámbár Sándorffy lelkiismeretes utánnézés után harmadnapra kikapta volna a bajból, mire az orvosság megjött, megint mást gondolt, az izzasztót félretette, hanem készítettett ecetes kovászt a maga fejétől s ugyanannál fogva a talpára is kenette, hogy a vért húzza le a fejéből, mert ezt nagyon rekkommendálta néki egykor egy vén asszony; hanem ha most belépne az az asszonyság, aligha tudná megköszönni a szívességét és jó tanácsát, mert úgy megdagadt a torka, hogy szuszogni sem tud már.

Sándorffyt éppen vendégei közül hívták el, de mégis panasz nélkül tette, mert a korcsmai cseléd nagyon állította, hogy a bécsi úr nagyon rosszul lehet, mert már az inasát sem tudja összeszidni, mit pedig idáig olyan pontossággal megtett, hogy szinte abba a gyanúba jött, hogy bérnek alkudta ki ezt a sok pocskot; tehát Sándorffy nem késett, hanem ment, ahogy lábai bírták.

Rosszabbul nem lehetett és Sándorffy látván a veszedelmet, majd lerángatta a korcsmai csengettyűt, amint egyik pillanatban egyik, a másikban pedig a másik orvosságért kelle szalasztani valamelyiket; mindamellett is el nem tudta gondolni, hogy miért tódulhatott a vér annyira a betegnek torkára, míg utóbb a takarót igazítván, megérzé az ecetes kovásznak savanyú szagát.

Sándorffy szerette volna végigverni egy nádpálcával a kedves jó barátot, hanem meg volt az ügyis verve és beszélhetne nagy szerencséről, ha még egyszer beszélhetne, úgy meg van dagadva a torka.

Az alkalmazott szer a fojtogatásnak némileg ellentállt; de a veszedelem egy szikrával sem kisebb, mit az inas még nagyobbá tett, mert midőn Sándorffy a szomszéd szobába távozott, az inas azt mondja:

- Tekintetes uram, én rettenetesen félek.

- Mitől?

- Az uramtól.

- Elment a sütnivalód? - kérdi Sándorffy - nem látod, ostoba, hogy mozdulni sem tud és hacsak az ütlegtől félsz, ma biztos lehetsz, hogy nem fog verekedni.

- Nem attól félek én, hogy megver, hanem hogy még az éjjel meghal - panaszkodik az inas - pedig amint hörög, én ki nem állom mellette.

- No még csak az kellene, hogy te fuss el! - bosszankodik Sándorffy, kit az ajtóban már két ember várt, hogy beteghez vezesse - már nincs más mód, valakit ide kell állítanom, kinek becsületében megbízhatom, különben még idő előtt megugrik ez a kölyök és vagy úgy fullad meg, vagy kirabolják.

A korcsmai személyzetből nagy ígérettel ajánlkozik egy ember fél órára, míg Sándorffy visszajő, maga pedig rohant haza vendégeihez, kiknek röviden megmondá, minő veszedelmes betege van, egyszersmind Udvarhelyit félrehúzván a mellékszobába, kérdi:

- Kedves barátom, egy vakmerő emberre volna szükségem, ki a betegtől, vagy jobban mondva, a haldoklótól nem fél, mert ezt a beteget örökös nélkül nem hagyhatom.

- Elég jó lesz oda Nagy Pista?

- Ha volna bátorsága? - mondja Sándorffy némi tünődéssel.

- Persze, hogy van - mondja Udvarhelyi - hisz most is naponkint a színházi koporsóban alszik, ennél alig kívánhat a tekintetes úr jobb bizonyítványt.

- Megvan! - mondja Sándorffy örömmel, egyszersmind Nagy Pistát is szólítván, nagyon megörült, midőn az rögtön indulni akart.

- De Pista barátom, gondolja meg, hogy itt a halál bizonyosabb ám, mint nem.

- Hát miért kérdi ezt a tekintetes úr?

- Hogy nem fogja-e megrémíteni? Mert lássa, két-három rohama is lehet, melyek közül az első is megijeszthetne valakit s akkor ápolás nélkül maradna.

- Sohase búsuljon a tekintetes úr - mondja Pista barátunk - én ugyan nem kívánom szegénynek halálát, de ha ráméri az Isten, legalább az a hasznom lesz, hogy ezt is látom és máskor tudom, hogy a színpadon hogyan rángatódzzam, mikor meg kell halnom.

- Vigye el magát az ördög! - mondja Sándorffy, meglökvén a bolond fiút, aztán pedig búcsúzván vendégeitől, vezette Nagy Pistát az őrállásra.

Az orvosság még mindig nem hozott eredményt, Sándorffy majdnem éjfélig maradt ott, és továbbra is maradna, ha most meg Rhédeyhez nem hívnák, s az inas nagyon sürgette Sándorffyt, minthogy a méltóságos urat hirtelen elérte a baj; azért oda is rohant, ámbár ott már előre tájékozta magát, az emberismeretnek tudománya kétségtelenné tevén, hogy öméltóságát elfutotta a méreg, hanem ijedtében mégis ő érte küld.

- Nem árt egy kis gyomorgörcs! - Mondja magában Sándorffy, hanem a gyógyszerár előtt elmenvén, találom fejében orvosságot is vitt.

A beteg némely pillanatban visszanyervén eszméletét, amint az idegent meglátta és saját inasát, ki csak mindig a másik szobából kandikált át, kezdé gyanítani, hogy az orvos óvatosságból rendelte azt ide.

A fájdalom szenvedhetetlensége annyira fokozódott, hogy sem az inas félelme, sem az idegen ottlétének gyanús oka nem rémíté el, sőt a szokatlan szenvedésben megkívánta azt a rémet, mitől annyiszor félemllett meg, tudniillik a halált.

Nagy kinnal oldalt fordult a vendég felé, Pista erre az ágy széléhez ült, annyi részvéttel, mennyi csak kifejezhetett belőle, törülgette a nedves homlokot, mire a beteg gyöngén megszorítá az ápolónak kezét.

A roham mindig megújult s midőn ismét egy kevés szünet állt be, a beteg erőlködött, hogy hangot kapjon, de a legnagyobb erőszaknak sem engedelmeskedék a bántalmazott torok.

Még annyi ereje volt a betegnek, hogy az ágy melletti éjjeliszekrényen fekvő nyitott könyvet a gyertyához ránthatta, mit Nagy Pista nem tudott mire vélni, hanem erősen figyelt a kínlódónak minden erőlködésére, kivált midőn észrevette, hogy az egy betűt mutat.

- Látom - mondja Pista a figyelmet gerjesztő mozdulatra - az P betű!

A beteg szinte megnyugodott azon, hogy ápolója megérti, sőt hirtelen kiránt egy rajzont, hogy a betűket a könyvnek oldalán följegyezze, s amint az első fölírta, Keszy Balázs a másik betűre mutat, mire Pista megint mondja:

- Látom, az u, ...hát odább?

A beteg sorba mutatá aztán az s, z, t, a, y, p, é, t, e, r betűket, hanem tovább nem bírt menni, hanyatt dőlt, néhány erőlködéssel akart magának levegőt szívni a tüdőbe, de már nem lehetett, a vér megfojtá az embert.

Az inas éppen ott volt és látva a lélektelen testet, rémülve kiáltott:

- Meghalt!

- Nyugodjék az úrban! - mondja Nagy Pista olyan áhítattal, minő méltó volna hozzá még akkor is, ha a debreceni professzorok kegyes engedelmeivel csakugyan kálomista pap lett volna és csak egy körülmény gátolta, hogy térdre nem hullott imádkozni, az tudniillik, hogy az inas megfogja Nagy Pistának karját és azt mondja:

- Hallja az úr, én nagyon félek.

- Én meg semmit sem félek, hallod-e?

- Annál jobb, akkor maradjon itt az úr maga, én meg lemegyek a vendégházba.

- De már oda nem mész, hanem itt maradsz! - parancsolja Nagy Pista, egyszersmind megfogta a jámbort, hogy üljön le melléje.

- Hát mi szüksége van rám az úrnak - veszekedik az inas - ha maga úgy sem fél?

- Az a szükségem van - magyarázkodik Nagy Pista - hogy ami itt van, azt meg kell őrizni, s minthogy én nem akarom azt mondani, hogy te loptál el valamit, hát most te meg énrám vigyázz, hogy én el ne lopjak valamit: mert lásd, itt aranyórát és drága gyűrűket látok.

Már hiába szabódott az inas, helyt kellett neki állni, akár a szónak hitt, akár annak, hogy Nagy Pista bezárta az ajtókat és föltette magában, hogy addig ki nem nyitja, míg Sándorffy nem zörget, minthogy okvetlenül megjő.

Lassankint megvigasztalta a fiút és szóval tartotta, míg Sándorffynak kopogását hallá, annak aztán kinyitotta az ajtót.

Sándorffy nagy megilletődéssel látta a szomorú eseményt, minek elhárításáért a felelősséget csakugyan a megboldogultnak róhatta föl, ki sehogy sem akarta elhinni, hogy vannak oly körülmények, hova sokkal kevesebb okoskodás kell, mint engedelmesség és hol a hiba oly goromba nyomot hagy, hogy azt eldisputálni egyáltalában nem lehet, mint a következés íme megmutatta.

Az orvos bevégezettnek látá a dolgot, és most már csak kíváncsiságból inkább, mint egyéb okból a végkörülmények után tudakozódott.

- Valamit bizonyosan közleni akart - mondja Nagy Pista.

- Jaj, szegény, bizonyosan még utolsó órájában is valami új gyógyszerről akart rendelést tenni.

- De egy könyv feküdt itt, ez e - mutatja Nagy Pista - ebben a betűket mutatta.
- Mondom, hogy orvosságot akart.
- Mindjárt meglátjuk - mondja Nagy Pista a följegyzett betűket előmutatva Sándorffynak, ki aztán a betűket a gyertyához tartá.
- Ezt még szótagolni is kell előbb - véli Sándorffy - hanem kísértsük meg ezt a rejtett szót - és egymásután mondá a betűket, amint írva voltak: p, u, s, z, t, a, y, p, é, t, e, r.
- Nem sok találgatni való van ezen, tekintetes uram - mondja Nagy Pista, egyszerre kiolvastván, hogy az a betűsor tiszta magyarsággal kimondva nem egyéb, mint:

Pusztay Péter!

- Ez bizony nem más - mondja Sándorffy is - hanem mit csináljunk ezzel a névvel? Én sohasem hallottam hírét, azt sem tudom, orvos-e vagy javasember? kit még el akart hivatni s ha többet nem mutatott hozzá, ennyiből ki nem okoskodhatunk.

Sándorffy látván az inasnak gyötrelmét, azt is tekintetbe vevén, hogy Nagy Pistát meg kell óvni rokonok és egyéb emberek gyanújától, pecsétviaszkat keresett elő, aztán a két tanúnak jelenlétében először minden fiókot, utóbb az ajtókat pöcsételte le, aztán az inast a vendégszobába utalta, maga pedig Nagy Pistával ballagott haza.

Az orvos mára nagyon is meg lévén zaklatva, nyugalomra vágyott, lelke nyugodt volt, hisz éppen előbb segítségül volt annak is, ki belőle és szívének legszentebb tárgyából, a magyar színészetből is gúnyt akart űzni, tehát annál inkább megtett mindent a régi jóbarátért, ki saját bolondoskodásának lőn áldozata.

Elválván Nagy Pistától, lefeküdt annyi bölcseséggel, mennyi nélkül orvossá nem lehet senki. Sándorffy is kifogott végre a bántó gondolatokon és engedett azon kellemes benyomásnak, mit a mai négyes okozott és mély álomban nyugodta ki magát.

Nagy Pista egész éjjel fészkelődött a koporsóban, nem tudta, pedig hogy szeretne volna tudni, hogy a szegény haldokló mit akart azzal a Pusztay Péterrel? Hanem megfogadta, hogy addig nem nyugszik, míg olyan nevű embert nem talál és ha az igazira akad, megkérdi, mi köze volt Keszy Balázs úrhoz.

Nem is vélte, hogy e lakatnak kulcsa saját nagy kabátjában van jó helyen elrejtve.

Ki az úr a háznál?

Az úrnak, nemzetes, vitézlő Pusztay Péter uradalmi ispán úrnak.

Ez volt a címe a levélnek, melyet Keszy Balázs úr Váradról írt rokonának, hanem az nem mert örülni a jó hírnek, azért, mert jó volt; lévén tudillik az istennek olyan szelíd természetű alkotmányai, kik szinte tudják, hogy ami rosszat elszórt a sors az emberek között, az rájuk van mérve és ha név nélkül kihirdetnének egy zsák aranyat, meg huszonöt botot, eszükbe sem jutna az aranyért nyúlni - hisz azt másnak szánta a sors; hanem, hogy annak a huszonötnek is akadjon gazdája, békén megdülnek neki - hisz az kié lehetne másé?

Az ispán nem járt annyit Bécsbe, hogy kedves urabátyjának írását annyira ösmerné, hogy most első látásra föltétlen hitelt adhatna, de az ezer forint olyan bizonyosság, mely éppen azért nagy bizonyosság, mert ezer forint.

Amint az asszonynak megmutatta a levelet és az ezer forintot, az asszony úgy megijedt, mintha kötéynének zsebe lyukadt volna ki, azon pedig kipotyogott volna az egy tallérnyi rézpénz, mit aludttejért bevett, mely összeg hiába lett volna ötven forinttal több, mert ha az asszony fölmérgezt, az ötven forintért sem csinált volna nagyobb lármát mint az egy tallérért.

A hasonlatosság tehát tökéletesen megvan és kérem önöket, már irántam való szívességből se kutassák nagyon, hogy mekkorát ijed az ember egy tallérnak, és mekkorát ezer forintnak! Mert hisz itt az a körülmény is fordul elő, hogy egy elvesztett tallerről van föltételesen a szó és olyan egyezer forintról, mely megvan.

Az ispánné soha sem látott még ezer forintot egy csomóban úgy, hogy az sajátja lett volna, most sem nézte meg addig, míg a kislányt ki nem kergette a szobából, a szolgálonak pedig meg nem ígérte, hogy ha itt a szobán keresztül sétál, mikor nem híjják, úgy veri hátba, hogy elfeledi a nevét. Midőn aztán így kit szép szóval, kit ígérrettel lekenyerezett magának, azt mondja:

- Minden jó lélek az istent dicséri. Apjuk, ne nyúlj ahhoz a pénzhez, még az országúton sem merném fölvenni, akkora darab.

- No, de ha bátyám küldi, meg a levél is itt van! - mondja az ispán szoktatni akarván az asszonyt.

- Isten úgy segéljen, megbotlott az az ember, hogy idáig nem adott többet egypár béléses kesztyűnél, most meg ezer forinttal kezdi... Majd meglásd édes apjukom, amint ezt a nagy bankót apróra elváltjuk, akkor szabadul el az ördög, kivált ha az is benn van abban a levélben, hogy a szolgálatot hagyd el.

- Hát visszaküldjem? - kérdi a férj az asszony tanácsát, tán némileg érzékenyebb oldalon is akarván tapogatni, mert már előbb is említém, hogy milyen lármát csapna az asszony, ha az aludttejnek az ára úgy véletlenül a kötényzsebből kipotyogna, hát még az ezer forintért mitévő lenne?

- Én nem mondtam, - véli az asszony, - hanem apjuk, a pénznek viseld gondját, tedd az uraságé közé, a vasládának a legfenekére, magad pedig menj be Nagy-Kállóba, keress valami okos embert, beszélj azzal; mert kár volna hiába felbőszíteni bátyádat, ha csakugyan neked szánta. Aztán talán akadsz olyan emberre, ki okosabb tanácsot adhat, mint én, kivéven, hogy a pénzt a vasas ládába tedd, mert ha én nálam lesz, álmomban is elkiáltom, hogy ezer forintunk van, aztán még meghallja valaki, és rajtunk ütnek érte.

Az ispán megnyugodott a véleményben, dolgait elrendezi, aztán a pénzt betévén a vasládába, megindult Nagy-Kállóba Szent-Mihály felé, bemenvén Köntös Mihályhoz, hogy bátyjának tudósítását azzal is közölje, nagyobb igazságért pedig ott hagyja a levelet, hogy a község maga lássa a fölmondást.

Nem késvén ezután semmit Szent-Mihályon, elment Nagy-Kállóba, hogy ott tanácsot kérjen valami prókátor-embertől, ott hagyja-e a szolgálatot vagy sem, a fő és legkényesebb pont lévén, hogy bátyjának szavában kételkedni tán vakmerő vállalkozás volna.

Míg az ispán Nagy-Kálló felé ment, addig Keszy Benedek szolgabíró úr alig bírt megfézni saját bőrében; mert mindenféle tervet csinált, hogy Köntös Mihály uramtól miként vehesse ki legkönnyebben, hogy az alispán mit bízott rá; amit ő, mint szolgabíró, nem bírt volna elvégezni, annyi ügyességgel, mint a szentmihályi bíró.

Már a főispánnak levélbeli figyelmeztetése is oldalba bökte a szolgabíró urat s íme, az új alispánnak legelső dolga, hogy a parancsolatot nem ő neki adja, hanem az utána állónak, ki mindössze is nem egyéb, mint egy hatókrös paraszt és jelenleg véletlenségből szentmihályi bíró.

Megállt a bíró háza előtt, hajdúját leugratá s azt mondja neki:

- Hadd jöjjön ki az öreg bíró!

Ez annyi tekintéllyel van mondva, mint mikor a kisbíró a falu korcsmájában játszik, és valamennyinek nagy rémülésére az asztal közepére kivágja a disznót, ezt aztán senki sem tudja elűtni.

Köntös Mihály észrevette a szolgabírót, valamint a nyers hangot jól hallá és tudva azt, hogy a hajdú a szolgabíró úr parancsolatját ajtóstul löki be, hirtelen rátolta a reteszt s a hajdú nem kocogtatván, nem tudott bemenni.

- Nem lehet bemenni! - mondja a vármegye katonája.

- Nohát menjen kend a helységházához, s ha ott van a bíró, rendelje kend ide! - mondja azt az egyik szót úgy megnyomva, hogy majdnem kicsordul a leve, maga pedig feszíti magát a hintóban, gyakorolván a hatalmat saját járásában.

A hajdú természetesen hiába ment a faluházához, mert a bíró nem volt ott s a szolgabíró messziről is látta, hogy a hajdú egyik kisbíróval mindenfelé tekintget, tehát bosszúsán leszáll a kocsiról és a hátsó kertből előjövő cselédttől kérdi:

- Hol van az öreg bíró?

- Az első házban lesz, tekintetes uram.

- Hisz oda nem lehet bemenni.

- Talán belülről van bezárva. Tessék csak kopogtatni! - utasítja a cseléd, és a szolgabíró önkéntelenül is ezen módhoz folyamodott és kocogtatott az ajtón.

- Szabad! - mondja Köntös Mihály belülről, már jóval előbb visszatolván a reteszt.

- Hát itthon van bíró gazda?

- Itthon vagyok! - mondja a kellő értelmes feleletet megadva, hanem azt a paraszt toldalékot, tudniillik, hogy szolgálatjára, csakugyan nem mondta.

- Hisz előbb az én hajdúm nem tudott bejönni.

- Nem hallottam, hogy kopogtatott volna, különben lettem volna én is annyi emberséggel, hogy feleltem volna neki, - mondja Köntös Mihály is megnyomkodván a szót a maga illő helyén és a szolgabíró úrnak a kocsiban mondott beszédjéhez mérve, mindenesetre volt annyi, hogy Köntös Mihálynak is van már a játékban egy ütése.

- Hát megint elvállalta a bíróságot, Köntös Mihály uram?

- Minthogy Kállay Miklós úr a főispán úr jelenlétében rám olvasta, mitévő legyen az ember, - véli Köntös Mihály - tehát fejhajtó lettem.

A szolgabíró már másodszor jár úgy, mint aki a bicskával fordítva vág, aztán maga felé csuklik, ő is nagyon röstellte, hogy az első rohamot elvétette, tehát annál vigyázóbbá lőn, látva, hogy e kemény ember ugyancsak megveti magát a nagyságos urakban.

- Sok panaszzom van Szent-Mihály ellen! - kerül oldalt a szolgabíró.

- Nekem meg éppen nincsen! - felel a másik.

- Az alispán úr valamennyi tisztviselő közül engem támadott meg először.

- Valamennyi falubíró között pedig engem dicsért meg legeslegelőször.

- Hát mikor beszélt bíró uram az alispán úrral?

- Éppen tegnap Nagy-Kállóban.

- Úgy, hát maga ment be bíró uram, - mondja gúnnal a szolgabíró - azt gondoltam, hogy csak levelezgetnek együtt.

- Az alispán úr írt nekem, az igaz, de én magam személyesen tettem alázatos tiszteletemet.

- Aztán nem olvashatnám én a leveleket, melyek a szentmihályi bíróhoz érkeznek?

- Itt van minden iromány! - mondja Köntös, kitévén az asztalra a szolgabíró elébe a kéznél lévőket - méltóztassék bölcsen átvizsgálni.

Az alispán levelének tartalmát végigfutván, mondja a katonaállítást értve:

- Ilyenképpen legjobb időben jöttem! - mondja a szolgabíró követelő hangon.

- De a legrosszabb időben, tekintetes uram.

- Elhiszem, mert a katonafogdozás eddig csak úgy ment, mint a szembekötősdinél szokás, előre tudja az ember, kit kell megfogni.

- Igenis, én is előre tudtam, hogy kit kell megfogni.

- Úgy? - mondja a szolgabíró a szót jól elnyújtva - hány fia is van Köntös Mihály uramnak, ha merem kérdezni?

- Most egy van.

- Hát a másik meghalt?

- Annyi, mintha meghalt volna, tekintetes uram! - mondja Köntös megilletődve.

- De nem annyi! - pattan föl a szolgabíró - annak elő kell jönni, ha föld alá bujt is?

- Oda nem bujt, hanem, tekintetes uram, nem parancsolunk mi annak többször, ha még száz esztendeig élénk is, olyan gazdája van annak.

- Bíró uram! - pattan föl a szolgabíró - tudja-e, hogy én a szolgabíró vagyok...?

- El nem tagadnám, uram, a világért sem.

- Hol van az a fiú?
- Nagy-Kállóban hagytam uram tegnap, magam vittem be a ...
- Vissza kell hozni tüstént! - vág a szóba a fölbőszült ember.
- Nem tudom, hogyan lehetne hozzáférni, tekintetes uram, nagyon erős ember a gazdája.
- Micsoda mesterember?
- Nem mesterember, uram, hanem király s a fiam most annak a kenyerét eszi, minthogy tegnap tizenketted magával katonának állt be.

Szolgabíró uram földhöz volt vágva és tán még könnyebben túrná a dolgot, ha a bíró a földön rajt térdelne és úgy gyomrozná, legalább azért vasra lehetne verni, de így csúffá lenni, hogy mint az egyszeri ember mondá: azért kell haragudni, mert nincsen ok haragudni; valóban szégyenletes dolog.

A jó falat után még a száját is megnyalja az ember, hát még egy lelki diadal után mit érezhetett az a becsületes ember, ki csak az emberiségnek tett szolgálatot, midőn a rajta elkövetett megszegyenítést így fizette vissza, mint a kölcsönpénzt, kamatjával együtt.

Jaj annak, kit a sors útjába téveszt a felbőszült szolgabírónak, ki egyedül maradt a szobában, mert a bíró az esküdeket látván jönni, kiment eléjük, ez pedig föl-alá járt, oldalt pillantván az alispán levelére, mit újra kézbe akart venni, hanem midőn kikapná az irományok közül: meglátja bátyjának levelét, melyet az ispánhoz írt.

Természetes, hogy elolvasta, sőt nagyobb tanulság okáért el is tette, aztán pedig kurtán köszöntvén a bírót rövid utasítást adott, hogy a falubeli zsidónál legközelebb az itcéket és mértékeket tekinti meg s ha hamisat talál, jaj a zsidónak, mert vagy ő fizet huszonöt forintot, vagy ő kap huszonöt pálcaütést. Tessék választani!

Ez a kis parancsolat olyan, mint a mondatnak a végén a pont, hogy okvetlenül ott kell neki lenni a helyesírási szabályok szerint és bajos lenne tagadni, hogy a helyesírásnak a pontra, a szolgabíró úrnak pedig a fenyegetésre ne lett volna szüksége; mert hiába, a hatalmat az emberek mindjárt jobban hiszik, ha azt valójában jelekben is látják.

Tehát az ispán el akarja hagyni a szolgálatot, gondolja a szívtelen rokon, keservesen jutván eszébe az a levél, melyről olyanképpen emlékeztünk meg, hogy bizonyosan nem fogja az ablakba tenni s minthogy a nagybácsi meleg rokonszenvével az ispán felé fordult, sőt előljáróban ezer forintot küld neki: semmi kétség az ő gúnylevelét az íródiáktól megkapván, bizonyosan az ispán küldte föl, jutalomképpen pedig a kosárnak kellő közepében ül most.

- No, majd meghintáljuk benne az ispán urat! - mondja a szolgabíró, parancsot adván a kocsisának, hogy ipához hajtson, kivel ezt az államesínyt rögtön közölheti.

A jószágkormányzó rég kitalálta, hogy a neki címzett levél hogyan került Stand, most már Megyeri barátunk kezére, tehát nem kellett megerőltetnie lelkiismeretét, midőn az ispánt azzal gyanúsítá vejének megérkezése után, hogy a levelet ő juttatá a nagybácsi kezébe s ezért támadt az az új ösmeretség és forró ölelkezés Keszy Balázs és az ispán között.

- El kell csapni, mielőtt fölmondana! - tanácsolja a vő.

- Magam is azt szeretném, fiam uram, - okoskodik a kormányzó - hanem igen rosszkor gondoltuk ezt: mert még száz mérfölddel tovább esnénk Balázs bácsi szeretetétől, mire pedig fiam uramnak százezer okból van szüksége és minden ok megér legalább három forintot ezüst pénzben, így számítsa ki, mennyit ér az egész.

Ma tehát semmit sem határoztak, azonban nagyon félek, hogy az ispánné nem hiába ijedt meg az ezer forintos bankótól, mert bizony-bizony megríkatja őt az a nagy darab papiros, mit a nagy vasas ládába tétetett; mégis minden pillanatban betekint az irodába, hogy ki ne lyukadjon a láda, vagy hogy urának hazaérkeztéig meg ne egye a rozsda.

Az ügyvédeknek mindig megvolt azon jó tulajdonságuk, hogy jó pénzért tudtak jó tanácsot adni, tehát az ispán is kapott olyasfélét, hogy a nagybácsinak köszönje meg a róla való szíves gondoskodást, valamint az ezer forintot, hanem bölcs tanácsért esedezik, írnia meg tudniillik, hogy Kállóban fél esztendőre fogadjon-e szállást, vagy esztendőre.

Erre aztán majd felel a bácsi bővebben, akkor aztán a válaszból kitűnik, hogy a bácsi mi szándékban van és hogy tőle származik-e ez a dolog.

Az ispán megfizetett a tanácsért, hazament, hogy előbb feleségével is közölje, elhatározván egyszersmind, hogy a válasznak visszaérkeztéig nem mondja fel a szolgálatot, a levelet pedig útnak indította Váradra. Oda is ment a levél szerencsésen, meg vissza is jött, anélkül, hogy a levelet felbontották volna; mert már a levél nem találta életben a nagybácsit, mint azt a levélen levő postahivatali jegyzet szerint látták, oda lévén írva egy vastag orrú tollal, hogy Keszy Balázs úr meghalt.

Az ispán a rémséges hírrel egyenesen a kormányzóhoz ment, ki mindig készen tartá magát arra, hogy az ispán fölmond, csak azt nem gyanította, amit most mondani fog.

- Tekintetes uram, nagyon rossz hírt hoztam. - kezdi az ispán a beszédet, a kormányzó pedig azon gondolatban, hogy az ispán föl akar mondani, s ezt a kormányzóra nézve nagyon rossz hírként meri betálatni, olyan méregbe jött, hogy föltett szándokának ellenére rögtön mást határozott.

- Rossz hírt hozott az úr? - kérdi gúnyosan, aztán pedig hozzáteszi - csak aztán én még rosszabbat ne mondjak az úrnak.

- Már nem mondhat rosszabbat a tekintetes úr, mint amit én hoztam - mondja az ispán. - Keszy Balázs urambátyám Nagy-Váradon meghalt.

- Meghalt? - kérdi a kormányzó meglepetve, hanem újra rendbeszedve magát s azt mondja: - Ez nevezetes újság; hanem hallja az úr, mondok én ennél rosszabb újságot az úrnak, még pedig azt, hogy az úr e pillanattól fogva el van eresztve a szolgálatból.

- Igaza van a tekintetes unnak, - mondja az ispán kétségbeesve - ez még rosszabb hír, mint amit én mondték a tekintetes úrnak.

Meglehet, hogy olvasóim most már nemcsak a kormányzó úrra haragusznak, hanem rám is, ki nem tudtam ennél a történetnél vígabbat összeállítani.

A váratlan vendég

Levelet kapott Sándorffy Nagy-Kállóból a hét tagból álló színészet direktorától, még pedig következő magyarsággal, tessék figyelmezni:

«Tekéntetes Tudós orvos doktor, Nagyhirű Hazafi, Mecaenás és főpátronusa a testvér-hazában levő színművészetnek!

Minekutána én, azaz hogy voltaképpen mi mind a heten, nojsz a hetedik még csak ráadás, de gyémántot ér; hanem mind e mellett is, amint bölcsen méltóztatik tudni, játszani mindig kevesen, enni pedig fele is elég volna; mert tetszik tudni, mi valamennyien, azaz hogy az enyim minden, még a viselő csizma is a tagok lábán, csak nem hagyhattam őket mezítláb, aztán proportióra vagyunk, csak hogy nincsen pártfogó és majd megveszi az embert az Isten hidegje, szerencsénk, hogy most nyár van, hiában tagadja az ember a szegénységet, Várad ide nem kecskeugrás, hogy megyünk át a Hortobágyon? Nem szorulnánk mi másra és nem is alkalmatlankodnám nagyhirű hazafi és főpátronus urunknál; hanem megemlegetjük Gyöngyöst, míg csak élünk, ott fogták mindenünket és ámbár útközben akadtunk egy helységre. Uram, szívemre teszem a kezemet, csak egy Szent-Mihály van a földön; de ha azért Debrecenben kitarthatjuk egy hétig, nagy szerencse lesz. Aztán mi az a harminc Rhénes váltó cédula forint utazási költség? Egész társaságom válogatott emberekből áll, mondtam följebb, hogy van egy gyémánt, köszörülni kell - ott leszünk Váradon, meg sem állok etetés nélkül. Ilyen rossz tollam soha se volt, sebesen kell írnom, most hetenkint egyszer megy a posta alázatos szolgálja K... nemzeti színjátszó direktor, az enyim minden kortina, azt is odaadom olcsóért, hátha az itt volna mind, amit Gyöngyösön elvettek tőlem.»

Más ember kétségbeesett volna, Sándorffy pedig előhúzott a harminc rhénes forint helyett hatvanat, küldte Debrecenbe; mert attól félt, hogy ha elég nem lesz, meglehet, Debrecenben nem akad ember, ki egy köszörületlen gyémántra kölcsönözzön, s midőn aztán postán volt már a hatvan forint, nem adta volna száz forintért, hogy a társaság így felnevekedik; mert mióta Rhédey a színházba jár, tódul a váradi ember utána s a kis társaság nem győzi a sok tanulást, sehol sem akad ember, hogy megfizesse a komédia árát, hanem maga egy millióért föl nem állna a színpadra a világ csúfjára, mint akkor mondák.

Ringatni kellett még a bölcsőt, melyben a magyar színészet gyermeknapjait élte és valóban csak egy okos orvos tudta, hogy az a kised még nagy ápolást kíván, és miképp ügyelt, hogy a mosdóvízzel ezt a kisedet is ki ne öntse.

Kezei alatt kezde néhány szót dadogni, ő tanítá meg lábán járni, s midőn aztán az emberek közé tévedt és foszlányai miatt sok helyt megvetést talált, az orvos megint csak azt nézte, hogy foszlányait ugyan nem tudja még levedleni, de egészséges, piros arcát a viszontagság szele festette meg oly pirosra, s ha még néhány évet keze alatt tölt el, a jövődőtől nem félti őket.

Alig várta a debreceni vendégeket, addig is akadt dolga otthon, mert Keszy Baláznak mindenét össze kelle írni a bíróság közbejöttével addig is, míg rokonai, ha volnának, jelentkezni fognak.

Keszy Benedek négy lovon vágatott Várad felé, megtudván ipától, hogy a nagybácsi meghalt, s éppen abba a vendéglőbe szállt, hol a megboldogultnak holmijai még mindig pecsét alatt vannak.

Sándorffyhoz utasíták, ki a megholtak nemcsak orvosa, hanem barátja is volt, s ez megörült, midőn az apró gondok terhe lemarad róla, s ezt az ügyet másra ruházhatja.

A hatóság közbejöttével elkezdődött az összeírás, mi eltartott néhány napig, hanem Benedek úr meglehetősen kedvetlen volt, sehol sem akadván nyomára végrendeletnek, azonban mint Keszy teljes jogköveteléssel nyúlt a dologba, s a hatóság előtt általános kifejezésekkel élve, mintegy természetes következésnek látszik, hogy egyik Keszy után a másik Keszy örököljön, annál inkább, minthogy Keszyékről Szabolcs megyében annyit tudtak, hogy névszerint ketten vannak, Balázs és Benedek.

Sándorffy bizalmas beszélgetésben az atyafiságos viszonyokra vonatkozván, nem feledte el a Pusztay nevet; de ezt Benedek úr sohasem említette, valamint áltatában az atyafiakról úgy beszélt, mintha a távolság miatt nem is volna érdemes őket emlegetni, főleg pedig nem említé az ispánt.

- Az én öreg barátom végső órájában nem tudván már hangot adni - beszéli Sándorffy - egy nyitott könyvnek betűiből még ki tudott mutatni egy nevet, anélkül, hogy tudnánk, mit akar vele, és szinte hajlandó vagyok hinni, hogy valami orvos vagy javasemberre gondolt, kitől még segítséget remélt.

- Emlékszik a névre, Sándorffy úr? - kérdi Benedek.

- Pusztay Péter volt a név, erre emlékszem.

- Sohasem hallottam - hazudja Benedek oly egykedvűséggel, mintha színre színt játszanék és a makkfílkóra ráadná a makkhetest.

- Mondom, hogy valami javasembert akart ő megpróbálni - véli Sándorffy, fölkelvén székéről, hogy Keszy Benedekkel elmenjen az átadásra, hová tanúnak hívták meg, tehát Pusztayról többé nem került elő a szó, s így az orvos előtt magyarázatlanul maradt a dolog, hanem annál inkább értette Benedek, és nagyot nevetett magában, látva, hogy a bácsi még jókor ment el a másvilágra, honnét sem levelet nem küldenek, sem végrendeletet, aztán az ő gondolja lesz most már a többi.

A hatósági személyzet barátságos kézzorítással fogadta Keszy urat, mint oldalas örökös, az ingóságokat itt nyugta mellett átveszi és a fizetendőket is teljesíti, tehát nincs egyéb hátra, mint a dolognak megadni a maga módját, a leltárakat felolvassák; Keszy Benedek úr pedig készítse el a megismervényi okiratot, hogy minden a hatósági megszokott szokás szerint menjen végbe.

Benedek leült az asztalhoz, ujjával megbillegteté a tollat, aztán beleütötte a hatósági pocakos kalamárisba, mely Váradon éppen olyan öblös volt, mint Szabolcsban, és szinte látszik, mily otthonos ő az ilyen dologban és a figyelő hatósági személy előtt a kezdő betűt ki is kanyarította, mikor az ajtót valaki megkocogtatta.

- Szabad! - mondja Benedek, elhagyva az írást és odatekintve, hogy ki lehet ez az alkalmatlan ember, ki éppen oly fontos munkában háborgatja őket, de kit ugyancsak kurtán ki fog igazítani, mert amint belépett, rögtön rákiálta:

- Mit akar?

A kérdett meghajtá magát a szobában levők előtt, kik a bejövőt megismerve, valamennyien fölugráltak és székekkel kínálták, mi arra mutatott, hogy ez az úr tekintélyes ember, és ha már megkérdezte Benedek úr, hogy mit akar, majd fog is rá felelni.

- Én a királyi fiskusnak képviselője vagyok.

Keszy Benedek úron lett volna a sor, hogy örvendjen a szerencsének, de ha ezt mondta volna, csakugyan hazudott volna, s minthogy ezt nem mondhatta, tehát mást sem mondott.

- Én kötelességemnél fogva mindent lefoglalok, - mondja a képviselő - minthogy a megboldogultnak végrendelete nincsen, azt pedig saját szájából tudom a megboldogultnak, kinek becses ismeretségével dicsekedhetem, mondom: saját szájából hallám, hogy semmi ősi vagyona nem volt, hanem minden saját szerzeménye, tehát a hazai törvények értelmében az örökösödés a fiskust illeti.

Itt következett a protestáció Benedek úr részéről, mit a hatósági tisztviselő jegyzőkönyvbe tett, hanem annak csak annyi haszna mutatkozott, mint annak a nótának, melyről gyakran úgy emlékeznek, hogy szent Dávid nem csak énekelt, hanem el is hegedülte.

Befejeztetvén a hivatalos eljárás, a fiskusnak képviselője mindenfelé meghajtván fejét, ajánlotta magát, Keszy Benedek pedig búsan dörögé magában:

- Ezt ugyan rosszkor hozta ide az ördög!

A földönfutók

Gyarló emberiség, ki a szeretetnek vallását sem hitted el, míg az Isten fia megfeszítettet s a mártírok nyársba húzatni nem engedték magukat, nézd, egy nemzetnek legdrágább kincsét, nyelvét, a földönfutók találták meg, kik meztelen lábbal csatangolják át a nagy országot, mindenfelé beköszöntve vele, sehol nem marasztva; ah, ha e csüggedni nem tudó csapat elvesz a nyomor miatt, hol találkozik egy irgalmas szajkó, mely megtanulja, hogy egykor ugyanattól a madártól bűnbánólag visszatatanuljátok?

Nem volt divatban a megfeszítés, fölnyársalás; a drága magyar nyelvnek apostolai mai napig éhen hullanak el, hogy e hitnek is meglegyenek mártírjai, és meg az ő halottai, kiket későn siratnak meg.

Megjött a pecsétes levél Debrecenből, hogy ekkor és ekkor megérkeznek Nagyváradra a földönfutó atyafiak, kik apjuk szárnyai alá sietnek, lévén ez az apjuk tekintetes Sándorffy doktor úr, az édesanyjuk pedig ez a tejjel, mézzel bővelkedő ország; csak hogy ez anyának gyermekein most az egyszer nem igen látszott meg a tej és a méz; de még az sem, amit Debrecenben rőfszámra árulnak, tudniillik a kolbász, mert akkor még Debrecenben nem Csorda volt a polgármester, aki aztán másképp látta volna őket.

Amint Debrecen, Pircs felé, a nagyváradi utcán elvégződik, látható egy nagyoldalú szekér, elől öt ló van befogva s hogy a civis könnyebben elérje az ostorral az ötödiket, felült az egyik lóra, onnan kormányozza járművét a homoktengeren keresztül, hol a szél éppen úgy megzaklatja az embert, mint az igazi tengeren; mert már úgy is járt a diákgyerek, hogy Pircsnek indult, de Nádudvaron állt meg ő is, meg kalapja is, mit a szél Debrecenen kívül mindjárt lekapott feje tetejéről.

A hány ló a kocsit húzza elől, ugyanannyi ember ballag hátul, míg a föltetézett holmin két asszony ül és olykor lemosolyog onnét a hátul nevetgélő jókedvű népségre.

Amint ez a népség föl van öltözve, megesküdne az ember, hogy most mindjárt eljätsszák a garabonciás diákot, különben el nem képzelhető, hogy úr és szolga, bársony- és fakóköpönyeg, sarkantyús csizma és ferdesarkú lábbeli hogy keveredhetett össze egy társaságba, hol egyik a másikat bizalmasan te-nek szólíthatja.

Mi tagadás benne, akinek miye volt, magára szedte s amit egy filozófus jónak talált, hogy minden úgy van jól, ahogy van, ezek is elhitték, és valóban keserves lett volna a szegény színészeknek dolga, ha a filozófusnak ezt a tételét el nem hitte volna.

Már most gyanítják önök, hogy kikkel találkoztunk és hogy ezek most Váradnak tartanak, ámbár hosszú a séta, de ami a legnehezebb volna, a hegyet s völgyet s a két hölgyet úgyszólván öt ló húzza.

Itt-ott kinyújtózkodott egy kortinarúd a tarkára főtött vászonnal s a pircsi ember el nem tudta gondolni, mit árulnak ezen a szekéren.

- Mi legyik eladó azon a szekéren? - kérdi a lóhajtó civist.

- Hegyet viszünk Nagyváradra - felel a kérdett - vegyik kelmed belőle, jó lesz ide Pircsre támasztéknak a szél ellen.

- Hát mennydörgős mennykő nincsen ott a szekér aljában? - mondja vissza a másik, gúnyosként vélvén a dolgot.

- Hogyne volna, ha mondom, szóljon kend annak az úrnak, kinek a szájában az a törött tajtpipa van, mindjárt megszólítja, akár a fél falut agyonveretheti kend.

- Jól van biz az, - dörmög a pircsi, ki az egész beszédet mind gúnynak vette - hol lakik kelmed?

- Debrecenben, a Nagypéterfián lakom a magam házában.

- No hát, üttesse kelmed oda azt a mennydörgős mennyköt, nem Pircsre! - mondja a haragos ember, megrázzván magán a subát és befordulván a konyhába, a civis pedig elgondolta, mennyivel többet tud már egy debreceni civis, ki komédiásokat visz és tudja, hogy amit a komédiában messziről hegynek néznek, nem más, mint egy darab vászon. Ilyen a szemfényvesztés, végtére is kisül, hogy csak az embereket bolondítják pénzért.

Megyeri megszokta azt, mit megszokni csakugyan legbajosabb, kivált Debrecenben, hol a cigánypecsenyét a piacnak kellő közepén sütik, tudniillik a vékony tartást, ráadásul még a gyaloglást is és így az igazgató sehogy sem bánta meg az alkut, sőt megígérte neki, hogy amint Nagyváradra érnek, Sándorffynak különösen fogja ajánlani, legyen türelemmel.

Alig van három hete az új pályán, levedlett róla a nemzeti asszonyoknak kosztja, hanem ez meg nem keseríté, hisz táplálja a lelkesülés, mit ugyan nem árulnak fontszámra, mint a marhahúst, hanem aki különben csak egy mérföldet tudna menni gyalog, azt a lelkesülés egy országon is végig megjárattja.

Ment, mint egykor a három király, a csillag után, nem alkudozva a sorssal, mely elég becsületes volt, hogy hazudsággal ne ámítsa, hanem adott mindennapi unalomkergetőnek szükségét, támasznak egy vándorbotot, mellyel a falusi kutyákat is el lehet kergetni, jutalomnak tapsot, mi az államgazdászban ugyan nem tekintetik vagyonnak, ráadásul egy kis zöld valamit, mit babérkoszorúnak hívnak, miért van olyan bolond, ki kész esztendőkön keresztül szenvedni, azon hitben, hogy halhatatlanná lesz, pedig légy bizonyosság, világtörténet, az ilyen ember legtöbbszörre koplalásban hal meg.

Ez még eszeveszettebb dolog a börzecsálásnál, hol legalább bársonykerevetek és drága szőnyegek kínálóznak, melyeken a szerencse gyermeke csizmákkal hentereghet az emeletben, ajtajára cifra cselédek állíthat, ki a kéregetőt elkergeti, legalább nem juttatják eszébe, hogy olyan ember is van, kinek étvágya van orvosság nélkül, hanem dicsőség után futni, szolgálni egy nemzetet, ez ugyan bolond embernek való dolog!

Igaz, tökéletesen igaz, én is ide szavazok, kérem önöket is, tartsanak velünk, fogjuk rájuk, hogy örültek, aztán akkor semmivel sem tartozunk nekik, zárassuk be őket a bolondok házába...

- Nincs.

Annál jobb, minek is bolondoknak ház? Talán majd az építse, kinek esze van? De nagy bolond volna, még megérhetné, hogy magát csuknák bele.

Lássák önök, idáig jutottunk: bebizonyítottam, hogy miképp szabadulhatunk meg legterhesebb adósságunktól, csinálhatunk frisset; tehát rajta, hadd dolgozzanak a nemzet napszámossai ingyen, tapsot nekik és babérkoszorút, extra Hungariam non est vita, minek a vasút, mikor egy debreceni civis öt lóval rettentő hegyeket szállít Nagyváradra.

Ma is nap, holnap is nap, holnapután is nap, mindig csak nap, éljen a komáromi kalendárium, meg a többi, megvesz egyet a magyar ember, kivágja az asztal közepére: megtettem hazafiúi kötelességemet. Vivát!

Hanem azért gyalog is leértek három nap alatt a jó fiúk s midőn már beláttak Nagy-Váradra, innen a városon vagy tíz ember indul meg velük szemközt a fehér országúton, rendetlenül, az igaz, de mindig szemközt, köztük egy hosszúkabátos, majdnem azt gondolná az ember, hogy szoknya, hanem olykor úgy megrúgja az egyik szárnyát, hogy a lengedező szél is könnyebben meglibbenti s akkor kerekedik ki belőle a gazdának nadrágosabb fele.

A debreceni vendégek leverik az úti port lábbelieikről, mintha csak nyújtózás végett sétálnának, most már elfáradván a hosszú üldögélésben, aztán elhagyták a kocsit, jóval megelőzván a fáradt lovakat és neki tartva a szemközt jövő csapatnak, mely már alig van kétszáz lépésnyire.

A nagy kabát egészen előre jött, kezével egyet hadonászott a levegőben, mire a Várad felől jövő csapat rákezdett egy nótát a debreceniek nagy csodájára, míg utóbb a direktor föleszmélvén, saját embereinek néhány szót mondván, a már alig ötven lépésnyire közeledők danájába vág ötödmagával, így érnek össze a vándormadarak. Nem kérdik ki vagy, egymás nyakába rohannak, összeecsókolódnak, pedig sohasem látták egymást, azt sem tudják, hogy a beszélgetést min kezdjék, tehát újra összeölelkeznek, mert azt tudják, hogy egy ügynek apostolai, magyar komédiások, azaz: földönfutók.

A váradiak többen voltak, kettő vett körül egy debreceni vendéget, csak az utolsónak, Megyerinek nem jutott több egynél, hanem az beillett kettőnek a nagy kabátban, melyben ki volna más, mint Nagy Pista, ki maga sem tudja, miért maradt legutoljára, vagy hogy éppen az ösztön monda neki, hogy a legutolsónak arca lesz a legkevésbé kapós, azért azt a himlőhelyes képű fiút magára vállalta.

- Hogy hívnak, pajtás?

- Én Megyeri Károly vagyok.

- No engem meg Nagy Pistának hívnak! - mutatja be magát Megyerinek, ki csak becsület-tudásból nem nevette el magát: mert Nagy Pista akármit akart is a nagy kabátba beleilleni, mindig meglátszék valamelyik oldalon, hogy Nagy Pistának még a nevéénél is nagyobb.

- Te még új ember vagy, úgy-e?

- Harmadik hete vagyok a színészetnél. - felel Megyeri.

- Pajtás! - mondja Nagy Pista hirtelen rátekintve - nem akartál te megszökni, hogy utolsónak maradtál?

- Lelkemre mondom, nem.

- Mondd meg igazán, csábított téged a direktor?

- Be sem akart venni; mert félt, hogy eleszem előlük azt az egy tál ételt, ami kerül.

- Mégis színész lettél?

- Íme, Szent-Mihálytól Nagy-Kállón és Debrecenen keresztül gyalog jöttem idáig. S már alig van talp a csizmámon, mindenemet fölemésztettük az úton.

- No, pajtás, már látom, te közibénk való vagy - mondja Nagy Pista - hanem ne is búsulj, el nem hagylak, mindenemet megosztom veled, nem sok az igaz, de feles vagyok veled, csak ezt a nagy kabátot ne kívánd, ez ünneplőruhám. Ma ünnepem volt: mert ti jöttetek, rámvettem, pajtás, ezt nekem egy becsületes ember adta, én nem adnám oda Debrecen városáért, pedig az nagy falu, csak ezt ne kérd, pajtás, sohase kérd; tudod, csak ezt az egyet ne kérd, a többi megfelezem veled.

Midőn utóbb egészen elérzékenyült, megölelte Megyerit és örök barátságot fogadott neki, hanem még egyszer kérte, hogy csak azt a nagy kabátot ne kívánja tőle.

Megyerit meghatotta e jó fiúnak érzelme, viszont megölelte s ez oly jóízűen esett neki, mintha megtapsolták volna és kár is volt, hogy nagy közönség nem látta, mikor a két ismeretlen ember a legelső látásra összeölelkezik és örök barátságot fogad, hanem persze jobb azt a komédiában látni, ha sír is valaki az érzékeny jeleneten, hamar megvívásztalódik, hisz hazugság az egész, úgy gondolták ki pénzért és így bolondítják az embert ezek a dologtalan ingyenélők, kik úgy sem érdemelnek mást, mint azt, hogy nincsen maradásuk, hiszen - földönfutók.

A megásott verem

Krisztus maga imádkozott ellenségeiért, mondván: Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják mit cselekesznek!

Ez olyan nagy példa, hogy valóban nagy vakmerőséget követnék el, ha én meg azt mondanám, hogy azoknak bocsásson meg, kik csakugyan tudják, hogy rosszat cselekesznek; például mikor azt a szegény ispánt az a jószágkormányzó kenyerétől csupán bosszúból fosztotta meg.

- Meddig maradhatok? - kérdi az ispán.

- Míg az átadás megtörténhetik - nyilatkozik a másik - ami hogy soká ne húzódjék, a számvevőnek jelenlétében legelőször is átvesszük a pénztárt.

A meglepett ember nem bírt gondolkozni, gépileg követte a számvevőt és a jószágkormányzót, ki az ispánnak irodájában előkérte a pénztári naplót, hol a bevételt és kiadást összeadván, a pénztármaradványt éppen kétezer forintra hozta ki.

- Ennyi? - kérdi az ispánt.

- Valóban annyi - adá feleletül és a pénztár kulcsát a számvevőnek adá, ez pedig kinyitá a nagy vasas ládát és a bennlevő pénzt az asztalra számolá.

A pénz meg lőn számlálva, hanem kétezer forint helyett hármát találván, mondja a direktor:

- Itt ezer forinttal több van.

- Igen - felel az ispán - ezer forint az enyém.

- A pénztári napló szerint az úr kivette fizetését.

- Kivettem, hanem az az ezer forint mégis tulajdonom.

- A mi uraságunk egy tisztnek sem ad annyit, hogy ezer forintot szerezhessen.

- Azt jól mondja direktor úr, az nem a konvencióból került, hanem azért mégis az enyém.

- Jó is lenne - nevet a direktor - az uraságnak van kétezer forintja, tehát az ispánnak is legyen legalább félannyi - folytatja a gúnyt - nem lenne szíves az úr itt szemben megsamarazni bennünket, ha mi ezt elhinnénk?

Az ispán fölébredt a mély bánatból, és látva, hogy itt nemcsak a hivatalt húzzák le róla, hanem a becsületet is... amihez maga kevesebbet értett, tudniillik a gorombasághoz, arra feleségét hívta segítségül, kiszólván az asszonynak:

- Anyjuk, gyere be hamar.

- Mi kell? - kérdi a nő, férjének halavány arcát látva.

- Mennyi pénzünk van nekünk az uraság ládájában?

- Egyezer forintunk - mondja az asszony bámulva a kérdésen. - Hát miért kérde?

- A direktor úr elbocsátott a szolgálatból s minthogy itt több pénzt talált, el akarja foglalni.

- De még az urat magát is - mondja a bosszútól lihegő kormányzó.

- Hol az a levél, apjuk? - kérdi az asszony egész indulattal.

- Szent-Mihályon van a bírónál.

- Jól van - szól az asszony - én majd kocsira ülök, aztán meghozom a levelet, hanem akkorra elbújék a tekintetes úr - mondja az asszony haragtól reszketve - mert ha még asszony meg nem verte, megcsépelem én úgy, hogy hat hajdú sem veszi ki a markomból... ne búsulj, apjuk, addig is fogj egy botot, üsd, aki hozzád nyúl, ne feledd, hogy a nemes emberhez pör nélkül nem szabad hozzányúlni, hanem ezt a direktort ne kíméld... tudom én, hogy nincsen nemessége, üsd, verd, negyven forint az ára... ne sajnáld a becsületért... ha megkoldulom, sem sajnálom érte.

Sok ember van ám úgy, hogy nemcsak a pénzét tartja a feleségénél, hanem a bátorságát is, úgyhogy még haragudni sem mer, ha a felesége nem biztatja; hanem ilyenkor aztán az asszonynak bátorsága olyan dühbe hozza a különben jámbor férjet, hogy akkor már felesége szavára sem békél meg egyhamar.

- Hallja az úr - kérdi az ispán, szemközt állva a direktorral - hallotta most, mit mondott az asszony? - A direktor valóban megijedt, az ispánnak még a haja is fölborzadt a haragtól éppen úgy, mint mikor néha, a papnál tarokkozván, nagy elszántsággal kimondja a pagát-ultimót; mert, uraim, ahhoz is kell egy kis bátorság, akár hiszik, akár nem, - csakhogy a direktor aligha nem hitt valamit, mert óvatosságból mondja:

- Mit akar az úr?

- Most még semmit - felel az ispán - az asszony előbb elmegy azért a levélért, melyből megmutatom, hogy hol szereztem én azt az ezer forintot, addig pedig folytatjuk az átadást, hanem ha egyetlenegy goromba szót szól az úr, akkor bizonyos lehet benne az úr, hogy engedelmeskedem a feleségemnek és hogy ezt el is higgye az úr - mondja az ispán a sarokból kiszedve egy somfanyelű csákányt - nagyobb bizonyosságért elviszem magammal ezt a csákányt.

A számvevő nagy hidegvérűséggel írta meg azalatt a nyugtát az átvett pénzről s a reszkető direktorral is aláíratván, mentek a magtárba, a gabonának átvétele végett.

A nők erőtelenségének is megvan határa s mikor ez a könnyen megrikatható nép látja, hogy könyűivel nem jut győzelemhez, magába fojtván a könyút, olyan dühödtté lesz, hogy verekedni is kész.

Régóta híres fegyver Magyarországon a seprő, mivel a nemes asszony már a szolgabíró urat is végigverte s ezen hatalom elől eszeveszettebben megszaladt a legerősebb férfi, mintha ágyúval állítanak szemközt. Pusztay Péterné pedig nagyon is olyan asszony volt, ki Istennel ugyan nagy békében élt és a legkisebb vétekért végigimádkozta a nagy olvasót, hanem annál többet zörgött az emberekkel, kik körülötte és hatalma alatt álltak, mert ha valami bűnt követtek el, nem terhelte Isten őfelségét, azzal, hogy a gonoszt majd tán a hetedik unokájában büntesse meg, hanem egy seprővel vagy egy fazékszedő bottal elvégezte kurtán a pört s így az illető ezzel is könnyebben megyen el egykoron majd a másvilágra.

Ha önök csak azt látták volna, mit csinált ez asszony, mikor egy tejesfazekát törték össze, bizonyosan most már nem csodálkoznának rajta, hogy mit mivel akkor, midőn férjének becsületét akarja a sárban meghurcolni; de nem is állta ám meg szó nélkül az asszony, hogy ezt a közös vagyont akárki is könnyen bitangolja.

Némely ember a veszedelem napján még azt is elfeledi, hogy életben van, hanem annál éberebb volt az ispánné, ki fölkapván a szükséges útiruhát, indult Szent-Mihályra, hogy a levelet meghozza.

Az utazási leírást, azt tartom, elengedhetjük, elég lesz ott kezdenünk, mikor Köntös Mihály a levelet mindenütt keresvén, seholsem találta, a nő rémülve szól:

- Bíró uram! - mondja az ispánné - nem az ezer forintért tettem ezt az utat, hanem férjem becsületéért, mely most már ezen tigrisnek markában van.
- Nemzetes asszonyom - válaszol a bíró - engedje el nekem, hogy valamit meg ne mondjak; hanem ha már ennyire van a dolog, szánja rá magát, hogy Nagy-Kállóba menjünk az alispán úrhoz, ott majd kikeressük azt a becsületet, ha ezer ördöge van is annak a direktornak, Kállay Miklós úr bizonyosan nem ijed meg tőle.
- Csak egy szót mondjon, bírógazda, hogy legyen mibe kapaszkodnom! - rimánkodik az ispánné.
- Kedves nemzetes asszony - felel Köntös - hiába mondanám azt... nem itt kell azt nekem megmondanom.
- Megmentheti férjem becsületét?
- Igenis, megmentem.
- Bírógazda, nagy adósságom lesz az nekem s attól félek, hogy holtomig adósa maradok; hanem még a gyermekemnek is meghagyom, hogy megemlékezzék erről.
- Elhigye, nemzetes asszony, én ezt olcsóbbért is megteszem.
- De mikor férjemnek vermet ásnak.
- Istenemre mondom, aki ezt megásta, maga esik bele.

A Szabolcsi alispán

Az átadás megtörtént, és már a szekerek is készen álltak, hogy az ispán holmijával Kállóba menjenek, csak egy volt még hátra.

- Uram! - mondja az ispán, - bizonyítványomat kérem.

- Megkapja, hanem beleírom, hogy hűtlenül szolgált.

- Azt is tessék beleírni, - mondja az ispán - hanem jó világosan, hogy mindenki megértse.

- Nem lesz panasz! - gúnyolódik a direktor, megírván és lepecsételvén a levelet, mit az ispán oldalzsebébe tett.

- No hát, most már én is adok egy levelet az úrnak - mondja az ispán, átnyújtván Kállay Miklós úrnak levelét, mely szerint meghagyja a direktornak, hogy levelének vétele után rögtön menjen Kállóba, és ha nem engedelmeskednék: magának tulajdonítsa a kellemetlen következtetéseket.

A direktor nem tudta, hogy honnét jő ez az égdörgés. És mi köze lehet ahhoz az ispánnak, hogy épp annak oldalzsebében szöveglilik meg? S minthogy éppen ilyen kurtán parancsolnak vele, mégis jónak látta bemenni Kállóba.

Köntös Mihály már régen ott van, azaz hogy másodszor van odabenn; először akkor volt, midőn az ispánnétől megtudta a történetet, valamint azt is észrevette, hogy a levél az irományai közül elveszett.

Könnyű volt kitalálni, hogy a levelet ki vette el; csak hogy ezt az ispánnénak megmondani nem akarta; hanem annál inkább megmondta Kállay Miklósnak.

- Olvasta bíró uram a levelet?

- Elejétől végig, nagyságos uram, és világosan benne volt, hogy ezer forintot küld neki.

- Természetesen ezt hittel is kész bebizonyítani Köntös Mihály uram.

- Mindenkor, ha a törvény parancsolja.

- Egy tanú, az igaz, hanem Köntös Mihály uram tanúsága egymaga mindig megér kettőt. Minthogy Köntös Mihály nagyon sürgölte a dolgot, az alispán sem késett; hanem megírta a levelet, hogy azt a direktornak küldje el valaki által, csak hogy biztos ember legyen, valamint az ispánnak is megizente, hogy egy bizonyos napon Kállóban legyen.

Ez volt az egyik rendelkezés, a második a szolgabíró úrnak szólott, hogy az alispán úr Kállóba várja, azért tüstént jöjjön, amint jött is, pedig akkor érkezett meg Váradról, hanem most Kállay úr parancsol, azzal pedig nem lehet tréfálni.

Kállay a kanapén ült, előtte egy szék volt; hanem midőn Keszy Benedek szolgabíró úr bejött, nem hogy nem kínálta neki a leülőhelyet, sőt még egyik lábát is rányújtóztatta s így még akkor sem ülhetne le Keszy uram, ha le akarna ülni.

- Mikor kapta levelemet, Keszy úr?

- Az éjjel... alispán úr - mondja izenettel a kérdett, ki az alispántól nem szívesen hallotta, hogy a szolgabíró címet elfeledte neve mellől, azt pedig még inkább orrolta, hogy üléssel nem kínálta, miből éppen nem a legjobbat gyanítja.

- Úgy mindjárt megindult?

- Azonnal, pedig elfáradtam az útban Nagy-Váradtól fogva, hol bátyám, Keszy Balázs meghalt - beszéli izgalmas hangon, még mindig azt várva, hogy leveszi lábát a székről az alispán, aztán ülésével kínálja meg; csak hogy Kállay most már mindkét lábát a székre helyezte.

- Becsületes ember volt! ...példás becsületességű! - mondja Kállay a példát meghangoztatva, mintha azt akarná mondani, hogy e példa Benedek úrnak is szólna.

- Végre deketet mégsem csinált! - mondja Benedek.

- Azért még lehet, ha Keszy úr nem tudja is! - mondja Kállay merőn nézve a zavart embert s mielőtt az közbe szólhatna, folytatja - Van az úrnak más rokona is, úgy e?

- Igen! - bizonyítja a kérdett meglepetve az alispán által s azon gondolatra vezéreltetve, hogy tán Kállay többet is tud, mint ő.

- Vannak, igenis... olyan távolabbi atyafiak, van egy bizonyos Pusztay Péter is.

- Kinek nemrég ezer forintot is küldött Keszy Balázs.

- Hát alispán úr is tud róla valamit?

- Hát mi volna azon oly nagyon csodálni való, hogy az alispán tudja... mikor a szentmihályi bíró is tudja?

- Az igaz - mondja a másik keserves mosollyal, nem tudva, hogy ez mit jelentsen.

- Hanem én mást is tudok - mondja Kállay egyik lábát lehúzza a székről - micsoda vigyázatlan ember Keszy uram, elviszi a levelet a bírónak irományai közül s még azt sem gondolja meg, hogy ablak van a házon, még pedig akkora, hogy a tanú kényelmesen belát - mondja az alispán másik lábát is lehúzza a székről és főlegyenese szemközt állván a meglepett embernek - ...hol az a levél?

- Ipamnak adtam - mondja a vő, nem gyanítva, hogy éppen ezt nem kellett volna megvallania és hogy még most se tudjon semmit, Kállay a mellékszobába vezeti, hogy maradjon ott addig, míg hívni fogja.

Tehát semmi kétség többé, ámbár Köntös Mihálynak nyilatkozata után a magánmeggyőződésre eleget tudhatott Kállay, hanem a bírónak egy tanú nem elég, legfőlebb annyi bátorságot adott, hogy Kállay támadást merészellen egy tisztviselő ellen, de azt is úgy, hogy oldalt kerüljön neki, mielőtt az gyaníthatná, hogy a puskavégnek szalad.

Az ispán a másik oldalon levő szobában volt Köntös Mihállyal, beszólt az alispán és elkérte a bizonyítványt, mit a direktor úr adott az ispánnak, aztán pedig visszajött a terembe, becsöngeté a huszárt, kinek utasítást adott, hogy az irodából hívja föl a direktort.

- Megvallom - kezdi a direktor - ilyen sajátságos levelet nem olvastam.

- Én meg azt vallom meg - mondja Kállay, - hogy olyan levelet én is most írtam először az életben.

- Én egy méltóságos gróf javainak igazgatója vagyok.

- Szép hivatal ugyan, hanem én meg Szabolcs vármegyének első alispánja vagyok.

- Éppen az alispán úrtól nem vártam volna ilyen levelet, mint ez! - mutatja a hetvenkedni akaró direktor, támasztéknak gondolván háta mögötti grófi uraságát.

- Én meg azt nem vártam, hogy az úr ilyen bizonyítványt adjon egy becsületes embernek - mondja Kállay az illető elé tartván a tudvalevő írást.

- Már, uram, az az én dolgom, hogy tisztjeimmel végezzek s aki nekem nem tetszik, akkor eresztethetem el a szolgálatból, mikor kedvem tartja.

- Ebben tökéletesen igaza van az úrnak, hanem ha valakit elereszt az úr, ne rántsa le róla a becsületet.

- Amit írtam, megírtam, ezt mondá Pilátus, én is azt mondom.

- Jól van, Pilátus uram, hanem most arról is fölvilágosítom az urat, hogy nem azt az időt éljük, mikor minden embert meg lehessen feszíteni, tehát hallja az úr, - mondja Kállay - mi hívtelenséget követett el az ispán?

- A pénztárban több volt ezer forinttal, holott saját fizetését kivette, mint megösmeré s amivel bizonyítani akar, hogy Keszy Balázs, vőmnnek bátyja küldötte volna neki, a bizonyítványt előmutatni nem tudja.

- És ha én erre egy tanút állítanék?

- Kíváncsi vagyok látni.

Kállay a mellékszobából előhívta Köntös Mihályt és a levélnek létezéséről megkérdezte:

- A szentmihályi bíró? - nevet az igazgató, - több nincs?

- Talán elég lesz ennyi? - kérdi Kállay.

- Most az egyszer nem lesz elég, alispán úr - hetvenkedik a direktor - s én ez eljárásért elégtételt kérek grófom nevében, kinek képviselője vagyok.

- Várjon az úr, mindjárt kész az elégtétel, erről jótállok, - bizonyítgatja Kállay - van nekem még egy tanúm, ez még azt is bebizonyítja, hogy a levelet az úrnak adta. - teszi hozzá, eközben a másik oldalra menvén, előhívá Keszy Benedek urat.

- Keszy úr, ipának adta azon levelet, melyben meg van írva, hogy Keszy Balázs Pusztay Péternek küld ezer forintot?

- Igen is, neki adtam - szól a kérdett, egyszersmind eltávozván az alispán intésére a mellékszobába.

- Most feleljen direktor úr, - kérdi Kállay a megrémültet - ezt a gázságot saját nevében tette, vagy grófjában?

- Hisz ezt a dolgot könnyebben is el lehetett volna végezni - mondja a direktor, fordítani akarván a köpönyegen, minthogy már így sarokba szoríták.

- Még mindig elég könnyen ment, hallja az úr, - szól Kállay - még nem került világ nyelvére ez embernek becsülete s ezen való örömben az urat sem büntetem ily példásan, mint azt megérdemlené, hanem emlékezet okáért megtéríti az úr ennek a becsületes embernek egy évi szolgálati díját, visszafizetvén természetesen az ezer forintot.

- Itt van! - mondja a direktor, kiteve két darab ezrest.

- Elég - szakasztja félbe Kállay. - A köztünk történt dolog titok marad, remélem az úr sem fog vele dicsekedni, hanem úgy bizalmasan figyelmeztethet mást, hogy én nagyon jól tudom, hogy kell megfogni a rókát. Jó egészséget.

A direktor elmenetele után Keszyt eresztette ki.

- Jöjjön ki, Keszy uram.

- Engedelmet kérek, - merészkedik Keszy, még mindig nem tudva, hogy ipával mi történt - én először ugyan Keszy Benedek vagyok, hanem másodszor szolgabíró is:

- Ha éppen úgy tetszik, szolgabírónak is megmaradhat, sőt a legközelebbi gyűlésen alispán is lehet helyettem, mert akkor én nem maradok meg! - mondja Kállay.

- Nem értem az alispán urat.

- Meghíszem, siessen tehát ipa után s egy óra múlva írja meg levélben, akar-e tovább is megmaradni szolgabírónak. Ajánlom magamat és hivatalbeli szolgálatomat.

Találkozott a két ember, hanem mindenik olyan furcsa képet csinált, mint mikor valaki a maga nyelvét harapja meg, aztán nem verhet meg mást maga helyett.

Addig beszéltek, hogy az egy órának vége közeledett és Keszy Benedek úr a legelső lúdtollal, mi keze ügyébe esett, megírta lemondását és az alispánnak egy hajdú által megküldte. - Az ispánt a folyosón várta a bánkódó asszony, ki nem tűrhette a hosszú kínos bizonytalanságot, éppen akkor lépett be, mikor már a végén volt a dolog.

- Akar-e szolgálatot vállalni ispán úr?

- Megkérdelem előbb feleségemet - szabódik az ispán, észre sem véve, hogy felesége már be is lépett és férjének feleletét hallva mondja:

- Nem többet... nagyságos uram, - szól az asszony nehéz szívvel - kényes edény a mi becsületünk s ha az ilyen hatalmas ember lábával is hozzá rúg, akkor ki foltozza össze?

- De hát mihez kezdenek?

- Nagyságos uram, - mondja az asszony - az ispán falun úgy sem egyéb Magyarországon, mint az ország korcsmárosa, kinél megkésített vendég kénytelen megszállni, lábasom van, fazékaim vannak, késem, villám, asztalkendőm szintén elég, ennyi eszközzel mit kezdhünk egyebet...? Korcsmárosné leszek.

- Isten bizony jó lesz! - mondja Kállay az ispánné tenyerébe ütve. - Esténként majd magam is benézek jó túróscsuszára s énutánam más is elvetődik oda.

Így támadt Kállóban egy kis «csárda», mit a «Nagy rétes» cím alatt minden gyermek ösmert.

Az öttevényi csárda

A kígyónak egyszer csípték el farkát, hanem ezt az egyet sem tudta feledni; valamint a direktor sem nyöghette a hátbavágást, hanem szaladt Bécsbe, hogy majd itt veszett hírét költi Kállay Miklósnak, egyúttal pedig módját leli, hogy vejének akármilyen úton-módon kikaparja a Keszy Benedek-féle vagyont a fiskus körme közül.

Éppen mintha vendéghívót küldtek volna érte, és megsúgták volna neki, hogy kár azért Bécsbe szaladni, hanem mivel már Budát elkerülte, hol Németh volt a causarum direktor, álljon meg csak Öttevényen a csárdában s míg az ebéd megkészül, elvégezheti dolgát.

Az öttevényi csárdában az asztalnál ült éppen a direktor, midőn az ajtón belép megviselt mentében egy utas, letévén bundáját egy székre, jó napot kívánt, aztán pedig leült a bunda mellé, nem mintha attól félne, hogy az asztalnál ülő két vendég ellophatná, mint inkább azért, hogy a bélést meg ne lássa; mert biz az már könnyen mállott, ha az ember hozzá talált nyúlani.

A jószágdirektor hirtelen kilátta belőle, hogy valami hányt-vetett ember lesz, ki ezt a rossz bundát azért őrzi, mert úgy kérte kölcsön, tehát oldalt felelve folytatta beszédét a másik úrral, kivel éppen véletlen találkozáskor a korcsmában, ebédlés közben szóba eredt, még pedig éppen azon ügyről, mi Keszy Balázs halálából előttünk is ismeretes.

- Amit a fiskus egyszer markába kap! - mondja az idegen.

- Na, na! Nehezebb dolog is volt annál! - mondja a direktor önhittelen mosolyogva és körülnézve, mikor aztán azt is észrevette, hogy a bundát őrző ember a beszédre figyelni kezdett, mivel azonban ő semmit sem törődött, hanem a beszélgető társra nézett, midőn az megjegyzé:

- Aztán tudna nagyságod módot lelteni abban, hogy Keszy Balázs vagyonát kikaphassa a fiskustól?

- Merő tréfa a dolog - nevet a direktor. - Tudja az úr azt a történetet, midőn a róka meglátta, hogy a varjúnak szájában sajt van?

- Hogyne tudnám! - válaszol a kérdező.

- No, akkor azt is tudja az úr, hogy a róka addig hízelgett a varjúnak, addig dicsérte gyönyörű hangját, hogy az ostoba állat károgni kezdett és a sajt a róka elé pottyant.

- Ezt is tudom, - felel a másik - hanem amint én hallom, az a Németh causarum direktor nem olyan könnyű legény, hogy egyhamar elejtse a sajtot.

A direktor egyet legyintett kezével, mintha ő azt mind jól tudná, de keveset törődne vele, hanem midőn ezt éppen mondani akarná, a bundaőrző ember is megszólal, és a bejövő korcsmárosnak elég hangosan mondja:

- Adjon gazduram egy szelet sajtot.

A másik két vendég önkéntelenül odanézett arra az emberre, ki az ebédet ott kezdi, hol más ember végzi, tudniillik a sajtnál, sőt ezt is alighanem azért kívánta meg, mert éppen az asztalnak túlsó végén más emlegeti.

A direktor eddig egy csöppet sem volt kíváncsi, hogy ki lehet az az ember, ki saját bundája mellé ül le szomszédnak, és az evést a sajton kezdi, hanem most már mégis jobban szemügyre veszi, és legalább mulatja vele magát, mikor az a sajtot eszi.

Az ötvenéves korcsmáros hasonló ez egyszer minden más korcsmároshoz, azaz, a sajtot nagyon lassan hozza, hanem azért a vendég nem bosszankodott, miből vagy az tűnik ki, hogy okos ember, amit a direktor nem igen hajlandó elhinni, hisz minő vásott bundája van, vagy pedig igen szegény ördög, ki békén tűr mindent s éppen azért a direktor úrnak mindjárt mulatságára lehet.

Behozták a sajtot s a megrendelő falatozáshoz fogott.

Oly jóízűn ette a bundaőrző ember a sajtot, hogy a direktor is megkívánta, tehát mondja a bennlevő korcsmárosnak:

- Nekem is adjon egy szelet sajtot!

- Elfogyott - mondja a korcsmáros - az utolsó darabot hoztam be s ha csak ez az úr nem ad belőle, én nem adhatok.

A sajtevő ember nagyon jól hallotta a beszédet, de egy ártatlan szóval sem mondá, hogy felét odaadja, sőt csak egy szóval sem kínálta meg a sajtéhes direktort.

- Jó lehet az a sajt! - kezdi a gúnyolódást a jószágkormányzó.

- Meg lehet enni! - viszonzá kurtán a másik.

- Nagyon szereti az úr a sajtot, amint látom.

- Megeszem! - felel még kurtábban a másik s a direktor éppen nem tudta meghatározni, hogy vakmerő-e ez az ember vagy ostoba, hogy ily kurtán felel, tehát folytassuk a dolgot.

- Hallja az úr, én is nagyon szeretem a sajtot.

- Elhiszem!

Ez a felelet is csak olyan kurta, hanem mégis világosabb a másiknál, mert ebből már gyanítható, hogy nem akar adni; különben akármi paraszt is tudna annyit, hogy egy falattal megkínálja a kíváncsi embert, tehát ez alig lesz egyéb, mint egy közönséges goromba fráter.

- És nem kínál meg az úr abból a sajtból? - kérdi a direktor, valahogy ki akarván fogni az emberen; mert a végén ő akart nevetni.

- Igenis, nem kínálok meg.

- És miért nem, könyörgöm alázatosan?

- Meg akarom tudni, hogy uraságod mennyivel volna ügyesebb a rókánál, mely a hollót addig dicsérte énekéért, hogy az elkárogtatta magát és elejté a sajtot.

- Úgy! - mondja a direktor - literátus emberek vagyunk! - folytatja a gúnyt, - talán éppen valami normális iskolai professzor?

- Az nem vagyok.

- Hát mik vagyunk, ha szabad tudni?

- Én - mondja a kérdett vállát húzogatva - én uram, engedelmelemmel mondva, direktor vagyok.

- Úgy! - mosolyog a gúnyolódó. - Értem, uram, hanem micsoda direktor? Mert lássa az úr, sokféle direktor van, példának okáért pálinkaházi direktor, normális iskolai direktor, magam pedig véletlenül egy méltóságos grófnak bonorum direktora vagyok.

- Nagyon jól van, uram, - felel a megzaklatott - és hogy együtt azt is megtudja az úr, hogy mért nem adtam az úrnak sajtot, megmondom, hogy én meg fölséges urunknak, királyunknak, első Ferencnek «causarum directora» vagyok.

* * *

Ezt a jelenetet mai napig számos ember tudja, tehát midőn az öreg Némethet, a későbbi szeptemvirt ezennel bevezetem, nagyon kérem a tisztelt olvasót, hogy ez úrnak szavait úgy vigyázza meg, hogy azokat a múlt időknek meghamisítatlan adataiként közlöm, és hogy azokat valamint elferdíteni, úgy elhallgatni sem akartam, mert be akarom bizonyítani, hogy igen helyesen megfér egymás mellett, hogy valaki hű hivatalnok és becsületes hazafi legyen.

* * *

Megérkezvén Bécsbe, néhány nap alatt észrevehette a causarum director, hogy a jószágdirectornak pártfogói vannak, mert már a kancellár is figyelmébe ajánlta Némethnek az ügyet, anélkül azonban, hogy tőle ígéretet kérne, mi a causarum directornak fejébe szeget ütött s elhatározta, hogy készen áll előre a felelettel, ha valaki ez ügyben kérdezni találná.

Jó volt megtölteni a fegyvert; mert nem került bele huszonnégy óra, Némethet a leghatalmasabb emberek egyike szólította meg ez ügyben.

- Nekem nagy szívességet tenne ön, - mondja a hatalmas úr - ha ez ügyben akadályt nem csinálna.

- Bizony pedig én akadály leszek.

- Tréfál ön - folytatja a másik, - vannak körülmények, midőn az embernek egyik szemét be kell hunyni.

- Azt hiszi excellentissime, hogy én egy szemmel nem látom, hogy mi van a «Corpus juris»-ban megírva?

- No, akkor hunyja be mindkét szemét, kedves barátom, Németh.

- Az is mindhiába lenne; mert én a «Corpus juris»-t könyv nélkül tudom.

.....

A hatalmas úr a szájaszélét harapta mérgében, aztán nem tudott más tanácsot adni a jószágdirectornak, mint hogy Keszy Benedek úr tegyen érdemeket s akkor kérjen donációt.

Hosszú út volt, hanem végtére mégis út egy célhoz, azonkívül olyan ember mutatta meg, ki ezen módon mégis biztosan segíthet; tehát nincs elveszteni való idő, térjünk vissza Szabolcs vármegyébe, gondolja a direktor, egyszersmind kitalálta, hogy a hatalmas úr körülbelül milyen szolgálatot kíván, neki pedig mindegy, csak azt érdemnek tartsa és meg is jutalmazza.

Jaj neked Szabolcs vármegye!

Két szomszéd

Szívesen eltagadnám e két embert, hogy olvasóim elé ne hurcoljak megint új alakot, hanem azt nem tudom, hogy náluk nélkül e történet hogyan végződne el.

Ne kutassunk sem lakhelyt, sem vármegyét, elég a hozzá, hogy e két emberséges úriember húsz esztendő óta pöröl már egymással, azóta vagyonának egyharmadrészét már mindenik a pörre és prókátorra költötte el, azon reménységben, hogy a másiknak még az ezüstgombját is lenyeri mentéjéről, állítván, hogy az is őt illeti igaz jussal, hanem eljő az idő, midőn mentéstől megnyeri.

Ha valaki ráérne utánuk lesni, saját szemeivel láthatná, miként néz át egyik a másiknak udvarára s ha ott egy jóra való csikót lát, megesküszik égre-földre, hogy az is az ő pénzéből való, meg az a sánta ürü, mely a juhakolból búsan tekintget ki, mintha vélne, hogy még ma pörkölt húsnak aprítják föl, ha a tekintetes úrnak prókátora megjő, hozván új tanúbizonyságot, hogy a szomszédnak mindene a principális úré.

Csak egyet engedett el a két szomszéd egymásnak, azt tudniillik, hogy egyiknek fia volt, a másiknak pedig leánya, az egyiké kínálva sem kellene a másiknak, hanem míg a két apa állhatatosan pusztítá egymást, addig az ifjabb nemzedék egyrésztől huszárkapitány, másrésztől deli hajadon képében barátságos egyezsége lépett, igen természetesen, tanúk és prókátorok nélkül.

Körülbelül így történt a dolog.

- Fiam, - mondja a kapitánynak apja - véget vetek e civakodásnak.
- Okosan teszi, kedves édesapám.
- Pestről hivattam ide egy körmös prókátort.

.....

A kipontozott helyeken a huszárkapitány akart valamit mondani, hanem azt az apa alig köszönte volna meg, tehát megvárta, míg az apja kisütögeti minden fegyverét, akkor ő majd huszárosan kardhoz nyúl s úgy elvágja a dologot, hogy többé össze nem forrasztja sem az öreg, sem a prókátorok.

Az öreg nem hallván fiának megjegyzését, a hallgatást jóváhagyásnak vette s az elmélkedést tovább folytatta:

- Drága lesz, az igaz, a prókátor néhány ezer forintot kér, hanem üsse a kő, nem sajnálom, majd kivásárlom szomszédom bőréből, miattam mehet koldulni, ha éhen hal, sem bánom.
- Mikor jön meg az a prókátor? - kérdi a kapitány.
- Mához egy hétre itt lesz, fiam, addig gyapjúmat, gabonámat eladom.
- Jó lesz! - jegyzé meg a kapitány, kimenve a szobából, hanem el ne hitessük magunkkal, hogy a kapitány édesapjával nagyon egy véleményen volna, különben nem nyergeltetné meg legjobb paripáját s nem menne az ezredeshez, ki éppen a szomszéd faluban szállásol.

Az apa boldog volt, fia nem mondván ellent, a vén hajdúnak, az öregbéresnek, libapásztornak, sikárlóasszonynak és minden szemköztjövő embernek elbeszélte, hogy megtanítja ő majd a szomszédot, hozat egy pesti prókátort, de aztán menjen bujdosni, mert ő ennyi meg ennyi ezer

forintot szánt prókátornak, bírónak és mindannak, ki akkorára méri az igazságot, mekkorára ő akarja; most álljon ki neki, ha van bátorsága.

Minthogy ő maga sem mondá, hogy ezt mind négyszemközt beszéli, az illetők is voltak annyi emberséggel, hogy a legelső órában megvitték a hírt a szomszédházba: mert ha azt akarná egyik, hogy a másiknak tíz akós hordójából minél előbb kifogyjon a bor, nem tehetné ezt könnyebben, mint ha valami kifecsegni valót beszélne el vagy tíz embernek, már a másik kész a legjava hordóját is csapra ütni, hogy még azt is mondják el, amit a másik udvaron voltaképpen nem is mondtak.

Egymás kezébe adták a kilincset a hírhordók; de a másik szomszéd első mérgében, szerencse, hogy a hírhordót is meg nem verte, aztán pedig rohant a ládafiához, szedte elő a tallérokat, aranyakat, rakta az asztalra s midőn már nem volt mit kirakni, leánya után ordított, szegény rémülve jött elő, de még jobban megijedt, midőn apját a pénz közt vájkálva találta.

- Van-e nálad pénz, édes leányom?

- Száz forintom van, édesapám, amit maga adott apródonkint.

- Hát a túrópénz?

- Az is van, öt garas híjával kilenc bankóforint.

- Azt is add ide; hát a tojáspénz?

- Nem adtam még el, édesapám, jobb árát vártam.

- Éppen semmi sincs?

- Tizenegy krajcár, édesapám.

- Azt is hozd el, ne kíméljünk egy fillért sem, - fuldoklik mérgében az apa s mintha a szomszédal beszélne: - ...Éhen haljak meg? Koldulni menjek? Na megállj, gonosz pára, van még Pesten prókátor elég, jut nekem is egy, ha az utolsó filléremet viszi is el, de kipusztítlak a szomszédságból, arra megesküszöm.

Az anyátlan gyermek a pörrel nőtt föl s ámbár szüntelen ette a készet a pör, mégis megijedt, mikor az apa a rég gyűjtögetett kincset a nagy díófaasztalnak közepére szórta s mintha a pénznek zörgése közt hallaná hangját a sok pulyka, süldő, ádventi malac, hízott ürü, korai borjú és egyéb háziállatnak, miknek árából keservesen gazdálkodta össze a leány e kincset, és most ezt a prókátor rakja zsebre; úgy elszomorodott, mintha neki is kést köszörölnének, vagy reá is megalkudtak volna, hogy a netán hiányzó összeg az ő árából teljék ki valahogy.

Az egyik kötenyt telesírván, már másikat váltott helyette, mikor látta, hogy az egyik kocsis már befogott a parádés kocsiba, melynek bakjára két béres kötötte föl a szénát; tehát semmi kétség, hogy a kocsisnak kezébe adott levél Pestre megy s akinek szól, nem is gyanítja, mennyi tallért és aranyat szánt neki az ő apja, ki miatt ma meg se merne enni egy lágytojást, nehogy azt is megpanaszolja neki, hisz annak árával is többet kapna a prókátor.

Már meg micsoda bolond történet ez, kérdi a türelmes olvasó; de már engedelmet kérek, nem hagyhatom ki: mert különben egyik emberem feleség nélkül marad, pedig ha én meg nem házasítom, nem tudom melyik író barátom könyörül meg rajta.

Hanem ámbár ennyit előre kifecsegetem, mégis fogadok ám abba az ezüst tallérba, melyet négy év óta zsebemben hordok, hogy egy lélek sem találja ki azt az agyafürt történetet, ami innét kikerekedik.

Sohase tessék fürkészni, hogy a két szomszéd min kapott össze. Elég az hozzá, hogy most már nem tudták a pört abbahagyni a perköltség miatt is; mert ezek is majdnem úgy jártak, mint a v....i káptalan, hogy egyetlen kecskén kezdődött a pör, és utoljára mégis negyvenezer pengőforintba került a multság.

Egyik szomszéd sem fért meg otthon, mindenik elment szellőztetni magát valahová a szabadba, keresvén egy magasabb pontot, mint Mózes, hogyha nem mehet is az ígért földjére, legalább veszett fejszének nyeleképpen legeltethesse szemeit rajta, és bolondítsa magát a két szomszéd, mennyi volna az övé a szomszédával együtt, aztán pedig számítgatta mindenik, mikorra érkezik meg a prókátor Pestről.

Azalatt megjött a kapitány s apját nem lelvén otthon, ment a nagy kertbe, mely már azért is nagy volt, mert a szomszédával összeért anélkül, hogy elválasztó kerítés volna a kettő között, ami azért nem megbámulni való, mert mindkettő úgyis azt akarta bebizonyítani, hogy amaz is az övé.

Két hónap óta van szabadságon a kapitány, ki már annyiból is katona volt, hogy még saját édesapja legnagyobb ellenségének leányában is megösmerte a szépséget s minthogy az apának figyelme idáig nem terjedt, ezt az ostromot magára vállalta.

Nem akarom nyújtani a történetet, de nem is sok bizonyítás kell ahhoz, hogy a két fiatal cseléd egymásba szeretett, csak arról nem gondolkodtak, hogy ez a dolog hogyan fog elvégződni ennyi harag között.

- Hol van az ellenség? - kérdi a kapitány saját legényét, kinek főkötelessége volt kilesni, hogy mikor lehet legalkalmasabb időben a kertbe menni veszedelem nélkül.

- Jobb- és balszárny (értsd az öregeket) elhúzódott sebes marsban, vitéz kapitány uram, a szőlők felé gyalog s míg onnét visszahúzódnék, dupla lépésben is kell hozzá egy álló óra.

- Tűzze kend ki a fehér zászlót! - mondja a kapitány.

- Nincs rá szükség, uram, mert a forsposton láttam már egy vászoncselédet, ki meglátván kapitány uram lovát, megtette a jelentést.

- Eszén legyen kend, mert nem telik bele egy hét, elhúzódunk innét.

- De csak nem retirálunk, vitéz kapitány uram?

- Nem hinném, hallja kend, inkább azt mondhatnám, hogy dezentort viszünk magunkkal, és hogy vissza ne szökjék: a kapitulációt megkötjük.

- Értem, uram - mondja a vén huszár elgondolva, hogy üti magát a falhoz, aki a két úr közül előbb hallja meg a csodát.

A kapitány aztán elment a kertbe s a szokott helyen meglelé a rémült hölgyet, ki a mai jelenet után majdnem kétségbeesett már.

- Fontos mondani valóm van, - mondja remegve a nő - apám vagy magát, vagy önöket teszi tönkre.

- S ön ezzel meg akar engem ijesztteni?

- Nem elég veszedelem ez mindkettőnkre nézve?

- Éppen olyan veszedelem, minthogy az én apám hasonlóan törí a fejét, Pestről rendelve ide egy prókátort, kinek ezreket szánt; tehát vagy ijedjünk meg mind a kettőn, vagy egyiken se: mit gondol ön?

- Ezt nekem kellene kérdenem öntől.
 - Ne kérdezzen, felelek kérdés nélkül, ha ön megnyugszik eszembe, és kész követni tanácsomat, mely aligha lesz hasonló a pesti prókátorokéhoz.
 - Megnyugszom, csak a szerencsétlen civakodásnak vethessek véget.
 - Így minden rendén van, - mondja a kapitány - apáinknak egyetlen gyermekei vagyunk, azt mondják, minket akarnak boldoggá tenni, ne várjuk azt; mert mielőtt tehetnék, koldusbotra jutnak; én nőmül kérem önt, ki nekem minden boldogságom s habár apáink haragja kérlelhetlen lesz is, de nem fognak pörlekedni abban a tudatban, hogy úgy is mindegy, akármelyik nyer.
 - Meggondolta e lépést önmagáért?
 - Meg, önért és magamért!
 - És apáink?
 - Ellenségek lesznek, mint voltak: de kik elég fösvények arra, hogy a prókátorokat hiába fizessék s ha tán duzzognak is, de legalább nem jutnak tönkre.
- Meglőn az egyezés, mire a nyájas olvasó azt mondja: ez már meglehetősen ócska történet, hanem még megvan az ezüst tallérom, bizony ritka madár a mai világban, fölteszem egy árva szilvamágra s ha majd e dolognak keményebb végére jutunk, akkor tessék azt mondani, hogy látott vagy hallott ilyen bolond dolgot, és van-e párja e két szomszédnak széles e világon.
- A kapitány ezredesénél engedély után kérdezősködött s azt ígéretképpen előre megkapván, egyét-mását néhány nap alatt szépen elszállítá, valamint azt is, mit a szomszédból útra vinni szükséges volt s midőn Pestről megérkezett a két prókátor, már az egyházi engedély is megjött nagy titokban s a kapitány apja prókátorát, a leány a másikat a kertbe vezetvén le, találkoztak az előre kitűzött helyen.
- Meglőn a kölcsönös bemutatás, hanem a két prókátor rettenetesen csodálkozott, hogy a két halálos ellenségnek gyermekei ilyen szép egyetértésben vannak.
- A séta nem sokáig tartott, a kerten keresztül a falubeli szentegyházhoz értek, hol a pap már várta őket s a két prókátor a bemutatás után csakugyan nem értette, mit keresnek ők a pappal egyetemben az Isten házában.
- Ah, valami nevezetesség? - kérdi az egyik.
 - Valóban nevezetes dolgot fognak az urak látni! - mondja a kapitány.
 - Kíváncsiak vagyunk - mondja a két pesti.
 - Mi tanúnak kérjük az urakat, remélem, nem tagadják meg? - kérdi a kapitány.
 - A világért sem! - lőn a válasz s a tisztelendő úr a mátkapárt összeeskete a két tanúnak folytonos csodálkozása közt, mindenik azon tűnődván, hogy ilyen körülmények közt elvégezni szokták a pöröket, nem pedig elkezdni, tehát mi lesz ebből?
- Az egyházi szertartás elvégződván, az ajtó előtt födeles kocsi várakozott az új párra, kik az ügyvédekre hagyván a teljesítendő magyarázatot, elbúcsúztak innét.
- No még ilyen dolgot se láttam! - mondja az egyik ügyvéd.
 - Kolléga uram, azt tartom, ránk itt nem lesz szükség.
 - Alig hinném, azért úgy intézzük a dolgot, hogy visszamenet a legelső faluban találkozzunk, legalább Pestig nem unjuk el magunkat, ad revidere, dilectissime domine collega.

Elvált a két ügyvéd s mindenik a papnak utasítása után választá útját, nem lévén meg az előbbi vezető, mi mind a két udvaron föltűnt; hanem a két ügyvéd nem akarta az udvaron csodává tenni a dolgot: de amilyen lármát a két úr tett az ebédlőben, kétségen kívül az udvarra is kihallatszott. Azonban az ügyvéd mindjárt megmagyarázta, hogy kár itt a méregtől szétrepedni; mert itt nincsen apelláta.

- Amice! - mondja később a két szomszéd ügyvédének - mit csináljak?

- Békéljenek ki a tekintetes urak.

- Azt nem teszem, semmi esetre sem teszem.

- Amint méltóztatik, nekem mindegy, - válaszolja az ügyvéd, hírből ismervén a két civakodó embert - csak azt nem tudom, tisztelt tekintetes úr, hogy mit nyer ám most a pörrel?

- Persze, hogy most már kész ostobaság volna a pénzt kiszórni, hanem azért nem békélünk meg.

- Úgy is jó lesz, haragudjanak egymásra a tekintetes urak halálos holtig, hanem a pört bátran meg lehet gyujtani, és ezt tanácslom is.

- Rossz tanács, rossz tanács! - jegyzi meg a civakodó - miért gyujtanám meg a pört? ...hátha meg talál halni az új házásokból a másik?

- Akkor - véli az ügyvéd - ajánlom hivatalbeli szolgálatomat.

Ilyen kuruc emberekkel lészen nekünk dolgunk, tisztelt olvasóközönség, és én csakugyan legjobban tudom, mi fog megtörténni, azért mernék ám én egy ezüst tallérban fogadni.

A szabolcsi fiúk

Hol is hagytuk őket?

Meg ne feledkezzünk róluk, hisz Köntös Mihály uram nem úgy búcsúzott el tőlük, hogy örökre elváljanak egymástól, kövessük tehát őket idegen országba, hol még a narancs is megterem, melynek a szentmihályi ember eddig csak a szagát érezte a fűszerárus-boltban.

Hírük előre ment s mire az ezredeshez értek, a tisztikar majdnem összeveszett rajtuk, hanem az ezredes nem engedte szétválasztani őket s egy kapitány alá került valamennyi.

Mint az ölbeli gyereket, úgy dajkálta őket vitéz kapitány uram s alig múlt el egy év, mind a tizenkettő bevált volna az altiszti rangba.

- Kemény ember apja van kendnek, Köntös Pál? - kérdi a kapitány.

- Nem tagadom, vitéz kapitány uram, hanem azt sem tagadom, hogy megérdemeltem.

- Mit gondol kend, Köntös Pál, ne örvendeztessük meg Köntös Mihály uramat, tizedessé teszem kendet s valamennyi pajtását a kend keze alá adom?

- Vitéz kapitány uram, nehéz dolog az engedelmesség, de csak megtanultam valahogy, - mondja a fiú - hanem azt tartom, parancsolás még nehezebb dolog.

- Meg kell lenni, ha mondom! Köntös Pál, ezen pillanattól fogva kend már nem kend, tizedessé tettem, értette, tizedes uram?

- Igenis értettem.

- Azonkívül naponként leckére jár hozzám, tizedes úr, akarom, hogy Köntös Mihály meg ne bánja, hogy fiát katonának adta.

- Parancsol még valamit vitéz kapitány uram?

- Mától fogva az én asztalomnál leszen tartása - folytatja a kapitány úr - legalább ha valaha szabadságra hazamegyen s az alispán úr, Kállay Miklós uram, magához meghívja, nem bánja meg, hogy az első helyre maga mellé ülteti le Köntös Pál uramat.

A fiú szeretett volna kívül lenni, hogy a boldogságban kinyújtózkodhassék, de a kapitány úr minden mondás közben hosszú várakozást hagyott, hogy a fiú megkérődzhesse mindazt, amit neki apródonként mondott, aztán pedig némileg elő akarván készíteni a következőkre, újra megszólítja.

- Most a feleségemhez vezetem be tizedes urat.

- Kapitány uram, eresszen előbb haza csak egy kis órára.

- Csak nem ijed meg egy asszonytól, Köntös Pál?

- Én nem, kapitány uram, de azt sem akarom, hogy az asszonyság ijedjen meg tőlem.

Megérti a kapitány a fiút s eleresztvén a kívánt időre, mialatt a fiú rég tartogatott pénzén az ezred szabójánál hirtelen újra öltözött föl s egy óra múlva már a kapitány úr szobájában állt s a kapitány megveregette a csinos fiút, kivel az asszonynál becsületet vall most.

Szinte jól esett a fiúnak, hogy a keményen begombolt dolmány miatt a katonának a hajlongást elengedik, tehát készakarva sem véthette volna el, hogy a nők előtt meddig hajtogassa magát s azonkívül az a szerencséje volt, hogy a kapitány úrnak hat-hét éves leánya mindjárt az első

percben hozzászaladt; már pedig alig akad olyan gyakorlatlan ember, ki egy gyermekkel enyelegni ne tudjon ügyetlenség nélkül.

Nem kellett beszélnie, járt a kisleánynak szája s azt is elmondja most mindjárt, amit nekünk kellett volna elmondanunk, de éppen azért beszéljen most már a kisleány maga.

- Huszár bácsi, mikor jött el Magyarországból?

- Esztendeje elmúlt.

- Hát akkor látta maga az én öregapáimat?

- Kettő is van?

- No, igen; egyik apámnak apja, a másik pedig anyámé, tehát kettő, - értelmezkedik a kisleány - mikor látta őket?

- Kedves gyermek, én egyiket sem láttam, nem is ösmerem őket.

- No, ez nem tesz semmit, - okoskodik a kisleány, - én sem ösmerem őket, csak azt tudom, édesanyám beszélte, hogy nagyon haragusznak egymásra, meg anyámra és apámra is.

- Talán magára is haragusznak?

- Nem hinném, - véli a kisleány - nem is ösmerjük egymást, hanem azért mindennap imádkozom értük, anyám előtt térdelve, aztán már én olvasni is tudok, hát maga tud-e huszár bácsi?

- Igenis, tudok.

- Írni is tud?

- Igen, írni is tudok, talán már a kisleány is tud?

- Tudja, huszár bácsi, próbáltam már, hanem apám azt mondja, nem akarnak ez én bötűim egy sorban állni.

- Majd odaállítsuk őket, kisleány, majd én is segíték.

- Hát a földleírásban segít-e a bácsi? Apám azt mondja, az igen nehéz; úgy-e maga is azt mondja?

- Majd csak megbirkózunk vele.

- Aztán történetet is kell ám tanulnom, azt mondja anyám, hát abban segít-e, huszár bácsi?

- Na, csak ne adj egyszerre annyi dolgot a bácsinak! - mondja az anya a leánynak, a fiú pedig ezalatt megfogadta, minthogy sok megtanulni való van ezen a világon, mit ő eddig csak abrakos rostán keresztül nézett, nehogy ez a kisleány szégyenben hagyja, megindul a szokatlan úton, nehogy leghátul maradjon s ha valaha visszamehet Nagy-Kállóba: ne csak az obsitban, hanem fejében is legyen majd valami.

Ebéd után a kapitány szobájában lévén Pál barátunk, kapitányának azt mondja:

- Kapitány uram, hiszi, hogy embert faraghat belőlem?

- Hiszem, fiam, ezt tiszta szívből mondom.

- Dél óta már magam is kezdem hinni, kapitány uram.

- Mért éppen dél óta?

- Eddig mindig szerettem, ha valakivel megbirkózhattam, mert volt olyan, kit a földhöz vághattam, hanem ma legelőször ijedtem meg, hogy végtére is ez a kisleány terít le a földre.

- Nem értem ezt a szót - jegyzi meg a kapitány.

- Pedig azt gondoltam, a kapitány úr észrevette, mikor ma a kisleány a történetig ment el, nagyon nem szerettem volna bennsülni, ha kérdezni talált volna.

- Nem fogunk bennsülni! - mondja a kapitány, megveregetvén a fiúnak vállát, és szavát is tartván, mert egy év múlva már az őrmesterek sorába lépett Köntös Pál.

Amit a kapitány körül fűszedett a tudományból, nem tartogatta magának, hanem egykori jópajtásaival is osztzkodott benne s hogy egyiknek vagy másiknak nem maradt meg a fejében, annak nem ő volt az oka, hanem az édesapa, ki Szent-Mihályon a libák és a borjúk után többször kergette el, mint az iskolába.

- Ne bánts engem, Pali, - mondja az egyik - nagyon szeretem, ha elöttünk jársz, de hadd maradjon hátulról is valaki, legalább azt tudom, hogy a közlegények között első vagyok, hanem röstelleném, ha a tizedesek között legutolsó volnék.

- Legalább írni tanulj meg! - mondja az egyiknek, kit a többi ebben rég elkerült.

- Minek? Elég nékem annyi, hogy ha valaha egy lábon hazaballaghatok, aztán elbocsátó-levelemet elviszem édesapádhoz, aki az írásból majd csak kibetűzi, hogy itt sem voltam hitvány ember: ez lesz nekem minden boldogságom.

Hagyta a jó pajtást, hanem mint az édes testvér, hűn szerette valamennyit, kik egy-egy üres órában mégis szívesen hallgatták, ha a kapitány úr leckéjéről megint hozott újat, miből egyik-másik kapkodott valamit, a többi pedig annak is megörült, aki az üres időt elbeszélte tőlük.

Így értek el a háborúig, melynek valamennyi lelkéből megörült, főleg pedig Pali, ki az előmenetelt és dicsőséget régen megszomjazta, hanem midőn kiindultak, eszébe jutott az a kedves gyermek, aki nem gyanítja, hogy édesapja golyók közé megyen, csak azt látja, hogy édesanyja napról napra jobban retteg, ámbár arra sem tudja magát rászánni, hogy elmaradjon tőlük.

A kapitány nem először nézett szembe a halálnak, de e gyermeknek sorsa kegyetlenül nyomta a szívét s az egykor bátrabb anyának aggodalma mindinkább szorongóvá tette.

- Pali, - szólítja meg a kapitány kedvenc őrmesterét - az ezredes szemmel tartja, szerencséjének alapja meg van vetve, minden magától függ.

- Mivel hálálom ezt meg, kapitány uram?

- Nem tudom, várhatok-e hálát, de nagyon jól esnék, ha megígérné, hogy egy szerencsétlen óra után nőmnek és gyermekemnek gondviselője lesz.

- Szavamat adom, kapitány uram.

- Jó, úgy vigyázzon, mit mondok; sem apámra, sem ipamra nem támaszkodhatom, nőmnek sorsa néhány száz forintnyi nyugpénz és némi megtakarított összeg által biztosítva lesz, ne hagyja nőmet és a gyermeket jó tanács nélkül, és tegyen úgy, ahogy a körülmények kívánni fogják. Nőm és ezredesünk tudósítva van már, Isten velünk, az ellenség ágyúit felénk törni látom.

Hullámozott a gyönyörű lovasság s a szabolcsi fiúkkal rohanni vágyott a tűzvérű paripa, mely ösztönszerűleg érzé, hogy a másik soron keresztül kell törni.

Hallgassatok, fiúk, az ágyú még nem szólt, engedjétek, hogy kibeszélje magát, aztán feleljetek neki, mégpedig úgy, hogy ti vagytok a fiúk, kik között, mint Köntös Mihály uram mondá: nincsen hitvány ember.

Egy éj a táborban

Szaladt az ellenség, mert hisz huszárok kergették s ha a lenyugvó nap meg nem szánja a szaladókat, hogy a hegyek közé bújt le, kitolván maga után a nagy világosságot: egy lábig leaprítják őket.

Rohantak a szabolcsi fiúk, de akit a szép szó most már vissza nem tudna rimánkodni, azt egy trombitajel a dicsőségnek kellő közepéről is rögtön megállítja.

Égett a tábortűz, mellette szótalánul hever a tizenkét jó pajtás, mint egykor az emlékezetes éjszakán a pásztortűz mellett; mondom, szótalánul heverésztek, pedig mindenik szerette volna előhozni pajtásának dicsőségét: de még a jó pajtások között is megvolt a büszkeség, nem szólt egyik is, nehogy azt vélje valaki, hogy azért dicséri a másikat, hogy őt is azonképpen vissza-dicsérgessék.

Réten ott hevernek, belépiszkálva a vígan égő tűzbe s az élénken pattogó sziporkák hangja látszék beszélgetni velük, mintha mondaná nekik: Nagyobbat szól ennél az ágyú, sűrűbben is szól, rátok süttöttek el, mégsem ijedtetek meg: derék fiúk vagytok!

S amit a fiúk így önmaguknak bizton megvallhattak, jólesett a büszke gyerekeknek, kik most haza gondolták magukat Szent-Mihályra, Köntös Mihály uram színe elé, - és még többet is gondolnának, de azon pillanatban a két orcája úgy kimelegedett némelyiknek - mikor Köntös Mihály uram megdicsérné őket, hogy a tűz mellől is fölugrott azon gondolatban, hogy az előtte pislogó tábortűznek lángja csapott hozzá, pedig úgy eljár az esze mindannyinak, hogy a tűzre rakni régen elfeledkeztek.

Az egyik fiú aztán a többit is fölrezzenté, még pedig éppen jókor, mert a fővezér nagy kísérettel húzódik feléjük s oda érvén, előttük meg is áll.

- Köntös Pál őrmester! - szólal meg az ezredes, kinek katonás rövidséggel felelt meg a fiú:

- Itt vagyok.

A fővezér közelebb lépett, a kíséretben lévő fáklyások megvilágították a kört, melyben a szabolcsi fiúk most már egészen bennfoglaltattak s a tizenkét fiú ma döbbsen meg először életben, nagyon hasonlítván a tábornoknak kemény arca Köntös Mihály uraméhoz abban a pillanatban, mikor eléjük állt, hogy egy hitvány embert találjon ki a többi közül - csak hogy akkor hiába féltek volna a gyalázattól - de ők most a dicsérettől féltek, aztán majd annyi főtiszt látja meg, mikor elpirulnak.

- Hiányzik-e valaki a szentmihályi fiúk közül? - kérdi az ezredes az őrmestert.

- Itt áll valamennyi - felel Köntös Pál, keményen szemközt nézven a még közelebb lépő fővezérnek, ki most úgy tekintett rá, mintha ágyú volna, - bár egyúttal ágyú is volna, és már elsült volna, azt könnyebben kiállná, mintsem hogy ilyen nagy hatalommal magáról beszéljen az ember.

- Őrmester úr vezette ma a tizenegy embert?

- Az én kötelességem volt.

- Hány emberből állott az ellenség, mikor az utolsó roham volt?

- Sietős dolgunk volt, nem értünk rá megszámlálni.

- Egy egész század volt, őrmester, én jól láttam, mikor a bizonyos halálba kergette a tömeg embert.
- Vezettem, fővezér úr - igazítja ki a szót a fiú, most már azt is mervén mondani - ha nem vezetem őket, maguk is odamentek volna, mikor kapitányunkat már az ellenség kezében látták.
- Késő volt az, már akkor meghalt.
- Legalább elhoztuk holttestét.
- Azon a helyen most huszonkét francia fekszik halva.
- Olcsóbbért nem lehetett elhozni, fővezér úr.
- S ha e vakmerőség másként sül ki, őrmester úr s a huszonkét francia helyett e tizenegy bátor fiú hal meg, most miként felelne nekem őrmester úr?
- Nem felelhetnék, fővezér úr! - mondja Köntös Pál egész nyugalommal.
- S miért nem, tudni akarom!
- Mert akkor már én is halott volnék.

A fővezér nem talált több mondanivalót, kíséretéhez fordult, hogy majd azok előtt fejezi ki bámulatát; de eszébe jutván, hogy az őrmester más nyelven is megértené, megint elhallgatott, aztán pedig segédtsíkjának intett, ki ez intésre tizenkét darab nagy aranypénzt vett elő s a tizenegy közvitéznek feltűzván, a tizenkettediket a fővezérnek hagyta.

- A tizenkettedik Köntös Pál őrmesteré, - mondja a fővezér, saját kezével tűzván föl a csillogó érdemjelt - hogy egyformán emlékeztesse valamennyit e jel e szép tette, mely nekünk ma a győzelmet meghozni segíté... - S midőn a fővezér már elvégzé a munkát, megveregeté Köntös Pálnak vállát, aztán leoldván saját kardbojtját, azt is felköté Köntös Pál kardjára:

- Jobbat adnék hadnagy úrnak, - mondja a vezér elmosolyodva - ...de fiatal hadnagynak talán ez is jó lesz.

Elvégződött a megható jelenet, a fiúk egyedül maradának, és hamarjában néhány száraz gallyat dobtak a pislogó mécsre, melynek föllobbanó világánál mellükről lecsillogott a fénylő aranypénz, hanem mégis mindenik azt a vásott kardbojtot nézte, mit a fiatal hadnagynak kardjára kötöttek.

A szóatalan vitézek rendre szorongatván kezét a most is jó pajtásnak, öndicsőségük helyett kapitányukon búsultak, kiről ideje, hogy késő éjjélben is megemlékezzünk.

A fiúk közül az egyik még Szent-Mihályon furó-faragó ember levén, munkát talált magának, el nem tudván gondolni a többi, mit akar ily későn összeteremteni, hanem azt mondá: be nem hunyja szemét, míg készen nem lesz vele.

A hadnagy nem ért rá megkérdezni, mert az ezredes nemsokára lóháton nyargalt vissza s a lóról leszállván s a hadnagyot karon fogván, hosszú beszélgetést kezdtek.

- Hol fekszik a kapitány? - kérdi az ezredes.

- A tábori pap viseli gondját reggelig, aztán ott ásnak neki sírt, hol a franciák közé vágtunk be miatta, hadd feküdjenek mellette, kik miatta haltak meg.

- Barátom, - mondja megindulva az ezredes - két emberre ásassa ki a kapitány sírját.

- De kit fektetünk oda?

- Saját feleségét, ki nem bírt elmaradni a többi asszonnyal, hanem ma reggel útnak indult egyedül, de mielőtt jó móddal rákészítettük volna, a legelső holtban saját férjének hullájára ösmert s azonnal szörnyethalt.

- S a gyermek?

- Mint a kocsis mondja, az állomáson maradt.

- Mitévők leszünk most? - kérdi a hadnagy.

- Arról tanácskozni fogunk holnap, most csak arról intézkedjék fiatal barátom, hogy a sír készen legyen és hogy mégis tudjuk, hol temettük el e szerencsétlen párt, gondoskodjék némi jelről, ez az első kívánságom.

- Meglesz, ezredes úr!

Az ezredes ismét lóra ült, a rávárakozó tisztekkel a hadi teendők iránt értekezett s midőn elereszté őket, hadnagyunk e jóban-rosszban emlékezetes napnak lefolyását emlékezetével végigfutván, visszaballagott a pajtásokhoz, kik még mindig várták.

A fiúk türelemmel várták, mit farag a másik s minthogy az első kérdésre nem felelt, nem zavarták munkájában s ha valamit fogni kellett, mindenki szívesen segített.

- Mindjárt meglesz! - mondja a faragó, mielőtt egybeillesztené a darabokat s aztán amelyik legjobban értett az íráshoz, megbízta a bevégezéssel, hogy a hadnagynak visszajövetele előtt készen lehessenek.

Csakugyan jött is már a hadnagy, messziről természetesen nem láthatta a pajtások munkáját, meg sem gondolá, hogy ezek abban segítenek, miben éppen most töri fejét, hogy a kegyeletnek jelét letehesse.

Ballagtában arról a jelről gondolkodott, mit legjobb emberének nyughelyéhez tenne; eközben a pajtásokhoz érvén, nagy meglepetésére egy kész keresztet talált ott, melyre az egyik most rajzolja föl a legutolsó betűt.

- Kinek az a kereszt, Istók? - kérdi a hadnagy a legelsőt.

- Kapitány urunknak csináltam.

- Hát amaz mit ír a keresztre?

- Itt nyugszik N..... kapitány, és miatta még huszonkét francia 1814-dik esztendőben.

.....

Pál hadnagy még sokáig gondolkozott, végre magában meghányván a dolgot, eszébe jutott a két haragos öregapa, hanem ha egyik sem fogadná el a gyermeket, Pál barátunk megfogadta a csillagos ég ragyogása mellett:

- Ha senkinek sem kell, majd én leszek apja!

Kié lesz a gyermek?

Tudom én azt a mesét, mikor a makrancos gyermek sírás közben elhallgatván néhány percre, midőn anyja hálát akart adni az Istennek, hogy a fiú elhagyta a sírást, aképp vígasztalja anyját, hogy ő még tovább is fog ordítani, mert ő most csak - nyugszik.

Ami két pörös emberünk egy hajszállal sem volt külön, nem pöröltek ugyan, hanem azért mindenki hitte, hogy itt még civakodni lehet s akárki megkérdezte őket bizalmasan, mindenik azt felelte: Édes jó barátom: nyugszom.

Pedig tessék elhinni, valamint az ördög nem olyan fekete, mint aminőnek mondják, e két ember is különben a legbecsületesebb ember volt s ha tán egyik megalázná magát s a másiknak kezet nyújtana megbékélés végett, a másik mindjárt nyakába borulna, hanem elkezdni ugyan egyik sem fog.

Eljártak a megyegyűlésekre, mindig egy véleményen voltak s ennek nemhogy nem örültek, sőt titkon nagyon óhajtotta mindenik, hogy a másik szökjék meg a túlsó párthoz, hanem még itt is azt hitte mindenik, hogy az a másik csak szegődött ember, de az elv és a párt az övé, és milyen kár, hogy ebből prókátorral nem lehet kiverni az embert.

Mindkettő a legjobb módú birtokosok közül levén, barátaik fölös számmal voltak, de ezek a jóbarátok annyiból igen becsületes emberek voltak, hogy befolyásukkal a pörpatvarnak itt-ott útját állják annak idejében, hogy a két «jussos ember» föl ne fálja egymást s éppen azért nagyon megörültek, midőn a két háznak gyermekei apáik patvarkodásán ilyes keresztet húztak, és amit a jó barátok tanácsa soha meg nem hozott, a házasság szünetet hozott be.

Megjött azonban a levél a megyére s az alispán közlé másolatban mindenikkel a hadnagynak levelét, mely szerint az öreg apák a gyermek sorsa iránt nyilatkozatra lőnek felszólítva.

Sehogyssem akarnám azt állítani, hogy a két öregnek szíve termésköböl volna, mert ha már a szomszéd gyermekét nem sajnálta is, de a magáét mindenik megsiratta, hanem midőn egy-két versben mindenik kisírta magát, kifogott rajtuk a régi harag, és nem adná az egyik - tudja miért, ha azt megtudná, hogy mit gondol a másik.

Egyik sem mert megszólalni, hanem azt várta, hogy majd szól a másik s ilyen tanakodásban annyira múlt az idő, hogy a vármegyén a nagygyűlésnek napja is bekövetkezett s az alispán, hiában várván feleletet, a gyűlésen szóba hozta a dolgot, hivatalos állásánál fogva gondjaihoz tartozván a dolog, felszólítja a megyét, hogy a gyermeknek gyámot rendeljenek.

- De azt nem engedem! - kiált egyszerre a két ember, tovább nem tűrhetség a hallgatást - csakhog az alispán most meg az előbbinél is nagyobb zavarba jött.

- Nem engedik a tekintetes urak?

- Én nem! - lármázik mindkettő.

- Ezt sem bánom, - véli az alispán - tehát melyiknek kell?

Mire megint két felelet van egyszerre a két öregapától:

- Én viszem el!

- Mindketten csak nem vihetik el a tekintetes urak, azt remélem, bölcsen belátják.

- Az enyém, - kiált az egyik - mert az én fiam volt az apja.

- Igaz! - mondja az alispán.

- De bíz az enyém, megkövetem a tekintetes alispán urat, hogy kihallgatás nélkül osztogasson igazságot, a gyermek enyém, mert az én leányom volt az anyja.

- Szent igaz! - mondja az alispán.

- Hát most meg már másnak van igaza tekintetes alispán úr szerint? - pattog az első.

- Itt van ni! - kel ki a megizzasztott alispán - Mikor levelet írtam, egyik sem felelt, most meg mindkettő követeli... csak nem tráncsérozhatom el a gyereket a tekintetes urak kedvéért?

- Hát neveljék ketten! - indítványozza valaki.

- Senkire sem bízom én azt atyafi, - duzzog az egyik öreg apa - majd nevelem én a gyereket, ahogyan nekem tetszik, az apját sem bíztam én másra.

- Csak ne tessék disponálni, uram, - szól aztán a másik öregapa - nem szoktam a jussomról valami nagyon könnyűszerrel lemondani, majd megmutatom én, hogy a gyermek hozzám jön, aztán nem tartok fölötte konzíliumot, hogy hogyan neveljem.

- Kérem a tekintetes urakat, - szól közbe az alispán - csak nem teszik azt a csúfot, hogy egy gyereken vesznek össze, mert ilyen pört még Verbőczy sem látott.

- Majd lát most, aki nem látott, mert én nem engedem a gyereket.

- Meg én sem, tekintetes alispán úr.

- Tekintetes karok és rendek! - szónokol az alispán - amint én látom, ítéletnapig össze nem tudjuk békíteni ezt a két tekintetes urat, kik ez ügyben mindketten fölperesek a vármegyei árvaválasztmány ellen; tehát míg a pör el nem lesz döntve ítélet vagy egyezség által: nevezzük ki gyámnak Köntös Pál hadnagy urat, ki levelében úgyis azt írja, hogy ha senkinek sem kell a gyermek...

- Dehogyan nem kell, csak adják ide.

- Nekem adják! - kiált a szóba a másik is.

- Ez már nem megy, tekintetes uraim, - mondja a türelmes alispán - hanem a hadnagy úr szívesen ajánlkozáván, további határozatig intézkedjék ő a gyermeknek sorsáról, beleegyeznek-e a tekintetes karok és rendek?

- Úgy legyen - mondja a megyei közönség.

A két öregapa nem mondhatott ellent, azért elmentek a gyűlésből, hanem mindenik ügyvéd után nézett, hogy a gyereket magához pörölje.

Persze hogy akadt ügyvéd, hanem már most találkozzék egy második bölcs Salamon és tegyen igazságot, mert én magam sem tudnám voltaképpen megmondani: Kié lesz a gyermek?

A szabolcsi indítvány

Annyi embert elemésztett a francia háború 1815-dik esztendeig, hogy elég volt kiheverni harminc esztendeig.

A szentmihályi fiúkból éppen a felerész maradt a lipcsei csatában, a másik hat Köntös Pál főhadnaggyal elment szabadságra haza; hanem alig voltak néhány napig az apai háznál, ment utánuk a levél és az úri fogat, nagyságos Kállay Miklós úr a főhadnagyért saját négylovas kocsiját küldvén, hogy Nagy-Kállóban együtt tisztelhessék a nagyhírű fiúkat.

Összetódult a megyei nemesség a nagygyűlésre, melyen hasonló látvány alig volt még, mert az alispán háta mögött álltak a szentmihályi fiúk, mellükön a lipcsei kereszttel és egy nagy aranypénzzel, mit már akkor is érdemes volna megnézni, ha az embernek tenyerébe adnák s egy kézzel emelgetve a súlyát, nehézséggéppen is megérne valamit.

Mielőtt a nagyterembe mennénk, két ösmerős alakkal találkozunk: egyik Keszy Benedek úr, másik pedig drágalátos ipa, ki vejével összekapaszkodva a megyeház felé tart élénken beszélgetve, de mégis mindig olyan halkán, hogy a járókelők nem hallhatták a beszédet.

- Széna vagy szalma? - kérde a vő a direktort.

- Csak olyan rázott, kedves fiam, hanem ez is jobb, mint a szalma s ha ön több érdemet gyűjthet, az eredmény előbb-utóbb jó lesz.

- Tehát először is, kedves ipamuram, ott kezdjük, hogy miért nem széna?

- Mert Németh egy goromba fráter, kinek kisebb gondja is nagyobb annál, hogy a nagyok egyenesen néznek rá, vagy görbén s így a kancellár nem meri a fölség elébe vinni a dolgot, mert igen hihető, hogy ő fölsége tudni akarná, mit szól hozzá Németh.

- Egy szóval még messze vagyunk a szénától.

- Nem éppen, édes fiam uram, a kancellár utat hagyott, melyen ön érdemet szerezhet.

- Példának okáért?

- Itt van Szabolcsmegye; a kancellár egy biztos embert óhajt, ki neki mindent jókor megsűg...

- Mikor én Budán lakom és minden negyedévben egyszer jövök Szabolcsba.

- Annál jobb, így nem gondol senki önre, ki gyermekeinek nevelése végett Budán tartózkodik.

- Én nem bánom, csak legyen sügni való, hanem attól félek, hogy nem lesz.

- Sohse aggódjék ön, csak nézzen körül, van itt mindjárt említésre méltó, nem vette ön észre, hogy Kállay Szent-Mihályról szabadságos katonákat hozatott be mutogatni s a főhadnagyt saját négy lován hozták a megye udvarára?

- Én ebben semmit sem látok.

- Ó, gyarló ember, bizony még tanítanom kell - mondja a direktor fejcsóválva - ahol ön fehér falat talál, könnyű oda egy fekete ördögöt fölrajzolni s aki ördögöt akar látni, mutassa meg neki, ha hasznát látja ebből.

- Bizony én most sem értem, - szabódik Keszy Benedek úr - azért csak mondja meg ipam uram egyúttal azt is, hogy mit fogjak ez ördögre.

- Legyen tehát, azt is megmondom, - beszéli a direktor - Kállay itt nem annyira alispán, mint félisten, ezt jól tudják Bécsben, hanem, hogy olyant mondjunk, mit Bécsben eddig még nem tudtak, írja meg ön, hogy ez ember telhetetlen a hatalomban s ami több, már a katonákkal is fraternizálni kezd.

- Istenugyse nem hiszik el, kedves ipamuram.

- Én még hasonlóképpen megesküszöm, hogy elhiszik, azért még ma megírja ön a levelet, én meg kézbe szolgáltatom, adieu!

- Keszy Benedeknek némi becsületére legyen mondva, csakugyan nem bírta fölfogni, hogy mi érdeme lehet egy kis pletykában, mi a vénasszony mesterségénél szikrával sem nehezebb, hanem ipának kezében eszköz lévén, tolatta magát, azon gondolatban, hogy ipának jobban kell érteni ezt a dolgot, neki pedig főcélja volt, hogy a nagybácsi vagyonát kezére kaphassa s ha szerét teheti, Kállay Miklóson megbosszulja magát.

Még jókor befurakodhatott a terembe, hol már ez alkalommal a nőknek is volt alkalmas nézőhelyük, mi a férfiközönségre szokatlanul, de kellemesen hatott, különösen pedig minden embernek feltűnt az alispánné környezetében egy szőke, tízéves leány, kit az alispánné nagy óvatossággal karolt át kezével.

- Ki az a kisleány? - kérdezi mindenki, tehát Keszy Benedek is.

- A «Nagy rétes» korcsmárosné - feleli valaki.

- Atyafi az alispánhoz? - kérdi Keszy némi kíváncsisággal.

- Éppen nem mondhatnám, - mondja a másik - hanem az alispán nagyon szereti a gyermeknek szülőit s nehogy a gyermek elvaduljon a sok idegen ember közt, magához vette.

- Hogy hívják az apját?

- Biz azt ritkán mondják, inkább csak a «Nagy rétes»-ről hívja minden ember.

- Pusztay Péter az apja! - segíti a hátuk mögött maga a «Nagy rétes» korcsmáros, igaz nemesi jogával élve, midőn a nagyterembe jött és Benedek úrnak kíváncsiságát kielégítette.

Megdöbbsent a kérdező, hanem az alispán védelme alatt látván az általuk üldözött embert, elment a kedve tovább kérdezgetni, sőt ipa által fölizgatva lévén, lassankint elszabadult benne az ördög és szinte ráéhezett az alkalomra, hogy az alispánnak nyakát szeghesse; tehát lessünk meg minden szót s ha az ördög olyan kelendő portéka, fessük föl a falra.

A gyűlés megkezdődött, szokás szerint a jegyzőkönyvek fölolvása, valamint hitelesítése volt az első munka s azalatt az alispán a mellette ülő főhadnagynak a föltűnőbb alakokat mutogatta, köztük a kisleányt, ki, a főhadnagynak hamarjában föltűnt.

- Kié e gyönyörű gyermek?

- Mernék fogadni, hogy ön e gyermeket ösmeri.

- Majdnem lehetetlennek tartom, alispán úr.

- Legyen csak türelemmel, főhadnagy úr, elmondom ma majd az egész történetet, melyben Köntös Mihály uram is bennfoglaltatik.

- Hány éves e gyermek?

- Tízéves múlt - mondja Kállay Miklós.

- Az én leányom is ekkora lehet.

- Főhadnagy úrnak leánya? - kérdi az alispán nagy csodálkozással.

- Gyámleányom, alispán úr, egykori jótevőmnnek, kapitányomnak árvája, kiért most két öregapa pöröl s a pörnek végeztéig az én gondom alá rendeltetett.

- S mit tévő lesz e gyermekkel?

- Magam is azon tűnődöm s minthogy jobb helyet nem tudok, a budai apácák zárdájába viszem.

- Rendelkezett már?

- Még nem.

- Úgy tegyük együtt az utat, - véli az alispán - én is Budára szántam a kisleányt, holnapután együtt megyünk s a két gyermeknek sorsát könnyebben intézhetjük együtt.

A főhadnagynak szívéből nagy teher esett le, mert most már bízhatott olyan tanácsban, mely a katonai akaratnál bizonyosan célszerűbb a leányra nézve s előljáróban alig tudta szemeit levenni a gyermekről, kit ezután többször fog még látni.

Az 1815-diki napok véres csatái elmúltak, tartósnak ígérkezett a béke s a nevezetes küzdelem részeseit a megye rendei nagy örömmel látván, midőn a fejedelemnek a megye rendei a győzelem után szerencsét kívánni elhatározták, Kállay mellére hajtá fejét, mintha hallgatni akarná saját szívének erős lüktetését, mert hisz régen várt e pillanatra, hogy a legelső szónak kimondására megjöjjön a legkedvezőbb alkalom, amely íme itt van.

Zajlott a nemes szív s a büszke nemes két kezével is megkapaszkodott a zöld asztalban, hogy saját zaklatottságával megbirkózzék, aztán körülnézett egy arc után, melynek magas és értelmet tanúsító homlokán régóta már egy kötelezvényt lát, mielőtt az időnek ujja megintené az elmaradt tartozásért, főlegyenesegett Kállay Miklós, a tömegben kikeresvén Köntös Mihály uram alakját s mintha megintené neki, hogy: ember, neked és a jobbagyságnak az összes magyar nemesség adósoddá lőn, nézd, bejelentem e tartozást s ami eddig szívemen volt betáblázva, a közönség előtt és annak vállaira vallom be e nevezetes percben.

Nem tudom, hányan vagyunk még, kik tanúi valánk a megyei életnek. Elég az hozzá, mi mindannyian tudjuk, hogy az alispánon kívül nem volt egyetlen, ki a közönséget meg nem tisztelte volna, hogy ülőhelyéről fölkeljen, midőn a közönséghez szólott.

Az elnök volt az egyetlen, kit a karosszéknek kényelme megilletett; de midőn a Szabolcsi nemesség Kállayt a székből fölemelkedni látta anélkül, hogy darutollas kucsmáját hóna alá venné, mint mikor a gyűlésből eltávozni szokott, mindenkit meglepett a látvány és szinte megkérde magát, vajjon illendő-e a derék embert ülve meghallgatni.

Keszy Benedek úr rég elment Budára a vallott kudarc után, mégis megérezte ez embernek hatalmát s midőn őt fölkelni látta, rögtön észrevette, hogy nem hiába kelt föl, és egész testében reszketett azon gondolatban, hogy ez embernek szava bizonyosan ki fog hatni a négy falon túl, de éppen azért megvigyáz minden kis szótagot, hogy hátha akad egy olyan kis értelem, melyben az ördög csakugyan megkapaszkodhatik s ezt toldva vagy kurtítva, ahogy gonoszabb lesz, érdemszerzésképpen tovább kell majd adni s ha aztán valaki elhiszi, legyen vele boldog.

- Néhány szót akarok mondani, tekintetes karok és rendek!

- Haljuk! - mondja az egész közönség, aztán pedig síri csöndesség lőn s aki közel állt Keszy Benedekhez, tisztán meghallhatta a zaklatott embernek szíve dobbanását.

- Adósságomat valloam be, tekintetes rendek s ha én azt kifizetni nem tudom, ítéljék meg, uraim, egyedül magam képes vagyok-e kifizetni vagy sem, bölcsességük legyen ez ügyben a bíró, de igaz bíró legyen, nehogy Szabolcs vármegye saját alispánjáért elpiruljon egykor.

Olyan izgatottság lőn a teremben, hogy a tömeg szinte hullámozni kezdett s az aranypénzes közvitézeknek eszébe jutott az ütközet és a győzelem, hol az ember a trombitának a hangjaitól megriad s többé önmagáról számot adni nem tud.

Mindenki megkérde önmagát, mit akar ez érdemtelen ember, hogy a közönség előtt tisztelettel állott föl. De a felelettel adós maradt önmagának, egyetlenegy embert kivéve, ki egyedül mert idáig szemközt nézni a leghajthatlanabb emberrel s ez volt Köntös Mihály uram, ki a nagy tömegben nagyon szívesen szorongattatá magát, egész testében reszketvén a nagy szó előtt, mit a másik kimondani fog most, és ő nem csalódott, midőn gondolta, hogy egyik részben őhöz szólt az alispán.

- Ide nézzenek, uraim, - mondja Kállay a háta mögött álló katonák mellére mutatván - nem ezer közül választották őket, hogy a sok közül kerüljön ki ennyi érdempénzes s ha az ágyú meg nem felezi őket, díszjelével itt állna most előttünk mind a tizenkettő, kiket alispánságomnak legelső hetében éppen úgy láttam magam előtt sorban, mint a maradékot látják a tekintetes karok és rendek.

Most már nem lehetett ülvé maradni, a zöld asztal mellett minden ember fölegyenesedett s egy harsány éljennel felelt előljáróban is.

- Büszke vagyok rájuk, tekintetes rendek, valamint az voltam akkor, mikor a megyéből eleresztém őket az örökös katonaságra, megfogadván akkor lelkemben, hogy adósuk maradok, adósuk azoknak, kik mindent ideiglenes kegyelemből, mégis drága áron bírnak, csak a szolgálat terhe örökös rajtuk, most helyettünk is védik az országot, semmi jutalomért, az «örökké» szóért.

Mindenki megdöbbsent s alig várta, hogy Kállay odább menjen, mert hiába nem kelt föl elnöki székeről és a megyei közönség csak maga becsületét védi, ha ez ember e beszéd után szégyen nélkül ül le.

- Egyetlenegy ember hallotta tőlem e szót s ez egy ember nekem akkor is elég tanú volna, hogyha az Isten nem hallaná, midőn megígértem magamért és annyi nemes társam helyett, hogy a katonáskodásnak örökös igáját lesegítem a népről. E teremben látom azt az embert, kinek e nagy adósságot bevallám, egymagam lerónám, ha erőm megbírná, csak a dicsőséget sajnálnám egymagamnak, mikor annyi százezer nemesnek neve mellett éppen százezerszerre szebben ragyogna le. Válasszanak uraim, dicsőség vagy szégyen?

A lelkesült közönség megérté a nagy szót s alkalmas időre fönttartá a kérdést, hogy az ország színe előtt újra elmondhassa.

Mondhatnám: részeg lett a tömeg a lelkes indítványtól s az a két ember, ki e lelkesültségben józan maradt, Keszy Benedek volt kedves ipával egyetemben, szemeik pillantása jelt adván a martalékra s míg a méh a virágnak kelyhéből mézet szítt ki, addig a pók mérget keresett ott és a vő ravaszul mosolyogva intett a mesternek, hogy a fősték készen van már és rajta nem múlik, hogy az ördög minden eddigi ördögnél jóval feketébb lesz!

Patvaria, vagy: frater audiat

Hallottam valakitől, hogy Párizsban van egy kolbászvágógép, melynél a gépkezelő jól vigyázzon magára, mert ha a gépbe talál esni, maga is kolbász lesz.

Nem tudom, Balogh kanonok rendszerét mennyire lehet e kolbászvágógéphez hasonlítani, de amilyen becsületes ember volt ő maga, növendékei szintén olyanokká lőnek.

Addig ölték, vágták egymást az emberek, hogy velük együtt az esztendőszám is fogyott s ha így folytatták volna mai napig, talán sem ember nem volna, sem esztendő, de még komáromi naptárt is alig volna érdemes árulni, pedig nyolc krajcárnál csakugyan nem adhatják olcsóbban, ha csak azt a bolondot nem teszik az érdemes kiadók, mit a debreceni csizmadia, ki hamis kétgarasosokat csinált egy darabig, hanem utóbb felhagyott a mesterséggel, mert amint a törvényszék előtt megvallá, egy kétgarasos neki magának is nyolc krajcárjában volt.

Az előbbeni fejezet után átugrottunk néhány évet, hogy a gyermekek elérjék az öregebbeket s midőn 1820-dikat írták, akik írták, (én ugyan nem, mert én még három esztendővel későbbem kezdődtem, keserves kínjára az olvasónak) mondom, midőn már 1820-at írtak, Pusztay Imrének már a pesti egyetemen is volt elegendő része s minthogy a hosszantartó háború után kapós volt a jóra való fiatalember, nem nagy mesterségébe került Balogh kanonoknak, hogy a fiút a legválogatottabb helyre tehette, őnagyságához, Németh causarum directorhoz, ki maga is magyar nadrágban járt, hanem a fiatalembert is ráncba tudta szedni.

A fiú maga ment át Budára, Balogh kanonok nem ért rá elkísérni, hanem megcsinálván az utat, hagyta menni a gyereket, ki hosszában már embersorba is beillett, csak a képe volt még igen vedlett.

Persze, hogy nem ösmerte az öreg urat, azért nem hiába hogy aranyos mentében képzelte s midőn a két első csöngetésre nem jött senki a kapura, harmadszor ugyancsak megkapaszkodott a csöngetyűhúzóba.

- Ki vagy? - mondja egy barátságtalan hang.

- Majd megmondom, ha bemegyek - válaszol a fiú némi büszkeséggel, nem akarván ajtón által vallatni magát.

Kinyílt az ajtó félig; födetlen fővel, hátrafésült deresedő hajjal, sűrűn elszórt zsinóros búzavirág szín-mentében állt meg a félig nyitott ajtó között egy ember.

- Hát aztán? - kérdi az ajtónyitó elég furcsán, mikor még miről sem beszéltek.

- Itt lakik Németh direktor úr őnagysága? - kérdi Imre.

- Hát aztán?

- Ha itt lakik, szeretnem tudni, itthon van-e?

- Hát aztán?

- Bejelenteném magamat, kedves urambátyám - mondja a fiú becsületet adván az öregnek.

- Hát aztán?

- De már aztán a többi csak ottbenn mondanám meg, kedves urambátyám, mert engem küldtek is, meg várnak is s ha ő nagyságának úgy tetszik: vagy megmaraszt vagy elkerget; az lesz akkor hát aztán?

- Menjünk hát be! - mondja a kapunyitó, beeresztve Imrét, a kaput pedig becsukván s midőn ez megtörtént, vezette az irodába, hol a fiú jónak látta nevét megmondani bejelentés végett.

- Én Pusztay Imre vagyok.

- Mindjárt gondoltam, hogy ilyen süldőember lesz - mondja az öreg s az egyik asztalon fekvő irományokra mutatva mondja: - Üljön le az ifjú úr, olvassa el az irományt s ha elolvasta végig, készítsen véleményt, amint tetszik s ha készen van, majd szóljon be az oldalszobába, ott várakozom.

- Meddig? - kérdi a fiú, tájékozni akarván magát.

- Mondtam már, hogy ha készen lesz, szóljon be. Magamat ajánlom. - Ezzel elment.

Imre csakugyan több furcsaságot talált, mint amit a sok elbeszélés után várt és nem merem hibáztatni, midőn magában azt dörmögte: ha már a cseléd is ilyen vastag posztó, milyen lehet akkor a gazda?

A fiatalember hamar otthon érzi magát, nekiült tehát az olvasásnak, melyben mindjárt az a legfurcsább, hogy nevek helyett X. Y. Z. szerepelnek, így semmi kétség, hogy az egész dolog próba, melyből úgy kell kigáztolni, hogy ne csak fülét lássák, hanem magát az embert is.

Végigolvasá az egész történetet, mely szakasztott párja volt Keszy Balázs úr történetének, csakhogy Keszy Balázs urabácsi helyett X. úr halt meg végrendelet nélkül, Y. és Z. úr pedig mint ipa és vő a végrendelet hiányában az utóbbinak rokonsága nyomán a fiskus által elfoglalt szerzeményt kettőjüknek érdemeinél fogva a vő számára adományoztatni kéri, ide csatolván az érdemek jegyzékét.

Valóban szép érdemek, N. N. vármegyének viselt dolgai, bennefoglaltatik az első alispántól fogva még az utolsó úti biztos, valamennyi kész gyújtogató, kiknek a keréketörés nagyon kurta büntetés.

Az egyik jegyzék szerint az alispán részeg katonákat terelt össze s hogy a parasztoknak nagyobb szarvat adjon, megígérte nekik, hogy a katonáskodástól mentek lesznek; ennyit ígér nekik előljáróban, azért szent kötelességet teljesít, midőn tüzet kiált, oltásra hívja föl a kormányt.

- No, ha ez nem Keszy Benedek úr, meg az ipa, harapják el a füleket! - mondja Imre s alig várta, hogy a tollat a tintatartóba üthesse: majd ad ő véleményt; Németh uram alig látott olyant.

- Hohó, még itt van valami.

Az iratnak végén áll az utasítás, hogy a névbetűk helyett hagyjon helyet a véleményfogalmazáskor s az elkészített véleményt a kancellárhoz így és így címezve különös gonddal írja le, a papiros is ott van az iratok mellett.

- Könnyen készen leszek vele! - mondja Imre nekiülvén a legelső munkának, aztán pedig ügyes felfogással s az ifjú léleknek buzgó igazságszeretetével bebizonyítja, minő kétséges érdem az, midőn valaki a hívek és a trón közé áll egyoldalú felfogással vagy tán egyéni rosszakarattal behálózni egy egész megyének közönségét, mely itt elvádoltatván, bűnéről mit sem tud; azt meg még kevésbé, hogy e bűnével más dicsekedni jár föl és nem is tartja szükségesnek tagadni, hogy ezért drága jutalmat vár a büntetlennek árán.

«Kemény vizsgálat a tán elfeledkezett tisztikar bűneinek földerítésére; de annál kevésbé jutalmat az árulónak, ki a kormány tudomását megvesztegeti és saját érdeke ellen elkeseredésre ingerli a kormányt.

Tehát vizsgálat és büntetés jobbra vagy balra, de addig egy talpalatnyi földet sem tanácsol kiadni a fiskus.»

- Készen vagyok! - mondja Imre, az iratokat a szomszéd szoba felé nyalábolván s a vigyázva kinyitott ajtónál meglátva az öreget, ki hátratett kezekkel várt ott, átnyújtá az iratokat továbbadás végett, maga pedig visszalépett az irodába, hogy ott várakozzék.

Ezalatt egy fiatalember lép be minden kopogtatás nélkül s a szobában való otthonos megjelenése gyaníttatá Imrével, hogy ez bizonyosan idevaló, mit még inkább hitt, midőn látta, hogy a kapukulcsot egy mellékasztalra teszi le.

- Jónapot kívánok! - mondja Imre a másiknak.

- Magam is éppen annyit - mondja a fiatalember, egyszersmind gyanításból kérdi - barátom lesz nálunk a junior fráter?¹

- Azt tartom, én leszek, ha mindjárt első nap ki nem vetnek.

- Odáig nem hiszem, hogy menjünk, hanem amice, hallotta hírét a mi öregünknek?

- Azt tartom, valamivel kevesebbet, mint amennyi a valóság.

- Nohát hamarjában is tudja meg, amice, hogy a «junior fráter» itt a mindenes, az a lótófutó, ha valamely irományt kell széthordani; az vált tányért az asztalnál, az vagdalja el a pecsenyét s ha önagysága útra viszi, a junior fráter mindig a kocsis mellett ül kívül, ha pedig az öreg fütttyent vagy audiatot kiált, a junior fráternek kell a parancsszóra menni.

- Hát aztán?

- Ő nagysága semmit sem mond kétszer, azért jól vigyázzon minden szóra, mert azt szokta ám mondani az öreg, hogy a fiatalember még a fülével is dolgozzék.

- Hát aztán?

- Aztán meg ne ijedjen, ha az öreg úr vastagabban mond meg egyetmást, mert az már szokása, hogy akit legjobban szeret, azzal leggorombább.

- Hát aztán?

- Kérdés nélkül sohase álljon vele szóba, mert nekem azt is mondta, hogy a fiatalembernek füléhez nő, ami a nyelvéből elvásik.

- Hát aztán?

- Azután pedig még egy mondanivalóm van: hagy az öreg úrnak megszokott szójárását sohase utánozza, mert akkor vége az esztendőnek mindjárt.

- És mit szokott az öreg úr legtöbbször mondani?

- Nem beszélt vele soha, kedves barátom?

- Soha ez életben.

- Majdnem lehetetlen hinnem, holott, amint észrevettem, mindig őt utánozza.

- Hogyan utánoztam volna, mondom, mikor beléptem előtt sohasem láttam, beléptemkor pedig egy korosabb emberen kívül senkit sem láttam.

- Nem emlékszik rá, amice, hogy ez az ember mit felelt, midőn amice kérdezte?

¹ A patvarián a legfiatalabb patvaristát nevezték így.

- Sohasem felelt az nekem, pedig eleget kérdeztem.
- Hanem bízta a beszélgetésre, mint ön engem előbb, hogy: hát aztán?
- Szinte ráragadt itt e furcsa beszélgetési mód, minden magyar ember így beszél itt a háznál?
- Csak az öreg maga, mert, amint gyanítom, az eresztette be a kapun.
- Meg is ütheti a guta a dolgát.
- Azért mondom, hogy őt ne utánozza, ha itt akar maradni! - inti a másik s minthogy megszokott ember volt, észrevette, hogy a szomszéd szobában valami előjel mutatkozik és egy pillanat alatt éleset füttyentett az öreg s a még beszélgető fiatalember megdöbbenve kapott ide-oda, nem tudván hirtelenében, hogy vigyen-e be magával valamit. S míg így tétováznék, már «audiat»-ot kiabált az öreg.
- Megyek! - mondja útközben s a vendég maga maradt a szobában, sütvén-főzvé a taplót, hogy így dült be a házhoz s az öregúrnak kegyelmét megköszönni észébe sem jutott, midőn a kapunyitót házi cselédnek gondolta.
- Hadd jöjjön be a másik!

Bejött Imre s hogy az elmulasztottat helyre hozza, köszönni kezdé a kegyességet, hogy magához fogadni méltóztatott, de még nem végezhetette be a köszönetet, mikor az öreg már szavába kapott.

- Hát te bolond Istók, azt hiszed, hogy a kancellárnak úgy írhat, mint a budaörsi bírónak? Hol tanultad, szeretném tudni.
- Nagyságos uram, nem is saját nevemben fogalmaztam én azt, hanem azt gondoltam, hogy ha nagyságodat véleményért kérdik, csak megmondhatja az igazat.
- Persze, azt gondoltad, hogy elég goromba fráter ez a vén Németh, ez még vastagabban is megmondja, ha éppen rákerül, úgy-e?

Nem felelt a fiú; igent nem akart mondani, de hogy tagadja, szinte bajos volna.

- Szja, ha egyszer veszett nevét költik az embernek, akkor minden gyermek az én mentémhez akarja törölni kését! - dörög az öreg, aztán pedig a letisztázott fogalmazványt aláírva, utasítja a bámuló fiút, hogy amint maga megcsinálta, az üres helyre beírva a hiányzó neveket, melyeket rajzónnal odajegyzett a direktor, küldje illető helyére Bécsbe.

A hiányzó neveket már idején eltaláltuk, csak azt bámulta a fiú, hogy az ő legelső munkája rögtön Bécsbe indul.

- Mit bámulsz! - riad rá az öreg, egy vastag nádpálcával segélvén lehúzni kordováncsizmáját, aztán meglehetősen vad hangon kérdezve: tudsz-e tyúkszemmet vágni?
- Igenis, tudok! - mondja a fiú megdöbbenve, pedig soha életében egyszer sem próbálta; hanem itt már elszánta magát mindenre s ha az öregúr a Dunába küldi, oda is elmegy, pedig csakugyan úszni sem tudott ám.
- Ott a tyúkszemvágó! - utasítja Németh a fiút a nádpálcával rámutatva s amikor a fiú egy zsámolyra ülve a kényes munkához nyúl, még ígért neki valamit, hogy ha tudniillik nem vigyáz, úgy vágja végig a nádpálcával, hogy el nem feledi.

Már ha az öregúr a gorombaságot szeretet fejében méri, semmi oka sincs panaszkodni; mert a legelső órában már a nádpálcát ígéri, így az ő szénája szent, hogy jó rendben áll.

A fiú összeszedte minden nyugalma s negyedóra alatt lehámozta a tyúkszemét s minthogy kérdezkedni nem mert, félve várta a gorombaságot, mely a megelégedésnek jeléül szolgálna.

- Deb'zon nagyobb számának hittelek, mint amilyen vagy - mondja Németh újra föl húzva a csizmát és néhányszor körüljárta a szobában, megpróbálván, miként felel meg a végzett munka a csizma kényelmének s az alatt a fiú véghetetlenül örült, hogy a kezdet milyen jól megy, mert az öregúr csakugyan nem mondhatna több gorombaságot, ha túl akarná is haladni mindazt, mit a két városban tudtak róla eddig.

Türelemmel várta a fiú a többi, ha még jönne valami utána, ámbar előleges magyarázat nélkül aligha meg nem szöknék az első találkozás után, most pedig békén várta, hogy vagy kiküldi vagy kilöki, mert a másik úrfi csak akkorra mondá a füttyentést és audiat-ot, mikor behívják az embert.

Németh még sokáig járkált a szobában, az adott véleményadáson gondolkozott, ámbar az őszinteség egyáltalában nem aggodtató, hisz régen ösmérték őt ott fenn; hanem meglepte a fiúnak érett esze, erőteljes nyelvezete s a vasfejű embernek tetszett ez ifjú, ki igazságérzetében őszinte, de mégis nem oly faragatlan, kit előbb ácskézbe kellene adni, mielőtt ily hatalmas irodában a kényes gondolatok egybeillesztését rá is lehetne bízni.

Tetszett az öregnek, hogy ellenmondás és mégis hunyászkodás nélkül adta meg magát egy vén ember patriarkális szeszélyének, valamint látta, hogy a darabos szó alatt nem fél a mennydörgős mennykőtől s éppen ez okból, az öreg rászánta magát, hogy e fiúnál némi kivételt tesz.

- Nem mondtam még semmit? - kérdi Németh a fiútól.

- Egy szót sem hallottam, nagyságos uram, pedig odavigyáztam.

Németh észrevette, hogy a fiú megnyomta a szót és nem kételkedett, hogy a fiú ezt világos szándékkal tette és az öreget meghódította ez a szó, hogy: odavigyázott.

Ezt jó volt odatenni mennykőhárítónak, mert a másik fiúnak utasításából tudjuk, hogy az öreg nem szeretett valamit kétszer elmondani, de minthogy a fiú gondoskodott támasztékról, elhitte az öreg, hogy habár gondolt is valamit, de még egy szóval sem mondta.

Körüljárta a szobát, szinte vívódott magában, hogy a fiatal emberrel miképp vetesse észre, hogy becsüli s e szokatlan munka az öreget majdnem kifárasztotta.

Végre addig járkált, hogy mégis rátalált a legalkalmasabb gondolatra s az eddigi mogorva hangot megszelídítve mondja:

- Na, mára elég volt ennyi... helyén legyen az eszed... én sem vagyok ám kilenc fejű sárkány - vigasztalja a fiút - ...azért, ha valamikor füttyülni találok, tudd meg, hogy a másoknak füttyülök!

Ilyen szelíden csakugyan ritka emberrel bánt el az öregúr, hanem hiába, az ész még az öreg is megsüvegelte.

Ilyen kezek közé került Imre, mint junior fráter!

Fogadó a «Nagy rétes»-hez

Egészséges-e még a «nemzetes asszony», kérdik tőlem az olvasók abban az aggodalomban, hogy tán el is feledkeztem róla; pedig dehogy feledkeztem, hogy is feledném el, azonban a szolgáló sem feledi el, míg él, amilyen hátbavágást kapott ráadásképpen a kemény parancsolat mellé, hogy a numero 1, 2 és 3 egészen ki legyen tisztogatva, a numero kettőbe pedig különösen hordja be a legszebb ágyi ruhát a nemzetes asszonynak külső szobájából, hanem meglegyen délre, különben kitekeri a nyakát.

Ez már bevett szokása minden tűzről pattant magyar asszonynak, hogy a cselédbéren kívül minden dolognál külön is ígér valamit, habár egy hátbavágást is, mi még a legcsökönyösebb cselédet is megindítja s mint házi orvosság, igen kapós, akár merre menjünk.

- Aztán a numero kettőnek ajtaját nyisd föl!

- Nyitva marad? - kérdi a szolgáló.

- Hát mért nyitattánám föl veled, számár!

- Azt gondoltam, nemzetes asszonyom...

- Mégis itt vagy, lánchordta? - pattog az asszony - Kísérőnek menjek utánad? No csak azt várd, tudom, nem köszönöd meg!

Már megindult a leány, de mielőtt a szobába lépne, megint utánakiált az asszony:

- Két úr jön ma ide négy lóval, te borzas, ha itthon nem leszek, el ne feledd, hogy az egyiket a numero egybe ereszted, a másikat pedig a numero...

- Kettőbe! Értem már! - kap a szóba a leány elrohanva.

- Oh te semmire való te, még a szót is kikapja a számból, nem tudod megvárni, míg ostoba fejedbe rázom a szót, nem a numero kettőbe, hanem a háromba fogod bevezetni, vagy úgy megmángollak, hogy lapos maradsz késő vénségedig.

A szolgáló nagyon szerette volna tudni, hogy miért hagyja ő nyitva a numero kettőt, ha nem szabad a két úrnak egymás, mellett lenni, de hiába tűnődik, mert ha nem nyugszik, akármit inkább kap, mint feleletet, azért jobb lesz, ne szánja el magát a kérdezkedésre.

Bement az asszony a szobába, hol kedves férje ebéd előtt szítt még hosszú szárú pipájából és ösmervén beszédes feleségét, ráhagyta, hogy az mondjon valamit, mert hiába, az asszony, mikor maga van is, örömet dödög, hogy egyedül ne legyen, hát még ha párja akad, hogy hallgatna akkor?

- Kedves gazdám! - kezdi az asszony - leányunkat az Isten jó kézbe vezérelte, a nagyságos úrnál magunk se szerethetnénk jobban, hanem abból az Imréből ugyan mi lesz, mondd meg?

- Prókátor! - mondja röviden a gazda, gondolván, elég ez az egy szó közbeszólásnak, majd beszél erről az asszony annyit, hogy hosszú lének is elég lesz.

- Prókátor? - tűnődik az asszony nagy lélegzetet véve, mintha nem tudná, hogy a lencsét mára savanyún készítesse vagy édesen hagyja, mi az asszonyoknak mindenkor igen nagy gond, végre nagy tűnődés után kimondja véleményét a prókátorságról. - Kedves apjukom, nagyon félek, elviszi ezt a gyereket az ördög, ha prókátor lesz; nem sok jó hírért hallottam ezen mesterségnek, uram s én Istenem, mindig ettől féltettem legjobban, meg a mézárósságtól, az is attól hízik, mint a veréb, hogy minden ember szidja.

- Hát mi lett volna?

- Bizony jobb szerettem volna, ha papnak látnám, édes jó Istenem, milyen dolguk van, semmi gondjuk, aztán az a kis imádság, bizony nem esik nagy erejükre, de meg, apjuk, a múltkor szomszédunk fia tartotta legelső miséjét s mikor mise végeztével a népre áldást osztott, kezeit meg az emberek sorra csókolták, ha te azt láttad volna, kedves gazdám, mikor az a tenger népség úgy sírt, mint a sebes eső, azt gondoltam, nem t'om hová leszek.

- Ha csak az a bajod, anyjuk, - fejtegeti a férfi bővebben a dolgot - ha fiúnk szerencsésen prókátor lesz: ne búsulj, aki körme közé keveredik, tudom ríva fakad.

- Eredj, vén bolond, hol jár az eszed - dörmög az asszony a konyha felé sietvén, eszébe jutván, hogy a lencse alá készített rántást tűznél feledte s tudom, hogy a lábas fenekéhez égett.

Persze, hogy odaégett, hogy majd megfulladt a pörkölt szagtól; hanem lett is volna itt mindjárt jégeső meg országos zivatar, ha az udvarra belépni nem látná a nagyságos alispán urat s vele három hölgyet, utánuk pedig egy huszártisztet, azért hamarjában az égett lábast egy vizes sajtárba csapta, maga pedig lerántotta konyhakötényét, mely alatt egy másik hófehér tiszta volt, úgy ment a vendégek elé.

Bizony jókor jöttek, mert a szegény anya már majdnem elfakadt ríva fia miatt, kit már csakugyan a pokol ajtajánál látott s íme két angyal száll le az égből, egyik ösmeretlen, de a másik saját kedves leánya; Kállayné Budáról hozta meg szülőinek meglepetésére.

Megnyúlt a leány s az a könnyen megvesztegethető anyai szív az angyaloknál alább meg sem alkudnék most, ha cserélni kellene, sőt még azt is gondolta a jó asszony, ha már a másikat vinné is az ördög, ez majd visszafelé rántja.

Végre a többire is rákerül a sor és Köntös kapitány úr apai komolyságot öltve, bemutatta a másik hölgyet:

- Ez meg az én leányom, ki a numero kettőbe ezennel vendég lesz.

- Teremtette szép kisleánya - mondja az örömtől fuldokló boldog anya, tudva már a kisleánynak történetét - jer az én nyakamba, tudom, édesanyád után nem ölelt még meg senki olyan tiszta szívből, mint én, még két öregapád sem, kiket minden percben várok.

Amint az asszony a két gyermeket ölelgette, csókolgatta, a kapitány tréfálva mondja:

- Majd nekem aztán nem jut semmi az ölelésből?

- Itt van ni, bizony még elhítteti a kapitány úr, hagy ilyen vénasszonyt meg akar ölelni.

- Talán bizony nem is? - nevet a kapitány - szegény huszár volnék, ha még egy csókot sem tudnék a nőktől kikoldulni.

- Jaj, vigye el magát a Mátra szele - mondja az asszony, látva, hogy a kapitány csakugyan nem tréfál, és eltúrte, hogy megölelje.

- Kapitány uram! - kiált nevetve a kijövő férj - eltévesztette, hisz az az enyém.

- Ne haragudjál, gazda, - mondja az asszony - látod, hogy marasztom a vendéget.

- Aztán igazán szívesen maraszt, asszony néném?

- Hát nem látja, hogy karjába kapaszkodtam?

- No, csak úgy fogjon meg, asszonynéni, hogy engem nagyon könnyű lesz ittmarasztani! - mondja a huszár, nem állhatván meg, hogy oldalt ne nézzen a gyönyörű kis leányra, ki Kállaynak karjára kapaszkodva hallgatta a tréfát s minthogy mikor a kapitány ránézett, szörnyen elpirult, igen hihető, hogy jól meg is értette.

- Készen van a numero kettő, nemzeti asszonyom - visít a szolgáló vagy igen rosszkor vagy igen jókor s a vendégek a numero kettőbe mentek. A háziasszony a kapitány gyámleányát átölelve vezette az elkészített szobába, hol két ágy volt, az egyik a kísérő öregebb hölgy számára, jobbra-balra megmutatta a kétoldalra nyíló ajtókat s így olvasóim némileg gyanítják, hogy a két öregapa számára van kijelölve a két szoba s így mindkettő megláthatja unokáját, még pedig közös megegyezésnél fogva egyik délelőtt, a másik délután léphet a szobába, hogy mégis ne találkozzanak.

A két leány közt három évi különbség lehetett: az árva tizenharmadik évében volt, míg a másik éppen tizenhatodikba lépett; de még mind e mellett egy évig visszatérendő volt a zárdába, hogy a másik kis leány mégis némi rokonkebelre találjon.

Kállay a gazdát a mellékszobába vezette, mintha az nagyon véletlen történnék, minthogy a férfiember a kerítésen túllát, ráértek a jövődőről beszélgetni s a boldog apa még boldogabb lőn, midőn Kállay kezét adván, mondá: hogy a leányt boldoggá teszi s ha megbíznak benne, nem tagadja, hogy jövődjéről egyetmást gondolt is.

Míg az öregebbek arról tanakodtak, hogy az élet hossza útján merre etetnek meg, addig bezökkent a kapun az egyik hintó s a háziasszony elfogadván a vendéget, az egyik cívakodónak bemutatta a kincset, melyen összevesztek.

Azt az ölelgetést, azt a boldogságot látva, mit ez az ember véghezvitt most, azt hinné az ember, hogy még annak is megbocsátana, ki most az egyik sarkantyúját lelopná a csizmájáról, nemhogy még nászuramra haragudjék; de már nekem eszemen kell lennem, tisztelt olvasóim, nehogy amit állítok, olyan legyen, mint a kékre festett szoknya, hogy nappal kéket mutat, este pedig zöldet; azért ne legyen semmi harag, e két ember itt nem fog megbékélni, mert amint az első meglátta a leányt, hogy az ritka szépség, kit mutatóba is bátran el lehetne vinni, rettenetesen hasonló kezdett lenni önmagához, hogy ezen osztozkodni nem fog, hanem vagy maga viszi el vagy hogy gyámság alatt marad, de itt nem egyezünk.

Délután volt az idő, midőn a másik is megérkezett; mert nem akarván az úton találkozni, inkább kerülőt tett, így néhány órával később jött s azalatt a másik kibeszélgette magát a lánnal, most meg ő rá került a sor.

Persze, hogy ennek az jutott eszébe, mi a másiknak, hogy a leányról ő akar rendelkezni s a másiknak széles e világért nem engedi; tehát, tisztelt olvasóim, próbálják e két embert összeegyeztetni, hogyha éppen tudják; de ha önök sem boldogulnának velük, hagyják rám e két öreget, majd megcsóválom én mind a kettőt... s egyelőre elégedjünk meg azzal, hogy a kapitány idehozta nekik, hogy Nagy-Kállóban a «Nagy rétes»-nél találkozhasanak.

A kapitány örömet használta az ürügyet, hogy a két öregapa miatt kénytelen ma itt maradni; mert a másik leány is marad még estig s a katona körülnézett, hogy a várat hogyan ostromolja. Amit ő is úgy kezdett meg, mint a jó vezérek, hogy oldaltámadást tett és az édesanya felé fordult.

A két öreg különböző órában Kállayhoz ígérkezett, egyikkel visszajövet, a másikkal odamenet találkozáván, persze, hogy a kis gyámleányról beszéltek.

- Uramöcsém! - mondja az egyik szokott magyar bizalmassággal szólva - nem adnám ezt a leányt széles e világért!

- Okosan teszi urambátyám - helyesli a kapitány, nem akarván ártani a leánynak - én is azt mondom ne engedje, hisz saját fiának leánya s az apa mindig apa marad.

- No, csak hogy egy okos emberre akadtam! - szól az örvendező ember, átkarolván a kapitányt s örömeiben kicsinybe múlt, hogy aranyos mentéjét egy ott ácsorgó koldusnak nyakába nem vágta, - hanem aztán egy ezüsthúszasban mégis megalkudott magával, - hanem Kállay előtt most már írásban adta, hogy a kisleánynak hágy mindent, ha ahhoz megyen férjhez, akit ő választ ki neki.

Nem tudom, mit gondolnak önök, hogy én ezt mire használom, hanem végén csattan az ostor és azt hallgassuk meg, amit a másik mond.

- Szerelmes szép öcsém - mondja a kapitánynak - ilyen leány nem lesz több e földön, hanem nem is kaparja ám ki kezeimből az én kedves nászom, inkább maradjon Budán halálos holtomig!

- Bölcsen van mondva, kedves bátyám - mondja a kapitány - hogysis engedné urambátyám, hisz urambátyám édes leányának gyermeke, aztán mind hiába, az anya csak anya marad mindig.

- Tyhű! - kiált föl a másik - csak a katonának van esze, nem ennek a sok bitang pörvesztőnek, mióta mondom én ezt, kedves uramöcsém?

- De szeretem, hogy egy véleményen vagyunk - örvend a kapitány - s ha egykor olyanhoz mehetne férjhez, kit urambátyám választ, nem adnám, tudja isten miért!

- Én meg magam is tudom, hogy mit adok, adom pedig mindenemet, ha ez megtörténik, nagyobb igazságért pedig Kállay barátom előtt írásban adom ki és ne legyek becsületes ember, ha szavamat meg nem tartom, kedves uramöcsém.

A kapitány a két írást magához vette, hogy adandó alkalommal használhassa s az írónak nincs egyéb mondanivalója, mint hogy két civakodó ember csak azért hasonlít egymáshoz, mert mindkettő civakodó és hogy hosszú értelmezést ne tartsak, megmondtam jókor, hogy e két ember ugyanazon egy dolgon töri fejét, tudniillik, saját vagyona egyiknek sem volt elegendő, hanem szomszédját is föl akarta falni.

Hagyjuk tehát őket a «Nagy rétes»-ben, hol, amint láttuk, ugyancsak fölöben van minden.

Egy igazi történet

Valóban a regény egy nagy utazás és én szinte hallom, midőn azt kérdi tőlem valaki: - Hová megyünk most a «Nagy rétes»-ből?

Keressük föl Nagy Pistát, ki azóta csavargott annyit a hazában, hogy rétesnek is megunná az ember; hanem, hogy legalább mi ne csavarogjunk utána, keressük meg Nagyváradon, hova, mint a jó nyúl a fekvésére, a szegény színészek Sándorffynak nagy gyönyörűségére mindig visszatértek.

Megyeri ezen idő alatt magasra nőtt - művészetében; de hogy a test se maradjon valami nagyon hátra, testben meg meghízott; s ha a «nemzetes asszony» meglátná, szent, hogy meg nem ismerné Megyeriben Standot.

Rég vágyott Megyeri még egyszer meglátni az ispánt, kiről csak annyit tudott, hogy már elment a direktor keze alól; de hát hol akadjanak egymásra?

Élt az emlékezet, legsikerültebb jelenetei közben, a legnagyobb tapsviharban a nemzetes asszonyra gondolt, hogy milyen jóízűen elnevetne, ha most élne, látná; aztán előadás után a nemzetes asszony azt mondaná neki: «Jaj, be nagy bolond maga Stand úr, bizony agyonnevetteti az embert!» Ráadásul pedig, mint az már szokása volt a nemzetes asszonynak, ha különös jó kedélyben volt, hátbaütné Standot... Ez a kis jutalom hiányzott Megyerinek, erre éhezett még.

Minő csekélység úgy-e? S még Stand példájára akad olyan lelkes hazafi, ki valahol ellopván a «nemzet napszámait», kiolvastván belőle, hogy milyen jutalomra vár némely ember, fölhozván Pestre az eladó gyapjút, engem is fölkeres és nemzeti jutalomképpen hátbavág, hogy az ellopott példányokért ő is adjon valamit a nemzet oltárára.

Megyeri még Nagy Pistának sem mondta meg e titkos gondolatot, nem szerette volna, hogy Nagy Pista kiröhögje, tőle ez jobban fájt volna neki, mintha kifütyülnék, ami sohasem történt meg vele, főleg Váradon nem, hol jutalomjátékára annyi ember összetódult, hogy a csizmadiák a szűcsöket kitolták s emiatt rémítő bosszút akartak állni a szűcsök a csizmadiacéhen.

Nagy Pistának sohasem volt jutalomjátéka, neki ez nem kellett; ha Megyerinek volt pénze, neki is volt, hanem bezzeg nem volt ezüstsarkantyús csizmája, minőt a csizmadiacéhmaster nyújtott át Megyerinek jutalomjátéka alkalmával s ebből magyarázható ki, miért akartak a csizmadiák minden áron a színházba férni: látni akarták, midőn Megyeri kilépvén, egyik tagtárs a kilépő művésznek «tálcán» vitt be egy pár újdonszerű ezüstsarkantyús csizmát.

Megyerit meglepte a hála s alig tudott lábain megállni a nagy boldogság miatt, hogy most új csizmája is lesz török kordovából ezüstsarkantyúra, ennyire ment már a színészet nagy Magyarországon.

De azért a szűcsök nem nyugodtak, nekik nemes bosszút kellett állni a csizmadiákon s mindenféleképpen tanakodtak, hogy mivel lehetne ezt az ezüstsarkantyús csizmát elűni.

Nagy Pistán már ekkor úgy megvásott a nagy kabát, hogy más ember régen az út mellett feledte volna, hanem ő csak győzte a sok feslést összevarrogatni és hitte, hogy eltart halálos holtáig.

Hiában beszéltek a pályatársak, Megyeri rég kifáradt a beszédben, még Sándorffy sem boldogult vele, tehát hagyták főni a «bolondot» a maga levében, csak a közönségben ébredt föl a gondolat, hogy egy ilyen derék művész hálát érdemelne és jó volna Nagy Pistát új kabáttal meglepni Szent István napjára.

Addig beszélgettek az emberek Megyeriről és a csizmuadiacéhról, hogy Nagy Pistáról is megemlékeztek s a szücsök kimentek a kálváriára tanácskozni, hogy ha tanácskoznak, meg ne hallja senki, mert ők Nagy Pistának egy rókatorkos mentét szántak nagy ezüstgombokra, nehéz mentekötővel, aztán akkor hozzon csizmát az érdemes csizmadiacéh, mégpedig jó vastagtalpút, hogy hamar ki ne vássék, menjen bujdosni, míg a csizmásak talpa kiállja az utat; mert még akkor sem tudom, elbújhatnak-e a szücsök ajándéka elől.

Nagy volt a lelkesülés, a céhmester maga megajánlotta a rókabélést és a munkát.

A céhládából megszavazták az ezüstkötőt és gombokat, posztót pedig az atyamester akart venni, a szabó- és gombkötőmunkát a legénység erszénye viselte. Nem hiányzott egyéb, csak a mérték, mely után a mentét kellene kiszabni.

Két értelmes szücsöt választottak ezen célra, hogy Nagy Pistát valahol fogják el, barátkozzanak meg vele, aztán, ha lehet, ejtsék módját, hogy a mérték meglegyen, ha másként nem lehet, saját ruhájukat próbáltassák rája.

A két deputátus már egy hét óta lesi Pistát, hogy majd mérték alá veszi, de csak nyolcadnapra sikerült nekik Megyerivel egy kocsmába csalni, hol a jó meleg időben az érmelléki még inkább föltüzelte őket.

Keserves három cigány tévedt a mulatókhoz s az egyik szücs mindjárt sorba állította őket s utóbb olyan kedve kerekedett, hogy Nagy Pistát az asztal mellől is kihúzta, járván vele a lassú magyart s amennyire a nagy kabát engedte, Nagy Pista is mozgatta lábait.

A szücs jó példának állt ki, ledobta a dolmányt s addig nem hagyott békét Nagy Pistának, míg az is le nem tette a kabátot; s ekkor a másik szücs előrántotta a mértéket, össze-visszámérte kabátot, hozzászámítván azt is, hogy Nagy Pista ugyan szűkebb dolmányban is elférne, de itt az a fődolog, hogy ennél is nagyobbra ne szabják.

Pista észrevette, hogy a másik szücs nagyon ölelgeti a nagy kabátot, melyben ugyan semmi kipotyogható portéka sincs, hanem mi lelte ezt a másik szücsöt, hogy Pistát a világért el nem ereszti, míg a másik le nem tette a nagy kabátot, mit Pista mindig szemmel tartott.

Megyeri a mulatókat nézte, nem törődött vele, mit csinál a másik, csak azt látta meg, mikor a szücs a mértéket összehajtogatta s el nem tudta gondolni, mit akarhatna az a nagy kabáttal; mert csak nem hiheti, hogy Nagy Pista után ezt a módit kapják föl Váradon.

Vége lévén a mulatságnak, Pista gyanakodva mondja Megyerinek:

- Károly, ez a szücs alighanem mértéket vett nekem.

- Meglehet! - felelt rá Megyeri.

- Pedig nem szeretném.

- Ugyan miért, csak nem haragudnál meg, ha a szücsök egy új dolmánnyal akarnának téged megtisztelni?

- Van nekem becsületes ruhám - dörög Nagy Pista, útját állván a további fejtegetésnek, hisz Megyeri jól tudta, hogy Nagy Pistával csak idáig lehet beszélni.

Nagy Pista elkomorodott ez órától fogva s mindenfelé szaglászta, hogy nem üti-e ki magát valami hír; mert akkor nem marad Váradon egy álló óráig, hanem éjfélben is megfutamodik.

A szűcsök szerencsésen megőrizték volna a titkot, hanem a szabónál nem maradt meg egy huszonnégy óráig; mert hiába, csizmadia és szabó nem fér meg egymás mellett, sem égben, sem földön; azért alig várta a szabó, hogy a csizmadiáknak fejéhez üthesse ezt a nagy kudarcot, mit a szűcsök készítenek nekik, azaz, hogy csinálja azt a szabó is, és minden öltés olyan jóízűen esik neki, mintha a tűnek hegye mindig egy csizmadiába szaladna.

Alig várta a szabó, hogy félmeszely borra átfuthasson a kocsmába, hol csizmadiát rendszeren találhat, amint talált is, és örömeiben a félmeszely helyett egy egész itcét kért.

- De csak jól megyen a szabóknak? - gúnyolódik egy érdemes csizmadiamester, hallván, hogy a szabó milyen kényesen parancsolja az egy itcét az eddigi félmeszely helyett.

- Szja, mióta a szűcsök ki akarnak tenni a csizmadiákon, a szabónak is kerül.

- Talán bizony az egész céh új mentét parancsoltatott majsztramnál.

- Olyasvalami lesz - kényeskedik a szabó - egy már kész is lesz reggelre.

- Nem mondaná meg majsztram, hogy kinek lesz?

- Mért ne mondanám meg, ha megígéri majsztram, hogy a falhoz nem vágja magát mérgében.

- Azt már csak nem cselekszem, ha még a szűcsinasok is ezüst mentekötővel járnak.

- Nem inasnak lesz az, hallja az úr! - kezdi a szabó.

- Főlebb?

- Főlebb bizony - igenli a szabó - nem tudom, föléri-e a magassarkú csizma?

- Majd egy talppal többet teszünk alája.

- Akkor is csak csizma marad, hallja az úr, még ha «tálcán» is viszik be, mint Megyeri uramnak a múltkor, hanem ha ezt a mentét magára veszi Nagy Pista uram, több nézője lesz, mint az urak csizmájában. Jó éjszakát mint közönségesen.

Elment a szabó, bekapván az iccét és úgy esett neki ez a gúny, mintha ellenségének ünneplő ruháján féslest látott volna, a csizmadia pedig mérgében szeretett volna kétfelé repedni, mint a rossz kordován, mikor fára verik.

Nem került bele egy kis óra, már ahány csizmadia volt Váradon és Várad-Olasziban, mind tudta a dolgot a céhmestertől az inasokig és szerencse, hogy azok is megtudták, mert ezen réven keresztül esteli harangszókor már más ember is tudta: tehát Nagy Pista is.

Pista ijedten rohant Megyerihez, kezében a vándorbot, azon egy kis holmi s a másik jó pajtás nem tudta elgondolni, mi lelte ezt a kórságost, hogy éjszaka veti ki a színpadi koporsó, az ő hű tanyája.

- Jó éjt jöttél kívánni vagy jó reggelt? - kérdi Megyeri.

- Sem jó éjt, sem jó reggelt, hanem jó egészséget; mert én megyek.

- Pista., nem tudom, mi lelt; de tán jobb lenne, hogy csak az eszed menne el, magad meg maradjnál Váradon, akkor majd eszed is hazajön.

- Károly, nem maradhatok itt! - mondja Pista nagyon meghatottan.

- Legalább azt mondd meg, miért?

- Látom, Váradon én már nagyon rongyos vagyok; tehát odább megyek.
 - Most sem értelek, édes Pistám, azért, ha akarod, hogy megértselek, beszélj világosabban.
 - No hát emlékszel még, mikor két szüccsel mulattunk s az egyik kabátomat méregette, mint te is vetted észre, hisz beszéltünk is róla?
 - Hogyne emlékezném?
 - No hát igazam volt, hogy a szücsök valamit akarnak, most hallom egész bizonyossággal, hogy a szücsök nekem egy új mentét varratnak.
 - Értem! - mondja Megyeri elszomorodva, tudván, hogy Nagy Pista le nem veti sok szenvedésének tanúját, ha az országban minden szücs térdén állva kérné s ő is még melléjük térdelne, így nem is fog Váradon maradni, tehát legjobb barátjától kénytelen megválni.
 - No hát, Isten veled!
 - De hova mész most, Pista?
 - Megyek Debrecenbe, ott van egy társaság, mely Nagy-Kállóba készül, hozzájuk szegődöm, Nagy-Kállóban sohasem voltam még, legalább meglátom.
- Megyeri kiugrott az ágyból, midőn Nagy-Kállót hallotta, aztán Pistának vállára tévéen kezét, kéri:
- Pista, valamire kérlek: ígérd meg, hogy hírt adsz, ha valamit megtudhatnál egy emberről, kire én halálos holtomig örömmel gondolok.
 - Csak ki vele, hogy hívják?
 - Megmondom mindjárt, légy kis türelemmel; mert ott kezdem, hol valaha íródiák voltam.
 - Azt úgy is tudom, ha nem mondd is; ezt már régen elbeszélted.
 - Azt is, hogy ott volt egy ispán, csak hogy az már nincs ott, mint nekem egy odavaló ember mondta, hanem ha Kállóba mégysz, könnyen akadsz olyanra, ki tud róla valamit.
 - Ne búsulj, ha egyenkint kérdezek is meg mindenkit, mégis nyomára akadok, hanem hogy hívják?
 - Mindjárt fölírom a nevét egy kis papirosra, hogy el ne feledd.
 - Sohase írd azt föl; mert ha a papirost elvesztem, hiába írtad föl; csak mondd meg nekem szóval, ne félj, nem potyogatom el, ha még olyan hosszú neve van is.
 - Hívják pedig ezen embert, édes Pistám, jót megjegyezd: Pusztay Péternek.
 - Minek hívják? - kérdi Pista, Megyeribe kapaszkodva.
 - Pusztay Péternek.
 - És te ösmerted azt az embert, valld meg igaz lelkedre? - rimánkodik Pista.
 - Hogyne ismertem volna, mikor principálisom volt, ismerem minden pereputtyát, akár elszámoljam itt egy álló helyben, akarod-e Pista?
 - De még mennyire akarom, sőt, hogy bizonyosabb legyek, mondj egy atyjafiát.
 - Nem egyet, Pista, hanem mindjárt kettőt mondok: egyik Keszy Balázs bécsi ágens, a másik ennek öccse, Keszy Benedek, valaha szolgabíró volt Szabolcs vármegyében.

- Megvan, barátom... ez az... és ne félj, hogy nevét elfeledjem annak, kit tizenkettedik esztendeje keresek; hanem nem is várok most már negyedóraig sem, tehát Isten veled.

- Áldjon meg téged is és amint megtudsz valamit, azonnal megírd.

- Meglesz, Károly... tisztelem a pajtásokat, tisztelem az érdekes szücscéhet, köszönöm irántam való jóakarátjukat; de már addig nem veszek rám más ruhát, míg ez le nem szakad; azért adják másnak a nekem szánt mentét; mert ha utánam hoznák, megint odábbfutok, pedig így vagy én futok ki a világból, vagy ők unják el a várás.

Éjfél tájban már a debreceni úton ballagott Nagy Pista, olykor hátra-hátranézvén, hogy nem kergetik-e a nagyvárad szücsök, utóbb boldogan füttyörészett azon gondolatban, hogy végre megleli Pusztay Pétert és megtudja tőle, mi köze volt Keszy Balázs úrhoz.

Huszár és prókátor

Sokféle történetet írtak már a nőkről, hányszor elszöktették őket, minek az egyszeri molnár eleinte nagyon megörült, mert a feleségét lopták el, hanem bezzeg elbúsulta magát szegény ördög, mikor meghallotta, hogy vissza akarják ám lopni.

Ilyen történetekről mulatságos dolgokat lehetne összeírni, hanem maradjunk kerékvágásunkban; elég nagy baj, hogy a két öregapa a kállói találkozás óta lőt-fut mindenfelé, hogy a leányt hazakaphassa, de a nyargalódzás alatt semmi szembetűnőbb haladás nincsen, mint hogy a kisleány megnőtt és többé nem lehet az apácaánál hagyni, a kapitány pedig még kevésbé hurcolhatja magával, mit tán mondanom sem kéne.

Megint a megyére kell jelentést tenni, a megye nem mer intézkedni, fűtől-fától tanácsot kérnek s a két civakodó végre a kancellárhoz megyem, hogy míg a pör eldőlné, bölcs tanácsában megbíznak, intézkedjék a leánynak sorsáról, hogy valamely magánháznál családi körben legyen.

Egyéb baj nem volt, éppen az kellett, a kancellár kitudván a két civakodónak vagyoni állapotát, a benne helyezett bizalomnál fogva kényelmesen intézkedhetett, tehát körülnézett, hogy e bizalommal megtisztelni vagy éppen megjutalmazni kit lehet leginkább.

A kancellár azzal ereszté el a két öreget, hogy nyolc nap alatt el leszen helyezve.

- De hát kinek adjuk? - kérdi önmagát a kancellár, kit a gondolkozásban Keszy Benedek és ipa szakasztott meg, és én megdöbbenve veszem észre, hogy némileg a francia iskolába vágok, mikor amúgy «Deus ex machina» módon sétáltatom be a két gonosz embert.

Na, de bocsássanak meg önök, várhattam volna velük néhány napig, mégis mindegy lett volna; tehát csupán időt kímélek, hogy sem önöket, sem a kancellárt nem várokoztatom.

A vendégek mély alázatossággal járultak a főhivatalnokhoz, ki ugyan nagyon szárnyai alá vette őket; de a lehetetlenséggel ő sem tudott végképpen kikötni, pedig rendkívül sajnálta, hogy a hű szolgálatot eddig nem méltányolhatta.

- Mit vétett ön az öreg Némethnek? - kérdé a kancellár Keszy Benedeket.

- Én még csak nem is beszéltem vele, kegyelmes uram.

- S ön? - fordul a direktorhoz.

- Engesztelhetlen gyűlöléssel viseltetik irányomban, ezt már régen tudom - felel a kérdett - és csak azt sajnálom, hogy szegény vőmmel is érezteti, holott neki is már felnőtt gyermekei vannak.

- Gyermekei?

- Igen! Egy huszonnégyéves fia s még két férjhez menő leánya.

- Éppen jókor - mondja a kancellár - Keszy úr Budán lakik?

- Igen! - felel Keszy, figyelmeztvén a fölvidámuló kancellárra.

- Egy védenc hajadonom lenne, kit jó házban kellene elhelyeznem férjhez meneteléig.

- Parancsára állok kegyelmes uramnak.

- S tán még egyébre is lehetne gondolnunk, Keszy úr, így tán a veszett fejszének nyelén kívül némileg a fejsze is megkerülne; mert a leány igen szép és igen gazdag, talán igénybe vehetnének önnek fiát.

- Végtelen jóság, ezt nem mertem volna remélni kegyelmességedtől.
- Amit magam megtehetek, arra bizton számolhat, tehát elfogadja a hajadont?
- Ezer örömmel, kegyelmes uram.
- Na, most tehát mégsem eresztem el önt vigasztalás nélkül - mondja a kancellár, aztán a direktorhoz fordulva mondja: - Nagy szükségem lesz még önre, számolok buzgóságára.
- Alázatos hű szolgálja! - hajtja meg magát a vén róka és a kegyes elbocsátást mindenféle cifra szóval köszönetgette, míg csak be nem tette maga után az ajtót.

Megérkezett Budára a levél az apácákhoz, valamint a kapitányhoz is, ki e miatt lerándult Budára, hogy az elhelyezésnél jelen legyen.

Imre már ekkor ügyvéd volt, húga pedig Kállayék egyik rokonánál volt Pesten s éppen itt látta a kis pörös leányt néhány alkalommal s a fiúnak eszébe jutott Balogh kanonok mondása, midőn a fiú anyjának kívánságáról beszélt, tudniillik szeretné, ha pappá lenne s a főtisztelendő úr pap létére is azt mondaná: Hát édesapád miért nem lett azzá?

A két leány közti bizalom juttatott a fiúnak is, ki mégis nagyon tartózkodóvá lőn, nehogy akkor kelljen megállapodnia, mikor későn lenne s a fiú e küzdelemben annyira hátrált, hogy a hajadonnak föltűnt.

- Tehát még mindig pörölnék rajtam? - kérdi a kapitányt az árva.
- Nem vagyok oka, kedves kis húgom.
- Kapitány úr, ne engedje, hogy annyi ideig civakodjanak fölöttem, szerezzen nekem is egy prókátort.
- Itt van Imre! - mondja a kapitány nevetve, de észrevéve, hogy Imrénél már kigyulladt a ház.
- Imre? - ismétli a leány némi nehezteléssel - Imre nem törődik velem.

A fiú föl ijedt e szemrehányásnál, nem gondolván, hogy tartózkodását ilyen oldalról is lehessen magyarázni, tehát kénytelen volt magát védelmezni.

- A prókátort terheli a vád vagy engem személyesen?
- Itt van ni, nézze, kapitány úr, milyen ember ez az Imre, - bosszankodik a leány - most meg azt akarja elhitetni velem, hogy ő akkor is más, mikor prókátor, meg akkor is, ha ő Pusztay Imre!

- Béküljetek össze - mondja a kapitány, a két vitázót az ablaknál hagyva, maga pedig a másik szobába ment, észrevévé, hogy a másik hölgy a zongorához helyezkedék s talán neki is jutna alkalma valamivel többet elmondani, mint eddig, mert ő is harmincadik évébe lépett s e korban néha a következő harmincről kell már határozni.

Imre sohasem volt még a lánnyal együtt s íme most is úgy kezdődik a beszélgetés, hogy őt megdöbbeneti, pedig ha ma szó nélkül válnak el, nem tudom, mikor lesz az a nap, melyen találkozhatnak még, mert hogy Pusztay Imre Keszy Benedekhez hivatalos vendég legyen, csakugyan nem hitte.

- Nos, teins fiskális úrhoz van most szerencsém, vagy Pusztay Imréhez! - kötekedik a leány.
- Mindkettőhöz, amint ön parancsolja.

- Szép is, mindig oly mogorvának lenni, rég tudja, hogy milyen gyámoltalan helyzetben vagyok, ha egy csöpp jóindulattal volna irántam, testvérének legjobb barátnője iránt, már eddig gondolt volna ki valamit, prókátor létére, hogy e két békételen öreg összebarátkozzék.
- Hát miért nem szólt idáig a kisasszony, tudtam is én, hogy van-e bizalma hozzám vagy sincs!?
- Mintha azt tőlem kellett volna megtudnia, hanem persze, ilyenek ezek a prókátorok, ha nem érzik, hogy busás nyereség lesz, meg sem ösmerik az embert, - mondja a leány dacos szemrehányással - hisz tudja ön, hogy nekem idáig semmim sincs, hát hogy fizessek én egy prókátort?
- Önnek nincs joga prókátort választani.
- Szép kibeszélés - véli a hölgy, - hanem egy kis baráti jóakaratra számot tarthattam volna.
- Az már más kérdés - jegyzi meg Imre, - nagyon örvendek, hogy barátai közé kíván számítani.
- Na, ennyit bizton várhat az ember, hogy véletlenül olyan barátnője van, kinek prókátor testvére van; csakhogy, kérem, én nem hittem, hogy a fiskális urak ilyen mogorvák.
- Hát még milyen vagyok?
- Résztelen.
- Na, hát az is vagyok, ámbár én nem hiszem s ennek bebizonyítására most már én is többet kérdezek, mint eddig.
- Ülünk hát le - kínálja az élénk leány az olvadozni kezdő újdonsült ügyvédet.
- Amint ön parancsolja s először is kérdem a kisasszonyt, tudja-e, hogy ez a pör meddig tart, ha az öregek össze nem békélnek?
- Meddig? Tudom is én, hogy meddig? Én csak azt akarom, hogy rajtam ne civakodjanak.
- Annak két módja van.
- Úgy, édes fiskális úr, most már szeretem, - mondja a leány önkénytelenül kicsúsztatván a szót; hanem el is pirult bele s valami kevés vártatva igazításért mindjárt utána teszi - hanem ezt ne vegye ám valami fixum honoráriumnak, kedves fiskális úr, tehát hadd halljuk a módokat.
- Az első mód, kisasszony, hogy ön fölött ne pörölhessen senki, az, ha férjhez megy.
- Na, ezt majd inkább első helyett utolsónak hagyjuk, - mondja a leány mindinkább elvörösödve - hanem hadd hallom a másikat.
- A másik, mit ön erőnek erejével első módnak akar tartani, én pedig legutolsónak mondok, ha a kisasszony az első móddal meg nem akarván barátkozni, apácává leszen.
- Ez a legutolsó?
- Több orvossággal nem szolgálhatok, kisasszony, tehát tessék e kettőből választani.
- Imre, - mondja a leány elkeseredve a száraz valóságon - mondja meg, igazat mondott vagy egy tapasztalatlan gyermeknek csacsкасágát akarja megbüntetni?
- Istenemre mondom, nem tréfáltam, kedves gyermek - mondja Imre hirtelen rászánva magát egy kis bátorságra s a gyermekleánynak kezét megragadá - ha ötven évvel vénebb volnék, mint vagyok, nem mondhatnék mást, mint amit elmondék önnek.
- Akkor Isten neki, hát csak civakodjanak fölöttem - mondja a leány, egész megadással és kereste kendőjét, hogy egy könyűt jókor elnyomhasson.
- Szabad még valamit mondanom? - kérdi Imre.

- Csak mondjon valami vigasztalót!

- Apáca nem akar lenni, úgy-e?

- Óh, maga kíváncsi tekintetes fiskális úr - nevet egyet a leány - ezt már csak nem tudta elnyögni.

- Na, hát a második kérdést elengedem s átmegyek egy harmadikra, ha például az öregeket annyira összeegyeztethetném, hogy egy ember...

- Ki ne mondja, Imre; mert akkor megharagszom, azaz, hogy már haragszom is! - mondja a leány fölkelve s Imrének nővére elébe futva, minthogy az a kapitánnyal hozzájuk jött.

- Csak nem haragudtál? - kérde a barátnő.

- Jer csak, pirongasd meg Imrét, hisz ez annyira vén prókátor, hogy kész volna elárvereltetni, mint valamely bukott embernek vagyonát.

- Látom, nem értett meg! - mondja Imre bánattal, mit amidőn a leány észrevett, újra gondolkodni kezdett, hogy a bevégzetlen mondat alatt kire gondolhatott s ekkor az élenkeszű leány kitalálta, hogy Imre nem valamely idegen emberért akar közbejárni.

- Mi ez? - kérde a barátnő.

- Most már semmi, semmi! - mondja az árva a barátnőjébe kapaszkodva s hogy az beszélni se tudjon, száját csókolgatta.

A kapitány szinte nem okosodott ki; az ő esze is máshol járván és csak arra figyelvén, hogy a nagyobbik hölgy mikor juttat neki egy pillantást s ezalatt Imre mindig a dacoskodó leányra figyelt.

A társaság újakkal szaporodott; de Imre most már nem akart addig távozni, míg a kisleánynál el nem búcsúzik, természetesen, tanúk nélkül érve.

- Haraggal válunk el?

- Nem! - mondja a leány, szintén megörülvén az alkalomnak, hogy az ablakhoz jutottak, távol a nagyobb társaságtól, mely úgy is elég élénk a teremben.

- Akarja, hogy ügyének szentelhessem magamat?

- Ha nagyon drágás nem lesz, fiskális úr.

- A honoráriumot majd csak az öreg uraktól kérem meg.

- És hiszi ön, hogy e két öreggel boldogul?

- Azért lettem prókátorrá, hogy a kétségbeesett ügyeket is merjem védelmezni.

- Jaj, csak már a végét tudnám, akár összebékíti az öregeket, akár nem.

- S ha összebékítem, férjhez megy?

- Férjhez megyek! - mondja a hölgy a fiatal ügyvédnek odanyújtott kezébe tevéen jobb kezét - de ha össze nem békíti ön, szent, hogy apácává leszek.

A kézszorítás bőséges magyarázatot adott a beszéd szavainak, aztán a társaságba vegyültek, hol a kapitány oly boldogan nézett Imrének nővéreire, mintha a legszebb ütközetből jöne.

- Kapitány barátom! - mondja Imre, félrehúzván a katonát - én egy furcsa dologra vállalkoztam, nem tudom, nem fogja-e ön azt agyafűrt gondolatnak vélni.

- Hadd hallom, barátom.

- Ismeri ön a két öregapát?
- Hogy ne ösmerném, egyik jobb ember, mint a másik, ha bánni tudnak velük.
- Hej, ha egy ember olyan szerencsés lenne, hogy mindkettőnek szeretetét megnyerhetné, mit gondol, mi történhetnék akkor?
- Írásban megvan nálam, Imre barátom, kész mindkét öreg annak engedni a lányt, kit ő választana neki, hanem hol találkozik ilyen ember? Azaz, hogy ilyen találkozhatnék, de az a kérdés, hogy a leány szeretné-e aztán?
- Tehát hol kellene kezdeni a dolgot?
- Hol inkább, kedves prókátor barátom, mint éppen a lánynál, olyan embert keressen, barátom, ki az első helyen szerencsésen győzött.
- Na!... ilyen, azt tartom, akadt már, kapitány barátom.
- S nem mondaná meg nekem bizalmasan?
- Ha el nem árul, megmondom: én vagyok!
- Bizalomért bizalom, kedves Imrém,... nehogy árulástól féljen, azt hiszem, hogy mi még sógorok leszünk.
- Szervusz sógor! - nevet Imre, mikor a kapu alatt voltak s a reménybeli rokonok összeölelkeztek.

1823

Nevezetes év, hanem hogy valami süldődiák ezt a nevezetességet ne a boroshordók közt keresse, emlékezet okáért jó lesz az ifjú uraknak megmondani, hogy az 1823-iki esztendő mért oly nevezetes.

A politikában nincsen atyafiság, sógorság és komaság, mert itt a kérlelhetlen «érdek» uralkodik s aki a zavarból nem bír olcsóbbért megszabadulni, elvágja kisujját vagy egyik kezét is, ha kell; ilyen drága mesterség a politika.

Napoleon, a rab-óriás, megcsalta Angliát, testét a bilincsben hagyá, magasröptű lelke pedig fölment az igaz bíró elé, számot adni tetteiről s a rabnak nevétől is irtózó hatalmak a halálhírnek annyira megörültek, hogy örömben majdnem egymás hajába kaptak.

Oh, a politikában az örömök nem hasonlítanak a családi örömhöz, melyekre szomszédot, atyafit és jóbarátot meghívunk, hogy segíjenek örvendeni; a politikában az egyiknek öröme leggyakrabban a másiknak siralma s a napoleoni harcok alatt egyesült érdekek az óriásnak halálhíre után bomladozni kezdenek és jaj annak, kit e szétválás készületlen talál.

A húszévi küzdelem alatt megviselt osztrák birodalom néhány évi békében úgyszólván be sem kötögette sebeit s íme, a meghalt óriásnak árnyéka alig húzódott el, kitört a papírháború s minden arra mutatott, hogy az 1815-iki békét a rémület kovácsolta össze s alig néhány évvel később mutatkozni kezdenek a kibúvó ajtók, melyeket akkor vettek észre, midőn egyik-másik ki is bújt rajta, mi igen hihetővé tette, hogy e rések elé kivont karddal kell állnia.

A bécsi kormány megdőbbsen e jelentkezésektől, tehát mielőtt szakadásra kerülne a dolog, meg akarta mutatni a kardot, mellyel megküzdeni akar.

Nem hiányzott egyéb, mint pénz, mely a kardot megvegye és ember, ki ezt a kardot megfogja; de ez mind oly rögtön, hogy az első megdondolást már a készülődésnek is követnie kellett.

A tetemesen kifáradt birodalom belső erejéhez kelle nyúlni s a legelső pillanatban világosan mutatkozik a szerep, mely Magyarországra várakozik, csak hogy e szerepet kiosztani, érdeksértés és mégis idővesztés nélkül, Bécsben igen csiklandós munkának találták.

A Bécsben éppen alkalmilag jelenlevő magasabb magyar hivatalnokokkal közölték a bajt, valamint a kényszerű állapotot, mely várakozást nem tűr, a megkérdettek az előterjesztésben valami kényszerítőt láttak, mi ugyan elegendő magyarázatot és indokolást talált a magasabb politikai viszonylatban, de mégis kényszerítőbb volt, mint a magyar intézvények azt megengedték volna.

Az 1815-iki béke után annyi rendezni való volt, hogy egyelőre háttérben maradt némely éppen nem csekély fontosságú magyarországi dolog, melynek orvoslása rég ígérve lőn s ahonnét az ígéret jött, a hirtelen változott időben vették észre, hogy az ígéretet régen teljesíteni most igen hasznos lett volna; de már késő a bánat, mert a külfomást viszonzni kell s ez idő nem alkalmas újabb ígéretre a nemzet áldozatáért, kérni pedig igen kétséges kimenetelű dolog.

A megkérdezett magyar hivatalnokok, látván a pillanat kényszerűségét, nem mondtak ellent, egyetlenegy kivéve, kit utoljára hagytak, nem mintha abban úgyis megbíztak volna, hogy föltétlen igent mond, hanem, hogy annak ellenmondását utoljára is jókor lesz meghallgatni, ez ember pedig nem volt más, mint a causarum director, Németh.

- Direktor úr - szólítja meg a kancellár - katonára és pénzre van szükségünk.

- Azt könnyen elgondolom, miért! - felel a kérdező.
- Nem a «miért» itt a főkérdés, direktor úr, hanem a «hogyan».
- Azt megmondják törvényeink, katonát és pénzt csak az országgyűlés adhat.
- Direktor úr, oda hónapok kellenek, midőn nekünk egyetlen elveszteni való percünk sincs és hónapok múlva is igen kétséges kérdés, mi választ adnak rá a rendek.

A párbeszéd megszakadt azáltal, hogy a miniszterek közül nyitott be egy, hanem a szünet nem sokáig tartott, mert éppen azért jött a miniszter is, hogy e beszélgetésnek fültanúja legyen.

Németh az az ember volt, kit rendesen akkor kaptak elő, mint a hólyaghúzót, mikor már bizonyos, hogy a melegített borogatások és fűlevek nem használnak s a beteg elszánja magát a keményebb fájdalomra, ha tán hasznát remélheti.

- Nos, mit mond Németh?

- Országgyűlésre utasít bennünket - mondja türelmetlenül a kancellár - s ez hosszú dolog, kivált ha előrelátható, hogy ott meg fogják a kérelmet tagadni s e tagadás gyöngébbé teszi ügyünket, mint ha a meglevő eszközökkel állunk küzdelemre, legalább ellenségünknek nem tárjuk föl gyöngé oldalunkat.

A miniszter a kancellár előadását csüggedve hallá és már inkább beszédért szólna meg Némethet, mint tán azért, hogy tőle kényelmes tanácsot várjon.

- Tehát, direktor úr, remél valamit ez országgyűléstől?

- Mindent kegyelmes uram.

- Furcsa, hogy ezt öntől hallom, ki legjobban tudja, hogy honfitársai mindig sérelmeikkel állnak elő s most, midőn helyzetünk nyomasztó, igen alkalmas időt látnának arra, hogy velünk alkuba ereszkedjenek.

Németh elvörösödött, egy ország helyett állt itt és nem tétozott azon, hogy mit feleljen e vádra, legyen e feleletnek következménye pillanatnyi harag vagy kegyvesztés, de ő jól tudta, hogy az igazmondás e pillanatban arra a részre használ, melyről a vád ki lőn mondván az egész nemzet ellen.

- Kegyelmes uram - mondja Németh - fölséges uramnak kezében egy kemény fegyver voltam mindig, melynek szilárdságában kételkedni nem tudott senki; hanem, hogy e vén fegyvernek biztos éle van, nem minden dicsekedés nélkül mondom, egyetlen oka, hogy magyar vasból van és egykönnyen nem eszi meg a rozsdá; de mert kegyelmességem engem ösmer, annyi millió helyett felelek meg, mondván, hogy e nemzet kész két táborra oszlani és esztendőig verni egymást apró érdekekért, hanem közveszély idején fejedelmének bajait alkura használni, panaszait a megszorultság rovására kiegyenlíteni, már ama gyöngeségénél fogva sem teszi, hogy még ellenséget is azért keres, hogy megbocsáthasson neki.

Az öreg ezt oly meghatottan mondá, hogy a két hallgató majdnem kiesett sodrából s egyik a másikat várta, hogy a beszédet folytassa. Némi szünet után a miniszter szólt.

- S azt hiszi, direktor úr, hogy nem fognak szemrehányást tenni?

- De már azt megteszik, annyit bizvást mondok; hanem amely lélegzettel azt elmondják, elmondják együtt azt is, hogy mivel baj van, végezzük előbb azt, majd ha annak vége lesz, ráérünk az otthoni bajon rágódni.

- S mit hisz, direktor úr, mit adnak, ha kérünk?

- Mit tetszik kérni?
- Adót pengőben és katonát.
- Na, akkor még egyet kapnak, kegyelmes uram.
- Ugyan mi lehetne az, szeretném hallani.
- Az ingünket is, kegyelmes uram, ezért én állok jót - mondja lelkesülten az öreg.
- Nincs valami titkos föltétel e buzgóság alatt?
- Egy föltétel igen is van, kegyelmes uram - mondja Németh egész derűtséggel, mi a minisztert mégsem bírta kibékíteni, hanem gyanakodva mondja magában: «Mindjárt tudtam hogy lesz valami csomó!» Aztán pedig fennhangon kérdi Némethtől:
- És mi lenne az a kemény föltétel, amiért a magyarok az ingüket is odaadnák?
- Igen egyszerű a dolog: ne erőszakkal, hanem szépszóval bánjanak velünk.

Németh elvégezte a legjavát, a másik kettő szeretett volna hinni, de nem volt meg, kivált az egyiknek lelkében, az alap, hova a hitet legyökerezethette volna; s valamint a tyúk rémülve látja, midőn a récefiúk szárnyai alól a vízre futnak úszni s jóakarató aggodalmában nem ösmervén természetüket, azt hiszi, hogy a vízbe fülnek, úgy volt a miniszter is, ki a politikai küzdelmekben nem ért rá egy nemzetnek lelkületét és sajátságait megismerni, tehát nem mert a magyaroknak hinni.

Jegyezze meg az olvasó jól e helyet s aki tán arra van hivatva, hogy szavának súlyát egy nemzetnek sorsa fölött lebegtetheti, tudja meg, hogy a nemzeti erények és gyöngeségek tanulmányozása nélkül száz meg száz hibát követhet el önszándoka és leggyakrabban öntervei ellen; s eszerint aki a bor forrásának lefolyását tudja, szüret után nem dugaszolja be oly keményen a hordót, hogy a forrásnak heve a lyukon hadd meneküljön.

Robinson történetében ott van Pénteknek esete, midőn a víznek forrását látta, kétségbeesett, hogy a fazékból kiszalad a megelevenedett víz, azért meztelen kézzel akarta megfogni; pedig ha a fazékat elhúzza a tűztől, fájdalom nélkül menti meg a fölzúdult szökevényt.

Németh látta a küzdelmeket, azonban ő már megtette azt, amit megtennie kellett, akár mint a fejedelemnek hűséges szolgája, akár mint egyszerű magyar nemesember, ki saját véleményét csak akkor mondá meg, mikor éppen jónak látták őt e vélemény felől bővebben kérdeni.

- Direktor úr - mondja a miniszter - önnek igaza lehet, hanem a magasabb politikában mindent számításba vesznek és ha négy eset közül az ön véleményét három esetben be lehetne bizonyítani az elhívésre, még azt is kénytelenek vagyunk tekintetbe venni, hogy a negyedik eset a másik hárommal ellenkezőleg üthet ki és ez esetben mi mindent kockáztattunk s erre nem vállalkozhatunk.
- Sajnálom, hogy kegyelmességedet meg nem győzhettem.
- Hiában, biztosaknak kell lennünk az eredményről.
- Szabad kérdenem, mi ad biztosítást? - mondja Németh elszánva magát a kérdésre.
- A legszigorúbb parancs, még pedig haladéktalanul.
- Sajnálom! - mondja Németh azzal a gondolattal foglalkozva, hogy hivatalát őfelségének megköszönje, nehogy az ügy folyamában az országban elkeseredések történjenek, hol a királyi ügyek igazgatóját szigorú eljárásra kényszeríthessék.

- Számolunk az ön erélyére is! - mondja a miniszter Némethnek egész kegyességgel s a kitűnő ember hirtelen föleszmélt; látta, hogy mi szerep juthatna neki, hanem éppen azért változtatta meg szándékát; mert ha csakugyan elkövetkeznék e siralmas állapot, hogy a megyékben zaj lenne, mégis jobb, ha ő áll a királyi ügyek élén, egyszersmind remélve, hogy a következő tanulságot szerez, jó lesz akkor egy határozott ember kármentőnek; azért megmarad a kényes hivatalban.

Vége volt a beszélgetésnek.

- Meddig marad ön itt? - kérdi a kancellár Némethet.

- Még három napig.

- Éppen elég - mondja a kancellár - addig látni fogom önt és szó nélkül ne menjen el.

- Amint parancsolni méltóztatik!

Németh elment, hogy a két urat fontos tanácskozmányában ne háborgassa; aki nem röstellt volna utánamenni, hallhatta volna, midőn többször fölsóhajtott, többször pedig el-elmordult s egyszer hangosan mondja:

- Teremtettét, ha ezek ösmernék gyöngeségeinket, szépszóval a bőrt is lekérhetnék rólunk; dehát tehetek én róla, hogy nem értik, amit beszélek?

Huszonnégy óra alatt meglőn a határozat, hogy az adó pengőben fiztessék és mennyi számú katonaság álljon ki s e tekintetben megkívántató rendszabályok a legkeményebb parancsolat hangján küldettek el az illető helyekre.

Mielőtt elment volna Németh, a fejedelemnél kihallgatást nyert s Németh azonnal észrevette, hogy a fejedelem szokatlanul levert és valami gondolat küszködik benne, ami nyilvánulni szeretne, ha jó alkalom és bizalmas ember kerülne hozzá.

- Volt a kancellárnál? - kérdi a fölség olyan hangon, mintha a kérdésben már a tudomás is megvolna s a kérdést csak ösztönzésül használta a beszélgetésre.

- Voltam, fölséges uram - felel Németh, várva, hogy újabb kérdést hall, és minden figyelmét összeszedte, hogy a netán fönnforgó dologban ha sokat nem is, de keveset se mondjon.

A fölség annyira elmélyedt, hogy szokása ellenére körüljárt a szobában, úgyhogy Némethnek vele kellett menni s a causarum direktor szüntelen a beszédre figyelve, a fölség mellett vigyázva járván, a vigyázat dacára egyszer úgy megcsuszamodott, hogy minden erejéből is alig tudta az egyensúlyt megtartani.

A fölség már utána akart kapni, de Németh még jókor helyreállván, az öreg Ferenc egész kegyelettel kezde beszélni.

- Öregúr, miniszterem szóról-szóra elmondá, amit ön mondott neki.

Németh látva, hogy a fejedelem bekezdésül akarja használni e szavakat, bizalmasabb lőn és némi meghatottsággal mondja:

- Fölséges uram, megbocsátja vén szolgájának, hogy annyi őszinteséggel szólt, mennyi talán nem is volna szabad, mit az is mutat, hogy véleménye nem hallgattatott meg.

- Azt véli, öregúr?

- Legalább az eredmény azt mutatja, fölséges uram, tehát kétségtelen, hogy hiába szóltam.

- Nem, egyáltalában nem szólt hiába, engemet meggyőzött, öregúr!

Németh csodálkozott, e nyilatkozat ellentétben volt a kibocsátott rendeletekkel; tehát hol van itten annak nyoma, hogy az ő szava győzött?

- Csodálkozik ön? - mondja első Ferenc - ne csodálkozzék, minisztereim magas talentumához bizalommal kellennem, főleg a vizsály órájában, de minthogy őket meghatalmazám mindenre, ők pedig az első huszonnégy órában a kivitelhez fogtak, nem akarok munkájukba vágni. Vagy megértenek vagy nem, odalenn s én önnek szavaihoz alkalmázkodván még többet hiszek a magyarokról, mint ön mondott; a legrosszabb esetben közjük megyek és mi megértjük egymást.

- Fölséges uram, hátha az első pillanatnak heve túlragad néhány embert?

A fejedelem gondolkozni kezdett és ismét körüljárkált, magával indítván Némethet, ki megint annyira az ország dolgaira figyelt, hogy a fejedelem mellett másodszor csúszott meg; de most már annyira, hogy ha a fölség meg nem kapja, menthetlenül elesik.

- Öreg! - mondja első Ferenc, erősen megfogván Némethnek kezét - látja, hogy a sors is arra int, hogy el ne hagyjuk egymást.

- Hisz fölséged tartott engem! - mondja Németh, mire amaz önkénytelenül körülnézve mondja, közelebb állva:

- Öregúr, én magam is merésznék tartom e kísérletet, melyre az én hitem szerint nem volna szükség, ígérje meg ön, hogy egy komoly órában őszinte lesz hozzám s engem gyámolítani fog azon értelemben, melyet ön már eddigi beszédemből ösmer.

- Csak későn ne jöjjenek.

- Már akkor előnyben leszünk s akkor ideje lesz az ellenkező nézetre hajolni. Isten önnel, öregem, számítok önre.

A kihallgatásnak vége lőn, Németh elutazására megtette a készüléteket, hanem hogy szó nélkül ne menjen el, a kancellárnál jelentette magát.

- Elégedetlenül megy haza, direktor úr? - kérdi a kancellár.

- Tehát már arcomon is meglátszik a bánat?

- Akár azt is megmondjam, amit ön szíve rejtekében tartogat.

- Ugyan találja el, kegyelmes uram, legalább könnyebbülve fogok haza felé menni, mert még nyom valami.

- Hibáztat ön bennünket!

- Folytassa csak, kegyelmes uram, majd meglátom, oly őszinte-e az én arcom, hogy szívem titkát is elárulja.

- Oh, e becsületes magyar arc mindenre megfelel.

- Akkor nem vesződtetem kegyelmességedet az elszámálással, hanem hogy azt mondhassam, hogy én is mondtam valamit, ezennel figyelmeztetem kegyelmes uramat, hogy nem jó nagyobb tüzet rakni, mint amit egymaga is elolthat az ember. Magamat ajánlom!²

² Némethnek saját szavai.

A szabolcsi gyűlés

Imre már saját szárnyára kelt; hanem azért Némethet gyakran fölkereste s attól tudta meg legelőször a fenyegető harcot és látván Némethnek bánatos arcát, a fiú elhatározá magát, hogy a közügyekkel megpróbálkozik és lemegyen Szabolcsba.

Útközben már a panasznak kitörő hangjával találkozott s mindinkább éledt benne a vágy, hogy akkor merjen szólni, mikor ezereken jónak látják a szót másnak átengedni.

A megyék hangosan jajdultak föl, mindenki fájlalta a bizalmatlanságot és egyik megyéből a másikba mentek jó tanácsért s amelyik nyilatkozott, a nyilatkozatnak hangja szerint korholák vagy áldák az országban.

Nógrád volt a legelsőik egyike, hol a váratlan rendelet ellen följajdultak s az ünnepélyes «Óvás»-t elhatározták beküldeni a váci káptalanba.

Nem a jogot, hanem a bizalomcsökkenést bánta mindenki s minthogy bizalom nem volt, a jogvédelemhez nyúltak, hogy a nem remélt dologra feleletük legyen és így könnyen megfogható, hogy a zaj egyik megyéből áthallatszék a szomszéd megyébe is, mire tehát Imre Nagy-Kállóba ért le, kihirdetve lőn a nagygyűlés, mely a parancsolatra határozatot hozzon.

Imre senkivel sem közlé szándokát, apjával a «Nagy rétes» korcsmárossal bement a nagygyűlésre, jókor besietvén, hogy ha szóhoz juthat, ne az ajtóküszöbről legyen kénytelen a terembe kiabálni, hanem ott benn is hallják meg.

Mindenki bánkódni jött, tehát az arcok nem igen mutattak vidámságot, hanem arra mégis mindenki kíváncsi volt, ki fog majd a dologhoz szólni, minthogy idáig senki sem dicsekedett vele, hogy ő felelni merjen az egész megye helyett.

A nagy tömeg csöndje egész ékesszólás volt a helyzetre nézve, pedig ha e népet jó szóval édesgetik, olyan zajjal volna, hogy az önkéntes ajánlatok számát reggeltől estig dolog volna összeirogatni.

Elkezdődött a gyűlés, melyre a tiszai megyék legkíváncsiabbak voltak, pedig szörnyű csöndesen ment végbe; mert a fölolvastott parancslevél néhány hosszú percreg maradt szó nélkül s minthogy a zöld asztal mellett senki sem vállalkozott, megcsöndül egy fiatalembernek hangja, oly búsan, mintha lélekharang volna és bánván a bizalomszakadást, még a törvényt is bánta, mely útjában áll annak, hogy sürgető körülmények közt engedni lehessen és kéri a rendeket, segéljék ki az ő emlékezetét, hogy hátha találkoznék törvény, mely a két nevezetes pontra tán rendkívüli időben kivételt tesz; de minthogy nem talált sem ő, sem más, fölolvassa azt a törvényt, mely ez esetben más engedelmességet megtilt, mint amit a törvény betűje követel.

Míg Imre beszélt, minden ember szomszédját kérdezte, ki lehet e fiatal ember, kit ekkorig senki sem ösmert. Csak annyiból hitték, hogy Szabolcsi ember, különben az alispán alig tűrte volna meg, hogy a közügyekbe szóljon.

Mindenki bámult azon a csöndes mérsékleten, mellyel a fiatal ember szólt, nem tett szemrehányást, a legkétségtelegebb alattvalói hűség rajzolódék le minden mondatában, egy hazafiúi bánat volt, mely a szakadást látván, a törvényben hasztalan keres hidat, melyen az annyszor bebizonyított önzéstelen föláldozás átmenetet lelne; hanem e könyv nem híd, egy kemény fal lőn, melyet áthágni nem szabad, úgy fel kell áldozni mindent és lemondani e szent menhelyről, hova minden honpolgár, magánjogaiban megtámadtatván, orvoslásért, igazságért, sikerrel megyen el.

Nem a dac, nem a jogkövetelés szörszálhasogatása, hanem a hű polgárnak panasza volt, hogy nem engedik arra a térre, hogy a bizalom szaváért a lelkesülés ihlettségével hozhatna áldozatot; de mivel a törvény menekülést nem nyújt, sőt határozott értelmében jogot állapít meg, a parancsnak alakja szerint nem mer engedelmeskedni, hogy törvényszegő ne legyen.

A tömeg mélyen megindulva hallá a fiatalembert, ki előhozá Ábrahám példáját, midőn fiát Isten parancsának feláldozni kész volt; hisz az saját szülötte volt; de hogy a gyermek apjára emelhessen fegyvert s aki a törvények alatt áll, megtagadhassa a törvényt, ma e fogalmat védelmezni már nem merte volna.

Az öregek halvány arcán a bánat egy pillanatra eltűnt, midőn e higgadt gyermeknek mérsékletét látták és midőn szavait bevégezé, nem akadt senki, hogy e szelíd fájdalmat haragra ingerelje s ahol legtöbb ellentállást és dacot vártak, egy ifjú szónok gyöngédsége elvette az ingerültség fullánkját s amit a parancsszóban menthetővé tett az európai viszonyok kényszerűsége, a megye szenvedőlegességében hatalmasan védelmezett a törvény.

A megyebeliek a gyűlés előtt kettőtől féltek:

1-ször a lehető nagy ingerültségtől, minőkre más megyében elég példa volt már; vagy

2-szor attól, hogy mindenik másra hagyván a viszonyok terhét, a megye e rendkívüli időben nem lesz erős és jogain megesik a csorba.

Midőn a gyűlés azon határozattal oszlott el, hogy a kifejtett nézet nyomán egy iratot szerkeszt és azt a káptalanba teszi le, magát a szónokot bízták meg a szerkesztéssel, mi néhány óra alatt kész lőn és a karok nagy meglegedésére fölolvastatván, a gyűlés szétoszlott.

- Ki volt e fiatalember? - kérdi egy másik fiatalember vagy tán inkább ifjúvá fejlődő gyermek, apja karjába fűződvn.

- A «Nagy rétes» korcsmárosnak fia, gyermekem - felel az apa - hanem tanulj tőle, mert e fiatal ember egymaga mentette meg Szabolcs-megyének becsületét.

Imre édesapjának karjába kapaszkodva ment el haza, hanem az uccán annyira megbámulták, hogy valóban el kelle magát szánni, hogy egész nap nem megy az utcára, nehogy a bámulat tárgya legyen, hisz ő a mai nap szerepét örömmel átengedné bárkinek; de inkább szeretné, ha e szónoklatra szüksége és alkalma nem volna az országnak.

Az anya meghallván apjától fiának dolgát, egyelőre nem tudta, hogy örüljön-e vagy szomorkodjék? Örült, hogy ily nemes lélek a prókátort is megmenti a poklok fenekétől, hová ő és mások a prókátorokat régen elítélték; de másrésről az anya szívdobogva gondolt a lehetőségre, hogy a nyilvános szó minden mérséklete mellett fiára veszélyt hoz.

Quod licet Jovi, non licet bovi

Szerencse, hogy gömbölyű ez a világ, különben ha szegletes volna, rég lefutott volna róla a sorsüldözött, szegény magyar színész, kit a változandó sors most meg Kálló felé terelt.

Pipaszóval értek Nagy-Kállóba, hol mai napig is az egész népség összeszalad, ha bevetődik valami vándorlólegény, ki megtakarított egy-két rongyát röstelli maga cipelni, hanem egy jól tartott kutyával húztatja, hát hogy ne csodálnák meg azt a három gyékényes szekeret, melyen az a néhány fehércseléd jobban talán csak nyomtatéknak ül, míg a szekerek után hárommannyi férfi ballag, mégpedig némelyik olyan becsületes ruhában, hogy ha hintóban ülne, tán a kállói ember meg is süvegelné.

Amint a megyeház irányába értek, egy megyei hajdú jött feléjük, s igazabban csak úgy «muszájból» köszöntötte az egyik pipázót, kérdvén:

- Megtisztelem az urat, nekem Kállay Miklós úr ő nagysága, az alispán parancsolta, kérdeném meg, hogy kik legyenek az urak voltaképpen.

- Színjatszók vagyunk, kedves jó barátom, - felel a kérdett - ezzel a szóval mondja meg ő nagyságának.

- Megmondom szóról-szóra! - ígéri a hajdú, egyenesen a megyeház előtti padnak tartva, hol Kállay néhányadmagával beszélgetett s amint a hajdú az üzenetet meghozta, mindjárt megint vitte is vissza a másik üzenetet.

- Ő nagysága óhajtana az urakkal beszélni, de mindjárt - mondja a hajdú némi nyomatékkal, mint azt már az ilyen ember szokta s föltette magában, hogy a vele menendőket majd csak úgy oldalról kíséri; mert az alispán úr óhajtásából gyanítva, nem olyan emberek lesznek, kiket hátulról kell a hajdúnak kísérni, ami Kállóban a tisztviselő urakat kivéve, másnak nem volna valami különös tisztesség.

Kállay a szemközt jövők előtt fölkelt, sőt már előre kezét nyújtja nekik, mit nem minden gyalogjáró embernek tett meg s egy pár kérdés után megtudva a legszükségesebbeket, megmarasztotta őket Kállóban, kikötvén, hogy a társaságnak tagjai között legalább hat naponkint asztalánál ebédeljen okvetetlenül, de különben is nála mindannyi terített asztalt talál; azonkívül megtudván, hogy költségeik fődözésére naponkint száz bankó forint jövedelemre van szükségük, ennyiért Kállay maga jótáll s amennyi hiányzik, ő pótolja ki majd.

Ilyen föltétellel könnyű volt megállítani a három szekeret s nem telt bele harmadnap, Tháliának temploma föl volt építve s valamint egykor Szentmihályon Köntös Mihály bíró uram, úgy állt itt Kállay Miklós úr, hosszúszerű pipájával böködvén egy-egy tollászkodó mesterembert, hogy a fűrés-faragással hamarabb készen legyenek.

Kállay ez idő alatt a társaság tagjaival is megösmerekedett, az igazgatótól mindenkinek sajtóságát kikérdezte s midőn már valamennyiről kérdezkedett, még volt egy hátra, kit maga is hihetőleg azért hagyott utolsónak, hogy arról legtöbb bolondot fog hallani, mert ilyen hosszú kabát nem volt még akkor Nagy-Kállóban s aki pár forintért végig menne benne az uccán, példabeszédképp máig is megemlegetnék.

Nagy Pistáról ezidőben már sok bolondot beszéltek s az igazgató hamarjában néhányat elmondott tájékozás végett a nagyságos alispán úrnak, kinek ezután legkedveltebb embere lőn Nagy Pista és csak az esett neki nehezen, hogy egy nagy darab bankót nem adhatott neki; mert

már ő inkább becsukhatja magát a börtönbe, minthogy ő maga őrizzen egy papirosdarabot. Nem azért lett ő színész, hogy szerepei helyett a bankó mellé üljön porkolábnak.

Folytak az előadások, a darab hét órakor kezdődött, ha Kállay Miklós úr akkorra odaérkezett, különben pedig az érdekes közönségnek eleje addig be se ment, míg ő nagysága meg nem érkezett hosszú szárú pipával szájában, mi neki ez időben már elválhatatlan barátja volt.

A pénztárhoz érven, megkérdi az igazgatót, mennyi a bevétel. S ha a száz forintot meg nem ütötte, Kállay kihúzván tárcáját, a hiányzó összeget leszámlálta, azután a színterembe menvén, nagy karosszékében helyet foglalt a legelső sorban.

A nézőhely úgy volt alkalmazva, hogy az egymás után következő sorok mindig magasabbak voltak, mire már azért is nagy szükség volt, mert a szűkvilágú mécs a lassankint minden oldalról terjengő pipafüstben majdnem megfúlt előadás vége felé s az utolsó helyre nem hiába eresztették az emberek legolcsóbbért, mert azok a füsttől csakugyan legkevesebbet láttak.

Végre is aztán a színésznők unták meg a füstöt és Déryné asszonyság föltette magában, hogy adandó alkalommal Kállaynak eziránt panaszt tesz, ámbár ő nagysága leghosszabb pipaszárral jön az előadásokra.

- Kedves Déryné asszonyság, nem tennének meg nekem egy szívességet? - mondja Kállay egy ebéd alkalmával, midőn a társaság majdnem egészen jelen volt.

- Csak parancsoljon nagyságos uram, mi szívesen engedelmeskedünk - felel Déryné.

- Egyszer adjanak valami énekes darabot az én kedvemért.

- Mi már rég megelőztük volna nagyságodat, ha úgy volnánk itt, mint Váradon.

- Hát mi nincs itt, ami Váradon megvan? - kérdi nagy készséggel az alispán.

- Inkább az van meg itt, nagyságos uram, ami Nagyváradon nincs, tudniillik: a nagy pipafüst s amiatt maholnap beszélni sem tudunk a színpadon.

- Majd arról is teszünk! - ígéri Kállay s az igazgatóval beszélgetvén, harmadnapra ki lőn választva egy énekekkel vegyes darab s az alispán az igazgatónak is megígérte, hogy nem lesz ezután akkora pipafüst, mint eddig.

A kiválasztott darabhoz mindenféle ruhadarab kellett, a társaság lóto-futója mindent szerencsésen meghozott, csak egyet nem kapott annyi szaladgálás után, egy pár ezüstsarkantyús csizmát Nagy Pistának, ki e miatt a csizmadia céhmestert egy nagyon megviselt fejelésben adta.

Hetet ütött az óra, az ötgarasos vendégek egy külön bejáráson már egy órával előbb helyreheveredtek; hanem a zártszékes közönség a folyosón várta Kállayt, most is megadván neki a szokott becsületet, hogy addig be nem ment, míg Kállay meg nem érkezett s a pénztárnál a szokott számadást el nem végezte.

Dérynének jutalomjátéka volt, ennél fogva a pénztárnál lévén, amíg lehetett, ijedten látta, hogy a tisztelt közönség bot helyett most is pipaszárral jött be s némelyik már a folyosón rágyújtott; tehát milyen füst lesz ma megint, hanem az ének is csak ilyen lesz ám s nem tudom, mikor kívánja meg Kállay Miklós úr.

Végre Déryné kénytelen volt az öltözőbe menni, tehát Kállay nem érte a pénztárnál, hol meg akarta neki sügni a jelentkező pipafüstöt, mit azonban Kállay maga is mindjárt észrevőn, azért nem is ment a pénztárba, hanem a színpadi bejáráshoz tett előbb egy kis kerülőt.

A színészek készen voltak, Kállay valamennyit végignézte s amint Nagy Pistára került a sor, Kállay jól szemügyre vévén, a csizmaszárig megnézte Pistát.

- Hát maga miféle mesterember legyen, Nagy Pista barátom?

- Én csizmadia-céhmester vagyok, nagyságos uram.

- Pedig nem ismerné meg az ember a csizmájáról, annyit mondhatok.

- Amilyent kaptam, nagyságos uram, engedelmet kérek - mentegetődzék Nagy Pista.

- Semmi engedelem, - mondja Kállay meglehetősen hangosan - nem szeretem, mikor ilyen érdemes céhbeli mesteremberek iránt, mint a csizmadiák, nem vagyunk figyelemmel, ők mindenkoron buzgó pártfogói a nemzeti színjátszóknak, azért illendő dolog, hogy színpadon az érdemes céhmesternek legyen ezüstsarkantyús csizmája; ezt én akarom, ez így legyen, amint ezt a darabot még egyszer adják.

- De hol vegyek ezüstsarkantyús csizmát, nagyságos uram? - kérdi Nagy Pista.

- Ha szép szóért nem adnak, lopjon egy párt, ezt is megengedem - teszi hozzá Kállay tökéletesen azzal a gondolattal, hogy Nagy Pista majd tőle kér egy párt; hanem éppen ebből látszik, hogy ő nagysága nem jól ismerte Nagy Pistát, ki most éppen arról gondoskodik, hogy ő bizony senki fiának sem könyörög, hanem ha ő nagysága ennyire ráparancsolt, majd talál ő módot abban, hogy midőn a nagyságos úrnak ezüstsarkantyús csizmái a folyosón lesznek szépen kitisztogatva, egy párt majd elhoz, hogy senki se lássa s ha aztán kitalálja ő nagysága, hogy a csizmát ki vitte el: az ő szerencséje lesz.

A tagtársak tisztán hallották, mit mondott Kállay Nagy Pistának; és mindenki tökéletesen meggyőződött, hogy Nagy Pista szóról-szóra szót fogad; azért Megyeri azt mondja, mikor Pista nem hallá:

- Vigyázzatok rá, ez a bolond kölyök még galibába keveredik.

- Ugyan miért? - kérdi valamelyik.

- Ellopja valakinek ezüstsarkantyús csizmáját az alispán úr engedelmével és nagy szerencséje lesz, ha meg nem csípi.

Hogy valamiképp rosszul ne üssön ki a dolog, mindenütt elbeszélték, mit mondott Kállay Nagy Pistának s ahol csak egy ezüstsarkantyús ember meghallotta, szívesen odaajándékozta volna magáét Nagy Pistának, ha bizonyosan nem tudnák, hogy el nem veszi s éppen ezért már most minden ember kíváncsi volt, hogy Nagy Pista kinek a csizmáját fogja ellopni.

Kállay Déryné asszonynak jutalomjátékára gazdag ajándékot nyújtván, kiment a folyosóra s a pipázó közönséget üdvözlővén, kialudt pipáját kezében lógatva ment a nézőhelyre.

Természetes dolog, hogy ott volt a legelső hely, hová Kállay Miklós ült s ez a büszke szabolcsi nép majdnem gyermekies megadással engedelmeskedett e hajthatlan embernek s minél inkább emelkedett tekintélye fölöttük, annál büszkébbek voltak rá, mert ők emelték fölebb.

Fején meggyász selyem házisapka volt, ebben sétált a megyeházától idáig s a tekintély ezért hajszályait sem görbült és bizonyosan most mindjárt jobban fognak neki engedelmeskedni, mint annak a zsarnoknak, ki hatalmának nagyobb bizonyítványaképpen tán a furkósbót is elhozná.

Ne higgyétek, hogy meghunyászkodnak előtte, alig kétezer embernek szava elég arra, hogy három esztendő múltán elnöki székébe az utolsó szalmakomiszáriust beültesse, de jól érzi a legutolsó hét szilvafás nemes ember is, hogy ötvenkét vármegyének ugyanannyi alispánja van s

ilyen véresszájú megye, mint Szabolcs, ugyancsak kiválasztja a legkülönb embert, hogyha már dicsekedni kell, tehát ember legyen, kivel az elsők közé áll ki.

Ott ül köztük s ha néha oldalt néz, még leghátulról is megsüvegeli, akire ránéz s ha meggondoljuk, hogy nálunk az alispánnak ötszáz forint fizetése volt, a magáéból elköltött rá évenként öt-hat ezeret is, valóban a köszöntgetést kellene fizetesképp beszámítani, ha ezt hunyászkodásból tennék.

Kurta, alig háromesztendős hosszúságú ez a hatalom, megvenni vagy érette haszonbért fizetni nem lehet, nincs egyetlen bocskoros nemes, ki süvegét megbillenteni tartoznék e hatalom előtt és mégis hatalom, melynek annyi nyakas ember engedelmeskedik zúgolódás nélkül, sőt szeretetből.

Ha nem tudná valaki, mi a magyar patriarkhálizmus, kérem, olvassa el a magyar történetet, melyben mégis csak történhetett valami - nyolcszáz esztendőnek elfolyása alatt.

Nem akarjátok elhinni, hogy nálunk patriarkhális hatalom volt? Ám figyeljeteK ide: mielőtt a függöny fölemelkednék, Kállay hátrafordult, és a közönségnek ezt mondja:

«Halljunk szót!...³ Az actrixok (színjatszónők) panaszkodnak, hogy a nagy pipafüst miatt beszélni is alig tudnak, tehát atyafiak jó lesz azt a pipát letenni; mert ha valamennyien dohányzunk, pénzért sem kívánhatjuk, hogy beszéljenek.»

Erre valamennyi letette a pipát, csak Kállay emelte föl a magáét, mely a beszéd alatt kialudt, azért a sűgőlyukhoz lépven, a hosszúsárúnak a végét odanyújtá a sűgónak ezzel a szóval:

- Uramöcsém, gyűjtsa meg ezt a pipát!

Ha ez nem patriarkhálizmus: tehát semmi! S éppen azért: Quod licet Jovi, non licet bovi.

³ Szóról-szóra így.

A nagy kabát gombja

Nagy Pista Kállóban volt, akadván temérdek bámulója tehetségének azon mértékben, mint nagy kabátjának, melynek hátul esztendő óta hiányzott egy gombja, hanem azt gondolta Nagy Pista barátunk: se hideget, se meleget nem tart, neki így is jó lesz, de az új pajtások minduntalan ígérték neki, hogy akkor varrnak föl neki egy gombot, mikor nem is véli.

Nagy Pista már majdnem ráhatározta magát, hogy elszökik a gombvarrás elől, mint Nagy-Váradról elkergette egy mente, minek közbevetőleg legyen mondva, később az a történet jutott, hogy a szücsceh a megszökött Nagy Pista helyett, némileg a csizmadiáknak nagyobb bosszúságára, éppen Megyerinek adta.

Mondom elszökött volna, hanem akkor jutott eszébe, hogy ő Megyerinek megígért valamit, tehát addig nem nyugszik, míg Pusztay Péternek nyomába nem akad; csak hogy hol kezdje el a kérdezősködést, midőn ő oly magának való ember, ki rögtön elfut, mihelyest valaki szóba akar vele állni; mert az is rendes bolondjai közé tartozott, hogy ingyen ebédre és estelire nagy kérésre és ritkán ment, Kállayhoz pedig éppen nem; mert azt belátta, hogy az ő viselt kabátja nem az alispán szobájába való.

Kállay nem tudott másképp kifogni a különc emberen, hanem az igazgatónak meghagyta, hogy Kállaynak erszényére küldje Pistát a «Nagy rétes»-be s ott egyék, igyék, ami neki tetszik.

Ekképpen két embert ösmert még Kállóban, a «Nagy rétes»-korcsmárost és annak feleségét, ki rendesen a konyhán volt, mikor Nagy Pista jött, a gazda pedig éppen olyan szótalan ember volt, mint Nagy Pista s így ketten órahosszat is ültek egymás mellett anélkül, hogy egy szó jött volna ki valamelyik száján.

- Jaj, de jó volna ez a két ember ecetágnak, - mondja a nemzetes asszony, befordulván egy ízben a konyháról és látva, hogy a két ember szó nélkül van - bizony elállnának tíz esztendeig.

- Hát mit beszéljünk, nemzetes asszony? - kérdi Nagy Pista az asztalhoz leülő asszonyt, ki a konyhán elfáradván, nyugodni jött be a konyháról és éppen ráért a két hallgatót megszólítani.

- Ejnye, de szabódik Nagy Pista, hát nem járta keresztül-kasul az országot, hát beszéljen valamit, máshol milyenek az emberek, na, ne lustálkodjék, mulattasson engem, most ráérek hallgatni, ...asztán mért nem szól, hogy ez a nagy kabát feslett, hát én megsántulnék bele, ha megvarrnám? Vesse le hamar, adja ide a varrókosaramat, ott van mellette a kis asztalon, most mindjárt megvarrom.

Nagy Pista nem mert ellenkezni és húzódozva bár, de mégis leölté a nagy kabátot, melyen a nemzetes asszonyság egy óráig is talált varrogatni valót s ami csak engedett az összeillesztéseknél, mind újravarrta, Pistával megbeszéltette, merre járt, kik voltak pajtásai, sorban elmondatta vele.

- Hát valami Megyeri nevezetű színészt nem ösmert, Nagy Pista?

- Hogyne ösmerném, nemzetes asszonyom, legjobb kenyerespajtásom a világon.

- Lett-e belőle jó diátrista? - kérdi az asszony némi gyöngédségből megválogatva a szót, mert a diátrista helyett különben komédiást szokott mondani; hanem ez egyszer még a nemzetes asszony is engedelmesebb lón, amin aztán saját férje legjobban csudálkozott.

- Meghiszem, hogy lett! - mondja Pista szórakozottan, de mégis lelkesülten, egészen Nagy-Váradra gondolva magát; hanem az mégsem jutott eszébe, hogy e viszony vagy egyenesen Pusztay Péter után tudakozódják.

Az asszony szinte gondolatokba merült, eszébe jutott az elmúlt idő s minden öltés közben Megyerire gondolt, ki némileg saját könnyelműségének köszönheté, hogy a direktor elűzte s az asszony mélyen sajnálva a fiút, könnyelműségét kimenté, hanem annál inkább gyűlölte a jószágkormányzót, ki nekik is gyalázatot készített, melyből elég szerencse, hogy mégis megmenekülhettek.

A gazda észrevette, hogy az asszony miért szomorodott el, sőt azt is meglátta, hogy a sebes öltögetésben néhány könyűt pottyantott el, de annál sebesebben varrt, mintha gondolná, hogy az a szegény Megyeri is milyen rongyos lehet, csak már hozná erre az ördög (a nemzeti asszony ezt könyűi közt is így gondolta), hogy ami feslett ruhája van vagy foltozni valója, milyen örömet megvarrogatná neki.

Nagy Pista látva a hosszantartó munkát, nem bánta, hogy asszonykézbe került a kabát, mert így bizonyosan tovább tart, tartson is minél tovább, mert Sándorffynak holt hírét hozták utána Debrecenbe és most már aranyakért sem válnék meg kedves emlékeitől.

Három szabólegény sem végzett volna annyit, mint a nemzeti asszony, ki szörnyű buzgóságában eldolgoznék rajt késő estig, midőn az esteli főzéshez kell látni, de el is határozta, hogy addig le nem teszi a kabátot, míg egy öltésnek alkalmas helyét találja.

Forgatta a kabátnak derekát, ujjait, bélését, nem is gondolva, mily közel jár nagy örökségükhöz és ha nem röstellne a zsebébe nyúlni s azt kikutatni, lehetetlenség volna észre nem venni, hogy az oldalnyílás másik zsebbe vezet; de már nem így lévén a sorstól elvégezve, nem nyúlt az oldalzsebbe, hol némi irományok voltak, hanem keresett igazítani valót elől és hátul, ahol akadt is, megtalálván a gombhelyet, tehát addig keresgélt varrókosarában, míg egy színre hasonló, valamivel kisebb gombot talált, tehát nekikészült, hogy azt is fölvarrja.

Nagy Pista úgy felugrott, mintha a nemzeti asszony azt a nagy tűt, mivel éppen a gombot fonalára húzta, éppen az ő hátába szúrta volna, sehogy sem akarván, hogy a gombot fölvarrja a kabátra.

- Hát magát mi lelte, Nagy Pista?

- Kérem alássan a nemzeti asszonyt, ne varrjon oda gombot.

- De miért nem, ha már elkezdtem, el is végzem, hadd lássák, hogy asszonykézben volt.

- Kedves nemzeti asszony, - rimánkodik Pista, társainak gúnyjára gondolva - inkább varrja a fülemre, csak a kabátra ne.

- Legalább mondja meg, miért nem.

- Ugyan ne kérdezd, - szólamlík meg a gazda, tudván a többitől, hogy Nagy Pista milyen dühödt, ha e gombot emlegetik - ne bántsod, hadd maradjon.

- Már megint az asszonyok dolgába akad, Pusztay Péter uram? - mordul vissza az asszony, Nagy Pista pedig az asszonynak kezét megkapva kérdi:

- Nemzeti asszony, mondja csak még egyszer azt a nevet?

- Pusztay Péter, az én férjemnek becsületes neve.

- Nemzeti asszony, kérem alázatosan, szúrjon meg azzal a nagy varrótüvel, hadd ébredjek föl, ha talán úgy álmodnám ezt a dolgot.

- Bizony még megbolondul, Nagy Pista - jegyzi meg a nő, nem tudván elgondolni, mi lelhetett ezt az embert, hogy egyszer a gombért ugrik föl a mestergerendáig, most meg a «Pusztay Péter» nevétől indul meg, hogy már alig fér meg a szobában, pedig hárman vannak s a melegben legyenek sem üldözik, mert a gazdának főkötelessége, hogy reggeli után azokat csapkodja agyon délig.

- Hej, édes nemzetes asszonyom, más ember az én helyemben rég megbolondult volna, magam sem vittem volna már valami nagyon messze, mert én Pusztay Péter uramat igen régóta keresem.

- No, hisz itt van most az asztal mellett, csak üljön le, Nagy Pista - biztatja az asszony, az asztalra tevéen a türe húzott gombot, és egész tudvággyal lesván, melyik lesz csodálatosabb, a gomb vagy amit Pusztay Péterről hall, megdüllesztve karját az asztalon, hogy így hallgassa Pistát.

- Nemzetes asszonyom, - kérdi Pista - nem volt valami Keszy Balázs nevezetű rokonuk Bécsben vagy jobbanmondva Nagy-Váradon?

- Persze, hogy volt, - mondja az asszony fohászkodva - hanem bíz az már meghalt, tudja, édes Nagy Pistám.

- Azt én előbb megmondhattam volna a nemzetes asszonynak, mert én közelebb voltam hozzá, mint akárki, amikor a jámbor Váradon meghalt, hisz a haldoklónak szemeit is én fogtam be.

De most meg kicsinybe múlt, hogy a gazda és a nemzetes asszony föl nem ugrott a mestergerendáig, mert ők is mindig szerettek volna azzal beszélni, ki utolsó órájában együtt volt a nagybácsival.

- Maga volt mellette, Nagy Pista?

- Én, meg egy élehetetlen inas, ki féltében meg akart szaladni, hanem az utolsó pillanatig el nem eresztettem, nehogy becsületes nevem gyanúba jöjjön, hogy valamit elsikkasztottam.

- Hát beszélt-e valamit a szegény szenvedő?

- Sz'ha beszélhetett volna! - kiált föl az elbeszélő. - De éppen az volt a baj, hogy a boldogtalannak torkára vette magát a baj és azt mondhatom, nem is úgy halt meg, szegény ember, hanem megfulladt.

Itt meg kellett állni a beszélgetőnek, míg a nemzetes asszony szemeit megáztatta, a gazda pedig elfeledvén szívni a pipát, félégés közben az asztalra tette, úgy elfogta őt is a csudálkozás.

Midőn aztán az asszony egy-két atyafiságos sóhajtásban könnyebbített magán, bízatta a vendéget, hogy most már azt is meghallgatja, ami a többi után következik.

- Persze, hogy akkor nem szólhatott, ha megfulladt - véli az asszony.

- Bíz az nem ért rá beszélgetni, nemzetes asszonyom; hanem midőn észrevette szegény, hogy a baja rövid időn belül elbánik vele, kétségbeesetten kapott az asztalkán levő könyvhöz s nekem abból egyes betűket mutogatott ki, melyekből tisztán megértém, hogy végső gondolata is e név volt: Pusztay Péter.

- És aztán? - kérdi a két hallgató nagy kíváncsian.

- Aztán bíz az nem bírta tovább a betűzgetést, mert torka elszorulván, egy pár pillanat múlva kezeim között halt meg anélkül, hogy e névnel többet tudtunk volna. Mikor az öccse, Keszy Benedek lejött, kérdeztük, ösmer-e valami Pusztay Péter nevű embert, de bíz az eltagadta s azt mondá, hogy hírért sem hallotta, így hiába tudakozódtunk volna tovább.

A házasfelek mélyen megilletődve hallák az elbeszélést és ha nem is találtak végrendeletet, legalább meggyőződtek, hogy a megboldogult végórájában éppen csak rájuk gondolt és ha tán valami véletlen sors a végrendeletnek nyomára vezetne, az előzmények nyomán hitték, hogy róluk nem feledkezett meg.

Pistának aztán apró részletességgel kellett elbeszélni mindazt, mi a végső éjszakán történt, tízszer, hússzor visszatérve ugyanazon egy körülményre, hogy a haldokló miképpen betűzte ki a nevet és most már a gyanításnak tág mezejére kerültek, mindent elképzelvén, hátha így, hátha úgy, végre a sok hátha közt abban egyeztek meg, hogy a gazda most mindjárt menjen föl Kállay úr őnagyságához és ha nem használ is, de legalább nem árt, ha tudja, mi vala folytatása a régi történetnek.

Kállay szinte kiizzadt a sok gondolkodásban, de útra nem akadván, csak arra az egy bizonyosságra vergődött, hogy Keszy Balázs nem halhatott meg végrendelet nélkül.

- Hiszi azt, nagyságos uram?

- De akár azt merném mondani, hogy tudom, azért bárminő kutatásba kerüljön, majd eszközlök én egy levélkereső parancsot, talán valamelyik levéltárban rá fogunk akadni.

- Megmondjam ezt a feleségemnek, nagyságos uram?

- Miért nem, ha nem találunk is semmit, legalább az asszony hálával emlékezik meg s ki tudja, még annyit kérheti az Istent, hogy végre is meghallgatja.

- Bárcsak meghallgatná! - sóhajt Pusztay majdnem utána tévén, hogy: eleget lármáz, bizony nagyot hall az, ki őt meg nem hallja.

Pusztay már Kállay Miklós úrtól is megfordult, mégis együtt beszélgetett a másik kettő, Pista az ablaknál ülve, az asszony pedig az asztalnál, mindig ölében tartva a nagy kabátot, melyre a gombot föl akarta varrni.

A sok kérdezetésnek nem lőn vége-hossza, valamint a reménykedésnek is, midőn Pusztay Kállaynak biztatását meghozta, hogy már a dolog után kell látni és mindenfelé keresni Bécstől fogva Váradig, ha valahol ráakadhatnának.

Pusztay uram legelőször is azon kezdte, hogy fiának levelet írt Pestre, ha már prókátorra lőn, keresse ki a maga szerencsáját. A szegény apa azt gondolta, hogy a prókátor azért prókátor, hogy ott is találjon valamit sötétben, ahol nappal sincs semmi; hanem az mindegy, az az ő dolga, hol keresi.

- Hát mit ígért ő nagysága?

- Valami levélkereső parancsot említett, melynek erejével a levéltárakban kereshetjük, ha tán bátyám valamely biztos helyre tette volna végrendeletét útközben.

- De kiadják-e?

- Arra való a parancs, hogy azt tegye mindenki, amit parancsolnak benne.

- Jaj, de apjuk, ha megtalálnánk valamit.

- No, akkor eladó lesz a «Nagy rétes», mert már bizony meguntam ezt a mesterséget.

- Ne und meg olyan hamar, gazda, mert attól félek, hogy benn felejt az úristen halálos holtig.

- No hát maradjunk itt! - adja meg magát a férj.

- De bizony nem maradunk, ha az Isten kegyelme rákvirrad, hanem jót teszünk másokkal, - tervel az asszony - Nagy Pistát magunkhoz vesszük s ottmarad holtig, dehogy ereszttem többé a komédiába.

Elszólta magát az asszony, Pista pedig megijedvén, hogy a komédiától elviszik, majdnem megkívánta, hogy inkább semmi se legyen az egészből, csak őt el ne vihessék a komédiából, mint azt az asszony a nagy hála közben elég vigyázatlanságból mondá.

- Na, mit mond hozzá, Nagy Pista, úgy-e eljön akkor hozzánk?

- Mi tagadás benne, kedves nemzetes asszonyom, igen kívánom, hogy nagyon gazdagok legyenek, hanem én el nem megyek a komédiától, míg csak mozdulni tudok.

- Ne búsuljon, talállok én arra embert, ki erővel elhozza.

- Kár volna vesződni velem - okoskodik, Pista - én az első napon megszökném.

- Vigye el magát az ördög (uram bocsáss), majd meglássa akkor, minő hálásak leszünk.

- Ha egy kicsit szenvedhetnek, nemzetes asszonyom, ne mondják nekem ezt többször, mert máskor nem jövök ide, pedig az nekem nagyon fájna.

Az asszonynak eszébe jutott, mit mindent beszéltek Pistáról a többiek, nem kötekedett vele többet, hanem azért mégis föltette magában, hogy úrrá teszi, ha a szerencse beütne. Azonban eszébe jutott, hogy a kabátot még félbenhagyta, tehát erősen föltette magában, hogy itt nem enged.

- Nagy Pista, öcsém, egyet már csak mégis megenged nekem, azzal ugyan nem lesz gazdagabb, mint eddig volt, s ha meg nem engedi, szent, hogy megsodrófázom.

- No, hát legyen meg az akarata, nemzetes asszonyom, úgyis tudom, mit akar.

- Annál jobb - véli az asszony a rég letett varrótűt fölkapva s a gombot helyére varrva úgy, hogy előbb leszakad a kabát a gombról, mint a gomb a kabátról s midőn ez is megvolt, átnyújtá Pistának.

- Itt van!

- Köszönöm - mondja Nagy Pista, aztán hazaballagott s a «Nagy rétes»-ben a kocsmárosné nem hitte, hogy neki lesz a legnagyobb szerencséje, ha azt a jól kifoltozott kabátot hamar széjjelfejtik.

A régi ellenségek

Imrét ahhoz a küldöttséghez nevezték, mely a Szabolcsi gyűlés eredményét a váci káptalanba vigye s a fiú némi szívdobogással gondolt a pillanatra, midőn Balogh kanonok úrral találkozik.

Útközben már mindenütt beszélték a Szabolcsi gyűlést, a fiú nevét minden lépten említék s midőn az első éjszakán át egy mezővárosban megháltak s ott éppen egy másik megyének küldöttségével is találkoztak, az idegenek nem feküdtek le addig, míg a fiatalemberrel meg nem ösmerkedtek.

A másik megyének küldöttei számosan valának, különben nem is tudom, miképp fért volna meg egymás mellett a két öregapa, kik megyéjükben egymásnak nagy bosszúságára megint egy véleményen voltak s a megyei közönség azt a tréfát követte el, hogy a küldöttségbe mindkettőt besorozták.

A két öreg külön szintén megismerkedett Imrével, mi annál könnyebb volt, minthogy unokájukkal a «Nagy rétes»-ben találkozáván legelőször, némileg lekötelezetteknek érezték magukat a szülők által a fiúnak is, ki ezúttal úgyszólván figyelem tárgya volt.

Imre rég vágyott e találkozásra, mit ez előzmények után olvasóim is igen természetesnek találnak, de minden szóra vigyázott, hogy semmit ne mondjon, mi ügye ellen volna, de abból se hagyjon el, mit javára fordíthat.

Tíz-tizenkét ember közti társalgásban megvan az a kényelem, hogy mindenki iránt figyelemmel lehetünk és Imrének meglehetősen szerencséjére a két öreg fülig szerelmes lőn a fiúba, kinek legfőbb ajánlólevele lőn az öregek előtt, hogy a fiú ügyvéd, még pedig az ország középpontján, Pesten.

A társaság a vendéglő nagytermében tágas helyen lévén, midőn esteli után hol egyik, hol másik kapaszkodott új ösmerősének karjába, Imre főleg részesülvén e szerencséjében, mindegyik öreggel beszélhetett néhány percre s minthogy a két öreg most már szünet nélkül arra gondolt, hogy az unokáját visszapörölje és férjhez adja, nagyon jókor került ide a hírre kapott ifjú, hogy a két öreg ügyeibe belekeverődzék.

- Uramöcsém! - mondja megszokott hazai bizalmasság szerint az egyik - nemde, Pesten lakik?
- Mint afféle prókátor mesteremberhez illik, egész esztendőn át, kivéve, ha ügyeim vidékre szólítnak.
- Tehát vidéki pöröket is elvállal, kedves uramöcsém.
- Kanizsától Mármaros-Szigetig vagy Pozsonytól kezdve Temesvárig.
- Kedves uramöcsém - bizalmasan az öreg - látom, elveink megegyeznek... nekem egy nevezetes pöröm volna, talán hallotta hírét, hogy egy gyermek fölött két öregapa összeveszett...
- És urambátyám igen egyszerű oknál fogva nem engedi, - vág a szóba a fiatal ügyvéd - mert a gyermek urambátyám édesfiának nevét viseli.
- Ezt szeretem hallani, teringettét! - lelkesül az öregapa s ha nem volna itt a másik, rögtön nyakába borulna, össze-vissza csókolgatná, de így kénytelen magát mérsékelni, nehogy elárulja azt a gondolatot is, mit még el nem mondott. - No, öcsém, ha az én pörömet elvállalja s amint ilyen okos, ügyes fiatalembertől várható is, megnyeri a pört, azt mondom, kedves szép

öcsém,... (itt majd kimondta már a szót, hanem eszébe jutott az unoka is, pedig egy kissé köze is van hozzá)... Ugyan láttad-e már valaha unokámat?

- Saját nővéremmel volt a zárdában, de mióta kijött, többször találkoztam vele.

- No, csakhoggy így van, szerelmes szép öcsém, ...ejnye, hoggy most otthon nem vagyunk nálam, ...de szeretnék mondani valamit; hanem, ne búsulj, öcsém, nem telik bele egy kurta hónap, nálad leszek Pesten.

- Isten hozza, kedves urambátyámat, nekem nagyobb szerencsét nem hozhat, mintha becses személyét megalázza hozzám.

- A bőrömből szeretnék kiugrani, kedves öcsém, - örvend az öreg - mondtam, hoggy ottleszek nálad; hanem vigyázók legyünk, nehoggy nászuram észrevegyen valamit, azért én lódulok is ágyamba, Isten veled! jó éjszakát... Ilyen ember kellett nekem, mint te.

Majdnem hosszabb lón a beszélgetés, mint az tanácsos lett volna, mert a másik már féltékeny szemekkel nézte nászurának bizalmaszkodását; azért elmenvén a másik, rögtön Imréhez húzódott, hoggy a fiatalembert még jókor lekötelezze magának.

- Szülőit már van szerencsém ismerni közelebbről is, kedves uramöcsém.

- Igen, midőn nővérem s kedves urambátyám leányának gyermeke nálunk volt Kállóban.

- Az az, jól mondja, kedves öcsém, az én leányomnak gyermeke, szinte szeretem, midőn kedves öcsém, prókátor levén, a maga nevéen nevezi a dolgot.

- Az ellenkező csakugyan ügyetlenség lenne tőlem.

- Jaj, hoggy már csak a pesti prókátornak van esze! - sóhajt föl az öreg - kedves öcsém, ha maga tudná, mily sok keserű napot csinál nekem ez a dolog, melynek végét talán meg sem érem.

- No csak még az kellene, hoggy kétségbeessünk.

- Vigasztalni akar, kedves uramöcsém? - néz az öreg epedve a fiatalemberre.

- Nincs olyan rossz orvos, ki betegének vigasztalást nem tudna mondani, hát mért ne a prókátor, - okoskodik Imre - láttam én már kétségbeesett ügyeket, melyekhez ez még nem igen hasonlít.

- Tyhü! ...már mért nem vagyunk otthon nálam vagy Pesten kedves uramöcsémnél, hoggy e dologról bővebben beszélénk! - mondja nagy izgatottsággal az öreg. - Kedves öcsém, ha a dolgot kezére vállalná.

- És aztán?

- Az én szám íze szerint intézné a dolgot... azt mondom, hoggy ... Isten úgy segéljen, miért ne mondanám ki, hisz Isten és lányom után annak a gyermeknek sorsa engem illet... mért ne mondhatnám és tehetném azt, mi nekem tetszik... mikor lesz otthon, kedves uramöcsém?

- Mindig, kedves urambátyám.

- No, addig hát nem szólok többet, hanem mivel tudom, hoggy nővére által úgyis ösmeri szegény unokámat... no majd Pesten többet is mondok, kedves öcsém - végzi be a beszédet az öreg s úgy átölelte, hoggy még húzódozásnak is jólesett a kocsirázás után és a legjobb érzések közt váltak el egymástól.

Vácig nem találkoztak többé, mindenik boldog volt, hoggy támaszra talált és számítgatta, mikor mehet haza, meddig végez otthon, miként szabadulhat el egy hétre vagy tovább is. Pestre akartak menni, hoggy most már végerőlködéssel nyúljanak dologhoz és senki sem hitette volna el velük, hoggy midőn körülbelül Pesten akartak már lenni, egy pár házzal odább fognak

találkozni vagy tán egypár harminc-negyven mérföldnyivel is; mert ha ma sem, úgy akkor még kevésbé volt ám Bécs szomszéd-falu Pesthez.

Balogh kanonokhoz szállt Imre. A derék ember nagy szeretettel fogadta Imrét és megtudván tőle, mi járatban vannak, nem csinált titkot a dologból, hogy a káptalan nem mer a dologba kapni.

- Úgy kénytelenek leszünk odább menni vagy úgy menni haza, ahogy idejöttünk.

Balogh nem szólt többet, nyugodni engedé a fáradt utast és midőn reggel fölkeltek, nem hozta elő a komolyabb tárgyat, hanem családi körülmények után tudakozódott.

- Hallom, - mondja Balogh - Keszy Benedek adományoztatni akarta a Keszy Balázs-féle jószágokat?

- Akarta, de nem sikerült neki.

- Hála Istennek, - mondja Balogh - hátha még végrendelet is kerülne elő.

- De honnét? - kérdi a fiú.

- A jó Isten tudja! - mondja a kanonok, nem akarván gyaníttatni is, hogy a Balázs-féle irományok a káptalannál vannak, de Balázstól rajt lévén a tilalom, felsőbb parancs nélkül azt említenie sem szabad, ha veszélyeztetni nem akarja a káptalani hitelességet.

Megint megszakadt a beszéd, mert Imrének útitársai közül jött be valamelyik, azért a házigazda magukra hagyta őket, maga pedig kertjébe ment ki s ott tűnődve magában mondja:

- Bár a szentlélek árnyékozná meg e fiúnak eszét és prókátor létére kérne levélkereső parancsot, mit én nem tanácsolhatok neki, ha eskümet megszegni nem akarom.

Itt van magyarázata annak, hogy Balogh kanonok a fiúnak sorsát tudva, nem adott irányt az irományokra nézve, mert nem úgy tanította ő a fiút, hogy e visszaélést pirulás nélkül és saját szavainak ellenére elkövethetné akárki javára.

- Nem lehet! Nem lehet! És harmadszor is nem lehet! - mondja Balogh, nem mintha bizonyos volna benne, hogy az öreg mindent a fiú apjának hagyott, de hogy nem feledkezett meg róluk, azt az akkori találkozás szavaiból könnyen gondolhatta.

A küldöttségek voltak a nagyprépostnál, voltak már a többi kanonoknál is, mindenik kitérő választ adott, nem mervén a megyék határozatait hiteles könyvükbe venni s utoljára Balogh kanonokhoz jöttek.

Imre itt lévén szállva, valamennyi tőle kérdé, hogy a kanonok minő véleménnyel nyilatkozik a megyék eljárásáról, gondolván, hogy ilyen bizalmas emberének talán nyilatkozott.

- Egy szóval sem monda, - felel Imre - így én nem is gyaníthatom; hanem közel vagyunk hozzá, kérdezzük meg őt magát, bizonyosak lehetünk, hogy nem mentegeti magát, hanem egyenesen megmondja, akar-e a dologba avatkozni vagy sem.

Balogh azalatt a káptalanbeliekhez ment és egyenkint tudomást vévén valamennyinek véleményéről, hazament, de mielőtt Imréhez menne, parancsot adott a szakácsnénak, hogy ma vagy tizenkét emberrel többre főzze az ebédet.

- Káptalanbeliek lesznek? - kérdi a szakácsné, alkalmazkodni akarván az illetők ízléséhez.

- Magam leszek káptalanbeli, azért miattam főzhetsz, amit akarsz.

- Mikorra legyen az ebéd?

- Csak mint máskor, aki Balogh kanonok asztalához leül, ösmerje meg, hogy én vagyok a gazda.

Imre a küldötteknek megígérte, hogy a kanonokkal előbb beszélni fog és ha lehet, rábírja, hogy a megyék nyilatkozatát a káptalanhoz vegye be, mint ezt bárkinek is megtenné egyébkor, hát még ilyen fontos ügyben a megyéknek.

Imre kijövéen az ajtón, Balognak kemény hangját hallván, nem akarta zavarni, míg házi dolgait elvégzi és hallván a rendelkezést, valóban különösnek tetszik, hogy itt vendégekre készülnek, számszerint annyira, mennyi a küldötteké, így nem lehetetlen, hogy Balogh vagy most gondolt valamit vagy már tegnap este.

Visszafordulván Balogh, meglátja Imrét:

- Remélem, csak nálam maradsz ma ebéden?

- De társaimtól miképpen váljak el?

- Ki mondta, hogy el fogsz válni, fölkeressük valamennyit, aztán hozzám jönnek ebédre, ha csak a váci fogadóban nem akarnak megfulladni főtelen marhahústól és félig sült libától.

- Éppen ott benn van valamennyi nálam és várják urambátyámat, hogy szólhassanak.

- Legjobb így, legalább nem kell őket egyenkint keresni és az egészre elég lesz egy vendég hívó.

- Urambátyámnak rossz kedvű vendégei lesznek.

- Majd elválík, öcsém, ne félj, magam leszek köztük a pap, a többit ma nem látod az én házam tájékán; hanem azért nincs baj, én Balogh kanonok vagyok, első Ferenc tett azzá s ő jól tudja, miért tett azzá, nem feledkezett meg az én hűségemről s amit én teszek, fejedelmem javáért teszem.

- Beveszi nyilatkozatunkat, kedves urambátyám?

- Ez kötelessége a káptalanoknak vagy megszűnt az a hely lenni, hova az emberek legfontosabb ügyeiket rakják le; én egymagam is elegendő vagyok, jer, vezess az urakhoz.

Bement az urakhoz, kik egész aggodalommal voltak, hogy hiába tették meg az utat.

- Szerencsés jó reggelt kívánok, mind közönségesen! - köszönti a kanonok az urakat, kik a köszöntést viszonzni el nem mulasztották.

- Meddig leszen szerencsénk Vácon? - kérdi Balogh.

- Vagy mindjárt megyünk, vagy holnap reggel - felel az egyik.

- Nohát ma nem mennek el az urak, hanem egy kis kurta ebédre nálam maradnak.

- Attól félünk, hogy nagyon rossz étvágyunk lesz - véli a másik.

- Majd azt is csinálunk - mondja a házigazda, gyanítván az okot - hanem tessék leülni.

- De engedelmet kérünk, nekünk előbb egy kérésünk van, ámbár azt hisszük előre is...

- Nagyon rosszul hiszik előre is - mondja Balogh - ehhez a dologhoz egy káptalanbeli is elég, én pedig beveszem a megyék határozatát és ha felelni kell, Balogh kanonok nevét ismeri a fölség, kinek tettem annyi szolgálatot, hogy engem hűséges szolgájának tarthasson, tehát semmi vonakodás, hanem itt maradnak az urak ebédre, ebéd előtt elvégezzük a dolgot.

* * *

Később a két öreg bizalmasan találkozáván Imrével, a fiú látván, hogy az öregeknek Balogh úr megtetszett, mindegyikkel külön beszélgetve megmondá, hogy e kanonok nevelte fel őt is.

A két öregnek eggyel több oka volt Imrére még inkább számolni.

Köntös Mihály uram

Nem hiába mondák az öregek: Nem kell ördögöt keresni, mire szükségünk van rá, már a hátunk mögé kerül.

A királyi biztosnak a kezébe adtak egy nagy ív papírt, arra rá van írva, hogy milyen nagy hatalma van, hogy még emberek élete fölött is határozhat, nincs is egyéb hátra, mint azzal a nagy papírral menjen Szabolcs megyébe, mutassa meg minden embernek, aztán ijessze meg őket.

A biztos hatszor is elolvasta, majdnem visszajáról is megkísérté, hogy tán úgy még ijesztőbb, a nagy pecsétet is megtapogatta, hanem a földabroszt is mindig nézte s ő nagyon messzellette nemes Szabolcs vármegyét Bécstől s a papír mellé nem bánta volna, ha rézből is adtak volna valamit, mert hiába, egy ember csak egy ember, hanem bezzeg nagy híre van az ágyúnak, csak egyet durrantsanak vele.

Mielőtt útra indult, két teendője volt, először is elment a hatalom fejéhez, az akkor már öreg Ferenchez, ki a teljhatalmú úrral ekkép beszélgetett.

- Nem bánta meg, hogy e munkára vállalkozott?

- Én minden parancsnak föltétlenül engedelmeskedem, fölséges uram.

- Higgye meg ön, - szól a fejedelem - engem ez engedelmesség megdöbbsent, félek, hogy önök azt hiszik, hogy én e meghatalmazványban mindent parancsoltam.

- Fölség, akkor némi értelmezésért esedezem.

- Önt Szabolcs megyébe küldi a kancellár?

- Igen, fölséges uram.

- Sokat hallottam e megyéről s én meguntam a panaszt; direktorommal értekeztem, Némethtel, ki engem az ellenkezőről tudósított.

- Elhiszi azt fölséged?

- Elhiszem, mert e mogorva ember oly keveset jár a sima padlón, hogy a múltkor majdnem kétszer elesett mellettem s így hajlandó vagyok hinni, keveset jár olyan emberek közé, kik a fényes padozaton arra tudnak fordulni, merre nekik tetszik, hajolni pedig még jobban.

- Fölséged szavai nekem egészen új irányt adnak.

- Valóban nem bánom... ön szavaimról hallgatni fog... hanem óhajtanám tudni, hol kell megállapodnunk és nagyon szeretném, ha környezetemnek én mondanék igazat és nem ők mondanának nekem.

- Búcsúzhatom, fölséges uram?

- Eleresztem önt, hanem ne feledje, hogy engem a viszonyok sokra kényszeríthetnek, de nem mindenre; tanácsosaimért sokat megteszek, de nem mindent. Menjen le, legalább öntől meg fogom tudni, hogy a magyarok valóban fejtelnek vagy hogy joggal panaszkodnak.

E párbeszédnek hatását nem tagadhatá el a királyi biztos, ki e pillanatban nagyon szeretett volna otthon maradni; de a bizalom elől visszavonulnia lehetetlen volt már, ment tehát a másik látogatóba, hová a kancellár utasítá, a jószágdirektorhoz, ki Szabolcs vármegyéről részletes utasítást készített, azonkívül pedig követőül ajánlkozott neki.

- Ösmeri ön a megyét?
 - Mint saját tenyeremet.
 - Annál jobb - véli a királyi biztos - úgy nekem jó tanácsot adhat.
 - Mégpedig azt, hogy addig ne menjen Kállóba, míg a környéken egy szembeötlő cselekvényt véghez nem visz.
 - Példának okáért?
 - Van Szabolcsban egy híres helység, abban pedig egy még híresebb bíró, ki már arról is nevezetes, hogy Kállay Miklósnak alispánná választásakor huszonnégy óra alatt kiállított tizenkét újoncot minden erőszak nélkül, mégpedig olyan időben, midőn Szabolcsban tökéletes fejtelenség uralkodott, Szent-Mihályon pedig éppen két nappal előbb tizenkét kutyát összekötözve hajtottak a helység házának udvarára, a bírósékhelyre pedig szalmavázat tettek.
 - Érdekes történet - mondja a vendég.
 - Még érdekesebb az, hogy egy Köntös Mihály nevű bíró mégis kifogott e garázda népen s utána az egész megyében két hét alatt kiállt minden újonc. Ilyen példa kell e nyakas vármegyében, de itt legelőször is a bírón kell kifogni.
- Kétségszerűen a dolgon már előre, ha a királyi biztos az előbbeni találkozón szelídebben nem hangoltatik, de így van még némi remény, pedig mellette áll az ördög, ki minden lelket megmárt előbb a fekete lében s úgy mutatja meg a királyi biztosnak.
- Persze, hogy előbb leért a hír, mint a biztos, s az előbbi fejezetek után nincs más mondani való, csak hogy a megye készen várta a következő csapást, az alispán pedig járásról-járára ment, meghagyván a bírónak különösen, hogy a megyének rendeletén kívül mást végrehajtani ne merészeljenek.
- Hány bíró szeretett volna megszökni saját pálcájától, csak hogy erős ember az a vármegye, nehéz vele birokra kerülni.
- Szent-Mihályon vendég volt az alispán, mintha megérezte volna, hogy a zivatar erre tart, de Kállay nyugodtan találta Köntös Mihályt, kinek csak a haja lett fehérebb, de ma tökéletesen az a vasember, mint aki volt Keszy Benedek idejében és nem mondok valami hihetlent, mint az öreg valóban hitte is, hogy vele fognak először is összepróbálkozni, hanem hadd jöjjenek.
- Megjött a négylovas hintó, vele kíséretnek még két kocs, valamennyi megállván a helység háza előtt, hova hamarjában összecsoportult a bámuló nép, végre Köntös Mihály, ki az üzenetet házában várta be.
- A helység házában a nagyteremben ülő községbeliek, előjárók előtt megállván a királyi biztos, meghatalmazó levelét szétterítván, röviden megmondá, hogy kinek nevében jön, mi szándéka legyen és hogy föltétlen engedelmisséget kíván.
- Enni, inni, minden lesz, kegyelmes uram - mondja Köntös Mihály.
 - És az engedelmisség? - kérdi a királyi biztos.
 - Nagykegyelmű uram, - kezdi Köntös Mihály - nagyon okos ember a mi alispán urunk, nagyságos Kállay Miklós úr, ki ugyan nem szorult az én dicséretemre, hanem amit az eddig parancsolt, tétovázás nélkül meglett, én tehát esedezem, méltóztassék vele értekezni, s ha ő megírja a «Kurrens»-t, még a feleségemet is glédába állítom.
 - Ez annyit tesz, hogy bíró uram sem katonát, sem pénzt nem ad.

- Nagykegyelmű uram, egy szóval sem mondom, hogy is mondanám, mikor én hordom be húsz esztendő óta s még idáig egy szóval sem mondta senki, hogy a pénzt rossz helyre vittem.

- Ma meg én veszem föl.

- Nem lesz mit, merem mondani... legalább én nem mernék a dologhoz nyúlni, s inkább ide támasztom a bírópalcát a nagy asztalhoz, nem akarom, hogy magam verjem meg vele magamat.

- Gondolja meg öreg, hogy a legnagyobb hatalom ellen fordul.

- Fáradt ember vagyok én, kegyelmes uram, ami kis eszem maradt, maholnap arra is kevés, hogy a házam táján megjárassam, nem ér el az odáig, hol a hatalom kezdődik. Hogy én azt tudjam, most meg merre csavarodik? És ha már Kállay Miklós önágyása nem elég ember, akkor én Köntös Mihály elmegyek láb alól, mert amit nem értek, magam is Kállay Miklós úrtól kértem.

Annyi becsületesség volt e néhány szóban, hogy a királyi biztos nem tudott hirtelen alkalmas szóra találni, hanem a jószághoz vezető útján, hogy törje meg e nyakasságot, s ez egyetlen példán szó nélkül enged majd a többi.

Lehetetlen volt ellenállni, mert már észrevette a királyi biztos, hogy ez ember nem segítőkész; hanem hogy őrá ügyeljen itt: nehogy erélytelenséggel vádoltassék, valamint a lehetőségeket is kíváncsian megkísérteni, minden elfogultsága mellett felerőltette magában a keményebb hangot, mely halványuló arcával egész zsarnokká rajzolta.

- Én itt a király nevében követelem az engedelmisséget, a bírópalcát vegye vissza Köntös Mihály uram.

- S mi tevő leszek azután?

- Behajtja az adót pengő pénzben és katonát állít.

- Úgy ott marad a pálcá, kegyelmes uram.

- Szerencsétlen ember, nem fél hatalmamtól?

- Ha nem félnék, nem tettem volna le a kezembe adott pálcát, míg a vármegye ki nem vette volna a kezemből, de most anélkül is megvágok tőle, és hogy kegyelmes uram hatalmától más ember jobban féljen, mint én, esedezem, rajtam mutasson példát, vegye el életemet, íme, magam esedezem.

Megdöbbent a királyi biztos, szinte rémületté vált előtte e pillanat és majdnem kiesvén szerepéből, önkéntelenül fordult a direktorhoz, latinul kérdezve.

- Mi tevő legyek most?

- Akasztassa föl méltóságod, de rögtön - mondja a kérdett annyi buzgósággal, mintha üres gyomorral terített asztalhoz hívnák s úgy látszik, e vipera még az emberbúshoz is elég étvágyal leülne.

Eszébe jutott a királyi biztosnak az aggodalmas fejedelmi arc, melyről ő szigor helyett mérsékletet olvasott le s e pillanatban kész volt az elhatározás, hogy e jelenetet tovább nem erőlteti s amit eddig látott, elég lesz elmondani.

- Uram, - mondja latinul a vérszomjas embernek - meglehet, egyetlen katonát és egyetlen fillért sem viszek vissza, hanem emberfejet annál inkább nem!

- Legalább zárassa el ez embert méltóságod - esenkedik németül a kormányzó - hogy végképp kudarcot ne valljunk.

A jegyző szobájának a tanácsházba nyíló ajtajánál belépő kapitány tisztán hallá az unszolást; de mielőtt annak eredménye lenne, a teljes fegyverdiszben megjelenő kapitány a királyi biztos előtt megállván:

- Szabad kezességet vállalnom ez öreg emberért?

- Nevét, kapitány úr!

- Köntös Pál, kapitány - mondja nemes önérzettel - remélem, a fiúnak megengedtetik apjáért jót állani.

- Ez érdemjelek százszoros jótállás - mondja a királyi biztos udvariassággal, aztán környezetének intve mondja: - Semmit sem végeztünk, menjünk Nagy-Kállóba.

Midőn a két ember már a kocsiban ült, a jószágkormányzó némi szemrehányásokat tett s ami különösebb, olyan tartózkodás nélkül, hogy a királyi biztos némi rejtett hatalmat látott a nem igen válogatott kifejezésekben.

- Tehát ön könnyebbnek véli e munkát?

- Gyermekjáték az egész, háromszor huszonnégy óra alatt úgy rájuk ijesztenék szabolcsi uramékra, hogy mind az én nótámra járna.

- Minő kár, hogy az én egész hatalmam kellene hozzá s én azt át nem engedhetem önnek, - mondja a biztos - különben mindjárt átengedném e szerepet.

- Nekem e hatalomnak fele is elegendő volna, majd megmutatnám én, hogy lehet megijeszteni az embereket töltetlen fegyverrel.

- Töltetlen fegyverrel? - kérdi a biztos.

- Igenis, egy töltetlen fegyverrel, egy kis kurta hatalommal.

- Ha mulatságot csinálhatok önnek, egy ilyen töltetlen fegyverrel szolgálhatok, akar ön alispán lenni? Mihelyt Kállóban leszünk, megkapja a kinevezést.

- De méltóságod nem fog a gyűlésterembe jönni?

- Amint önnek tetszésére lesz, sőt ha inkább akarja, holnap megint visszajövök és önt egyedül hagyom, hisz ön e töltetlen puskában?

- Hiszek...

- Mi tévő leszek tehát önnek nagyobb kényelme szerint?

- Ma Kállóba megyünk, éppen a megyeházához, hol elfogadásunkra a szobák készen állnak, valamint azt is tudjuk, hogy Kállay rögtön lemond, mihelyt méltóságod a hatalom után kinyújtja kezét, így igen természetes, hogy valakinek vinni kell a megyei kormányzást s így alkalmam lesz megmutatni, mit lehet e nép közt véghez vinni.

- Mennyi időre van önnek szüksége?

- Sem több, sem kevesebb: egy hónap alatt egész Szabolcs vármegye úgy fog táncolni, ahogy én akarom.

- Jó, - gondolta a királyi biztos - ennyi idő nekem is elég lesz a dolgokat Bécsben elsorolni a fölség előtt, mert hisz én eleget láttam arra, hogy itt nem dacolnak, hanem jogot védelmeznek.

Beérkeztek Kállóba, hol ugyan volt feszültség, de mégis nyugodtan várta mindenki a jövődőt, sőt még színházba is ráérték elmenni. Kállay folytonosan szórakoztatni akarván a közönséget, melynek kedvéért megrendelte a «Politikus csizmadia» című darabnak adatását és e szerint eljött az idő, midőn Nagy Pistának egy pár ezüst sarkantyús csizmát kelle előteremteni, ha a föld alól veszi is.

Azonban Nagy Pista nem ment a föld alá, Kállay Miklós úr őnagysága bízatta rá, hogy ha másképp nem, lopjon egy párt; de legyen ezüst sarkantyús csizma.

Dehogy kérne Nagy Pista: hanem külön vére addig lótot-futott benne, míg elhatározta, hogy őnagyságának csizmái közül fog egy párt elhozni.

Már most lássuk meg, miként hozza el ez egy pár csizmát?

Politikus csizmadia

Ha volt a politikai világban «Egy pohár víz», miért ne lehetne «Egy pár csizma», szeretném azt tudni?

Oh, ne féljenek önök, nem fogunk oly cselszövőt használni, mint az «Egy pohár víz»-ben Bolingbroke herceg; nekünk Nagy Pista is jó lesz, pedig esze ágában sem volt beleavatkozni a magas politikába, hanem azért belekeveredik akarata ellen, mint Pilátus a krédóba; mai napig emlegetjük, pedig bizony maga sem várt ilyen kitüntetést.

A jószághoz kormányzóknak nem sikerülven Köntös ellen a legkeményebb csapás, mi végtére is csak olyan csapás lett volna, mely a kívánt eredményt nem hozza meg, azt gondolta ki a ravasz ember, hogy gyalázatot hoz rá, legalább fenyíteni fogja vele, s ő nagyon bizton számított egy becsületben megöszült embernek érzékenységre, melynél fogva inkább kiállná a halált, mint a meggyaláztatást, azért elhatározta, hogy Köntös Mihályt nyilvánosan kalodába záratja Szent-Mihályon vagy föltétlenül megtesz mindent, amit ő parancsolni fog.

Nem rosszul volt kigondolva a dolog, magam is azt mondom, hogy e szégyen az öreget megdöbbeníti, de mielőtt a kivitelre kerül a dolog, nem is akarom gyaníttatni, hogy Köntös mennyire lesz elég erős vagy elég gyöngye, hanem ha gyöngye lesz, úgy Szent-Mihály után egy helység sem vonakodik megadni magát.

Ilyen vaktöltéssel akart lődözni a direktor, hanem néhány percnyi várakozásért esedezem, aztán meglátjuk, bekövetkezett-e az a csapás, hogy alakjaim legderekabbjának egyikét kénytelen legyek a legocsmányabb gyalázatig elhurcolni, vagy hogy írói találékonyságom terjed annyira, hogy egy rést ütök valahol, melyen a becsület megmenekül a régi bosszúnak új hatalma elől.

A királyi biztos röppülni szeretett volna Bécsbe, a fejedelem aggódó szívének azt az irányt adni, mely a nagyobb veszedelmet kikerülni segíti, egyszersmind hitte, hogy az oldala mellé rendelt ember üres hatalommal a nemességen ki nem foghat, védelmül maradván a sarkalatos jogok (jura cardinalia), melyek az önkény elől teljes védelmet nyújtanak, toldalékul pedig azt gondolta, hogy ez ember inkább fölfuvalkodott, mint okos ember; tehát hadd szaladjon a falnak, ezzel is egy ok lesz legyőzni a helyzet veszedelmességét, mikor még az sem képes megküzdeni, ki kész akármikor jóra, rosszra egyiránt vállalkozni, csak tért adjanak neki.

A megyeháznál készen volt a szállás, ámbár Kállay is ott lakott még, de csak azt várta, hogy itt legyen az alkalmas óra, itthagya az alispáni széket, mert neki csak addig parancsolnak, míg alispánja a megyének.

Egy nap elég volt a királyi biztosnak nyugvásul, az utána következő reggelen visszamenendő volt Bécsbe, hanem mielőtt elmenne s mielőtt a direktor észrevenné, Kállayhoz ment be.

Nem Kállay, nem az alispán, hanem egy tisztos ősz bölcsesség állt szemközt a királyi biztossal, ki az öreget nagy bizalommal hallgatta ki.

- Méltóságos uram, én 1741-ben még nem voltam a világon, hanem édesapám Pozsonyban volt, midőn az ellenségeitől megrohant királynő hűségünkhöz menekült, s íme, nézze meg méltóságod, - mondja Kállay a falon kirakott fegyverek közül egy kardot leemelve s annak vasát a királyi biztos elébe téve - ez egyike a kardoknak, melyeket az ország házában kirántottak hüvelyéből s addig nem tették vissza, míg a hétéves háborúnak vége nem volt; íme, e kardot őriztem, mint szemem fényét és büszke voltam rá, hogy apám ilyen dologban viselte, de

átengedem, vigye el méltóságod Bécsbe és mondja meg, hogy e kard is olyan, mint a mesebeli, hogy aki a jelszót tudja hozzá, annak csak azt kell mondani: «vágj kard» és vágni fog magától is; de aki e jelszót nem mondja, két kézzel sem bírja megmozdítani.

- Bizonyossá teszem önt, hogy egy hét alatt őfelsége is tudni fogja! - mondja a biztos, egyszersmind nagy figyelemmel visszatolá a kardot - ehhez nem nyúlhat az, ki őfelségének képében jó. Annyi volna e kardot elvinni, mint kiírtani a kegyeletet, hisz nem mondhatok örvendetesebbet a felségnek, mint hogy önök büszkéek, hogy e kardot 1741-ben királynéjuk védelmére húzták ki.

Kállay örvendett szavainak ennyi győzelmén, ámbár mégis megdöbbent, midőn hallá, hogy a királyi biztos maga helyett hagy még itt valakit.

- Mire való lesz itt ez az ember, méltóságos uram? Hisz a megye a legjobb akarat mellett sem engedhet.

- Ez ember árnyékom, - mondja a biztos - hadd tapasztalja, hogy erkölcsi hatalom itt nem győz és vannak idők, midőn nagy szükség van arra, hogy a botránykészítők világosan bebizonyítsák, hogy csak botránykészítők és nem egyebek, nehogy idő előtt hatalomra vergődven, azon gép mellé vergődjenek, melyben a villámok is vannak.

- Elvárjuk a gyűlésbe, hol én nem ülök többé az alispáni széken.

Ezt Kállay egész megnyugvással mondá, tudva, hogy a direktorból hevenyészett alispán nem tölti ki az egész esztendőt; mert még a legutolsó hajdú is kifut legelső napon is a megye házából, aztán parancsoljon az üres házban annak, ki szavát meghallja.

Másnap korán reggel elment a biztos, megígérvén a direktornak, hogy az első állomáson bevérteti tudósítását a gyűlésben való fogadtatásról, a direktor pedig eltökélte magát, hogy Köntös Mihályt, ki a kapitánnyal Kállóban volt, dacára fia jótállásának, még délelőtt kalodába téteti a megyeház előtt, hogy a körülálló népség előtt érje a gyalázat, ha megtagadja az engedelmességet.

Egyre nem gondolt a biztos, elfeledte, hogy a nemes ember ugyan védve lesz, de nem lesz védve a nem nemes az erőszak ellen, különben aligha engedi át neki az alispáni széket.

Reggel korán készült a direktor is az új hatalomra, mit eddig nem mondánk, most megmondjuk, hogy mióta Pusztayné bottal fenyegette, már nemességre is tett szert s ez alkalommal készítettetett magának magyar ruhát ezüstsarkantyús csizmával, melynek mai napon fontos szerepe akadt, fára is verték korán s midőn már elég fényesre csiszolódott a rákent máz, az inas lehúzván a csizmafáról, kitette a megyeház ablakába, aztán bement a többi ruháért, hogy azokat kiszellőztetvén, együtt vigye be a már rég fönn levő direktorhoz, ki remegett az alkalomra, hogy Köntös Mihályon közvetlen, Kállayn pedig közvetve álljon bosszút.

Míg az inas a ruhákat vigyázva kézre szedte, Nagy Pista bejött a megyeházhoz, jól tudván, hogy őnagyságának Kállay Miklós úrnak csizmáit ilyenkor kefélik tisztára s ő bizonyosan talál alkalmat arra, hogy a sok közül egy párt a mai előadásra megkapjon, aztán ha vége lesz az előadásnak, megint haza lopja.

Amit Nagy Pistáról idáig tud az olvasó, minden erőltetés nélkül méltó párja lesz e csizmatörténetnek, tehát hiszik önök vagy nem hiszik, nem tehetek róla, én adataimhoz hű maradok és Nagy Pistát kísérem lépésről-lépésre egész odáig, midőn a direktornak kinn levő egyetlen ezüstsarkantyús csizmáját az ablakból kiveszi s a nagy kabátnak hús árnyékában a lehető legbiztosabban a színpadra viszi és az előadásig a színpadi koporsóba teszi, onnét nem loptak el még semmit, oda nem járt tolvaj, mert onnét csak Nagy Pistát magát lehetett volna ellopní.

Egy sereg győzelemre rohanhat mezítlábbal, mert annál dicsőbb dolog lesz, ha ellenségének csizmáját húzhatja le, de hogy egy hatalomra vágyó ember fényes magyar ruhájához «halbstiblit» húzzon, olyan nevetséget senki sem fog látni.

Látom, hogy már önök is lélegzetet vesznek, kezdik hinni, hogy Köntös Mihályt kimentem a gyalázatból és mohón várják, mi történik mégis.

Eljött az idő, hogy a direktor felöltözzék, ruhát parancsolt, hogy idejében megjelenhessen a gyűlésben és a félrevonult alispán helyébe leülhessen a kezébe adott hatalomnál fogva; de az inas fölsegítvén a magyar nadrágot, hiába kereste a csizmát, nem volt sehol, s a méregtől fuldokló direktor látta, hogy e viszontagságos életben némely pillanatban mennyit érne egy másik pár csizma.

Kálló nem az a hely volt, hol csizmaraktárak vannak, még ha itt-ott volna is egy csizmadia, ki el nem kélt remekét kitette csodának a műhely ablakába, nem viselni való az már és a megszorult ember az aranyos mentét is földhöz vágta, mely csizma nélkül annyi, mint a semmi.

A gyűlés együtt volt, Kállay az alispáni székben ült, de csak addig, míg alkalma lesz a lemondást ünnepélyesen megtenni, ha tudniillik a másik hatalmazványával eljő kérni, amit meg nem adhatnak; de ez az ember nem jön kilenc óráig, tízig, tizenegyig, délig és azután sem, hanem látják, hogy kocsijába ül és elmegy.

Egyetlen ember sem tudta az okot Kállaynak hajdúján kívül, ki azonban nem merte megmondani a dolgot az alispán úrnak sem, nehogy öreá kerüljön a gyanú.

A direktor sebes vágatva hajtattott a királyi biztos után az első állomásig, de volt nagy csodálkozása öméltóságának, midőn a levél helyett a direktor maga jött.

- Valami szerencsétlenség történt, fölzúdultak?

- Dehogy zúdultak, méltóságos uram, hanem ellopták a magyar ruháimhoz való ezüstsarkantyús csizmámat s így nem tudtam a gyűlésbe menni.

- Már most mit csinál ön?

- Kénytelen leszek méltóságodat kérni, adjon egy pár sarkantyús díszcsizmát.

- Tessék! - mondja amaz kitévén lábát, mely legalább is három ujjnyival rövidebb, mint a direktoré - szívesen szolgálok, ha azt hiszi, hogy a lába belefér.

- Ez tökéletes lehetetlen, és én két hétig nem kapok másikat, méltóságos uram, pedig e nélkül nem kezdek semmit.

- Két hét? - mondja magában öméltósága, annyi idő alatt más alakja leszen a dolognak, tehát semmi elvesztegetni való idő és csak néhány percig akarván időzni, kezdi: - Tudják ezt Kállóban?

- Bizonyosan meg fogják tudni, mert inasom az alispán hajdújának megmondá.

- Akkor mondjon le e szerepről, azt látja, hogy nevetség tárgyává lenne, minek én nem vagyok oka; tettem, amit tehettem, észrevéve, hogy ön engem is szemmel tart, - mondja öméltósága szemrehányás hangján - már most megmondhatja ön, hogy amit kívánt és adható volt, adtam, de nem tehetek róla, hogy biztos hatalmam nem ruháztam önre, mert az önnek igen nagy... a csizmám pedig, amint látja, kicsiny!

Így járt az az ember, ki a kocsiban minden áron ötödik kerék akart lenni s e szerepre föltolta magát: de jókor leesett a bakról, otthagyván őt öméltósága a faképnél, menjen most már arra, hova neki tetszik.

Kállóban senki sem gyanítá a dolgot estig, a színelőadásra összegyűlt a közönség. Nagy Pista szerepelt az ezüstsarkantyús csizmában Kállaynak meglegedésére és megjegyezte magának, hogy a múltkori korholás után Nagy Pistát megdicséri, megizenvén neki, hogy reggel beszélni akar vele.

Nagy Pista azt vélte, hogy őnagysága megismerte a csizmákat.

Reggel jókor fölkelt Pista, kitisztogatta a csizmákat, hogy őnagyságának hazaviszi, semmit sem tartván attól, hogy megszidja, Kállay úr nem az az ember volt, ki a tréfától undorodott volna.

Mielőtt ez a találkozás megtörténne, el kell mondanunk azt a párbeszédet, mely Kállaynak megmagyarázta a reggeli dolgot.

- János, - szólítja meg a hajdút vetkőzés közben - mikor ment el a direktor?

- Úgy tíz óra tájban, nagyságos uram.

- Mindenét fölporgyászoltatta?

- Mindenét elvitte, nagyságos uram, semmi sem maradt itt, kivéven az ezüstsarkantyús csizmája, melyet ma reggel tisztogatás közben az inastól elloptak.

Kállay nem tudta, nevéssen vagy bosszankodjék, de nem jutott eszébe a dolgot tovább fűzni, azért bár sokáig nem tudott elaludni, nem találta ki a dolgot.

Reggel megjött Nagy Pista, hosszú kabátja alatt hozván a csizmákat s minthogy az előszobában nem lelt senkit, letette a csizmákat éppen a többi mellé, hanem csodálkozott, látván, hogy a lopott csizmák sokkal hosszabbak, mint a többi, pedig azok mind egy mértékre valók.

A hajdú észrevette a másik szobából, hogy zörög valaki az előszobában, kijött és beereszté Pistát az alispán úrhoz.

- Na, Pista, meg vagyok elégedve. A csizmadiának volt ezüstsarkantyús csizmája! Mondja meg csak, kitől kérte?

- Nem kértem, nagyságos uram.

- Kapta?

- Nem is kaptam, nagyságos uram, hanem azért mégis volt, hogy nagyságod meg ne szidjon megint, mint a múltkor, midőn azt monda, hogy ha másképp nem, lopjak valahonnét egy párt.

- Hát honnét lopta, Pista?

- Éppen nagyságos uramét loptam el tegnap reggel, hanem ma megint visszahoztam.

- János! - kiált ki Kállay a hajdúnak, ki már észrevette az idegen lábbelit s minthogy őnagysága éppen azt akarta látni, behozatta, kérdvén Pistától: - Ezeket vitte el Pista?

- Valósággal ezeket.

Kállay kezébe vette a végzetteljes csizmákat, melyeknek sorsáról épp most jött meg a levél a királyi biztostól, ki e dologról bizalmasan tudósítá Kállayt, egyszersmind meghagyván neki, hogy az alispáni széket ne hagyja el, talán rövid időn belül jobbra fordul minden.

Kállay nem szólt Pistának, egy kis tréfálódzás után elereszté, maga pedig illő takaróban elküldé a csizmákat a direktorhoz, ki most éppen Bécs felé jár, hogy helyreüsse dolgát és a szégyent valahogy érdemnek tüntesse.

Pista nem is gyanítja, milyen szerepet végzett tudtán kívül, mit ő sohasem tudott meg, csak annyit mondhatott el pályatársainak, hogy ő Kállay úrtól vitt el egy pár csizmát; hanem Kállaynak legbensőbb baráti tudták, mily egyszerű dolog határozott egyelőre a megye sorsán, holott ha ez nem történik, igen könnyen történt volna más, mégpedig:

1-ször: Köntösnek meggyaláztatása, vagy

2-szor: A fiú és a Karok által egy olyan önvédelem, mi a tűzre csak olaj lett volna, hanem így ez mind elmaradt, a nap lefolyt minden veszély nélkül s én bebizonyítottam, hogy amint szerepelhetett valaha a politikában «Egy pohár víz», éppen úgy szerepelt «Egy pár sarkantyús csizma», amaz Angliában, emez Magyarországon; Bolingbroke herceg miniszter lőn, Nagy Pista pedig maradt a szegény magyar komédiás.

Fejedelmi gondok

Furcsa, de még olyan körülmény is lehetséges, hogy a kész kárnak is örvidenünk kell, mint a toronyőrnek, ki egy kis fénysugarat látván a sötét éjszakában, hirtelen félreverte a harangot s midőn a láng sokáig nem akart terjedni, nagyon megbánta a hamarkodást, míg végtére utat törvén a láng, megvilágítá a rémes éjt, a toronyőr pedig ijedtségéből alább hagyva mondja: Hála Istennek, csakhogv mégis tűz van!

Németh a budai parton sétálván az országnak zaklatottságán gondoikozván, jövendölésére emlékezett vissza, s nem éppen megbocsáthatlan gyarlóságot követett el, mikor azt mondá: megmondtam, nem kell az ördögöt a falra fölpingálni, mert majd itt lesz; és igazam volt, úgy kell.

Elunván a sétálást, a budai parton levő korlátfák egyikére fölült, onnét harangozott le lábaival, eszeágában sem lévén, hogv otthon lélekszakadva keresik egy nagy levéllel, melyen bizony nem sokkal volt kisebb a csipkésen kivágott papirosra nyomott pecsét, mint asszonyainknak mai csipkekendője.

Mivel nagyon sürgetős volt a levél, az egyik patvarista a «Két varjú»-hoz szaladt, a másik a «Négy filkó»-hoz, mindannyi híres budai bormérőhelyekre, hol a direktor úr néha napján hűselni szokott és irtóztatókat nevetni a budai polgárok közt, kik a nagyságos urat legfőlebb gombkötőnek nézték, hanem az öreg úrnak inasa mégis legjobban járt, nem hiába, önála volt a levél is, leghamarabb megtalálta a nagyságos urat a karfákon s akit más ember tíz lépésről megsüvegelt, azt az inas ugyanannyi lépésről kezdette már korholni:

- Ugyan hol ül már megint a nagyságos úr?

- Látod, ostoba, hogv itt a karfán ülök.

- Persze, látom, - dörmög az inas - hanem azt is látom, hogv a magyar nadrág a karfától csupa por, a mentén is ujnyi a mész, mit gondolnak az emberek, hogv milyen akasztófárávaló cselédje lehet a nagyságos úrnak, ki ilyen szennyesen elereszti hazulról.

- Hát aztán? - kezdi Németh a megszokott beszédmódot.

- Aztán hárman keressük a nagyságos urat háromfelé, a két Audiát (patvarista) esze nélkül szalad a «Két varjú»-ba meg a «Négy filkó»-hoz, én meg itt vagyok.

- Hát aztán?

- Aztán majd el is feledtem a levelet, itt van, csakhogv itt találtam nagyságos uramat.

- Jól van! - mondja Németh a levelet olvasatlanul mentéjének oldalzsebébe csúsztatva.

- De nem jól van - zörög a cseléd - a Bábí szolgálót a postára szalasztottam lovakért, a szobaleány pedig eddig össze is rakta nagyságos uramnak ruháját, mert aki a levelet Bécsből hozta, mindezt megparancsolta, mert amint értém tőle, nagyságod egy szempillantásig sem késhtetik!

- Az már más! - mondja a direktor leszállva a karfáról és útközben olvasva el a levelet, minek magyarsága aképp következett, mint tisztelendő úr az evangélium előtt szokta mondani: Baj van, őfelsége a fennforgó ügyek miatt tanácsával akar élni, tehát éjjel s nappal hajtasson föl Bécsbe.

Noisz sietett az öreg, hazament, a postakocsi ott állt, a ruha ládába volt rakva s az inasnak alig engedett annyi időt, hogy a karján elporosodott ruhát a nagyságos úron csak úgy tenyerével leütögesse, már a kocsiban volt és megindult a hosszú országútnak Bécsnek.

- Tudtam - mondja magában az öreg - hogy mikor a tengely törik, utánam küldenek, csak megértsék majd azt németül, amit én magyarul beszélek.

A fejedelem napról-napra türelmetlenebb lőn, környezetében a vélemények szétágazni kezdenek s mikor a lárma már alant hangosabb lőn, szerette volna mindenik a másiknak nyakába varrni a bajt és most már nem volt ember, ki biztosan merte volna állítani, hogy az erőltetés lenne-e jobb vagy tán a tervnek föl hagyása.

A szabolcsi dolgokról jelentést tett a királyi biztos, ki most már azt is elmondta Köntös Mihályról, amit mi már régen tudtunk, hogy ha ez ember nem áll is éppen egy sorban Ábrahámmal, ki fiát föláldozni szándékozott, de azután egy emberrel sem áll hátrább, mint az elmondott történet híven tanúsítja.

Összekuszálódott a csomó, egyik főúr ketté akarta azt vágni, hanem a türelmét vesztett fejedelem azt mondja:

- Lassan... Némethtel akarok beszélni.

- Ez ember bizalmasabb lehetne, mint tán fölséged megengedhetné.

- Mindent megengedek neki, ti azt mondjátok róla, hogy nyers ember, én is elhiszem, de azt meg tudom, hogy tagadni nem tud és nagyon szeretnék többet tudni, mint mennyit kérdezhetek.

- És ha ellenkező tanácsot adna, mint mi?

- Az nem jelentene kevesebbet, mint hogy olcsóbbért is ki lehetne jönni a hínárból, mint ti vélitek, tehát rögtön küldjetelek utána Budára.

Németh keveset időzött, az akkoriban szokásos gyors parasztok jó pénzért szokatlan gyorsasággal haladták meg a Buda és Bécs közti utat, így majdnem váratlanul előbb megérkezett, mint tán Bécsben várták s a hatalmasok egyike még egészen készületlen lévén a Némethtel szemben követendő szerepre, a bejelentett vendégnek alig tudott tiszta kérdést adni.

- Mi újság? - kérdi bekezdésképpen a megzavarodott diplomata, érezvén a kellemetlen helyzetet, midőn tudhatta, hogy a sima szavak közé bújtatott kérdéseket semmivel sem fogja simábban megfejtani, mint amikor Kolumbus a tojáshatárt előtt az asztalhoz vágta. Németh is a mi újságra ilyenképpen felelt:

- Semmi, kegyelmes uram, csak hogy felfordult az ország.

- S mit tanácsol ön?

- Hogy megint fordítsuk vissza - mondja Németh, vagy igen keveset vagy igen sokat akarván mondani s úgy látszik, a hatalmas úr az utóbbit vélte, mint a következőből látszik.

- S ha nekünk nem volna kedvünk visszafordítani?

- Akkor nem volt érdemes engem, vén embert, ilyen messze útról idefárasztani.

Ezt már gorombaságnak is lehetne venni, ha becsületes igazmondás nem volna, mi a hatalmas urat annyira meglepte, hogy néhány másodpercig gondolkodóba esett.

- Öregúr - mondja aztán a tárgyat újra föl véve, minket a külpolitikai nyomás kényszerített, mit ott lenn nem látnak be s mi azt nem tűrhetjük, hogy oktalan beleszólással zavarba hozzanak.

Németh nem szólt, pedig az illető véleményt várt, mi elmaradván, kérdi az öreget:

- Ön nem felel, tehát igazat ad?

- Előbb tudnom kellene, miben.

- Hogy itt erős kézzel kell a dologhoz nyúlni s engedelmességet kicsikarni.

Hát aztán? - mondja Németh kiszalasztván szokott szójarását, mit otthon rendes kényelemmel használt, ha valaminek hosszát nem tudta elvárni.

- Ezt önnek kellene tudni, ki őfelségének causarum directora és állásánál fogva ő felségének jogait védi.

- Igenis védem, a corpus jurisből.

- Corpus juris! - mondja a másik némi gúnnyal, visszaemlékezvén, mikor a hatalmas úr egy ízben némi elnézésre kérte a direktort, az pedig leplezetlenül kimondá, hogy hasztalan hűnyná be szemeit, mert azt a könyvet könyv nélkül is tudja. - Tehát megint e régi fegyver? - mondja tovább a másik az asztalon heverő vastag két könyvre mutatva, mit Németh észrevévén, közelebb lépett a két könyvhöz, és kezébe fogván mind a két kötetet, ezen emlékezetes szavakat mondá:

- Itt van e két könyv, kegyelmes uram, verje a fejemhez mindaddig, míg az utolsó két levél egymás mellől el nem szakad, de mégsem talál bennük egyetlenegy sort, mely ez eljárást védelmezné.

Nagy őszinteséget várt a hatalmas úr, de nem ennyit s e nyugodt, hetvenkedéstől vagy fölzaklatott indulatosságtól ment és saját érdeke elleni elszánással mondott nyilatkozat tett annyi hatást, mint egy zajtalan villámlás, mely a vidéket hirtelen megvilágítja s az eltévedt vándor némileg tájékozhatja magát.

Egy kézszorítás volt a felelet, mi részben meglepte ugyan Némethet, de mégis jól esett, kivált midőn ezeket a szavakat hallá:

- Hűséges szolgája a fejedelemnek és becsületes magyar ember.

Nem tellett bele félóra, Németh a fejedelmi előcsarnokban áll, várva a parancsszót, mely a belépésre nyitja meg az ajtót s az öregúr összegombolt mentéjében szinte szűk helyet érzett, tudva, hogy belépés és kijövet közt az országnak és néhány ezer embernek boldogsága van kérdésre téve s e pillanatban hevesen lüktetett a fáradt embernek vére, megérezte, hogy őszinte tanácsért azt a jobbagyot, azt a szolgát kérdik, ki egy pillanatban fejedelmet és országot egyaránt köteles szolgálni.

- Ah, az én öreg Némethem - mondja bizalommal a fejedelem.

- Én vagyok, fölséges uram.

- Ma nagyon jó kedvem van, öreg szolgám, mindent mondjon meg, azért fognék haragudni, ha nem szólna.

- Ne kívánja fölséged, hogy nagyon engedelmeskedjem, ma már úgyis egyszerre kimondtam azt, mit háromszorra is elég lett volna ostyában beadni, csak hogy ahhoz én nem értek.

- Mindent tudok - mosolyog a fejedelem - nagyon szeretem, hogy legalább mi ketten egy véleményen voltunk; lássa ön, én mégis jobban ösmerem a magyarokat, mint e bécsi urak.

Németh olyan jól érezte magát e derűtséget látva, hogy nagyon szeretne volna mentjét kigombolni, hanem hiában, nem a Dunaparton ül most, vigyázni kell minden szóra; pedig de nehezen esett az öregnek ez a szerep, mikor otthon mindez meg volt fordítva s az vigyázott, aki ővele állt szóba.

A beszéd fejedelmi, de mégis oly bizalmas volt, minőt a beteg és orvosa folytathatnak együtt, hol a legkisebb oldalszúrást is be kell vallani, így jöttek szóba az elkövetett hibák, melyeket mind könnyen helyre lehetett még hozni, csak egy igen kényes dolog maradt még hátra, a fejedelem tekintélyének helyreállítása. Itt már a fejedelem is komolyabb tőn s nem lelt utat, hol a dolgot közleni lehetne.

- Környezetem pörbefogást tanácsol, mit mond, ön hozzá, öregúr? Beszéljen őszintén, hogy ösmerjük a helyzetet az utolsó réteig.

- Főlséges uram! a prókátor mindig első bírása a pörnek, tehát én is az vagyok és most őszintén kimondom, nem szeretnék olyan pört elkezdni, melyben főlségednek igazságot szolgáltatni nem tudnék.

- Jó... de meggondolta-e ön, hogy a fejedelmi tekintély sérthetetlen s annak elégtételt kell szolgáltatni, tud ön nekem pör nélkül ilyent eszközölni?

- Igenis, tudok, főlséges uram! a fiatalembereket engedje főlséged nekem, majd én elbánok velük odahaza Budán, az öregebbeket pedig rendeltesse főlséged Bécsbe.

- Mit csináljak velük? - mondja a fejedelem némi türelmetlenséggel.

- Éppen az a fő dolog, főlséges uram, hogy semmit se csináljon velük, hadd legyenek itt legalább négyheti bizonytalanságban, ennél érzékenyebb büntetést nem adhat nekik főlséged; mert némelyik inkább beáll rabnak bizonyos tíz esztendőre, mint négyheti bizonytalanságra. Főlséges uram, így kell a magyarokkal bánni.⁴

A fejedelem egy kissé gondolkodott, arcáról a ráncok lassankint kiderülének s az öregnek vállára tevén kezét, e szavakkal ereszté el:

- Itt marad ön Bécsben, látni fogja, hogy tanácsát követem, addig is legyen nyugodt, öreg, minden úgy lesz, ahogy ön kívánja.

- Főlség, engem véghetetlen boldoggá tesz.

- Nemcsak ezt, hanem azt akarom, hogy az egész ország legyen elégedett.

*

Németh a nagy boldogságban csak azt a fájdalmat érezte, hogy végig nem mehet az országon és mindenkinek el nem mondhatja, hogy a felhők szétvonulnak, hanem mivel a fejedelem az ő tanácsán akar tovább menni, néhány hétig várnia kell, hogy a meggondolatlanoknak is jusson egy kis lecke, nehogy a fejetlenség vérszemet kapjon s e nyomon máskor póráz nélkül eressze meg szenvedélyét, nem annyira önmagának, mint a hazának kárára.

Amint meglátjuk, a fejedelem beváltotta szavát, hanem azt még bővebben is lássuk.

⁴ Mind Némethnek saját szavai.

Kövér szomorúság

Alig lehet kellemetlenebb levél, mint amelyet hajdanában a vármegye esküdtje hozott. E leveleket szent, hogy senki sem tette az ablakba, sőt esküdt úrnak nagy szerencséje volt, ha fehérre nem meszelték vagy meg nem verték, mire átadhatta, hanem esküdt úrnak is volt esze, rendesen hordozott magával szeget és kalapácsot, s ha már az illetőnek vagy cselédjének át nem adhatta a levelet: a kapura szegezte.

Jaj, dehogy szakasztotta volna le valaki az irományt, melyen látható öreg betűkkel volt megírva a neve a tekintetes, nemes, nemzetes, vitézlő úrnak, kinek az iromány szólott s minthogy a mi pörös szomszédaink kapujára éppen most ver föl a tekintetes esküdt úr a nagy ívet, nézzük meg, melyik idézteti meg a másikat, vagy hogy tán mindkettő ugyanegyszerre idézteti meg a másikat s tekintetes esküdt urunk fuvarkímélésből egy fordulóval végzi el mindkettőt.

Amint a tekintetes szomszédurak cselédjei észrevették a megyei pandúrt, ki ilyen hivatalos lőtás-futás alkalmával támasztéknak eljött az esküdt úrral, mindjárt bereteszelték a kaput és mángorlóra való követ is hengerítettek a kapu belsejéhez, hogy be ne jöhessen, hanem békén törték, hogy a sárkánynak való papírt fölszegezze a kapura, honnét a tekintetes urak nádpálcával verték le, elolvassván öregéből, mi bajért idézik.

Ez alkalommal éppen megérkezett esküdt urunk, a két szomszédkapura föl is verte a két nagypöcsétű levelet, a cselédek pedig hallgattak, nehogy a tekintetes úr majd azt botozza meg, ki legelsőnek hozná meg a rossz hírt.

Elcsöndesedett az egész ház, valamelyik béres annyit el akart olvasni, hogy ez a levél nem a szomszédtól küldetett ide, hanem valami nagy úrtól, ki rettentő messze földön lakik és ugyancsak parancsolja ám, hogy a tekintetes úr a kirendelt időre ott legyen, különben pedig...

Itt már nem olvashatta tovább, mert a tekintetes úr több vendégével jött a kertből, tehát elugrott az olvasástól, mielőtt a fenyegetést is elolvashatta volna; de a tekintetes úr mégis észrevette, hogy a kapun valami néznivaló van, különben nem ugranék el a béres és a kapu sem volna bezárva, ha az esküdt úr nem ólálkodott volna a faluban.

Nehogy kétszer kelljen elmondanom ugyanazon egy dolgot, tessék úgy képzelni, hogy ami egyik háznál történt, az a másiknál is megtörtént, még a vendégeket sem véve ki, mert az 1823-iki nevezetes napok lévén, a két váci küldöthöz naponként jött néhány ember részint kíváncsiságból, részint beszélgetés végett, hogy a váci dolgok után mi következhetik még s így fontos hazai ügyek vegyülven a mindennapi dolgok közé, a szenvedélyes pörlekedők annyira megfeledkeztek saját magánügyeikről, hogy a kapura szegezett iratod megolvasni érdemesnek sem tarták, holott máskor lett volna olyan láрма, hogy ha a kőfal terméskőből nem volna, legalább is összeroppedezne.

Nem mondom, hogy éppen hidegvérűen vennék a dolgot, a nyugodni nem tudó vér olyant lökött egyet, hogy ha könyöke volna, az oldalbordák közül nézne már ki; de a kapuhoz menni s a vendégeket elhagyni az idézésnek megolvasása miatt, mégis nem tartá érdemesnek egyik szomszéd úr is.

A béres nem mert a kapunál megállani, ment az udvarnak belsejébe, ott a tekintetes úr egy pár süldőmalacot mutogatván a politikában elfáradt vendégeknek, míg azok a süldőmalacokat bámulták, ő a bérest inté magához közelebb.

- A kapunál voltál? - kérdi az úr.

- Csak tekintetem, tekintetes uram.

- Van ott valami meglátni való?

- Igenis van, tekintetes uram - felel a béres - éppen előbb szegzett oda a tekintetes esküdt úr egy nagy darab papirost, akkora pöcsét van rajta...

- Nem kérdeztem! - mondja teljes indulatossággal az úr, nádpálcáját marokba szorítva és nagyon megkívánva, hogy a béresre húzhasson a szomszéd úr helyett, pedig el sem gondolná, hogy a szomszéd úr éppen hasonlóképpen emlékszik meg őrá s aligha véli valamelyik, hogy itt közösen alporösök, amint nemsokára mi is meglátjuk, azonképpen ők is.

Ma nagyon olcsóért szabadult el a béres, el is sietett, részint, hogy minél hamarabb túl legyen azon a ponton, hova a tekintetes úrnak a botja elér, részint pedig el akarta mondani a cselédeknek, hogy ekkora pöcsétet még aligha hozott a nemes vármegyének esküdtje s ha ez sem lesz elég véget vetni a régi civakodásnak, akkor már a tekintetes urak maguk sem érik meg élve.

A tekintetes urak nagy haragja hamar lobbót vetett, hamar is elhamvadt s a vendégekkel a szobákba menvén, megint a hazai bajokról tűnődtek.

Már mióta a szobában vannak, mindenik másodszor gyűjtja meg a pipát, mely ma sehogyssem akart szelelni, a jó óbor nem csúszott, sőt a házigazda a kínálást is elfeledte, pedig minden magyar embernek megvan az a bolond szokása, hogy vendégét úgy bízattja: «igyék még néhány iccét az ő kedvéért»; s ha már aztán kedvéért megitatott a vendéggel két pintet, akkor megint újra nyújtja a poharat, mert különben megharagszik s erre még elesküszí magát.

Ma meg nemcsak hogy nem haragudott, ha nem ittak, de még csak jókedvéből sem kínálta vendégeit, kiknek szinte kelletlen volt az ital a hazai bánat miatt.

- Te Pista? - kérdi utóbb a gazda a hajdút - melyik hordóból hoztál?

- Az ötakós somlaiból, tekintetes uram.

- Mécsessel voltál a pincében?

- Gyertyával, tekintetes uram, hogy el ne tévesszem a hordót, amelyikre tekintetes uram rákrétázta az Anno 1811-ik esztendő.

- A patvar tudja - véli a gazda, - nekem nem ízlik ez a bor.

- Azt tartom pedig, hogy nem romlott el - mondja a hajdú, majdnem elárulva magát, hogy ő is jó hosszú kortyot nyelt a pincében.

- Ugyan, igyatok hát - kínálja vendégeit a gazda - talán csak én nem érzem az ízét.

- Hiába - mondja az egyik - míg valami bizonyost nem tudunk, nem kell nekem semmi, mert azt hiszem, nem marad ingyenben a mi váci dolgunk.

Ekkor érkezik valaki a kapura, mely ma szokatlanul zárva lévén, az odahordott kövek miatt alig tudták a kapuszárnyakat kitolni.

A vendég érkezére, azaz a zajra, melyet a kapunak döngetése okozott, félbeszakadt a beszéd, mindenki kíváncsi volt az új vendégre, mintha az volna a küldött ember, ki nekik magyarázatot tud adni.

Kimentek a vendég elé, ki ez egyszer igen alkalmas időben érkezett éppen Pestről, onnét pedig akkor is leginkább kikerült egy kis újsütet hír; hanem szedték is ám le a kocsiról, hogy hamarabb hozzáférhessenek.

- Van-e újság? - kérdi valamennyi.

- No, de még mekkora! - tálalja be egyszerre az új vendég, hogy valamennyinek elég legyen egyszerre s amint kiszabadulhatott az első ölelésekből és egy pohár bort ihatott, mindjárt beszédhez fogott, de előbb azt mondja a gazdának:

- Ejnye, de fölséges bor ez!

- Na, csak éppen szomjas ember dícsérheti - jegyzi meg a gazda - nekünk kínálva sem kell.

- Azért is iszom még egyet - mondja az új vendég - jól tudom, azért gyalázod, hogy ne igyam.

- Idd meg bízvást, amit találsz, még a hordóját is odaadom, hanem mi újság?

- Mi újság? - ismétlé a kérdett harmadszor töltve meg a poharat - olyan újságot hoztam, hogy a harmadik pohárral is megjárja érte - mondja, fölhajtván a poharat s aztán a kínosan várakozókon végigtekintve kérdi: - Elhiszitek-e, mit mondani fogok?

- El, el, csak kezd el.

- Emberségtekre fogadjátok, hogy nem kételkedtek.

- Fogadjuk, csak mondd meg előbb, hogy rossz hírt hoztál, vagy jót.

- A legjobbat, mit csak kívánhattok, hanem még egy pohárral iszom ebből a jó borból.

A kíváncsiak el nem tudták képzelni, miért ízlik ennek a bor, mit a gazda sem mert előbb megkínálni, de nem töprenkedtek tovább, mert az új vendég csakugyan beszélt.

- No hát, hiszitek vagy nem hiszitek, nekem ez mindegy, elég az hozzá: az adó- és katonakérdést a kancellár visszavonta.

- Magad beszélsz - kérdi a gazda - vagy az a savanyú bor?

- Tudtam, hogy nem akarjátok elhinni, hanem azért becsületesemre mondom, hogy igaz - beszéli derült arccal a vendég s újra a pohár után nyúlva. - Ide abból a jó borból! - És poharat töltvén a többinek is, koccintott velük, s az illetők minden erőlködés nélkül nyelték el a kortyot.

- Igazat beszéltél? - kérdi a gazda a jóízűn esett korty után.

- Barátom, ilyen dologban nincs tréfa, azért remélem, e hírért megérdemlem e jó ó-bort.

A gazda előbbeni vendégeire nézett, kik a bort most már kínálatlanul is itták s a földerült gazda némi kétellyel kérdi:

- Ebből ittunk mi előbb?

- Ugyanebből a borból - nyugtatja meg valaki.

- Akkor Isten úgy segéljen, igaza volt a hajdúnak, hogy az 1811-iki somlaiból hozott.

- Hát előbb mért nem hitted el? hisz magadnak nem ízlett.

- De most már tudom, hogy miért nem ízlett... Hajdú! - kiált a sarokban várakozóra - no még abból a hordóból, ha fenéig fogy is ma... igyatok, barátim, az én kedvemért.

Jó úton vannak már, vége a búnak, a gazda sodrába jött, már kínálgatja őket, hogy a kedvéért igyanak, így arról is jótállok, hogy a honfiúi bútól megmenekült gazda rettentőn meg is fog haragudni arra, ki ilyen jó hírre ürítetten hagyja a poharakat.

Megjött az íze a bornak, a megrekedt szó bőven áradt ismét s a megvigasztalódott hazafiak nem győztek örülni s egymást ölelgették, mintha huszonöt esztendeje nem látták volna egymást.

Mennyi búbánatnak szakadt vége, a jó barátoknak majdnem szűk lőn a ház és szörnyen megkívánták a cigányt, hogy elbúcsúzott jó kedvüket helyrehegedülje s a gazda leginkább ujjongott, még a régi bajt is majdnem elfeledte a nagy öröm miatt.

Azt mondtam: majdnem elfeledte, de mégsem feledte el, ha akarná sem feledhetné el, hisz ott a kapun lóg a főszegezett megidézés, világos jeléül, hogy a szomszédnak eszeágában sincs a megbékülés, hanem hadd legyen ott, emberére talál.

Egy-egy pillanatra kergette valami a gazdát, hogy a kapuhoz kimenjen még naplemente előtt, de meg ismét visszarántotta valami, de ma volt az első nap, midőn unni kezdé a dolgot és óhajtott, bárha valami közvetítő úton a béke megszületnék köztük.

Észrevette mindenik, hogy fontosabb dolog is akadt az ő bajuknál, mely már oly hosszúra nyúlt, hogy mulatságnak is hosszú volna; de hiába, nincs menekülés; mert ott van a kapun az idézés, hogyan béküljön ki? Hisz a fáradt ló is elkocog még, ha egy jó ostorral az inára vágnak.

A jó barátok közül egyik elő merte hozni azt a kényes tárgyat, hogy az új hírt a szomszédba is át kellene vinni s a gazda minden harag nélkül hagyá helybe:

- Nem bánom, menjen át valaki, mondja meg neki.

- De, öreg, nem haragszol rám, hogy ezt mondtam.

- Mért haragudnám? - mondja a gazda. - Ha Vácra elmehettünk együtt, ezt is tudatni kell vele s ha más meg nem vinné neki a hírt, magam is megizentem volna.

A vendégek úgy is nagy örömben voltak, de még inkább megörültek, midőn észrevették, hogy a makacs ember lassankint fölenged, tán itt is volna az alkalmas idő megkísérteni egy kis békülést, ha nem lenne is meg egyszerre a kívánt siker, mégis valamivel közelebb lennének hozzá.

- Barátom, - mondja az egyik a gazdának - ma még azt is megtenném örömömben, hogy fejemen táncolnék, lásd, te is tehetnél egy lépést a szomszéd felé.

- Gondolod, édes barátom? - mondja a gazda minden visszautasítás nélkül.

- Én legalább megtenném ezt a kínos munkát, ma olyan kedvem van.

- Hát én nem gondoltam ilyent, ha tudnám, hogy a szomszéd ezt meghunyászkodásnak nem véli?

- Az igaz, hogy az is kurucember.

- Na lásd, erről kellene előbb meggyőződnöm - beszéli a gazda - hanem éppen ma szegeztetett ám megint a kapumra egy nagy ív papirost, még el sem olvastam.

- Nézzük meg! - kiáltja valamennyi, lemenvén a kapuhoz, melynek külső részén lebegett az esti szellőben a nagypecsétű levél, melyet a gazda nádpálcájával leszorított, hogy a többi olvashassa.

- Na, nézzétek, ilyen leveleket küldenek neked a szomszédból.

- Hohó, barátom - mondja az egyik vendég - ezt a levelet nem a szomszéd házból, hanem a szomszéd országból küldik.

- Nem értem! - véli a gazda.

- No, hát könnyebben megérted, ha mondom, hogy Bécsbe rendelnék föl.

- Engem?

- Téged, ad audiendum verbum regium. (A királyi szónak meghallása végett.)

De itt már keményebb hangon beszélnek és a béres nem hiába akarta mondani, milyen nagy pecsét van az idézőlevélen, még az is gyanítja, hogy valami szokatlanabb történik az eddigieknél és ha vendég nincs, a tekintetes úr aligha meg nem csépli, holott ártatlanságának bizonyítványa a kapura van főszegezve.

A gazda megilletődötten olvasá el az idézést, melynek értelme szerint Bécsbe rendelik, de férfias elszánással adta meg magát a dolognak s midőn vendégei visszatérvén a szobába, vigasztalni kezdék, a gazda egy pohár bort kóstolván meg, mondja:

- Búsulnék igen nagyon, ha a rendelet vissza nem volna véve, így a csapás nem az egész országot, hanem az egyeseket éri s én megkóstolván e bort, most is jónak találom, nem úgy, mint a jó hír előtt, midőn az országos bánatban legjobb boromat is savanyúnak hittem; tehát jöjjön, aminek jönni kell, holnap Bécsbe megyek.

A bor megint savanyúbb lőn, a vendégek tehát hamar szétoszlának s akit hasonló sors ért, ment haza, elkészülni a hosszú útra, melynek végkövetkezménye mindenkinek kétes.

Mi lesz már ebből?

Messze város az a Bécs a pörös szomszédoknak és rajtuk is meglátszott, mint a mesebeli kecskén, hogy a vásárra nem maga jószántából megyen, hanem úgy kergetik.

Míg az öregek Bécs felé cammognak, kerülünk Budára, hol Németh a fiatalabb emberekkel akar elbánni, de csak olyan kurtán, hogy maga is jókor Bécsben legyen, így a korholás nem sokáig tartott, ha óraszámra vesszük; de hogy a módja meg legyen adva, ő is megcsóválta előbb őket és három napig nem eresztette be.

A legelső fiatalember elszánt képű gyerek s inkább tréfának tartá a dolgot, mint komolyságnak s azt gondolta: kiszidnak, aztán megint hazamegyek.

- Hány esztendőös vagy, öcsém?

- Huszonnégy! - felel a kérdett.

- Tehát nagykorú ember, kinek törvényeink szerint igen szép jogai vannak s ha rákerül, törvényt is csinálhat, igaz-e?

- Úgy van megírva a corpus jurisban - mondja a fiatalember némi élességgel.

- Oh, kedves öcsém, abban nagyon sok van megírva.

- Elég vastag, belefér - mondja újabb éllel a fiú, nem gyanítva, hogy kivel kötött ki.

- Értelmesen beszélsz, öcsém - mondja Németh megtartva nyugalmát s a kérdezgetést folytatva - tudod mit: te fiatalabb ember vagy, most jöttél ki az iskolából, te bizonyosan jobban tudod ezt a nagy könyvet, mint én, kérdezzük ki egymást.

A fiatalember megdöbbsen. Németh híres volt, hogy a corpus jurist kisujjában hordja, kétségtelen tehát, hogy a fiatalember kudarcot vall, ha valamely kérdésre felelni nem tudna, azért nagyon megbánta, hogy a beszélgetést a dacoláson kezdé.

- Látod, öcsém - mondja Németh - idáig jött a híre, hogy a múltkori gyűlésen annyi ember előtt ököllel verted ezt a két nagy könyvet s olyan nagy hangon, melynek fele is elég, hogy a padláson is kiüsse magát, egy óráig kiabáltad, hogy ebben van megírva a jussunk; de látod, ámbár az a könyv igen vastag, de mivel nekünk szentírásunk, aki arra ököllel üt, jól meggondolja, hogy azzal a vastag könyvvel vissza is lehet ütni: s ha azt nem tudja, ami benne van, szent, hogy vissza is ütik. Tehát kérdezzük ki egymást.

- Méltóságos uram, bizonyosan tréfál? - mondja a fiatalember, elengedve az előbbi kényes hangot.

- Isten úgyse, nem tréfálok, öcsém - állítja Németh - ma ráérek az ilyen dologra is, amit én nem tudok, azt te mondd meg s amit te nem tudsz, talán tudom én: s ha valamelyik nagyon keveset tud: arról a másik azt gondolhatja, amit akar, tehát kezdjünk hozzá.

- Méltóságos uram - mondja a meglepett fiatalember, ki nagyon észrevette, hogy az öreg mivel akarja megbüntetni túlságáért - meg akar bennünket szégyeníteni?

- Azt gondolod?

- Mást nem gondolhatok, méltóságos uram.

- De ti ki fogjátok állni a sarat, hisz ti ököllel mertek a törvénykönyvre ütni!

- És méltóságod nem akar megbocsátani a fiatalember hevességének?

- Mért nem! - mondja a direktor, megelégedvén a megadással és utána teszi, - fiatalember csak akkor szóljon, ha kérdik vagy az öregek már kibeszélgették magukat; különben, öcsém, a fiatalembert illetlenül ragadja el a tűz s az azt is elmondja, amit elmondani nem okosság s úgy járhat, mint a nagyidai cigányok, maguk elmondák, hogy idő előtt elfogyott a puskaaporuk; és jaj nekünk, ha egyszer azt bizonyíthatják be, hogy mi nem annyira nyakasok, mint inkább tudatlanok vagyunk.

A fiúk a szemrehányást megértették s mindannyian megilletődötten távoznak azon kemény embertől, ki rajtuk ily könnyen kifogott vasvessző nélkül s az öreg is meg volt győződve, hogy az éplékű, de hevesvérű fiúknak többet használt e kurta lecke, mint akármi szigor.

- Te még itt maradsz - mondja a direktor Imrének, ki ugyan egy csöppet sem tartott a szégyentől, de a többinek megszégyenülését látni szintén nem óhajtá.

- Parancsol méltóságos uram?

- Te velem jössz Bécsbe, téged az úton szidlak meg, mert e gyermekek mellett eszedre vén vagy, a vének közé pedig Bécsbe éveidre igen fiatal, azért megtanítlak arra, hogy aki a lében kanál akar lenni, vigyázzon, hogy a sűrű lébe ne ragadjon.

Imre igen jól ismeré az öreg úrnak gondolkodását, miről amaz sem kételkedett, de ha már szárnyai alól röptült ki az ifjú madár, nem akará magát gyanúsíttatni az öreg, hogy ő bízatta s annál inkább sajnálta volna, hogy idejekorán szárnyát elégesse.

A hosszú úton ráért gondolkodni a fiú saját viszonyáról, mely egy nagy lökést kapott egy nem várt körülménynél fogva, tudniillik Keszy Benedek ipája a kallói kudarc után nem keríthetvén meg a veszett fejszét, most már a nyele után látott s a pörös gyermeket unokájának nejeül kívánta s ez érdemben a kancellárnál a leghatalmasabb pártfogóra akadt.

Mielőtt Bécsbe indultak, kapott Imre egy levelet, melyben elég körülményesen megírja a lány, hogy kezére miképp vetik el a kockát, tehát mindent kövessen el, hogy a két öreget összebékéltesse.

Szeretett volna kezet csókolni Némethnek, hogy éppen a bécsi útban akarja megszidni, különben bajos volna a két öreggel találkozni nagy alkalmatlanság nélkül, hisz mindig leesték egymást a szomszédos udvarról; így Bécsben a legkedvezőbb alkalom lesz a két öreggel találkozni kémek nélkül s ha itt sem sikerül a kibékülés, úgy nem tudom, mikor találkozik alkalmasabb idő.

Dehogy szállt volna egy vendéglőbe a két ember, kikkel Balogh kanonok is hivatalos lévén, tőle megtudta az egyik, hova száll a másik s így könnyű volt egymást kikerülni.

A hosszú út is megrázta őket, de még jobban megviselte a gond, az a nagy bizonytalanság, hogy miért rendelték őket ide? meddig fogják itt tartani? s a legfőbb pedig meg az, haza eresztik-e őket?

Balogh nem győzte őket vigasztalni, ámbár bajos volt a vigasztalás olyan embernek, ki hazudni nem tudott, de mint papnak igen kéznél való orvossága volt az isteni gondviselés, melyben bízni mindenki köteles; hanem ennyi nem mindig volt elég a két öreg embernek.

Minél tovább voltak Bécsben, annál inkább unták a bizonytalanságot s a két öreg végre nem magára, hanem unokájára gondolt, kinek sorsa fölött idáig elég könnyelműek voltak, most pedig majdnem kifogytak az időből, hogy kényelmesen intézzenek el valamit.

Férjhez adni, ez lett volna a legjobb gondolat; csak hogy a leány nem olyan, mint a szám, hogy az ember a lutriba teszi s ott egy kis szerencsével kihúzzák; hanem a férjhezadáshoz előbb egyesség kellene, pedig az nehezebb mesterség, mint Trójának ostroma; mert ahhoz nem kellett több tíz esztendőnél, ők azonban már huszonöt éve pörlekednek együtt.

Kocogtat valaki:

- Szabad!

- Szerencsés jó napot kívánok, kedves urambátyám! - köszönt be Imre az egyikhez.

- Isten hozott, öcsém, soha jobbkor, mint most, noisz most ráérek beszélgetni reggeltől estig.

- Jó lesz, urambátyám - mondja Imre - tehát kezdje el azt a nagy pört, ha már éppen engem akar prókátorává tenni.

- Deisz, öcsém, egyébbé is tennélek én, ha kedved volna hozzá.

- Példának okáért, mivé?

- Majd a végén azt is megmondom, öcsém; hanem mondj előbb valami újságot, sütnék-e bennünket? vagy csak főznek?

- Melyiket szeretné jobban, kedves urambátyám?

- Öcsém, azt tartom, már mindegy volna nekem, csak húznának nyársra vagy tennének vasfazékba, csak mondjanak valamit, mert ez a bizonytalanság megöl.

- Szinte megsajnálom urambátyámat.

- Én értem nem nagy kár, kedves öcsém, mert én maholnap úgyis kitalálok ebből a múlandó világból, hanem most már unokámért nem tudok hová lenni; de - tűnődik az öreg - de úgy kell nekem, bárcsak magam láthatnám magamat, mikor karóba húznának, így elvesztegetni az időt a sok civakodással, most már mi haszna, nem örültem semmit annak a gyermeknek s ha ma visszakapnám is, megint csak másé lenne, ha férjhez menne.

- Majd ráér még urambátyám örülni, ha hazamehet.

- Ne is hozd elő, öcsém, nem olyan vendégségbe hívtak, honnét akkor megyen el az ember, mikor tetszik.

- S ha mégis hamarjában eleresztenék?

- Ne bolondíts, öcsém, az eleje nagyon lassan kezdődik, már harmadik hét óta vagyunk itt s még azt sem kérdezték, mi a nevünk. Csak azt lesd, hogy innét hamar elszabaduljunk.

- Én holnap indulok vissza.

- El ne menj, csak még egy pár napig ne menj, öcsém.

- Izenni akar valamit, kedves urambátyám?

- Hej, öcsém, izennék én valamit, csak azt tudnám, hogy még a magam ura vagyok.

- Hátha én mondanék előbb valamit urambátyámnak?

- Csak beszélj, mert amit gondolok és mondok, annak fele mindig visszamarad.

- No, hát kurtán megmondom, kedves urambátyám, maholnap lakodalomra lesz hivatalos.

- Nem értelek, öcsém.

- Majd érthetőbben szólok, atyafiak leszünk.

- Annak csak örülnénk, kedves öcsém.
 - Nehezen hiszem, mert a kisleányt Keszy Benedek urambátyámnak fia akarná elvenni, míg urambátyámék egymás közt pörlekedni fognak.
 - De már azt nem engedjük, ha száz lelke volna is, mondom: nem engedjük.
 - Nem engedik?
 - Nem engedjük, ha sohase eresztenek is haza.
 - Igen, urambátyám, de ki az a másik, aki nem engedi?
 - Ki volna más, mint az én nászúram? csak fölteszem róla, hogy ezt nem engedi.
 - Hát megint pör? csakhogya itt már mindketten egy véleményen s nem egymás ellen.
 - Még azt sem bánom, de még azt sem, ha a pör száz esztendeig tart.
 - Addig ugyan szépen megvénül az a lány és megköszöni kedves urambátyáimnak jó akaratját.
 - Hát menjen férjhez, hanem olyanhoz, akit én akarok.
 - A másik öreg pedig például nem akarná.
 - Az nem az én dolgom lenne, hanem a vőlegényé.
 - S ha akadna olyan, ki mindkettőjük jóváhagyását megnyerné?
 - Az az ő szerencséje lenne, hanem az annál bajosabb lesz, minthogy én olyan embert választottam, ki maga se tudja.
 - Úgy nagyon sajnálom, kedves urambátyám, hogy nem várhatok az izenetre két-három napig, mert én holnap megyek.
 - Mész a mennykőbe, hisz még azt sem mondtam meg neked, hogy kit választottam.
 - Ne is mondja meg urambátyám, - mondja a fiú elhalványulva - mert én itt rogyok össze.
 - Kapaszkodjál belém, öcsém, mert csak neked mondhatom meg!
 - Az Istenre kérem, csak nekem ne mondja!
 - De mondom, hanem előbb valld meg igazán, van-e szeretőd?
 - Van, urambátyám! - mondja elszánva magát Imre.
 - No, úgy vigyen el az ördög téged is, már látom, itt is ellenem van a sors - pattog az öreg - azt gondoltam, ha az a bolond szomszéd ellened kifogást nem tesz, neked adom a lányt.
 - Mit mond urambátyám? - kérdi Imre jobban értve a dolgot.
 - Neked szántam a leányt, ha az ördög el nem szegődtetett volna.
 - Na, úgy sebaj, kedves urambátyám, mert éppen urambátyámnak az unokáját szeretem.
 - Szervusz, kedves fiam! - mondja az öreg agyonöelve a fiút s később nagy örömeiben írást is adva magáról, hogy Imrének unokájával összekelését részéről jóváhagyja, kelt Bécsben, ezen és ezen a napon, mint az akkor következett.
- Imre zsebébe tévén az iratot, megígéré, hogy addig el nem megy, míg az illetőknek sorsa eldöntve nem lesz; de még aznap találkozott a másik öreggel, ki a hallott hírre irtóztató lármát csapott, végre Imrének ugyanazon napon egy hasonló iratot adott, mint a másik.

Ezen a napon a két öregnek vendége volt a jószágkormányzó, ki ekkor Bécsben kujtorogván, hogy egy csapással két legyet érjen, a bizonytalanság rovására egy kis ügyes fordulatot akart tenni a dologban.

Bekopogatott az egyikhez.

Neve ekkor eléggé ösmeretes, egyszersmind gyűlöletes lévén, midőn az egyikhez lement magát bemutatá, majdnem egyszerre el is búcsúzhatott volna, ha az öreg saját kényes helyzetében némi tartózkodásra nem lenne kényszerítve.

- Mivel szolgálhatok? - kérdi kierőszakolt nyájassággal.

- Kérem - mondja nagy bókkal a jószágkormányzó - a szolgálat részemről kínálkozik.

- Vajon miben, kérem alássan? - kérdi a gazda helyet kínálva.

- Önnek a fönnforgó viszonyoknál fogva nagy segítségére lehetek.

- Bajos munka lesz, azért nem is merném fárasztani a tekintetes urat.

- De ha én mégis vállalkoznám, befolyásomat önnek javára fordítom.

- Bizony nem tudom, mivel érdemlettem meg.

- Uram, a jövőendőért is kell valamit tennünk.

- Csak már olyan vén ne volnék, - mondja a gazda - bizony attól félek, hogy unokámra kellene hagynom a kötelességet, hogy helyettem is köszönetet mondjon.

- S én e hálát nem magamnak, hanem unokámnak engedném.

- Keszy Benedek uram fiának?

- Éppen annak, kinek számára az ön unokájának kezét megkérem.

- Csakhogy, uram, mi ezen a kézen összevesztünk nászommal s e kéz kívülünk a lánytól is függ s a míg össze nem békülünk, a kancellártól is.

- Az mind az én gondom - állítja a jószágkormányzó, az öregnek keze után kapva s azt megrázva - ön belátja, mily fontos szolgálatot tehetek önnek s én addig nem kívánok választ, míg a dolognak vége nem lesz közbejárásommal, magamat ajánlom.

- De már ez olcsóért dolgozik! - mondja az öreg utána betéve az ajtót, amaz pedig szaladt a másikhoz, hogy annak is hasonlót mondjon s mindkettőt lekenyerezhesse.

A zöld ág

Még egy kínos hét s a bizonytalanságban élők majdnem kétségbeestek saját sorsuk fölött.

A két pörös szomszéd leghamarább megunta a dolgot s elkeseredettségük még a többit is úgy lehangolta, hogy végre Balogh kanonok elment Némethhez, eszközölne ki valamit, nehogy e bizonytalanságnak gyászosabb következménye legyen.

Tehát itt az idő, hogy a fölség elé bocsáttassanak, ennél érezhetőbb büntetést zaj nélkül aligha szabhattak volna rájuk.

Németh a fölséghez ment, a jószágkormányzó pedig a kancellárhoz, ki ez idő alatt a szabolcsi királyi biztossal beszélvén, értesült a dolgoknak valódi állásáról s az új arcképek sehogy sem illettek azokhoz a rajzokhoz, melyeket a jószágdirektor sajátkezűleg készített.

A kancellárnak türelme elfogyott s alig várta, hogy láthassa azt az embert, ki évek hosszán át hazudozott s e hazugságoknak árát is jól magasra szabta.

A királyi biztos után mosolygó képpel jött be a jószágkormányzó, hóna alatt iratcsomót tartva, melyben a királyi biztos Kállay Miklós mellé volt rajzolva, szép feketére, hogy az édesanyja is alig ösmerne rá.

- Nem leszek alkalmatlan, kegyelmes uram? - kérdi szörnyű alázatossággal.

- Éppen hivatni akartam - mondja a kancellár meglehetősen hideg arccal, mi a másikat nem zavarta meg, e hidegséget az előtte kijövő biztossal való beszélgetés benyomásának tulajdonítván.

- Ez iratcsomóban vannak jegyzeteim - mondja a kormányzó, letéve a kancellár asztalára s aztán megszokottabban mondja: - Kegyelmes uram, ezekből látja, hogy nem szüntem meg kegyelmes uramnak figyelmét is továbbra is kiérdemlem.

- Itt van minden? - kérdi a kancellár a mosolygót, ki nem vette észre, hogy a nagy csomót illeti a gúny s ő nem gyanítva a kancellár érzelmeinek változását, egész bizalommal kezdi:

- Még szóbeli előterjesztéseim is lennének, kegyelmes uram.

- Hadd hallom - biztatja a kancellár.

- Két emberre nézve kegyelmes uramnak elnézéseért esedezem.

- S ez a két ember volna?

- Éppen az a két öreg, kinek unokája vömnél van.

- S ön ezek számára kér elnézést.

- Csak e kettőnek.

- Éppen e két emberről nem volt egyéb jegyzetem, mint aminőket ön szolgáltatott s e jegyzet e pillanatban már a fölség kezeiben van.

- Úgy végük van! - mondja ijedten a jószágkormányzó, ki éppen e két embert igyekezett jó feketére mázolni, hogy az unokára minél kevesebb befolyásuk legyen.

- Tehát mit akar ön velük, hogy így megsajnálja?

- Ők bizalommal voltak hozzám s én nem akartam megtagadni közbenjárásomat.

- Bízna ők e közbenjárásban?

- Egyedüli reményük én vagyok, kegyelmes uram, és ha csekély szolgálataim figyelmet érdemelnek, az én reményem ismét kegyelmes uramnak hatalma.

- Minden késő, ön saját kezével írta alá ez emberek rajzát s ön elég vigyázatlan volt ez embereknek ígéretet tenni, melyek ha nem teljesülnek...

- Kétségtelenül elleneim lesznek, - mondja a kormányzó - hanem meglesz kegyelmes uramnak hatalmas pártfogása, mely az én horgonyom.

- Holnap meglátja mennyire bízhatik bennem! - mondja a kancellár eleresztve a kormányzót, ki szerette volna saját kezét a falhoz vágni ama jegyzetekért, miket az öregekről írt, melyeknek következtében nincsen olyan szappan, mely őket fehérre mosdassa.

A kancellár a fejedelemhez ment, hóna alá fogván azon iratcsomót, mit a kormányzó hozott s midőn a királyi biztost a fejedelemnél találta, átnyújtá neki megolvasás végett.

Másnap reggelre volt kitűzve az illetőknek előállítása s a fejedelem egyenként akarta a neveket ösmerni, hogy mondandóját akként rendezhesse. Mielőtt megérkezett a kancellár a főség néhány névvel megösmerekedett, különösen a két öregével, kikről egyéb jegyzet nem volt, mint a jószágkormányzóé.

A főség csodálkozott a keresett gyűlöleten, mellyel éppen e két embert akarta a jószágkormányzó elvádolni s éppen a túlság okozta, hogy a főség végre fölkiáltott:

- Ennyit nem lehet elhinni.

Ekkor lépett be a kancellár, kinek a főség megmutatá az iratokat.

- Mennyi igaz ebből?

- Nagyon kevés, főséges uram - felel a kértett - nekünk ez ember igen rossz szolgálatokat tett.

- Arról magam is tanúskodhatom - bizonyítja a volt királyi biztos, elmondván azt, ami a dologra vonatkozott s a főség meghagyá a kancellárnak, hogy ez embert közelébe ne eressze többször, ha ugyan ez elég büntetés lehetne neki.

Vége lévén a tanácskozmánynak, még az este tudatták az illetőkkel, hogy a délelőtti órákban a főség előtt lesznek s a határozó pillanatnak közeledése a négyheti bizonytalanságban levőknek azt a vigasztalást adta, hogy végre történik valami.

Reggel korán összegyűlt valamennyi és mindenféle tünődésben ide s tova járkálván, Imre alkalmat talált a két öreget egymás közelében kapni s a múltkori megegyezéseket úgy átadni, hogy egyiknek írása a másiknak jutott.

A két meglepett mohón olvasá az irományt s a legkétségesebb pillanatban látván, hogy egy életbevágó kérdésben egy véleményen vannak, a leendő vő megragadá a két haragosnak kezét.

- Ne kísértsék önök az Istent e bizonytalan órában, hanem békéljenek ki.

Imre fiatal erővel húzta össze a két tartózkodót, kik közül egyik sem tudta, melyik engedett voltaképpen és a kezdemény egy harmadik által csak e pillanatban érkeztetett jókor.

- Úgy-e, nem haragusznak többé?

- Nem! - mondja a két öreg annyi idő után, most állván szemközt először, s akiket a jó barátok szava nem bírt összeegyeztetni, a hazafiúi gondok terhe alatt a közös fájdalom hozott össze.

E pillanatban mondja valaki, hogy az óra közel, induljanak a fejedelmi lakba, s a bánatos emberek a közös baj érzetével szorítanak kezet, elszánva magukat a bekövetkezendő sorsra.

- Most már könnyebben kiállom! - mondá az egyik, abban a tudatban, hogy unokájának sorsa saját akaratával intéztetik el.

- Szomszéduram, nászúram - mondja a másik is - ne búsuljon, az én dolgom sem lesz külön, mint a magáé, s ha nem bírja, támaszkodjék hozzám.

A fölségnek legelső percei Némethnek voltak szánva s az öreg hűséges szolga boldog volt azon órában, midőn a fejedelmi bizalom tanácsa felé hajolt s a fölizgatott kedélyek között az igazság mellett a fejedelmi tekintély sem szenvedett csorbát, mert akik a szigorral szembe akartak szállni, a fejedelmi kegyelem előtt készek leborulni.

- Fölséges uram! - kezdi Németh - elég lesz-e egy magyar, hogy annyi millió helyett köszönetet mondjon?

- Öreg... nekem az Isten nagy örömet adott lelkembe, nekem a kegyelemadás ma legnagyobb gyönyört adott egész életemben; bocsáttassa be őket - mondja a fejedelem örömtől sugárzó arccal.

- Még egyet, szabad kérnem, fölséges uram?

- S mi legyen az?

- Fölséges uram, én szigorúbb arcot kérek.

- A kegyelem szavához?

- De, fölséges uram, ha ezek kilármázták magukat, már most itt az ideje, hogy fölséged is haragudjék, különben nagyon olcsóért mennek haza, pedig azért hívtuk őket ide, hogy arról megemlékezzenek holtig.

- Nekem nehéz lenne ma a haragos arc, de legyen az ön akarata szerint! - mondja a fölség, mire Németh elhagyá a termet s utána beléptek a fölrendelt magyarok.

Sem dac, sem nyakasság nem mutatkozik ez arcokon, de annál több bánat, mi a fejedelmet magát megdöbbsenté és némi megkeményítésre volt szüksége, hogy e csoportra a haragnak szavát fölemelni tudja.

Végre megnyíltak ajkai, az izgatottság megadta az erőt s a fejedelem néhány szóban elmondá, mily kellemetlen volt a megyék hangulata rá nézve abban a pillanatban, midőn csak a trónnak magasáról volt látható a zivatar, mit a bizalmatlanság lármája alig kergethet el.

A fejedelem fölidézé magában a kényszerítő viszonyok által okozott fájdalmat s ekkor a szemrehányásban megtalálta az utat a megkívántató szigorra s ekkor mondá azon emlékezetes szavakat:

- Midőn a legmagasabb polcon ülök, villámhárítója vagyok alattvalóimnak s aki alkalmatlan időben kap felém, gondolja meg, hogy a villámhoz kaphat.

Ragadta utóbb a fejedelmet a helyzet, szavai a mély bántódást tükrözik vissza s a megilletődött idézettek nem mertek közbeszólással gátat vetni a keserű szavaknak. Végre egyenkint szólítá meg őket, de amit egynek mondott, mondta valamennyinek s így egy hosszú óráig húzódott a jelenet s már mindenki előtt elhaladván, legszélről Balogh kanonok zárta be a sort.

A fejedelem meglátva Baloghot, egy papírjegyzetkére nézett és nevét kérdezvén, midőn azt megmondá:

- Lépjen közelebb! - parancsolja neki, míg a többiek ismét hátrább léptek, észrevéve, hogy a fejedelem nem akar egész hangosan beszélni, amint Baloghnak csakugyan halkabban is mondja:

- Önt Baloghnak hívják és váci kanonok?

- Igen, fõlséges uram.

- Ön Pozsonyban volt a franciák bevonulásakor?

- Igen, fõlséges uram.

- Tehát ön nem akarta franciából magyarra fordítani az 1809-i kiáltványt?

- Nem fordítottam le.

- És ha agyonlõtték volna?

- Úgy ma nem állhatnék fejedelmi felséged elõtt.

- Ne úgy mondja, - igazítja ki a fejedelem - akkor nem vette volna be az óvást a váci káptalanba.

- Fõlséges uram, mióta én a váci káptalanban vagyok, olyan fontos irományok tétettek le, melyek egyik kedvencemnek életboldogsága fölött határozhatnak, ha én arról egy eltévesztett szót mondok ki s én mégis eskümhöz híven hallgatok, ha elõttem rogya is le éhkínjában; mert amit a váci kanonoknak mondanak, azt a sírba kell magával elvinni, nehogy a váci káptalannak, mint «hiteles hely»-nek szentségét illessem; s amit a felek önvédelmükért oda, mint biztos helyre hoznak, nem szabad a káptalannak ítéletet mondani fölõtte; hanem bevesszük s aztán feleljen a tartalomért az, aki a hiteles helyre hozta.

- Így az én Baloghom ma is oly hívem...

- Mint 1809-ben, fõlséges uram.

Ekkor a fejedelem arcáról a harag elmúlt, a jóság malasztja kiült a halvány arcra és Baloghnak halkkal mondja:

- Önt nem büntethetem, tehát a többinek is legyen megbocsátva - mondja a fejedelem Baloghot helyére eresztve, s a feledésnek kegyelemszavát mondja ki a reményteleneknek.

A kegyelmezettek alig tudták megállni, hogy egymás nyakába ne szakadjanak, a fejedelmi lakban többen várakoztak az eredményre s a lépcsõzeteken már az öröm kitörõ félben volt, ekkor egy ember csodálkozva kérdi a nagy örömnek okát.

- Hát nem látja ön, hogy mindenkinek megbocsátott a fejedelem?

Erre a tudakozódó a lépcsõzeteken fölrohant s amint a két öreget meglátta, feléjük tört, hogy a nem várt fordulatot fölhasználja; mert ez nem volt más, mint a jószágkormányzó, ki a friss forrás alá akart állni, hogy az õ malmára szaladjon majd a víz, hanem mielőtt a két öregbe kapaszkodhatnék, megfogja valaki hátul a köntösét.

- Ki az? - kérdi hátratekintve.

- Én vagyok - mondja a volt királyi biztos - megbízatásom van önnek ez iratcsomót átadni, általam küldi a kancellár, rögtön nézze meg.

Mohón bontja föl a kormányzó, hanem alig tudott a lépcsõn megállni, midõn tegnapi jegyzetei fölött vörös rajzónnal e szavakat látta: aljas rágalmazás.

A megszegyenült embert megkímélte a volt királyi biztos, látta, hogy a megvetés tökéletes, magára hagyta a boldogtalant, ki már most látta, hogy az öregek után is hiába fut, azért legtanácsosabb lesz elpusztulni Bécsből minden búcsúszó nélkül.

Imre a két öreggel még néhány napig maradt Bécsben, egyik sem akart üres kézzel hazamenni s tán fölösleges is mondanom, hogy mindenik az unoka számára vásárolgatott össze. Midőn így összejárnák a várost, valamelyik vendéglőben megtelepedett az egyik öreg s véletlenül egy magyar ember akadván szomszédjául, egész bizalmassággal beszéli azt, ami vele is történt Bécsben és hogy Isten után e megmenekülést Németh direktornak köszönheti.

Addig dicsérte Némethet, hogy már amaz majdnem megsokallta, azért elkészülődött: hanem mielőtt elmenne, kérdi a mi öregünk:

- Szabad-e becses nevét tudnom?

- Kár volna.

- Csak nem hívják ördögnek?

- Annak ugyan nem, de még sem mondom meg.

- Vigye a patvar a nevet - mondja az öreg - csak az ember legyen jó... lássa az úr, Némethnél hol van derekabb magyar ember?

- No már mivel így megdicsér az úr - mondja a másik - tehát nem tagadom, hogy az a Németh - én vagyok!

Van-e eladó leány?

Régen voltunk a «Nagy rétes»-ben, pedig a nemzetes asszonyt ugyancsak meg lehet hallani a második szomszédból, mert egy darab idő óta még a vendéglovaknak járó szénát is maga fontolgatja s egy maroknyi szénán elcivakodik negyedóraig, ha ráadásnak kéri; mert azt gondolja a nemzetes asszony, van akire ráfér majd a haszna.

Pusztay Péter uram most lóbálja magát haza nagyságos Kállay Miklós úrtól, ki szokatlan nagy örömben van a bécsi dolgok után, azonkívül a «levélkereső parancs» is megérkezett, ámbár magunk között legyen mondva, annak semmi haszna sem lesz, mert Balogh kanonok jobban megőrzi a letéteményt, mintha a vasorrú bába ülne rajta; mert Keszy Balázs világosan megmondá, hogy csak annak adják ki, aki az ő levelét hozza.

Szja, ilyen bogarú ember is volt mindig a világon s ezek még valamivel eltörhetőbbek, mint az olyan hűség, mely a hátán levő tarisznyában viszi szomszédja után a kenyeret, maga pedig éhesebb a farkasnál s inkább meghalna éhség miatt, mint az idegen kenyérhez nyúljon.

Mindegy. Kállay azért ennek is megörült Pusztay urammal egyetemben; mert ez is nyújtott egy kis reményt; hanem örült ő még egy harmadik dolognak is, mihez a «Nagy rétes»-belieknek legnagyobb közülük volt és Pusztay uram azért is sietett haza, hogy a nagy hír előtt érjen haza egyet-mást rendelkezni; mert mindjárt többen lesznek a háznál.

A nemzetes asszony néhány hét óta nagyon megváltozott, mintha küldenék valahova, olyan sürgetős dolga volt, üzte-hajtotta a ház népét, maga mindig sarkukban volt s mintha nem volna elég, amit kézzel tesz, szóval is segített, és mégis a legnagyobb láрма után ha hirtelen maga maradt, egy-egy könnycsepp szaladt le orcájára, hanem mégsem lehetett az valami nagyon keserű; mert ha a szomszédok kutyája csont után szaglászva a konyhába tévedt, olyant vágott rá egy hasábfával, hogy a néző inkább a kutyának fogta volna pártját, mint a nemzetes asszonynak.

Még a rétestésztát is a deszkán felejté olykor, aztán bement a szobába, nagy szekrényét kinyitá, melyben a felső osztálytól az alsóig tömve volt minden hely a sok fehérneművel; itt állt meg a nemzetes asszony, észébe jutott a huszonöt esztendő, melynek elforgása alatt mindezt összegyűjtögette, sőt még az is, mikor a legfelső osztályban levő fehér ruhának fehérítésekor a kislány alig volt két esztendő és egy kis öntözővel anyjának segítette a vásznat öntözgetni.

- Hogy eljár az idő! - gondolja a nemzetes asszony egy fiókba nyúlva, melyben újdonaúj ezüst-kanalak voltak, ki lúdnak, ki pulykának árából való és lassankint huszonnégyre szaporodott föl s ezekkel még senki sem evett. Ennek más gazdája lesz, mondogatta magában az anya, megint visszatevén az annyszor megnézett portékát, aztán sietvén ki a rétestésztához.

Pusztay uramnak hangja hallatszott, ami szokatlan volt s az asszony mindjárt észrevette, hogy valami váratlan készül a háznál, mert tisztán hallja a gazdának szavát a cselédhez.

- Tiszta-e a numero 1, 2, mi?

- Magam tisztogattam ki ma reggel - kiált ki az asszony.

- A selyemtakarókat add ki, anyjuk, egymás után - parancsolja a gazda még szokatlanabban, minek az asszony aligha fogadna szót, ha nem gyanítná, hogy a gazdának erre nagy oka van, mert holmi két lovas tekintetes úr ugyan nem bújik a nemzetes asszony selyemtakarója alá.

- Nyolc lóra legyen széna, abrak, most mindjárt! - kiált a gazda másfelé, mielőtt az asszony ráérne megkérdezni; hanem hamar észrevette, hogy a gazdának kezében nyitott levél van s amint közelebb lépett, megösmerte Imrének az írását, ugyan azt aztán előbb is elkapta a nemzetes asszony, mielőtt a gazda odanyújtotta volna.

Amint az asszony nagy sietve olvassa a levelet és fejét össze-vissza kapkodja az egyik sornak végétől a másiknak kezdetéig, azt hinné az ember, hogy a fejét csóválja és az nem tetszik neki, ami a levélben van; kivált mikor a levélnek derekán már köténye sarkához kap és könyűit törli; pedig nem lehet nagy fájdalma; mert mielőtt végig olvasná a levelet, még olvasás közben azt mondja a cselédnek szokatlan szelídséggel:

- Sári, a magatok ételébe tégy egy szál kolbászt - mondja a bámuló cselédnek, persze az el nem tudta gondolni, mi lelhetett a nemzetes asszonyt.

- Aztán, Sári - folytatja a nemzetes asszony - a kocsisnak és a háziszolgának egy itce bort adsz az ételük mellé, nektek meg vágok egy darab rétest.

A leány azt vélte, hogy ezt álmodja s ha a háta mögött elmenő kocsis kövér karját meg nem csípi, mindjárt az eleven parázsra tartja kezét, ott majd bizonyosan megtudta volna, hogy nem álmodik.

A levél végén az asszony bement a szobába, férje utána s a házasfelek közül kiki a maga módja szerint mutatta örömét azon, hogy Imre megházasodik és elveszi a két öregnek unokáját, az asszony tudniillik sírt, a gazda pedig egy pohár papramorgót ivott, hogy belsejét hadd kotorja össze a mérges ital: mert annyi öröm meg nem fér benne gyomorerősítő nélkül.

- Ennyi öröm egy napra! - mondja az asszony.

- Volt már nekünk szomorúságunk is olyan, hogy két életre is elég lett volna, anyjuk.

- Ezt nem hittem volna, mikor az a gazember az ezer forinton kívül becsületünkhöz is hozzá akart férni.

- Na lásd, az ezer forint is megmaradt, meg a becsület is.

- Hála legyen az Istennek, - mondja az asszony - hanem, édes apjukom, adósak vagyunk mi még annak a derék Köntös Mihálynak, hogy nem hagyott bennünket földhöz vágni.

- Régen gondoltam én azt már, anyjuk.

- Csak már az Isten nekem módot adna, hogy annak a jó öregnek nagy örömet szerezhessenek, elhidd, még a véremet is kiontanám érte! - mondja olyan tüsszel, mintha mindjárt a pecsenye vagdaló kés után akarna szaladni, hogy szavait tettel is bizonyítsa, hanem ekkor jut eszébe a numero egy és kettő, hova selyemtakaró kell; mert amint írja Imre, még ma megérkezik velük.

- Ki hozta ezt a levelet?

- Köntös kapitány úr, ki a menyegzőn szintén jelen akar lenni.

- Jaj, akkor hamar összetakarítok itt is, mert a kapitány mindjárt itt lesz.

Ezt éppen jókor találta mondani az asszony; mert ha a kapitány maga nem jött is, de jött helyette más kettő, éppen most indulnak ki a vármegyeházától, nagyságos Kállay Miklós úr, vele pedig Köntös Mihály öreg bíró uram, egészen új szabott posztóruhában, pedig hétköznapiak.

Mire a nemzetes asszony összeegyengette azt, ami reggeli tisztogatás után megkuszálódott, a két vendég az udvarra érkezett s az asszony az ablakon át észrevette őket:

- Ott van ni, farkast emlegetnek, - mondja a nő kiszaladó férjének - előbb emlegettük Köntös Mihály uramat s íme megjelent, ugyan mi jó szerencse hozza?

Eléjük sietett s minthogy a konyhában voltak már, nem kellett messze menni.

- Kell-e vendég? - mondja Kállay szokott bizalmasságával.

- Kellene, csak jönne, nagyságos uram.

- Mi lesz az ebéd? - kérdi Kállay - mert én ma nem jövök ide ingyen, nekem kétféle pecsenye kell.

- Akkor lesz háromféle, nagyságos uram - tréfál az asszony az ajtót kinyitva előttük és helyet kínálva nekik.

- Nem addig van az, - nevet Kállay - ma én nem hiába jöttem s íme magammal hoztam Köntös Mihály uramat is, pedig az is meggondolja, mikor Szent-Mihályról elindul Nagy-Kálló felé.

- Most mindjárt fölírom szénnel a kéménybe, hogy Köntös Mihály uram hozzánk is betekintett, - mondja az asszony némi szemrehányással - aztán majd máskor nem kerüli a «Nagy rétes»-t.

- Nemzetes asszonyom, ma sem kellett nekem vendég hívó.

- De nem is eresztem bíró uramat egykönnyen.

- Majd meglássuk... hátha még ki is dobnának, nemzetes asszonyom.

- Ne csúfolódjék, bíró uram; hanem tessék helyet foglalni - biztatja Köntös Mihályt s minthogy még Kállay is állva maradt, ahhoz fordul: - nagyságos uram, ne vigye el álmunkat, tessék helyet foglalni.

- Majd ha megalkudtunk, Pusztayné asszonyom.

- Ugyan min alkudjunk meg, nagyságos uram, amit én szíves örömet oda nem adnék?

- Van-e eladó lányuk, kedves Pusztayném?

- Éppen az a bajunk, nagyságos uram, hogy az ilyen portékát nem kínálghatjuk s aztán maholnap nyakunkon marad.

- Köntös Mihály uram - mondja Kállay - idáig nem rosszul kezdődik a dolog, mondjunk-e többet?

- Amint nagyságod gondolja - mondja Köntös - én már fordítottam a sarkamat, hogy könnyebben mehessek kifelé, ha kosarat találunk kapni.

A nemzetes asszony nem lehetett volna nagyobb kínban, ha tán ötven vendégnek kozmás ételt adott volna föl, mint amilyenben most volt, midőn még nem tudta, tréfálnak, vagy hogy valóságot beszélnek kedves vendégei.

- Tessék már leülni - biztatja őket az asszony - úgy sem eresztjük el sem nagyságodat, sem Köntös Mihály urat.

- Még ha leánykérőbe jöttünk volna is?

- De akkor még éjszakára is itt marasztjuk.

- Akkor hát nem is tartogatom a titkot - mondja Kállay - íme Köntös Mihály urammal egyetemben azon szándékkal léptük át a küszöböt, kedves Pusztay barátom és Pusztayné asszonyom, hogy kedves lányukat Köntös Mihály uram fiának, a kapitánynak nőül megkérjük. Leülhetünk-e most? - kérdi Kállay.

A nemzeti asszony könnyezve hallgatta végig a beszédet s minthogy szívében az eddig tapasztaltak nyomán régen kész volt a felelet, azért most éppen úgy járt, mint az egyszeri diák, ki a próbatétlen kérdeztetvén, egyetlenegy kérdést tudván, midőn a tanító éppen ezen egyet kérdezé, örömeiben nem tudott felelni.

Csak Pusztay uram bízta a kedves vendégeket, az asszony pedig erőlködött magával, hogy egy istenándott szót nyöghessen ki, de csak nem jött; hanem szerencsére a konyhában a szomszédnak kutyája ekkor vert le egy aludttejese fazekát, ez aztán a halottas ágyából is fölgratná, szerencse is, hogy az ablaksarokban álló rőf után nem kapott hamarjában; de észrevette, hogy most ezt ajándékban kell hagyni, és összeszedvén magát mondja:

- Nem érdemeltük meg Istentől ezt a szerencsét.

- Annyit tesz ez, hogy leülhetünk, nemzeti asszonyom? - mondja az álldogálást megunó Köntös Mihály.

- Aztán csakugyan nem kapna külön leányt az a derék kapitány úr?

- Nem is kerestünk, nemzeti asszonyom, - mondja Köntös Mihály - mert mivel a gyerek is ide gondolt, magam is azt mondtam: Nézd meg az anyját, vedd el a leányát.

- De bizony, az anyját hiába is kérné, bíró uram - mondja Pusztay - hát nekem ki parancsolna akkor?

Ebben a pillanatban lép be Kállay Miklós úrnak megyei huszára. Katonai szabatsággal kérde:

- Méltóztatik ebédre jönni?

- Hányféle pecsenyét lesz, István? - kérdi az alispán.

- Egyféle, az lesz, azt bizonyosan tudom.

- Elmehetsz haza - utasítja Kállay - egyféle pecsenyéért haza nem megyek, máshol hárommal kínálnak, megmondhatod otthon.

- Hát a vendégek, nagyságos uram?

- A kapitány úrnak mondd meg, szívesen látjuk ide, de mindjárt. Elmehetsz.

- Kedves nagyságos uram - örvendez az asszony - minden tyúkomat, ludamat, récémet megölöm.

- Majd nem marad semmi a lakodalomra.

- Ha már a leányomat elviszik, nagyságos uram, vigyék el ludamat, récéimet is, a vendégek meg egyenek azt, ami marad, rétest.

- Tehát megvan az alku?

- Itt a kezem! - mondja az asszony, Kállaynak adva először kezet, aztán pedig Köntös Mihálynak, annak aztán ezt mondja: - Kedves bíró uram, meggondolták-e jól, hogy ennek a lánynak én alig tudok egyebet adni, mi az apja becsületéből neki jut, azt is bíró uram mentette meg!?

- Kedves nemzeti asszonyom, mikor bejöttünk, mit kérdezett önagysága?

- Van-e eladó leány?

- Mi tehát leányért jöttünk, nemzeti asszonyom; majd hogy megélhessenek, az meg fiam uram gondja, van-e még valami mondani való?

- Csak az, hogy legyen rajtuk az úristen áldása!

Az öregek már az ölelgetésig mentek, midőn meghallák, hogy a konyha felől csörög a kapitány úrnak kardja s a kopogtatás után félig nyíló ajtón benéző kapitány a meghívás után egész nyugalommal tréfálva kérdi a háziaktól:

- Van-e eladó leány?

- Volt, de elkelt! - kiált az asszony a kapitányra nevetve, ki a menyasszonyt hozta karonfogva, Kállay Miklós úrnak utasítása szerint.

- No, ha nincs eladó lányuk, ezt is visszaviszem - tréfál a kapitány a piruló lányra nézve.

- De bizony nem viszed, - mondja Köntös Mihály uram - mert ezt a lányt nekem adták, most már tőlem is kell kérned vagy elviszem haza.

Áradozóvá lőn a boldogság, az öregek kezet szorongattak, a fiatalok egymás látásában valának boldogok s majdnem ebéd nélkül maradnak a nagy öröm miatt, ha a lány be nem szól a nemzetes asszony után, mert az egyik pecsenye már egészen megsült, a másik kettőt pedig most tették föl a pecsenyeforgatóra.

Amint az ajtó kinyílt, Kállay észrevette, hogy csakugyan háromféle pecsenye lesz.

- Aztán komolyan veszi, Pusztayné asszonyom, a háromféle pecsenyét?

- Azt gondolja nagyságos uram, hogy sok lesz?

- Én legalább azt gondolom.

- De azt nem gondolja, nagyságos uram, hogy estelire sem ereszttem haza.

- Nem-e?

- Nem én, nagyságos uram, megmondtam, hogy ha leányomat elviszik, egyék meg a pecsenyémet is.

Megint kihívta a szolgáló a nemzetes asszonyt, hanem most már nem a pecsenyéért, hanem mutatja, hogy az utca felől két négylovas hintó tart a kapunak.

A két öreg Bécsben megbékélvén, most már majdnem mindig együtt laktak, nem győztek eleget örülni s mint mikor a fazékban a gyümölcs megtorkollik (megreked) egy kis rázás után megint kiad egy-két szemet, úgy örvendeztek az öregek újra meg újra, hisz a hazában nem volt bánat, a régi viszálykodás szerencsésen megszűnt, az unokának jövője egy reményteljes ifjúval szövetkezett, miért búsulnának?

Együtt voltak mindig, így indultak útra s egymásnak mohón beszélték el az új örömöket, mintha éreznék, hogy kurta idejük maradt a földi boldogságra.

Senki más, a megbékélt atyafiak és Imre, ki még a kapun kívül leszállt, hogy az anyai ölelésre valamivel korábban érhesse.

A bennlevők is észrevették az érkezők zaját, a boldog atyafiak sorban ölelkeztek, és csak ekkor szabadult ki az asszony egy-egy pillanatra, hogy az ellátásról gondolkodhassék.

- Hát a numero egy és kettő? - kérdi a lányt.

- Rendben van. - felel a szolgáló.

- Hát a széna és zab? - kérdi a házi cselédet.

- Az is megvan - felel a háziszolga, ki után a gazda is kijő.

- Meglesz az ebéd, anyjuk?

- Minden készen van - mondja a boldog anya, ki ma tapasztalta először, milyen boldog egyetértés van azon háznál, mely akkor a «Nagy-rétes»-hez címeztetett s melynek helyére a boldog anya egész Kálló bámulására szeretne volna fölírni:

Nincsen eladó lány!

Rév-Komárom

Íme előtted áll Rév-Komárom vára,
Melynek ellenség még nem lépett falára.

Akár honnét tudták meg, de csak mégis éppen egy héttel előbb tudták meg a komáromi kofák, hogy komédia lesz Komáromban; mert már itt volt egy komédiás mutatónak, és ekkor meg ekkor megjön valamennyi, aztán eljátsszák a híres garabonciás diákot, ki édes tejjel él és ahol nem adnak neki, úgy elvereti a határt jégesővel, hogy hetvenhét esztendeig is emlegetik.

Volt is ám lótás-futás, midőn egy dologtalan korhely egy cipóért meg egy tányér cigánypecsenyéért megleste, mikor a város végén beért az első kocsi s a jámbor fiúk tökéletesen hitték, hogy a földindulás elől fut ki minden ember a városból, pedig őket jöttek bámulni; mert törődik is vele a kenyereskofa, ha nyolcesztendő fia hat garasért adja a huszasos kenyeret, ámbár előre megígérte neki, hogy fölpofozza, ha nem vigyáz; maga pedig ott tolakodik a bámuló népség között, és kész verekedni, csak egyetlenegy darabot lásson a komédiásokból.

Ott jön a magasra megrakott szekér, a ládák fölött ül egy ember, szerteszét néz a bámulókon, csak azt az egyik kofát nem látja, kinek valóban nehezen esik, hogy oda nem kiálthat annak az egynek, hogy cipóért beeresztik-e az embert, mert akkor frisset süt, kétszer akkorát, mint a piacra szokott s olyan fehér lisztből, minőt a molnárlegény csak a maga lakodalmára örül, aztán elcsalja magával a pecsenyesütőnét, azzal meg kásás hurkát hozat meg foghagymás kolbászt.

Egy kofától nem lehet több lelkesülést kívánni, kívált ha elgondolja az ember, hogy aki tőle a nyolcgarasos cipót két garasért meri kérni, még azzal is ijeszti, hogy kikapja maga alól a széket és azt vágja a fejéhez s íme, nemcsak, hogy kétakkorát süt ingyen, ha azért beeresztik, hanem még a pecsenyesütőnét is el akarja híni, meg annak a kásás hurkáját és fokhagymás kolbászat, ehhez pedig ékesszólás kell, miben a komáromi kofa ritkán gyakorolja magát.

Tehát ennyire már mégis mentünk volna, most már az utolsó kofa is tudja, hogy kócot rágni, égő spanyolviaszot enni nem szoktak a magyar komédiások, hanem egyik napon megnevetetetik, másik napon megrikatják az embert s ez az, mit még Komáromban nem igen láttak s alig várta a cipós asszonynak tenyeres, talpas életpárja, egy hat láb magasságú dunai molnár, hogy mi lehet az a mesterség, ami az ő feleségét megrikatja anélkül, hogy ő a nadrágszíjjal melléje álljon.

Harmadnapra fölépült a színpad, eljátszott a társaság egy keserves darabot, melyben a vármegyekatonák, mint vöröscsizmás magyarok segélték megölni a sárga papucsban töröknek öltözött városhajdúkat, mi szörnyű hatást okozott; mert ámbár előre meg volt mondva a hajdúknak, hogy a vármegyekatonák győznek, de mikor a karzatról valaki elkiáltá egy hajdúnak nevét, hozzátevén azt is, hogy Ferkó bácsi! ne hagyja kend magát! majdnem megbukott a darab, mert ha a törökök győznek, hogyan mondják el a többit, mi csakugyan nem azt jelentette, hogy a vöröscsizmás magyarokat verjék meg.

Az igazgató saját embereivel tolta ki a verekedőket az udvarra s míg azok ott kinn marakodtak, folytatták a játékot gyönyörűségére a komáromi közönségnek, mely a darab végén sem akart elmenni, úgy megtetszett a dolog, hogy reggelig elnéznék, míg aztán látták, hogy már a színészek is levetköztek s egyenkint jönnek kifelé, úgy mentek aztán haza.

Becsület is volt, pénz is volt s alig várta Nagy Pista, hogy elszabaduljon a próbáról és végig-sétálhasson Komáromon, hol az ő megviselt nagy kabátját ugyan még nem ismerik, hanem a tegnapi előadás után várt annyi becsületet, hogy Komárom városa tudja, hogy ő az a Nagy Pista, ki tegnap a közönséget úgy megríkatta, hogy már majdnem lekiáltott közibük, hogy ne keseregjenek, hisz az egészből talán egy szó sem igaz.

Kilépett az uccára a nagy kabátban, miről a kefe már csak azt nem tudta levinni, ami pecsétnek rajt maradt; de azért elég néző akadt, és Nagy Pista szívesen látta, hogy egymást oldalbalölik az emberek, mikor látják.

Ment az utcákon keresztül, hanem csak ballagva, mintha elszánta volna magát egy nagy bőkezűségre, mi annyiból állt, hogy mutatta magát s elképzelte magában, hogy a dicsőség egy olyan nagy bankó, mit a gazdája nem tud föl váltani és ha éhen hal is meg mellette, nem azért hal meg, mert semmije sincs, hanem hogy igen nagyon sok van.

Kifogyott már az utcából s amint meglátta messziről a Dunát, a víz felé tartott, hanem mielőtt a partra érne, föltartóztatta a nagy dicsőség, minél nagyobb aligha érheti a szegény embert, mint éppen Rév-Komáromban, és ami eddig kortyonkint jött a dicsőségből, Nagy Pista most nyakig úszhatott már benne.

A kofák hosszú sort ültek a Duna mellett, s amint Nagy Pista közel jött a legelsőhöz, ki éppen kocsonyát árul, vevőt gyanítva a megviselt ruhában, jó messziről már eléjekiált:

- Ide jöjjön, nagy uram,⁵ itt a szép kocsonya, ennél jobbat nem evett nagy uram.

Nagy Pista megdöbbsent, dicsőségről álmodott s íme nevén szólítják és kocsonyát kínálnak neki.

Most az egyszer nagyon megsajnálta, hogy pénze nincsen, különben egy tányér kocsonyát ott állva megennék; de így kénytelen ügyesen megváltoztatni az irányt mégpedig úgy, hogy egyszerre négy kofát is elkerült s az ötödik felé tartott, hogy őket elkerülvén, a Dunához érjen.

- Mi tetszik, nagy uram? - kiált feléje az ötödik kofa - ...friss töpörtő, kolbász, pecsenye... ne menjen máshova, nagy uram.

Nagy Pista csakugyan várt valamit, hanem hogy nevén szólítsák, azt még álmában sem hitte... és ámbár már oly közel volt a kofákhoz, hogy a töpörtő-, kolbász- és pecsenyeillat majdnem lobbort vetett, mégis inkább érezte a tömjént a nemzet oltáráról, hol képzetében legelől áldoztak most a komáromi kofák.

Hogyne bolondulna meg szegény Nagy Pista, mikor a sornak végéig érve már a tizedik asszony mondja neki édes esengéssel:

- Nagy uram, kedves nagy uram,... ide jöjjön,... olyan cipót adok, mint a csöppentett harmat, jöjjön, kóstolót is adok.

Vágd földhöz magadat Nagy Pista, mit sajnálsz azt a nagy kabátot, mit annyi esztendeje, hogy hurcolsz, hisz ami kis por ráragad, nem árt annak a kevés posztónak, mi a pöcsétek között még valahogy meglátszik, nem bírod el majd hazáig a dicsőséget!

⁵ Bevett szokás Rév-Komáromban, hogy a posztóruhás embert nagy uramnak hívják, éppen úgy, mint Szegeden ifiuramnak.

Majdnem azt hitte, hogy szűk neki az a nagy kabát és először annyi idő óta alig fért meg benne s mint aki addig ment, addig ment, hogy már nekiment az ég oldalának és nem mehetett odább, ő is megfordult, sebes léptekkel ment a társasághoz s amint meglátta Udvarhelyit, félrehúzta a többi közül, hogy valami fontosat közöljön vele.

- Hát mit akarsz mondani Pista? - kérdi Udvarhelyi a fölbuzdult pajtást.

- Nem látsz rajtam semmit?

- Nem én, a nagy kabáton kívül, - felel Udvarhelyi - hacsak azt nem gondolom, hogy részeg vagy.

- Az vagyok, pajtás, részeg vagyok a dicsőségtől.

- No csakhogy bort nem ittál; mert ma még elég tudnivalód lesz, Báthory Máriát akarja látni a tekintetes alispán úr és én ma estére meg akarom lepni.

- Nem játszom! - mondja Nagy Pista először életében - ma nem játszom a Pontius Pilátusnak sem, ma nyugszom, megkérődzöm dicsőségemet.

Udvarhelyi megijedt, tudta, hogy Nagy Pista ritkán bolondul meg, hanem akkor egyenes úton nem boldogulnak vele; tehát magára hagyta s a társaságnak elpanaszolta, hogy Nagy Pista ma nem akar játszani.

Megyeri megcsóválta fejét, el nem tudta gondolni, mi lelte Nagy Pistát, ki ma legalkalmatlanabb időben bogarasodik meg; mert a közönség rohan a jegyért, tehát nem kell elriasztani, ha a lelkesülés a színházig kergeti.

Pista jól tudta, hogy nagyot mondott; de ma kevés volt neki a két láb, nem bírta el a sok dicsőséget és őt is meglepte az a nemes büszkeség, mi a szilaj csikót, mely még az abrakot is csak úgy eszi meg, ha megsimogatják előbb, tehát jól esett neki is az engedetlenség.

Megyeri dúdolván jött ki az udvarra, azt gondolta, hogy Pista a neszre feléje jó; de ma bevárta, nem úgy, mint máskor, tehát kénytelen volt utána menni.

- Szervusz Pista! - mondja Megyeri vállára ütve az ábrándozónak.

- Talán Udvarhelyi azért küldött ki, hogy kialkudd velem a mai szerepet?

- Nem akarsz ma játszani? - kérdi Megyeri.

- Nem! Megmondtam már Udvarhelyinek.

- Jól teszed - mondja a másik - meg is érdemli ez a komáromi jámbor közönség, hogy két nap egymásután törje-marja magát az ember - folytatja Megyeri - nem ért ez ehhez a mesterséghez.

- Barátom, nincsen igazad, - mondja Pista - sohasem láttam ilyen művészpártoló népet.

- Talán megbámulták rajtad ezt a nagy kabátot? - nevet Megyeri. - Tudom, néztek rád, hogy micsoda csudája lehetsz az úristennek?

- Nem a nagy kabátot, édes pajtásom, hanem bámulták az embert. - mondja Nagy Pista nyakát csavargatva.

- Na, azt magam is szerettem volna látni! - nevet Megyeri újra. - Ugyan valld meg Pista, embernek néztek ebben a lebbentőben?

- Micsoda? - kérdi Pista sértett önérettel - azt láttad volna, mikor minden kenyeres- és pecsenyészkofta nevében szólított! - erősíti, megnyomván a hangot, észre sem véve, hogy Udvarhelyi a háta mögött áll, most már szerette volna tudni, hogy mennyit enged Pista a bolondjából.

- Pista! nem téged szólítottak, bizonyosan rosszul hallottad.

- Hát hogy hívnak engem? - ordít a dicsőségért vért ontani kész ember.

- Bolond embernek hívlak én, más ember pedig, aki talán még nem ösmer, Nagy uramnak!

- Nohát Nagy uramnak szólított meg a legutolsó kofta is, hiszed-e?

- Félreismertek, bolond ember, másnak gondoltak! - mondja Megyeri, mire Nagy Pista nagy méregeggel mondja:

- Hát mibe fogadjunk föl, hogy megint úgy hívnak, ha kimegyek?

- Fogadni akarsz, Pista?

- Akármibe - vállalkozik a másik - mibe fogadjunk? Állj ki, ha van bátorságod!

- Kiállok - mondja Megyeri - hanem előbb azt is kell tudnunk, hogy mire fogadjunk.

- Arra - mondja Pista - hogy minden kofta nevében fog szólítani.

- Ez csekélység - mondja Megyeri - hanem abban fogadjunk, hogy ha kimegyek veled, engem is úgy szólítanak, nem csak téged, akkor aztán melyik lesz az igazi? Most mondd meg, miben akarsz fogadni.

- Mindenben fogadok - ordít Nagy Pista - megeszem a fejemet.

- Abban nem fogadok - nevet Megyeri - mert én nem tudnám a magamét megenni, ha vesztenék.

- Tehát mindenben, amim csak van.

- Tudod mit, Pista? - kérdi a pajtás - nekem van egy új mentém, fölteszem erre a nagy kabátra.

- Az én nagy kabátomra?

- Arra, nagy kedvem van rá.

Pista meghökkent, nem gondolta, hogy e megviselt kabátra fájjon valakinek foga, hanem mivel félt a kinevettetéstől, azt pedig, amire fogadott, elhinni nem volt semmi oka, elhatározta magát:

- Nem bánom, te a mentédet teszed az én nagy kabátomra, jer, menjünk.

Mielőtt elindultak volna, Megyeri megsúgja Udvarhelyinek, hogy ne búsuljon, Nagy Pista eljátssza a neki szánt szerepet, mert nem telik bele negyedóra, leszáll a nagy dicsőségből, aztán pedig összekapaszkodván vele, vitte a Dunapart felé, hogy fogadásban megnyerje tőle azt a nagy kabátot.

Megyeri a legbecsületesebb szándékkal volt, jól tudta, hogy Komáromban a posztóruhás embert nagy uramnak hívják, azt is tudta, hogy Pista nagy kabátjától egykönnyen meg nem válik, pedig Udvarhelyi már akárhányszor akart neki újat adni, csak ne viselje azt a kopott ruhát; de már ő csak nem akart megválni az ereklétől, mit Sándorffytól kapott, tehát fogadásképp kell tőle megnyerni.

Megyerinek legnagyobb művészete abban állt, hogy maga nem nevetett, különben most előre nagyot nevetetne annak a tréfának, midőn ő a nagy kabátot Pistától elnyeri.

Már nem messze voltak a kofáktól. Megyeri elvált Pistától és maga ment a kofák felé, kik tele torokkal kiabáltak:

- Nagy uram, ide jöjjön, itt a fehér cipó.

Nagy Pista szeretett volna közibük verni a kofáknak, kik most Megyerit Nagy Pistának nézik, azért közelebb megy, hanem még csak most következett a bolondja, mert most már a kofák mind a kettőt nagy uramnak hívják.

- Ösmeri ezt az urat? - kérdi Pista az egyik kofát, Megyerire mutatva.

- Nem én, nagy uram - válaszol a kofa.

- Hát engem ösmer-e?

- Magát sem ösmerem, nagy uram.

- Hát miért mondja nekem is, meg annak is azt, hogy Nagy uram?

- Már mi komáromiak csak nagy uramnak szólunk minden posztóruhás embert.

Szegény Pista, nem tudott szólni, míg a társasághoz nem értek, ott azt mondja Udvarhelyinek:

- Miklós! adsz egy katonakabátot?

- Komolyan beszélsz?

- Soha komolyabban, mint ma.

- A nagy kabátot nem veszed magadra többé?

- Nem veszem, csak adj hamar egy katonaköponyeget, még pedig mindjárt.

- Ha ma játszani fogsz.

- Játsszom! - mondja kurtán és utána indulva Udvarhelyinek, ki a ruhatárból egy túrhető jó katonaköpenyt húzott ki; Pista pedig levetette a nagykabátot és Megyeri elé tévén, mondja:

- Itt van, megnyerted!

A nagy kabát titka

Régóta napszámosa a nemzetnek Pista, mindenkor békével tűrte a keserű sorsot; ha télen fázott, vigasztalta magát, hogy majd meleg lesz a nyáron; mikor pedig a rekkenő meleg az országúton kapta és majdnem leégett róla a ruha: elgondolta, hogy az országúton ugyan sok ember megfagyott, de hogy egyetlenegy is megsült volna: sohasem hallotta.

Csak ma esett neki nehezen, hogy föl kell neki állni a színpadra a közönséget nevetetni akkor, midőn ő maga legelőször életében szeretne elbújni valami félreeső lyukba, hol nem látná senki és keservesen kisírhatná magát.

Ma volt legelőször szegény, ma egy katonaköponyegért eladta szabadságát és eljátszta legszentebb emlékét, mit most már visszakérni sem mer és ha nem szégyenlené, megkérné Udvarhelyit, fogjon egy nagy botot és verje vele addig, míg maga ki nem fárad bele, hogy látná Sándorffyt a másvilágból, hogy bűnéért mily szívesen bűnhődik és mily lemondással állja ki a penitenciát - hanem mit használ - nem számítják be ezt neki sem ezen, sem pedig a másik világon, tehát hiába szánná rá magát.

Szerepét fogta kezébe, látta a sorokat, melyeken most félholtta röhöghetné magát, de nem húzódik el egy arcizom, szokott bolondságait mind elfeledé, ott ül a széken a vén komédiás, nincsen közönség, mely e bánaton meginduljon, pedig oly híven játszik, hogy könyűi lecsordulnak, - mert csordultig telt a szíve fájdalommal és lefoly két orcájára az, ami meg nem fér benne!... Ilyen a komédiásélet, mást pénzért ríkat meg, s mikor maga sír, nincs, aki szánakoznék rajta.

Bement a színfalak közé, belefeküdt a színpadi koporsóba s minthogy meg nem tudott halni, legalább megpróbálta s elaludt, föltévéen magában, hogy föl nem ébred, míg ki nem kergetik a koporsóból, - hogy még ott sem hagyják nyugodni az embert.

Megyeri megnyerte a nagy kabátot, szobájába vitte, mely éppen azon házban volt, hol a színpad, aztán kiterítette az asztalra, nem tudván hirtelen elhatározni, hogy mit csináljon vele, hogy Nagy Pista valamiképp vissza ne kérhesse, mert éjfélben is eljön könyörögni.

Tanácsot tartott a társaság tagjaival, kik régen szerették volna lekönyörögni Pistáról azt a nagy darab posztót, a mit Sándorffy adott és ismét annyit szedett föl a porból, mit Sándorffy bizonyosan nem adott emléknek, habár Pista annak tartotta is, aztán az a kabát annyit levedlett abból, a mit Sándorffy csakugyan adott, hogy a társaság minden kegyelet dacára egyhangúlag el merte határozni:

- Szét kell bontani!

Szegény Pista elaludta a délet, pedig a társaság ugyancsak jó ebédet kapott mára és valóban nagy betegnek kell annak a színésznek lenni, ki egy jó ebédért is röstell fölkelni, sőt midőn egy lámpagyújtogató fiú megkereste a színfalak mögött a koporsóban, akkorát rúgott feléje, hogy a szegény fiú nem azért ijedt meg, hogy Nagy Pista megholt, hanem hogy - eleven.

Tisztelték a fájdalmat a társak, az ebédet pedig megették, aztán elhatározták, hogy az előadás előtt egy órával újra szavaznak s ha a többség megmarad az előbbeni határozatnál, a nagy kabátot minden irgalom nélkül szétfejtik.

Udvarhelyi maga is megleste az alvót; de nem háborgatta, mert jól tudta, hogy ez a nyugalom orvosság Nagy Pistának s ha egyszer megfogadta, hogy játszik: még ha haldoklanék is, volna annyi lélekerő benne, hogy egy darabot végigjátsszék, aztán menjen vissza fekvőhelyére, hogy meghaljon.

Nyugodt volt tehát és meggondolta, hogy bármily nehezen essék Nagy Pistának, meg kell válnia attól az öltönytől, mely sokkal több szegénységet mutat, mennyi a nemzetnek becsületes napszámosaihoz illik, kivált akkor, midőn ébredezni kezd a szellem, a nyelv virágozni kezd és ahová eddig jóformán be sem eresztették, kérve hívják most már; mert most már menthető a nagyközönség, mely a legbolondabb bukfenchányót szívesen megnézte; de hogy az magyarul beszéljen, rettentőn szégyellte.

Hirdetni kellett az ígét, hogy megértsék, s most már el mert menni az előadásokra, csak azt sajnálta még, hogy e nép közt itt-ott rongyosak és korhelyek is vannak.

Bocsássuk meg egymásnak, amit egymás ellen vétettünk és ha igaz, hogy nem szép dolog a rongyos ruha meg a korhelység, de egy adag hazafiúság mellé kellett ám két adag könnyelműség, hogy annyi szenvedésnek szemközt merjen valaki menni akkor, mikor a jutalom mindössze is egy kis taps volt és az egyéni öntudat.

Ne prédikáljunk többet, a színészet pongyoláját kezdé magától elszórni és én magam sem tehetek róla, hogy ezt legkedvesebb barátunkon, Nagy Pistán kell elkezdeni, pedig nem tudom, hogy állja meg verekedés nélkül, ha megmondják neki, hogy most fejtik szét azt a nagy kabátot.

Nem tudom mit álmódott; de megfordult a koporsóban éppen egy órával előbb, mint az előadás kezdődött s mi tudjuk, hogy e pillanatban gyűltek össze a tagok szavazni a nagy kabát fölött.

Nagy Pista majd szétnyomta a koporsót, mikor megfordult s erre a neszre a lámpagyújtogató elszánta magát, hogy az alvót fölébreszti; mert nem kerül bele öt perc, a közönségnek eleje már gyülekezni kezd, amit abból gyanít, mert egypár hajósné egy-egy garast dugott markába, ha a legjobb helyre beereszti.

- Keljen föl, Nagy Pista bácsi, most mindjárt itt lesz a közönség.

- Hát a többi hol van?

- Megyeri úr szobájában vannak valamennyien - felel a fiú.

- Hej! - dörög magában Pista - az én kabátom is ott van; hanem én nem vagyok benne - mondja olyan hangosan, hogy a lámpagyújtogató tisztán meghallotta, azért utána mondja:

- Éppen most akarják szétfejtetni, azaz, hogy fejtik is már.

- Az én nagy kabátomat?

- Éppenséggel azt, Pista bácsi.

Ennyi elég volt ébresztőnek, Pista fölugrott a koporsóból, ment az udvaron rohanva, aztán minden kopogtatás nélkül berohant Megyerihez, ki éppen most végzé a boncolást, és nincs egyéb hátra, mint egy zseb, mire valamennyi kíváncsi, mert valami ropogott benne, amint az ollóval belevágott az egyik.

- Szétszedtéték? - kérdi Pista kimeredt szemekkel nézve a meglepett pajtásokat.

- Még nem egészen - mondja Megyeri - egy zseb van itt s ebben valami levél van. Amint elő is mutatja, mi mennykőhárítónak éppen jó volt; mert az elkeseredett ember ugyan hosszan aludt, hanem mégsem álmodta meg, hogy az ő zsebében egy pöcsételt levelet találjanak.

- Doktor Sándorffynak! - olvassa le a címet Megyeri, aztán Pistának nyújtva a levelet.

Pista elkapta a levelet, melyen elég fakó volt az írás és eléggé meggyűrt a papír, hogy első pillanatra meggyőződjék a komoly valóságról, így nem ért rá veszekedni, hanem most már azon gondolkodott, hogy mit csináljon a levéllel, miután Sándorffy már meghalt.

A tagtársak a bámulási időközt arra használták, hogy megszökjenek, kivéve Megyerit, ki saját szobájában mégis elég biztosan érezte magát és várta, hogy Nagy Pista mit csinál.

- Hol volt ez a levél?

- Mondom, hogy a kabátban volt. - magyarázza Megyeri - íme, lásd e zsebet, melybe csak a másik zsebből lehetett oldalról benyúlni s egy gombbal volt beakasztva, itt van, lásd magad is.

- Szegény Sándorffy, ezt a levelet bennfelelte.

- Mégpedig elolvasatlan - jegyzi meg a másik.

- Kinek adom én most már ezt a levelet?

- Hát kinek adnád? - véli Megyeri - csak nem futhatsz a másvilágra Sándorffy után, hanem elolvasod magad, s ha nincs benne valami különös, tűzbe dobod, punctum.

- Igazad van, - hagyá helybe Pista - hanem látod, mégis furcsa dolog, mikor az ember másnak a levelét föltöri, azért legjobb volna tűzbe dobni.

- De azt a bolondot már nem teszed - kiáltja Megyeri, elkapva a levelet - majd fölbontom én, aztán száradjon az én lelkemen, ha van ebben valami rámszáradni való.

Pista csakugyan nem mert a levélhez nyúlni, hanem Megyerinek engedé, az aztán szépen fölvágta a papírt a pöcsét mellett, a levelet kibontá, s a következő tartalmat olvasta belőle:

«Kedves barátom Sándorffy!

Nagyon félek én ettől a torokfájástól s mindig azt hiszem, hogy megfulladok; azért bocsáss meg, ha minden szeretetem mellett kételkedem mesterségedben, nem azért, mintha te nem a legokosabb ember volnál valamennyi orvos között, hanem ha éjjel talál a baj, mire kéznél lennél, régen meggebedhetek. Azért barátom, ha csakugyan bekövetkeznék az én végóráim, ezt a levelemet juttasd Pusztay Péter rokonom kezébe Nagy-Kállón, hol megtalálod őt, az pedig ezen levelemet mutassa be a váci káptalannál, hol minden irományom le van téve, valamint végrendeletem is. Erre kér szerető barátod Keszy Balázs m. k.»

- Ezt a levelet akartad tűzbe dobni, Pista? - kérdi Megyeri a bámuló jóbarátot.

- Már látom, ma mindenben igazad van.

- Tehát haragszol azért, hogy a kabátot fölfejtettem?

- Nem haragszom, pajtás, - nyújtja kezét a békülésre - hanem most már mit csinálunk?

- El kell küldenünk ezt a levelet biztos alkalommal.

- Legjobb posta leszek én, barátom, magam.

- Gyalog mész Kállóba?

- Magam megyek, mert attól félek, hogy másképpen a betű is kipotyog a levélből.
- Mikor indulsz?
- Ha megalkuszom Udvarhelyivel, még az éjjel megyek.
- Nem feledsz el egy izenetet Nagy-Kállóig?
- Mit mondják, pajtás?
- Csókolom kezét a nemzeti asszonynak - mondja Megyeri - én voltam az oka, hogy a direktor bosszút állt az ispán úron, mert a levelet én küldtem Bécsbe; de ha a végrendelet jól esik ki, bocsásson meg nekem, hisz amit Stand okozott, jóvátette Megyeri.

A szökött katona

Az utolsó fölvonás következett és Nagy Pista ráért Udvarhelyit a színfalak közt meglesni, ott aztán előadta a dolgot, úgyhogy Udvarhelyi csak azt értette, hogy néhány napra el akar menni.

- Mi lelt téged, Pista? - Kérdi Udvarhelyi, nem értve ezt az elutazást, mi nagyon regényesen akart elkezdődni, tudniillik mindjárt előadás után holdvilágos éjben.

- Miklós! - mondja a másik esenkedve - most az egyszer ne mondd, hogy bolondot teszek.

- Legalább a katonaköponyeg helyett végy magadra mást, mert bizony bajba kever.

- Ne búsulj te azon, - neveti Pista az aggodalmat - csak azt mondd, hogy eleresztesz.

- Ötnapi szabadságot adhatok, de többet egy órával sem, vagy megbukunk.

- Elég! - mondja Nagy Pista - itthon leszek - mondja kezét adva Udvarhelyinek, ki e szóra tökéletesen nyugodt volt.

- Még egyet, - mondja Pista - mi darabot adunk aznap?

- Ludas Matyit, a te szereped az ispán, és tudod, hogy az első fölvonásban mindjárt van dolgod.

- Bátran hirdetheted a játékot, mielőtt elkezdődik, egynegyed órával előbb itthon leszek. Szervusz.

Megyeri már csak azt látta, hogy az udvarra kilépett s minthogy a játéknak nem volt vége, nem mehetett utána, hanem Udvarhelyit kérdi:

- Miklós! eleresztetted Nagy Pistát?

- Ötnapi szabadságot adtam neki, többet nem adhattam.

- Megmondta az a bolond, hogy hova megy?

- Egy szóval sem mondta - felel Udvarhelyi - s minthogy nem mondta, hát nem akartam kérdezni, menjen Isten hírével, majd megjön ötödnapi múlva.

- Megjő, barátom, azon én sem kételkedem - véli Megyeri - hanem mernék fogadni, hogy két lábát térdig eljárja; mert tudod-e, hova megy ez most gyalog?

- Nem tudom eltalálni.

- Nagy-Kállóba megyen s onnét akar ötödnapi megfordulni.

- Az ördög vigye el a bolondját, hát miért nem szólt? - bosszankodik Udvarhelyi - most már én leszek az oka, ha kidől; mert azt is megkérdezte, hogy mit adunk aznap s én mondtam, hogy Ludas Matyit, melyben ő az ispánt adja, mire azt felelte, hogy mire elkezdjük, egynegyed órával előbb már itt lesz.

Nem értek rá tovább beszélgetni, mert a színpadon csöngettek és Megyerinek jelenése következék, de ő úgy megzavarodott, hogy kicsinybe múlt, hogy meg nem mondta a közönségnek azt a bolondot, hogy Nagy Pista elment Kállóba, honnét ötödnapi már vissza akar fordulni gyalog; mert nincs egy rézgarasa, hogy kocsin menjen; kenyeret is Megyeri vett neki egy talléron, egy huszason pedig szalonnát, azzal járja meg az utat, ha ki nem dől a hámból.

A hold lemosolygott e gyalogpostára, ki most Komáromtól Nagy-Kállóig mértéket vesz az országútnak, minek hosszát azonban nem mérföldek után számítja ki, hanem hogy ötödnapra Komáromban kell ismét lenni, ha törik, ha szakad; azért nem igen tekintgetett hátra.

Ha ki nem dobta volna a pipát Sándorffynak ablakán, most pajtásnak jó volna a hosszú útra; de hisz akkor a nagy kabát nem került volna az ő kezére s a levelet sem kellene Nagy-Kállóba vinni, tehát megvolt a vigasztalás, és hogy maga ne legyen a szörnyű csöndességben, szép vékony hangjával megszólamlott s a jó fiú buzgón énekelvén, szinte jól esett neki, hogy a hang nem ütődik meg valami kőfalban, mint mikor a pajtásokkal pénzért énekel a színházban, hanem elereszti a magas mennyország felé, hol még valami jámbor ember könyörgésével is találkozhatik útközben, aztán egyiket vagy a másikat az az őrangyal könnyebben meghallja.

Minden nyugszik, csak ő van még ébren, hátán egy tarisznyában kenyér és szalonna, mellénye zsebében pedig egy családnak boldogsága. Csak már ne volna oly messze az a Nagy-Kálló; mert bizony-bizony attól fél, hogy vagy a kenyér fogy el, vagy pedig az öt nap.

Egy vándorbot elég fegyver volt az útra s amint egy pár százat lépett vele, megint vállára kapta, mintha vigasztalni akarná azt a régi pajtást, mely oly régóta sétál vele, és egyszersmind békebíró, ha némely faluvégén a kutyákkal összeveszett, midőn a nagy kabátnak szárnyát meglebbenté a szél s az ugató állat valóban hitte, hogy az a hosszú valami azért lebben hátra, hogy hozzá akar ütni.

Szinte jól esett neki a szegénység, nem maradt utána olyan gond, mely visszahíná s enélkül is valamivel könnyebben lépett a fehérés országúton, mely Komáromtól Kálló felé mindig napkeletnek vitte, mégpedig oly lankadatlan és egyhangú léptekben, mint az óra, melyet előre öt napra felhúznak s addig is megy, míg a kalapácsa elüti a tizenkettőt, mikor aztán a napszámos is leejti a kapát, hogy elmondja az «úr angyalát», s aztán szolgáljon a testnek.

Persze, hogy az eszével már régen Kállóban volt, legelőször is bement nagyságos Kállay Miklós úrhoz, annak mutatta meg az írást, hogy az, mint tudós, okos ember találja ki a levélből a nagy szerencsét és az adja tudtára a nemzeti asszonynak valami jó móddal; mert ha ő talál odamenni, attól fél, hogy örömeiben nem találja meg az ajtókilincset, hanem úgy löki be az ajtót, aztán a derék jó asszonyt ijedtében idő előtt megüti a guta.

Az a bő katonaköponyeg könnyen eresztette Pistát; hanem lassankint azt is észrevette, hogy ha egy darab kenyeret és melléje szalonnát is szegne, még az is megférne alatta; azért előre veté a tarisznyát s útközben még falatozgatni is ráért.

Komáromtól Kálló olyan egy magasságban esik a földabroszon, hogy ha madzaggal kimérik, egy késhegynyi sem lenne a különbség. Pista tehát ahol észrevette, hogy az országút tüled, hozzádcसारodik, elővette azt a legkurtább mértéket, hogy egyik falutól a másikig nekinézett a toronynak, mi a holdvilágnál is tisztán látszik, úgy folytatja útját.

A hold mindinkább a háta mögé húzódott Pistának s amint egyszer hátranézett, látta már, hogy a távol hegyek közé bújik mindjárt és csak annyit látszik még várni, hogy meglássa, jön-e utána a nap is, mintha vezetni akarná a hegyek között, előre mutatván neki az utat, hogy mire alkonyatkor majd a nap is odaér, el ne tévedjen a szörnyű rengetegségekben.

A szürkület fölverte a mező madarait, megkezdődött a madárének s ha a nap éppen akkor nem kelne föl, Pista még könnyen elhihetné, hogy neki szól a pacsirta a magasból, hova a kis madár azért emelkedett, hogy a kelő napot előbb megláthassa.

Olyan magasan énekelt a kis madár, hogy Pistának hátra kelle eresztetni fejét, hogy a fönн röpködőt megláthassa, utóbb leereszkedett az árokpartra s utána bámult a kis madárnak, mely az illatos légben oly vígan fűtyörészett ott fönн.

Vagy a fizetetlen zene tetszett neki, vagy hogy lábainak s jóízűen esett a nyújtózkodás, de bízást mondhatom, hogy egy jó óráig feküdt az árokparton, midőn a kis madár nyílsebességgel száll az országútra alig néhány lépésnyire tőle, s a vándorszínész szerette volna megtapsolni a szerény kis madarat, ha attól nem félne, hogy megrezzenti, mi csakugyan hálátlanság lenne.

Oly igénytelen külseje van, hogy még annyi tarka tolla sincs, amennyiért a vadász egy lövet puskaport nem sajnálna, táplálékát a kocsíutnak porából kapkodja ki, mi valóban egy szerény jutalom a szép énekért, hogy egy szegény komédiásnak valóságos példa gyanánt szolgál, hogy mint a mi Pistánk példának okáért elégedjék meg azzal a szürke köpönyeggel és az elszórt falatokkal, aztán szálljon a magasba gyönyörű hangjával s üdvözlje azt a kelő napot, melyet a nemzetnek ilyen szegény napszámosai láttak meg legelőször Hunniának egén, hova csakugyan nem emelkedhetnek azon jól hizott hazafiak, kik a napot dél felé látják meg először a függönyös ágy mögül.

- Gyerünk odább! - biztatja önmagát, midőn a kis madár párjához röpült el, neki pedig eszébe jutott, hogy messze van még Kálló, hát még onnét vissza még messzebb esik ám Komárom, kivált mikor visszajönni ugyanazokkal a lábakkal kell, melyekkel Kállóig fog menni.

Mindennek elkövetkezik a maga vége, így kezdett lassankint fogyni a tarisznyából a kenyér és a szalonna és Pista tapasztalván, hogy mindeniknek elfogyott nagyobbik fele, mielőtt Nagy-Kállót meglátná; nagyon elbúsulta magát, mert már kezdé gyanítani, hogy visszafelé sem a kenyér, sem a szalonna nem lesz elegendő, hanem az öt napnak mégis ki kell szolgálni, vagy nem játszik többé komédiát ebben az életben.

Harmadnapon éjfél előtt ért be Nagy-Kállóba s egyenesen Kállay Miklós úr szállásának tartott, mert az ablakokban világot látott; de hisz anélkül is odament volna ő, mert Kállay Miklóshoz jó tanácsért éjfélben is be lehetett menni.

- Szabad! - mondja egy erős hang, éppen Kállay Miklós úré.

- Szerencsés jó estét kívánok, nagyságos uram.

- Ki az? - kérdi Kállay, hirtelen nem ismervén meg a katonakabátos embert.

- Én vagyok, Nagy Pista, szolgálatjára, nagyságos uramnak.

- Hát a nagy kabát hol van?

- Szétszedték foltnak, nagyságos uram - felel Pista.

- Nem siratta meg, Nagy Pista barátom?

- De most is ordítanék nagyságos uram, ha Isten csodájára ezt a levelet nem találja benne Megyeri, mikor szétbontotta, - beszéli Pista, egyszersmind előkotorászva a levelet, odanyújtá Kállaynak - olvassa csak nagyságos uram.

Kállay elolvasta a levelet, aztán rögtön vette a nádpálcát és egy pillanatnyit sem késve, Nagy Pistával lement a «Nagy rétes»-hez, hogy az örömnél maga legyen első hírmondója.

Útközben jutott eszébe Kállaynak megkérdezni:

- Hogyan jött, Pista barátom?

- Gyalog, nagyságos uram.

- Rév-Komáromtól fogva?

- Egész Nagy-Kállóig - egészíté ki Pista, hanem azt már nem mondta, hogy visszafelé is gyalog fog menni. Kállay majdnem megölelte Pistát, hanem most az egyszer mégis elengedte, nehogy az éji őr azt gondolja így éjfél előtt, hogy egymást támogatják; azért amennyire lehetett, mérséklé magát s úgy ment be a «Nagy rétes»-hez, honnét éppen most léptek ki az utolsó vendégek.

Kikísérte őket a gazda, az asszony pedig leszedte az abroszt, mielőtt lenyugodnának, hanem midőn hallá, hogy kívülről olyanképpen köszöntget valaki, mintha be akarna jönni, megint visszaterítette.

Nem mondom, hogy nem morgott magában, mikor valaki éjfélben jön, talán el is kiáltotta volna, hogy ilyen későn kit hoz az ördög, mikor belép Kállay Miklós, utána meg Pista.

De már ekkor megint lerántá az abroszt, mert azon is meglátszott, hogy a kállói jó fiúk ma is megették rendes vacsorájukat a «Nagy rétes»-nél.

- Isten hozta a nagyságos urat! - mondja az asszony, mindenhez kapkodva.

- De küldött az mást is - mondja az alispán, célzással Pistára, kit a katonaköpenyegben senki sem ismert meg - kapunk-e vacsorát?

- Mivel szolgálhatok, kérem alázatosan?

- Nékem egy adag rostélyost, pajtásomnak pedig kettőt, hanem az még aztán a rétesből is eszik.

- Mindjárt készen lesz minden - mondja az asszony, egyet intve a gazdának, ki tiszta terítéket tett az asztalra, maga pedig ment a konyhára, oldalt nézvén a katonakabátosra, ki nem mert az asszonyra nézni.

Kállay lehúzódozott az asztal mellé, Pistának is intett, hogy foglaljon mellette helyet, a gazda pedig megteríté az asztalt.

- Minek tulajdonítsuk ezt a szerencsét? - kérdi Pusztay Péter.

- Hát bizony mi lelkeket idézünk.

- Kedves nagyságos úr, idézze elő azt az én kedves bátyámat is, hogy tudjam, szenved-e a másvilágon, legalább imádkozzunk érte.

- Hátha nagyon megijedne tőle, kedves gazduram?

- Szegény bátyám, mikor legjobb testi erőben volt, sem igen tudott volna megijeszteni, hát a lelkétől ugyan hogyan féljek?

- Majd megkísértjük, gazduram, hanem aztán ember legyen a talpán - biztatja Kállay - mert ha megijed, én ütöm ám hátba.

- Bizony elhitesi velem, nagyságos uram, hogy valami furesát látok.

- Csak nem jöttem volna ilyen későn; hisz mindjárt üti az óra az éjfél.

- Bíz az úgy van, nagyságos uram - hagyja helyben a gazda valami váratlant gyanítva, azért körülnézett, meg akarván látni azt a másikat is, ki a rostélyosból két adagot akar enni, ráadásul pedig még rétest is; holott ilyen ember mostanában nem találkozik Kállóban, mióta Nagy Pista elment, hanem midőn a vendégre néz, majdnem keresztet vetett magára, megismervén Nagy Pistát.

- Jaj, nagyságos uram, - kiált a gazda némi tréfával - ez Nagy Pistának lelke.

- De a testem is itt van és várom a rostélyos szeleteket! - mutatja be magát a váratlan vendég.
- Hát így idézi a lelkeket a nagyságos úr? - nevet a gazda.
- Csak ne csúfolódjék, gazduram, - figyelmezteti Kállay - mert a feltámasztásra még ezután kerül a sor.
- Aztán nem tréfál a nagyságos úr?
- Nem én - bizonyítja a másik - s minthogy mindjárt üti a tizenkettőt, rögtön hozzáfogok.
- Nagyságos uram, behívhatom a feleségemet, tudom még az sem látott ilyen mesterséget.
- Csak rajta! - mondja Kállay, a gazda pedig kiszaladt az asszony után és elbeszélte mindazt, mi a dologhoz tartozott és az asszonnyal tért vissza.

Kállay addig a levelet kibontá, az abroszra tette, aztán az asztalkendőt egész nagyságban ráteríté, hogy a bejövők semmit észre nem vettek, mikor Kállay az asztalhoz ültette őket.

- Na - mondja Kállay - majd meglátom, hogy a mi asszonyunknak van-e ma annyi bátorsága, mint mikor a direktort meg akarta botozni? - aztán pedig hozzáfordulva kérdi - nem fél a lelkektől?

- Bár csak magam is az volnék, nagyságos uram! - fohászkodik az asszony, ámbár külseje nem igen gyanítja, hogy valami kis hasonlatossága volna azon színhez és soványsághoz, miként a lelkeket szokták rajzolni.

- Mondja meg hát nekem igazán, kíván valamit tudni Keszy Balázsról?

- Hogyne kívánnék, nagyságos uram, hisz vér szerinti rokonom, aztán ha valamit tehetek szegénynek lelkéért...

- De majd megjíed, kedves húgomasszony! - mondja Kállay, éppen midőn az óra a szobában a tizenkettőt verte.

- Egyszer ijedtem meg, nagyságos uram, midőn férjemet becsületétől akarták megfosztani, azt tartom, ilyenekkel Keszy Balázs uram nem akar bennünket megijeszteni.

- Azt bizonyosan nem cselekszi, - mondja Kállay, az asztalkendőt fölemelve és a levélnek aláírását mutatva, - ösmerik ezt az írást?

- Ez Balázs úr írása, - mondja az asszony, Kállay pedig a kendőt egészen föltakarta s a gazda elolvashatta az egész levelet, hogy az asszony is hallá.

A gazda még bámult, mikor az asszony már észrevette a dolgot s férjét meglököve mondja:

- Apjuk! nem veszed észre, hogy a nagyságos úr maga az a jó lélek, ki nekünk éjfélnben is meghozza a jó hírt?

- Akkor nem én vagyok a jó lélek, hanem Nagy Pista.

Amint Kállay kimondá a szót, az asszony nyakába dült Nagy Pistának, ez pedig hagyta magát ölelni, csókolni éppen úgy, mint a színpadon szokás, hogy békén kell tűnni, s a vándor művész annyira bolondja volt mesterségének, hogy tökéletesen hitte, hogy ezt a szerepet nem úgy súgják, hanem végtére is szerep, mit most ő maga jószántából játszik éppen úgy, amint az ötödik napnak estéjén «Ludas Matyi»-ban fogja játszani az ispánt.

Az asszony nem tudott szóhoz jutni: hanem a konyhából behallván a rostélyosnak sisterségét, elkiáltja magát a nagy öröm közt:

- Jaj, majd elfeledtem, hogy a rostélyost kinnhagytam, bizony még elégeti az a szolgáló - aztán kirohant s míg a gazda is egy párszor megroppantotta Pistát, megsült a rostélyos, és még Kállay is jóízűen megevett egy szeletet az otthoni vacsora után, midőn látta, hogy Nagy Pista milyen jóízűen eszik.

A szegény ember még az örömmel is úgy gazdálkodik, mint a jó falattal, hogy minden tizedik rágás után nyel egyet belőle, nehogy hamar elfogyjon, a gazda is szinte félve mert örülni, nehogy virradóra fölébredvén és kidörgölvén szeméből az álmosságot, vele együtt az álom is elrepüljön.

Végre mind Kállay, mind Nagy Pista, valamint az asszony is addig bízta, hogy még magának is mert egy pohár bort tölteni s örömeiben egy hajtókára megitta, sőt még egy másik pohárral az asszonyt is kínálta.

Hanem bezzeg kínálták most már Nagy Pistát, midőn a nagy kabátnak történetét röviden elmondá s az alatt az asszony kiszólhatott a szolgálónak, hogy minden jót melegítsen föl újra, és szinte jól esett, hogy Nagy Pista három napig kikoplalta magát, mert nem tudom, hogy fért volna bele az, mit 1-szor Kállay Miklós úr kínálásából, 2-szor a gazda, 3-szor pedig az asszonynak kedvéért kellett megenni, mi éjfél után majdnem egy óráig tartott.

Ekkor Kállay utasítá Pusztayt, hogy másnap délelőtt jöjjön föl hozzá, hogy utasítást adjon a továbbiakra nézve, aztán pedig jó éjszakát kívánván mind közönségesen, a holdvilágos estén hazaballagott.

Pistának jó ágyat vetettek és bízatták, hogy aludjék addig, amíg neki tetszik s újra megköszönvén a nagy fáradságot és részvétet, maguk is aludni mentek.

Jól ismerte Pista a szobákat, tehát tudta, hogy tervének semmi sem áll útjában és csak egy pár órai nyugalomra hajtotta le fejét, hogy azalatt majd a házbeliek is elcsöndesednek a nagy izgalom után s mielőtt a házbeliek újra fölébredhetnének, a hála elől jókor megszökhetik, ámbár azt már bizonyosan tudta, hogy gyalog nehezen érhet el Komáromba a kitűzött időre, hanem azért nem esett kétségbe.

Hajnál előtt fölkelt, a konyhán keresztül csöndesen kiszabadult s a maradék kenyérrel és szalonnával Komárom felé fordult.

- Persze, hogy bolond ember ez a nagy Pista! - mondják önök... de már nem tehetek róla, hogy ilyen volt, ilyen kötözni való bolond, ki az emberektől nem kért semmit, türt, szenvedett, éhezett, fázott és komédiát játszott a színpadon éppen úgy, mint a színpadon kívül és azt gondolta, hogy amint a színpadon akárhányszor gróf és gazdag ember volt, míg a szerep tartott, azután pedig éhesen feküdt le, mint a nemzetnek napszámosa, éppen úgy van az életben is, hol amint látjuk, néha megint jutott neki szerep és itt is lejártszván a magáét, nem várt semmit, az egyik szerepnek vége, következik a másik; ma Nagy-Kállóba vitt levelet, mi köze ahhoz, hogy más azzal a levéllel úr és gazdag ember lesz? Ő komédiás, neki megint új szerepe van. Komáromban «Ludas Matyit» fogják játszani s ő adja benne az ispánt, tehát oda siet. Ó boldogtalan, számár komédiás.

- Hová megy katona uram? - kérdi a gyalogolót egy szentmihályi ember, ki korán megindult Kállóból és jókor Szent-Mihályon akart lenni.

- Rév-Komáromba megyek - felel rá Nagy Pista.

- Elviszem egy darabig, ha megunta a gyalogolást, katona uram.

- Bizony jót tesz velem - mondja Pista, elfogadván a meghívást és hogy egészen ingyen ne tegye a dolgot, azt mondja a jószívű parasztnak - majd aztán én meg beszélek kelmednek az óperenciás hegyről, jártam ám én annak a tövében, a lovam is ott vészett a szegény pára, azóta járok én gyalog.

Ilyen pénze volt Pistának, ilyenrel fizetett hálából és bizonyosan ez is többet ért, mint a semmi, kivált ha elgondoljuk, hogy amilyen bankóval a nemzet napszámosait fizetik, csak ilyen, ha apróra fölváltják.

Az üres kocsi vígan ment a száraz úton s ami kis üres idő maradt beszélgetés közben, Nagy Pista a katonaköpenyegben egy nagy tervnek kovácsolására fordítá és Szent-Mihályig éppen készen is volt vele.

A faluvégen megköszönte kocsisának az emberiséget, aztán megkérdezte, hogy a bíró merre lakik s mikor megvolt a magyarázat, beállított Köntös Mihály szobájába, természetesen kocogtván előbb.

- Ki az? - kérdi Köntös Mihály belülről, mielőtt tudná, ki jő be.

- Dezentor vagyok! - mondja Nagy Pista, beállítván a bíró szobájába katonás tartással.

- Főbe is lövik katona uramat, ha megcsíphetik - vigasztalja a bíró.

- Én értem nem lesz nagy kár, bíró uram, hanem az én szegény pajtásomból mi lesz, ha holnap este hat óráig Rév-Komáromban nem leszek, szent, hogy főbelövik.

- Maga miatt lövik főbe?

- Persze, hogy én miattam, kedves bíró uram..., kivévn, ha holnap este hat órára Komáromban leszek.

- De hát miért is szökött meg maga, katona uram?

- Csak az édesanyámat akartam még egyszer látni, azt gondoltam, hogy majd idejében visszaérek; de már látom nem lesz abból semmi s annak az ártatlannak lelke rajtam szárad.

- De már azt nem hagyjuk, katona uram, - mondja Köntös - hanem mivel ilyen sietős dolga van, e helység lovain küldöm el, azokon majd csak elér Komáromba.

- Jó lesz, kedves bíró uram, hanem egy őrző embert is adjon mellém - mondja Nagy Pista - hogy legalább az úton föl ne tartóztasson senki ilyen sietős dologban.

- Okosan van - hagyja helybe Köntös Mihály, most az egyszer rászédetvén magát, egyúttal rendelést tévén az indulásról, minek lön annyi sikere, hogy Nagy Pista egy óra alatt kocsin ült, mellette a szentmihályi kisbíró, ki a helység rovására sonkát is hozott a szökött katonának, kinek még Komáromban eszébe jutott ez a kis kópéság, midőn Udvarhelyi figyelmeztette, hogy a katonaköpenyeg helyett mást ád; mert ez bajba keverheti.

Ne mondjátok, hogy ez csalás! A nemzetnek napszámosa nem bírja el a gyaloglást és hogy nektek szolgálhasson, elszánja magát a veszedelmes tréfára, hol még külön az az érdeme is megvan, hogy a komédiát úgy játssza, hogy saját mesterségének is becsületet szerez. Vegyének elő azt a fontot, melyen az igazságot megméri, tegyének rá ezt a kis hazugságot, majd meglátjátok, ez lesz-e nehezebb, vagy az a másik gondolat, hogy Udvarhelyinek s általa az ügynek szavát adván, nem akar hazudni.

Vigasztalta Pistát a kispíró, kivált midőn az másnap uzsonnatájban mindig kedvetlenebb lőn attól féltében, hogy hátha majd mégis későn talál jönni, valamint azt sem tudta még elhatározni, hogy miként szökjék le a kocsiról, nehogy megtudván a hatóság a dolgot, csakugyan meglakoljon furcsa tréfájáért.

A kispíró magát eluntából útközben elbeszélgetett Pistával, ki eleinte egész gondatlansággal mondá el, minő veszélyben van miatta a másik, kit okvetetlenül agyonlőnek, ha esti harangszó előtt Komáromba nem érnek; de amennyit használt e beszéd arra, hogy a lovakat siettesse a kispíró, annál kevesebbet használt Pistának arra, hogy a kispírótól megszökhessék, mert az most már félre sem mert nézni, nehogy Pistának eszébe jusson a vége felé megbánni a dolgot és a kocsiról leszökni kedve ne jöhessen.

Észrevette azt Nagy Pista, kivált mikor a kispíró éjszakára óvatossággal élt, hogy az álom alatt meg ne futhasson a megkötözetlen rab.

- Katona uram - mondja a kispíró - adja ide a kezét.

- Mit akar, kispíró barátom?

- Majd a kocsis a lovak békójával összeköt bennünket éjszakára.

- Talán a kispíró uram magát is félti?

- Már, katona uram, annak így kell meglenni, - okoskodik a kispíró, kezét kinyújtván a kocsis felé, ki őket az utasítás szerint összelakoltatta - mert hátha megbánná katona uram a dolgot s megint elszöknék, aztán nem akarnám megszolgálni azt az ötven pálcát, mit katona uramnak szántak.

Pista békével rászánta magát a békózásra s a kispíró mellett jóízűen aludt a puha szénán s aki hasonló könnyűvérű embereknek természetét ismeri, nem tartja túlságnak, hogy Pista a másnapi időt elég hosszúnak tartá, hogy valamiképpen mégis megszökhessék.

Midőn a komáromi határ felé közeledtek, Pista megörült, hogy idejében ott lesz, de annál inkább megijedt, midőn a kispíró most már a karjába kapaszkodott, hogy le ne ugorhassék.

- Kispíró uram, megteszi azt az emberséget, hogy mielőtt a várba vinne, egy házhoz kerülőt tesz velem?

- Nem én, katona uram.

- Le se szállunk, csak úgy kocsiról kiáltok be néhány szót.

- Azt meg éppenséggel nem engedhetem.

- De ha nagyon szépen kérem kispíró uramat.

- Már az mindhiába lenne, - válaszol a kispíró, mindinkább féltvén katonáját - mi nem küldtünk vendéghívót katona uram után, de ha magát elszánta, állja ki az ötven botot maga, majd én csak sajnálom; de el nem eresztetem, azt elhiheti! - állítja a kispíró méginkább megkapaszkodván Pistában, ez pedig helyzetének egész terhét belátván, bosszúsággal mondja magában:

- Nojsz, én sem állok be többször szökött katonának!

Kállótól Vácig és Komáromig

Mielőtt Nagy Pista gyalogpostaképpen megérkezett volna Nagy-Kállóba, Imre a levélkereső paranccsal Nagy-Váradra ment, hogy ott a káptalannál keresse megboldogult bátyjának végintézkedését, gyanítván Imre, hogy az öreg végnapjait Váradon töltvén, tán a váradi káptalannál tette le végrendeletét.

Amint tudjuk, Imre hiába ment Váradra; tehát átvágott a Tisza közön keresztül Pest megyének, egyenesen Vácra szándékozván, ha tán a bácsi Bécsből leutazván Váradra, útközben Vácott vagy éppen Pozsonyban hagyta volna el irományait.

A reménynek igen vékony madzaga volt, így Imrét nem igen húzhatta e vékony szál, legfőlebb megjelölhette az irányt, melyen haladnia kellett s ezt is azért tette, hogy szülőinek kívánságát teljesítse, valamint maga irányában is tegyen meg annyit, hogy az önszemrehányástól mentve legyen.

Balogh kanonok az maradt, aki volt, kérlelhetetlen ember, ki kötelességéből el nem enged egy morzsányit és bár maholnap lerimánkodják róla az utolsó ruhadarabot, de a pap, a káptalani tag egy közsobor, melyet lelökhettek helyéről, de hajthatlan marad és néma.

Imrét ölelő karokkal fogadta, a vőlegényifjúval még tréfálkozni sem röstellt, hanem midőn az a nagybácsiról beszélt s elmondá, hogy utolsó órájában is apjának nevére mutatott, a kanonok egyetlen szóval sem mondá, hogy lehetetlen, azt is elhitte, hogy végrendeletet csinálhatott, de tovább nem ment s ámbár szíve hevesen dobogott, arcára nem eresztett egy csepp vért, mely elárlhatná, hogy az irományok a káptalannál vannak.

Imre a beszélgetés folyamában egykedvűségét tapasztalván, tökéletesen hitte, hogy Vácra hiába jött, azért úgy intézkedett, hogy másnap Pozsony felé indulhasson, habár harmadszor is hiában tenné meg az utat.

- Hova akarsz menni?

- Pozsonyba kedves urambátyám - felel Imre, szokott bizalmassággal címezvén a kanonokot.

- Hát ott mi kereseted van?

- Nézze urambátyám e levélkereső parancsot, ezzel voltam Nagy-Váradon, most elég hiába Vácon vagyok s talán éppen olyan hiába megyek Pozsonyba, de már csak elmegyek, nehogy hanyagsággal vádoljanak szülőim és húgom.

- Hüm! - dünnyög a kanonok a levélkereső parancsot forgatván kezében és szánva a fiút, hogy oly hosszú utat egész bizonyossággal haszontalanul tegyen meg s a pénzt még inkább hiába dobja ki - nem gondolod, hogy az ördögnek adós vagy egy haszontalan úttal?

- Mért gondolja, urambátyám?

- Ez a nagy darab papír ijesztőnek is elég nagy lenne olyannak, ki hasonlót sohasem látott; de látod, egy vén kanonok, ki közelebb van a másvilághoz, mint a negyven esztendőhöz, nem igen ijed meg s amit a káptalanba biztos helyre tesznek, egy ilyen papírdarabra nem adja ki, ha a betevő másként rendelkezett.

- Ezt urambátyám komolyan mondja?

- Annyira komolyan, hogy ha a váci káptalanba volna letéve bátyádnak végrendelete s én tudnám, hogy e pillanatban Dáriussá tehetnék vele, ez iratra még csak nem is hederítenék.

- De ha nekem hasznót tehetne másnak kára nélkül?
- Ahhoz semmi köze Balogh kanonoknak.
- Tehát miért heverne az irat hiába, hisz a molyok ennék meg végtére is?
- Akkor megennék a molyok, de Balogh kanonok nyugodtan menne a másik világra s ha ott találkozna Keszy Balázssal, megnyugtathá, hogy a titok a férgeké lesz.
- De a filozófia...! - akar okoskodni a fiatal ügyvéd.
- A filozófia nagyon szép tudomány, kedves öcsém, a prókátor mesterember nagyon jó hasznát veheti, mikor feleselni kell, hanem éppen semmi szükség rá ott, hol a legfőbb kötelesség hallgatni; és elhiheted, hogy a «hiteles hely» nem arra való, hogy mint a fűszerszámos boltok elejére nagy betűkkel kiírják, mit kaphatni ott benn.
- Nem megyek Pozsonyba! - mondja Imre megadva magát Balogh kanonoknak.
- Azt hiszed, hogy nem lehet ott a végrendelet? - viszont kérdi a kanonok.
- Ott is lehet, itt is lehet, Váradon is, kedves urambátyám, hanem ilyen gyöngye fegyverrel azt hiszem nem nyitok meg olyan kemény lakatot, mint a káptalani eskü.
- Nagyon köszönöm e bizalmat, öcsém s én nyerek annyit, hogy egypár napig még Vácon maradsz nálam.

A fiú nem tagadhatá meg egykori jótevőjének óhaját, azért megígéré, hogy néhány napig itt marad és a hosszú útból való rázódás után jóízűn esett az éjjeli nyugalom, melyet az sem háborított meg, hogy a vékony reménynek még vékonyabb szála megszakadt s ami fájó volt e körülményben, neki nem önmaga, hanem szülői miatt fáj.

Míg ő Váradról Vádra ment, azalatt Nagy Pista megjárta a kállói utat, sőt azt elég furcsán visszafelé is megtette s amint majd látjuk, Köntös kapitány Komáromhoz közel érte el, nagy szerencséjére Pistának, ki már útközben nagyon tűnődött, hogy a kisbíró mellől miképpen szökik meg, nehogy bolondjában csakugyan a komáromi várba vigyék, honnét aligha eresztik ki valami olcsó áron.

Köntös kapitány Kállóban volt, midőn Pista a levelet meghozta s az alispán korán reggel közlé vele a fontos körülményt, melyre rögtön következett az a tudósítás, hogy az a bolond ember nem várt a köszönetre, hanem reggel korán Rév-Komáromba megint visszazökött.

A kapitány rögtön magára vállalta, hogy saját lovain megyen el utána és vagy visszahozza vagy legalább kocsin viszi haza; mert azt úgyis tudták, hogy Rév-Komáromtól Nagykállóig gyalogolva jött el.

A «Nagy rétes»-ben nagy készülődés támadt, a gazda útra készült, hogy Vádra mehessen; a kapitány szintén kocsisa után látott, hogy Komárom felé induljon, hanem hogy emberét el ne tévessze, legelőször is körülményes személyleírásra volt szüksége.

- Miről ösmerem meg Nagy Pistát? - kérdi az asszonyt, ki nagy öröme közt sem tudta megtagadni természetét s őt a kisebb dolog is szintúgy tudta bosszantani, mint máskor.
- Oh, hogy az ördög vigye el azt a bolondot, könnyű azt megismerni, - beszéli az asszony, elmondván természetét, szemét, orrát, száját, - végre pedig legfőbb ösmertetőjelül egy viselt katonaköponyege van, olyant más jóra való ember nem hogy nem viselne, de oly messzire vetne az országúttól, hogy senki meg ne találhassa.
- Ennyi elegendő, hogy egy külön embert messziről megismerhessek.

- Hátha még a nagy kabát rajta lenne!... - sóhajt az asszony, eszébe jutván, hogy abban volt elrejtve az ő boldogságának nagy része s ámbár sajnálta, hogy szétbontották, de az eredményen kívül megvigasztalta az, hogy ő legalább egyszer megtatarozta úgy, hogy még akkor sem volt jobban megvarrva, mikor legelőször szabókézbé került és Sándorffy számára kabátnak varrták meg.

Míg a készülődés tartott, megkészült a korai ebéd, aztán a két utas két különböző cél felé indult el, egyik Vácnak, a másik Komáromnak, mely úton a kapitány maga hajtotta a lovát s minden szemközt jövő embert megkérdezett:

- Atyafi! nem látott egy gyalogoló embert katonaköponyegben?

- Gyalog nem láttam, - mondja a harmadik vagy negyedik megszólított, miután az előttevalóktól semmit sem tudhatott meg - Szent-Mihály körül láttam kocsin menni, hanem meglátszott rajta, uram, hogy csak olyan ember, aki vagy úgy kéredzkedett föl vagy a kocsis megszánta az úton gyalogolót.

A kapitány megköszöné a tudósítást és meglelvén a nyomot, Szent-Mihályig sehol sem téveszté el, sőt ott atyjának házáig csapáztván, a legjobb tudósítást édesapja szolgáltatotta neki.

- Ki volt az? - kérdi Köntös Mihály uram.

- Egy színész.

- No, akkor befizettem a komédiába, - mondja az öreg - engem ugyan bolonddá tett; mert én a helység lovain küldém Rév-Komáromba, gondold el csak, fiam, az ördögnek való szökött katonának adta ki magát és elhitette velem, hogy neki holnap estig a rév-komáromi várban kell lennie, különben miatta egy pajtását fogják agyonlőni.

- S apám őrizet nélkül küldte el?

- Gondold el csak, még a kisbíró is elküldtem vele, hogy őrizet alatt legyen.

- Erős ember az a kisbíró?

- Meghiszem, hogy erős, hat olyant megőriz, mint Nagy Pista.

- Akkor vége van a boldogtalannak! - mondja a kapitány nagy aggodalommal.

- De mi történhetnék vele? - kérdi az öreg, fiának szavain megdöbbenve.

- Igen pogány dolog, kedves édesapám, - magyarázza a kapitány - a várban kurtán fognak vele bánni s minthogy az a viselt katonaköponyeg nem fog érette jótállni, a legrövidebb úton végeznek vele és még szerencse lesz, ha huszonöt botnál többet nem veretnek rá azért a vakmerőségért, hogy a katonaruhával visszaél.

Itt már nem lehetett időzni, a kapitány kurta pihentetés után újra kocsin volt s apjának számítása szerint elég sietős dolog volt beérni Komáromig a falu lovait, hanem a kapitány is hozzálátott, hogy későn ne érkezzék; mert ha Komáromon innen el nem éri őket és Nagy Pista megszökni nem tud, Komáromban már hiába könyörögne érte.

Az utat többé nem vétheté el: de amint a kitűzött vonalon ment, még igen messze volt a köz s azt tudjuk, hogy Nagy Pistának is igen sietős dolga volt s a föllentésnek következtében a kocsis is iparkodott a szökött katonával jó idején Komáromban lenni.

Másnap már dél is elmúlt, midőn az utolsó állomáson megtudta, hogy alig néhány negyeddel előbb voltak itt; tehát egy kis itatás után megint az országúton voltak s a két ló habot verve majdnem szürkévé lett, de már az mindegy, csak még jókor elérhessék őket.

Ahány embert előtaláltak, mindeniktől megkérdezték, merre látták a katonakabátost. És a kérdésekre adott felelet után meggyőződhetett, hogy a komáromi határban mégis eléri, ha a keréknek vagy lónak baja nem akad, Nagy Pistának nagy szerencséjére; mert idáig csakugyan nem tudott megszökni, így elegendő ok volt a lovaktól az ostort nem kímélni.

A komáromi határ felé szem elé került a kocsi, ekkor az utolsó megerőltetés következett be s a komáromi legszélső háznál rákiálthatott a kapitány az előtte járó kocsira:

- Megállj!

Ha idáig elhagyta Nagy Pistát a találékonyság, még inkább megdöbben, mikor a hátulsó kocsiban egy tisztet látott, ki elől most már aligha szökik meg, ha a kisbíró elől nem tudott megugrani.

- Mit tetszik parancsolni, kapitány uram? - kérdi a kisbíró, megismerve a kapitányt.

- Ezt a szökött katonát majd én viszem be, hadd üljön ide mellém! - utasítja Pistát, ki a katonakabátban szörnyű engedelmességre szánta el magát és a kapitány mellé ült, nem tudván elgondolni, hogy ez a kapitány akarja-e megszabadítani, vagy ez löveti föbe.

A kisbíró a kapitánytól néhány huszast és utasítást kapván, elment valamelyik vendégfogadóba, a kapitány pedig Nagy Pistát megnézvén jól, nehogy félelme sokáig tartson, azt kérdi:

- Mért szökött meg Kállóból, Nagy Pista barátom?

- Mert ma játszanom kell, kapitány uram - mentegeti magát Pista - s ha másképp nem hiszi vitéz kapitány uram, lássa ott a sarokházon van a színlap, rajta találja az én nevemet is.

A kapitány nem röstellt közelebb hajtani a színlaphoz, melyről Nagy Pista nevét könnyen leolvasta.

- És még ma játszani akar?

- Ha vitéz kapitány uram be nem zárat.

- Azt nem teszem, hanem meddig vigyem?

- Egész a színházig, ha már ennyi kegyességgel van hozzám kapitány úr.

- Az könnyen megtörténhetik! - mondja a kapitány, Nagy Pistának utasítása szerint választva az utat, s midőn a színháznál voltak, Nagy Pista már megtudta a viszonyt, mely a kapitányt Pusztayék házához csatolta, azért nagy esenkedve kérdi a kapitányt:

- Vitéz kapitány uram, ne vesse meg egy szegény komédiásnak kérését, jöjjön el a mai előadásra.

- Itt leszek - ígéri a kapitány, kezét fogva Pistával, ki az előadás alatt mindig a kapitányra vigyázott s neki igen jól esett, midőn az hangosan megtapsolta.

Neki ez jutalom, igen nagy jutalom volt, szinte dicsekedni szeretne vele, jobban mint azzal, hogy Kállóba gyalog ment el, pedig azért is megérdemlene valamit azonkívül, hogy legtöbb ember - Bolond Istóknak mondaná.

Még álmában is eszébe jutott a kapitánynak tapsa.

* * *

Tisztelt olvasó, ne tagadd meg az elismerést e szegény vándorszínésztől, és valld meg, hogy nagy szerepét kitűnően, játszta.

A megoldott csomó

Nincsen szebb ütközet, mint midőn az ember önmagát győzi le.

Lármát ütött Balogh kanonokban a szív és a vérnek legmelegebb csöppjeit kergeti agyába, hogy megküzdjön a hidegebb ésszel, mely idáig nem engedett el semmit a szigorból; de mielőtt fekhelyére menne a pap, az embert még egyszer megrohanta az egyéniségnek leggyöngébb része, a szánalom, nem hagyta lenyugodni, mintha kérné, gondolja meg, mennyit érdemel egy család, melyet a véletlenség, az emberi cselekvényeknek gyakran túl a rendén szűkkeblű és akárhányszor szükségtelen szabályai, megírt joguktól ennyi idő óta megfosztottak.

Csak egy szavába, saját akaratába került volna, ürügyet lelni, ez ürügyet még saját káptalanbeli társai sem vennék észre; de midőn e gondolatot az engedékenyebb szív megsúgá az észnek, a kanonok mellére akarván tenni kezét, a mellén csüngő aranykereszt oly hideg lőn reszkető keze alatt, hogy a csata rögtön el lőn döntve, a szent jel emlékeztetője lőn az önmegtagadásnak s az emberi gyöngeség fölött a magasabb hatalom intézkedéseiben való megnyugvás erőt adott az engedelmességre, mit a szent hivatal követelt.

Éjfél után végzé el csak a napi imát, mely ma az ihletettség órájában hosszabbra nyúlt, mint egyébkor, közben meg-megállapodván s ilyenkor számot adott önmagáról az Istennek, meg-emlékezett a múltból, melynek terhes órái valának; de soha sem esett el, ha a kötelességeknek terhét emelnie kellett.

Mint ember jótéteményeivel, mint hű jobbagy a halállal szemközt is hű, mint hazafi a legkétségesebb órában önfeláldozó, mint pap eskütartó, ám jöjjön el az igazbíró s mérlegével fontolja meg, mint felelt meg a rábizott kötelességeknek.

Midőn imáját végezné, zörejt hall az utcáról és a kapunál megszólal a csöngettyű, világos jelesül, hogy valaki bebocsáttatni kíván.

- Ki vagy? mit akarsz?

- Én Pusztay Péter vagyok.

- Mindjárt bejöhetsz - mondja Balogh a megszokott barátsággal s a jó barátot néhány másodperc múlva karjaiban tartá.

Midőn a szobában valának, megkezdődött a kérdezkedés.

- Volt-e itt Imre?

- Most is itt van - felelt a gazda - ámbár nagy hiába.

- Hátha én mégsem jöttem hiába - véli az apa.

Balogh igen természetesen azt gondolá, hogy az apa gyanít valamit és rimánkodni akar, de e pillanatban éppen legkésőbb jött a rimánkodással.

Balogh kanonok majdnem szánni kezdé azt az embert, ki tán az ő gyöngeségére számít, de gyanítson bárminő körülménynél fogva, tudni fogja, mi teendője legyen, hogy el ne árulja magát.

- Nem értem, mit akar, barátom?

- Azt elhiszem - mondja Pusztay - nagy újdonságot hoztam.

- Egészségesek otthon? - kérdi Balogh, hogy ő is mondjon valamit.

- Mindannyian egészségesek, hála Istennek, jelentik kézcsókolásukat és nagy örömben vannak.
- Szinte már szeretném hallani, minek örülnek.
- E kis papirosdarabnak! - mutatja Pusztay Keszy Balázsnak iratát, mit a kanonok jól ismert s midőn végig olvasta s a körülményeket is mind végighallgatá, nem ellenzé, hogy Imréhez is bemenjenek.

A fiú hirtelen el nem gondolhatá, mi kergette el apját e hosszú útra, hanem midőn az iratot meglátta, kérdi a kanonokot:

- Van alapja ez iratnak?
 - Keszy Balázsnak minden irománya itt van, valamint a végrendelet is.
 - Megkaphatjuk?
 - Ez iratnál fogva igen, nekünk ez parancsol és mi ennek kötelesek vagyunk engedelmeskedni.
- Másnap reggel kivették az irományokat és törvényes személyek jelenlétében a végrendeletet fölnyiták, melynek tartalmát előre is tudtuk.

Dehogy vesződöm annak leírásával, mekkorát ugrik valaki örömében, midőn hirtelen gazdaggá lesz, mert ilyen embert egyet ismerek, az most éppen bolondját járja s mindenütt megüti magát, hol szegénylegényképpen egy lábon is keresztülment volna; magam pedig még éppen nem próbáltam. E leírással tehát adós maradok és folytatom a történetet, hogy minél előbb vége legyen, mert már én is meguntam az írást, hát más az olvasást!

- Úgy-e hiába mentél volna Pozsonyba? - kérdi a kanonok Imrét.
- De úgy-e, én is engedelmes voltam?
- Az, igen, hanem valld meg, nem vádolsz szigorúságomért?
- Nem! - válaszol a fiú - s én szerencsésnek tartom magamat, de nem az örökségért, hanem hogy nekem olyan példám volt az életben, mint az öreg Németh és Balogh kanonok.

Még egy boldog napot töltének együtt Vácon, hol a kettős menyegzőnek napját határozták meg, mi szintén Balogh kanonoktól függött, ki az esketőt maga akarta elvégezni; tehát úgy kell intézkednie, hogy Vácról hátramaradás nélkül szabadulhasson el annyi időre.

Most már azt kellene leírnom, hogyan várták az utasokat Nagy-Kállóban. Ámbár Kállay már jártasabb lévén hasonló dolgokban, nem is kételkedett az eredményen, csak azt várta, hogy a végrendeletet hiteles másolatban küldhesse meg a jószágkormányzónak. E fájdalmat régen megérdemlé.

A nemzeti asszony elment a szentegyházba, neki ez volt mindennapi orvossága, imádkozott egy kicsit magáért is, de nagyon keveset, hanem annál többet másokért és gyermekeiért s midőn az Istennek áldását kérte, egy árva fillért sem kért magának, hisz ő oly jól érzi magát a «Nagy rétes»-ben, hanem kérte gyermekeinek és a szegényeknek.

Buzgóságában még az imádkozást is félbenhagyta, látta azt a sok koldust, kik ételmaradékra betekintgettek hozzá, s ha az Isten most megáldja, akkora rétest süt, hogy még a szegényeknek is jut; persze arra nem gondolt, hogy annyi vagyon szálljon rájuk, hogy a «Nagy rétes»-ből okvetetlenül kiköltöznek. Mikor aztán észrevette, hogy nem imádkozik, hanem gondolata s másfelé jár, majdnem ríva fakadt e könnyelműségen, hogy az Isten házában imádkozni elfeledkezett.

Végre ráimádkozta háromszorosan, ami elmaradt s midőn a házba lépett, akkor száll le Pusztay a kocsiról.

- No, apjuk, széna vagy szalma?

- Annyi a széna, anyjuk, hogy tíz esztendeig etethetnénk ingyen a «Nagy rétes»-ben, ha itt maradnánk, mégis elég lenne.

Negyedóra alatt minden érdekelt ott volt Kállaynak szárnyai alatt, mindenki a patriárkának mondá el legnagyobb örömét, még Köntös Mihály is, ki e földön egy vágyat érzett, Kállaynak tetszeni, ami annyit tett, ha nem volna Köntös Mihály, Kállay Miklós szeretne lenni.

Megjött Balogh kanonok is, a jó barátok tehát mind együtt voltak, csak egy hiányzott, hanem az nagyon hiányzott, az után sóhajtott mindenki, talán még önök is azt kérdik tőlem, hova tettem, miért nem adom elő.

- Hol van Nagy Pista?

Tehát még azért el kell menni Komáromba, hanem csínyján kell bánni az emberrel, könnyebb lesz meghívni egész Szabolcs vármegyét, kivált ha jó cigánybanda lesz a magyar barátság mellé, de lássák önök, Nagy Pista más agyagból van gyúrva, azért kár lesz mindjárt kocsit küldeni érte, az ilyen ember nagyon nem szereti, ha meg nem kérdik, mikor éppen ő róla van szó, még pedig hogy hagyja oda Komáromot meg a színészetet, eltartják halálos holtig, úr lesz, nem lesz semmi dolga, amit ő parancsol, azt főznek, eleget nyargalt gyalog, járjon ezután kocsin.

Szinte látom, mint csapna föl más ember ilyen alkura s meglehet, magam lennék az első; de engem az ördög sem hív meg ilyen úri kényelemre; tehát lássuk, mit fog mondani az a rongyos komédiás.

Alig várom, hogy önök ezt megtudhassák.

Elkészült a levél, persze hárman is írták, a nagyját Imre írta a hálának legmelegebb szavával és kérte saját, valamint szülői és nővérének nevében, hogy most, midőn a szerencse beköszöntött hozzájuk, a kényelmet ossza meg velük s midőn remélnék, hogy az izgalomteli pályát a nyugalommal fölcseréli, egyszersmind tudósítják, hogy a levélnek vétele után szíves válaszát kérik s egy hét múlva Imre személyesen megyen el érte Komáromba.

Azután az apa írt Imre sorai után néhány szót és hogy méginkább meggyőződjék a nagy szeretetről, még a nemzeti asszony is odavakart néhány ferde betűt, hogy majdnem lepotyogtak a papirosról, ha a porzóval oda nem ragasztják.

Meg volt írva, hogy eljöjjön ám, mert másképp megharagszik a nemzeti asszony, aztán ha így el nem jön, majd elmegy utána a nemzeti asszony maga s akkor nem kérdi, hogy jön-e, hanem gallerjánál fogva is elhozza; azért legyen már egyszer sütnivalója, aztán jöjjön.

Ez az episztola nevezetes lehetne a maga nemében, ha el nem vészett volna, hanem már most várjuk el az utolsó fejezetet, ott majd meglátjuk, mit csinált Nagy Pista.

Az utolsó fölvonás

Még egy kis türelem, mindjárt vége lesz a komédiának.

Megérkezett a levél Rév-Komáromba, a cím öreg betűkkel volt megírva, nem is Nagy István, hanem Nagy Pista úrnak, a színésznek címezték, Udvarhelyinek társaságában. Lehetetlen volt eltéveszteni.

Pista minél közelebb volt a levélnek végéhez, annál búsabb lőn, hisz azt akarják, hogy tagadja meg a színészetet, tagadja meg, hogy ő - Nagy Pista! Egyebet nem kérnek.

Látta Nagy Pista, hogy a hála üldözőbe vette s hogy akarja vagy nem, elviszik valami olyan helyre, hol nem koplalhat, nem szenvedhet, hol csak egyetlenegy szerepe lesz, munka nélkül élni... Eltökélte magát, hogy ha másképp nem lehet, megszökik a boldogság elől.

Valaha olvastam én Eötvöstől egy szép verset, abban szépen meg van írva, hogy a fának zöld levele megunta a rabságot, hogy a fához legyen bilincselve, lekíváncozott a szabadba, hogy mint a madarak a szellő szárnyán, röpjön meg a vidéket - s íme, midőn leginkább óhajtoznék szabadság után, a szellő egy elsárgult falevelet fúj el előtte s midőn az a panaszt hallja, inti a békételet, ne kíváncsozzék le a fáról, hisz oly szép zöld most, de majd megsárgul és elhervad, ha leszakad a fáról.

Eötvös bizonyosan nem az én Nagy Pistámért írta azt a verset, hanem amint eszébe jutott, hogy elhívják a színésztől, megszólamlott körülötte minden, még a legutolsó rongyos színfal is, mintha útját akarnák állni és biztatnák: no nézd Pista ezt a rongyot, ha a lámpákat meggyújtják, e varratlan seb sziklarepedésnek látszik, a törött üveg gyémántnál is szebb lesz, s mikor te megszólalsz, egyedül beszélhetsz, az az egypár száz néző pedig hallgat, pedig igazságképpen azok lármázhatnának legjobban azért a pénzért, mit a pénztárba fizettek... Ne menj Pista, maradj komédiás!

Megszólamlának a szerepek is, ezek a kedves atyafiak. Ludas Matyiban az ispán oly keservesen nézett, mintha Döbrögi helyett őt kötözték volna a fához és a szellemek őt vernék, Parlagi Jancsiban a vén tanító neki fordult Parlagi Jancsi helyett és pirongatta Nagy Pistát, hogy most beáll úrnak, befizet maga is az első helyre, nézi a komédiát, minthogy az is lesz, ha majd egykori szerepei sántán, bénán jönnek a színpadra s akkor meg tudja-e állni, hogy azzal a nádpálcával, mi a jó módú ember kezébe való és neki is bizonyosan lesz, végig ne verje azt a bitangot, ki Nagy Pista után föl mer állni! Hejh, Nagy Pista... eldobod az uraságot és visszakunyorolod szerepeidet, de hátha majd nem adják?

Úgy összeszorult a szíve, mintha a kurtinahúzó kötélt csavarodott volna rá, emlékeztetni akarván a hálátlant azon dicső estekre, midőn a közönség majdnem berohant a színpadra és a rendező két kézzel is rángatta a kötelet, hogy Nagy Pistát minél előbb megláthassa a közönség s egyízben már kénytelen volt Pistát az öltözőből mezítláb kirángatni, olyan tapsvihar volt.

Mikor ez eszébe jutott Pistának, mintha az a kurtinahúzó kötélt még egyet csavarodnék rajta, oly keserves kínokat érzett és fölkiáltott keserves küzdelmében: «Nem tudok elmenni!»

Körüljárta a színpadot, végre azon sarokba vetődött, hol a színpadi koporsó volt, az ő megszokott nyughelye, melyben oly sokszor meghalt, melyből a végítélet trombitája helyett a riadó tapsok lármázták föl; térdre rogyott a megzaklatott ember, utóbb végignyújtózkodott megszokott fészkében és mint az aranymenyegzőkön szokás, hogy az ötven éves házaselek újra összeesküsznek, ő is újra hűséget esküdött a rongyos színfalnak, a kurtinahúzó köté-

nek, kedves szerepeinek, sőt még a színpadi koporsónak is, megígérvén, hogy csak ilyenben akar meghalni.

E frigykötésnek megerősítésképpen elaludt, mi oly jóízűen esett neki, mintha puha párnák között és selyemtakaró alatt nyújtóznék, pedig alatta szalma volt, fölötte pedig a katonaköpenyeg, mit a nagy-kállói úton szerencsénk volt látni.

Rövid volt az álom, valami nagyon furcsát álmódott, ami persze csak neki volt furcsa - volt neki száz forintja álmában (ébren persze sohasem volt), mennyit kínlódott, nem tudta, hogyan költsön el ennyi pénzt. Ennivalója van, katonaköpenyege is még jó, pipázni nem szokott, kártyázni nem tanult, azt meg még inkább nem tudta, hogy miképpen szokás valakinek pénzt adni kölcsön, mert ezt éppen sohasem próbálta; tehát nem mert elmenni sehova, hogy el ne veszítse a nagy bankót.

Kínjában fölébredt, mellényzsebébe nyúlt, kereste a bankót, mintegy folytatásul az álomnak s rendkívül megörült, midőn nem találta és látta, hogy nem igaz, hogy neki száz forintja van.

Fölkelt, elment Udvarhelyihez, elpanaszolta neki sorsát és addig könyörgött neki, míg a régi kenyerspajtás eleresztette a társaságból, még azt sem kérdezte, hova megy; mert úgysem mondta volna meg, hisz éppen azt nem akarta, hogy megtudják, hol van.

Elbúcsúzott a kedves pajtásoktól, aztán négy napi élelemmel elment Székesfehérvárra, hol akkor már a megye pártfogása alatt állandó társaság játszott.

Nem tehetek róla, hogy Nagy Pistáról megint olyan dolgot mondok, mit még eddig senkiről sem beszéltem el; hanem magam sem azért választottam Nagy Pistát, mintha minden jámbor ember hasonlítana hozzá, azért ne kötekedjünk egymás között, hanem higgyük el azt is, ami most következik.

Beért Székesfehérvárba, az uccaszögletekre ragasztott színlapról leolvasta, hogy a színpad hol van felállítva, odáig kérdezősködve, az udvaron azt is megkérdezte, hol van az öltözőszoba, melybe minden kopogtatás nélkül benyitván, még nem is köszöntött senkit, hanem leült egyik sarokban a legalkalmasabb helyre és hallgatta, mit beszél az öltözőkdő népség.

Már két órája, hogy az öltözőben ül, egyik lábát a másikra csapta, hogy a komáromi utat egyenkint nyugodják ki, maga pedig türelemmel várta, hogy valaki csak belebotlik majd.

Az öltözőben annyi ember megfordul, hogy eleinte senkinek sem tűnt föl; hanem midőn már két óráig nem találkozott gazdája, kinek vagy ő adna valamit vagy az adna neki, sőt még szóba sem állt vele senki, a színészek egymástól, végre az igazgatót kérdezték meg, hogy ki lehet ez a szótalan ember.

Senki sem ösmerte, hanem azért mégis ott ül az öltözőszobában.

- Jó estét kívánok! - mondja az igazgató, bejőve a sok kíváncsi színésszel, kik a fölvilágosításra vártak, az igazgató pedig segítségnek hozta őket, ha azt a hallgatót ki kellene dobni.

- Fogadj Isten! - válaszol a kérdett először szólva, mióta az öltözőbe leült.

- Rég ül itt kegyed! - mondja az igazgató, sem úrnak, sem kendnek nem akarván őt szólítani.

- Elmúlt két órája - felel Nagy Pista.

- Nagyon elfáradtunk úgy-e? - kezdi az igazgató a gúnyolódást.

- Azt magam is elhiszem - mondja Pista - majd meglátnám, négy napi gyalogolás után mit csinálna kegyed.

- A kegyed szót akkor még csak a színészek használták és e szóból rögtön megismerte valamennyi, hogy a vándormadár bizonyosan színész.

- De hát ki legyen kegyed?

- Én... Nagy Pista vagyok! - mondja a különös ember, egészen jól számítva a hatást, mert midőn e nevet kimondá, valamennyi nyakába kapaszkodott s minthogy Hubenay Ferenc legelőször rohant oda és legnagyobb darabot fogott meg a nagyhírű emberből, el sem eresztette addig míg össze nem csókolta.

Nagy Pista végignézett a társaságon, mintha kézen akarná válogatni őket, s minthogy mindannyian színpadi ruhában voltak s a legfurcsábbat Hubenay láta, kiválasztotta jó barátának és még azt is elfogadta, hogy vacsorálni menjen vele, - neki ilyen pajtás kellett.

- Nálunk marad, Nagy Pista barátom? - kérdi az igazgató.

- Majd meglátom.

- A fixum ellen nem lesz panasz.

- Nekem csak enni adjanak - mondja Pista - nekem nem kell fixum.

- De már itt mindenkinek fixuma van, a vármegye fixumot fizet.

Nagy Pista bámult... neki ez új üstökös volt, észrevette, hogy a vándorszínészet ellöki régi hüvelyét s amint az új hajtásnak ágai szélesebbre nyúlnak ki a törzsből, annál mélyebben kell a földbe nyúlni a gyökérnek és Nagy Pista valóban a földbe kívánczolt. A viszontagságos ember megkapaszkodott a vándorbotban, mint az üldözött keresztény a keresztfában, mintha szenvedésének jelétől nem bírta megválni, mártírrá szánta magát s a kereszten akar meghalni.

Egy pillanatra megdöbbsent, hisz a jóllét elől szökött meg, hogy halálos holtáig a nemzet napszámói között legyen s íme, már a színészet állandó födél alá kerül, a vándorbot sarokba kerül, úrfiak tolazkodnak a színpad közé... Pista, Pista, bújj a hideg hantok alá, tégy végrendeletet és hagyd meg, hogy vándorbotodat dugják le fejedhez oszlopnak, nehogy befűtsön vele maholnap a lámpagyújtogató.

- De azt csak megengedik, hogy a színpadon hálhassak a koporsóban? - kérdi Pista, föltétlenül minden komédiáról, hogy ennyit már hallott felőle s ezt a szokást mulatságból is elbeszélték róla.

- Amint tetszik, Nagy Pista barátom! - mosolyog az igazgató, maga megmutatván neki a színpad mögött előadás után a koporsót.

Ez órától fogva Pista nagyon megváltozott s mintha csak addig maradna még a földön, míg kevés holmijával áthordozóskodhatik, - mindig maradhatatlan volt.

Utolsó pajtása Hubenay vala, sokszor földerült mikor a jóvérű pajtás akár a színpadon, akár azon kívül nem hagyta búsulni, hanem azért csöndesen fogyott, mint a lámpavilág.

Vándorbotja most már mindig vele volt, ez volt a szent erekle, mint a jeruzsálemi zarándoknak a keresztes bot, még halálos óráján is könnyebben hal meg, hogyha mellette érzi. Büszke fejét azonban magasra emelé, mintha az időnek oszlopa volna, melyen írva van a küzdelem története, de lelkében mégis remegett, hogy amit a szenvedés e homlokra írt, azt a jólétnek kövér falatjai mind letörlenék majd.

Még arra sem érzett vágyat, hogy a késő vénségben élőszóval beszélje el a magyar színészetnek múltját. S ha valaha egyetlenegy ember akadna, ki az elbeszélт szenvedést hazugságnak hinné: szíve repedne meg bele és ami több, megbánná, hogy oly szívesen szenvedett ő egykor.

Életének legjavában, művészetének legfőbb pontján kikíváncozott az életből, hogy bolondságainak, különködéseinek száma eggyel több legyen és végtül-végig az a Nagy Pista legyen, kiről pályatársai mai napig furcsánál-furcsább dolgokat beszélnek, mit másról a világért sem hinne el senki, csupán Nagy Pistáról.

Nem tudták lecsalni a színpadi tanyáról, az újoncok mindig zaklatták, hogy nem lát-e rémeket a koporsóban, mi azon gondolatra vitte, hogy e helyet előbb-utóbb megtagadják tőle.

Egy pár igen okos ember látogatta meg a társaságot.

Nagy Pista valamelyik sarokból hallgatta a szép beszédet, mit ő maga is nagyon okosnak tartott és szóról-szóra elhitt, azt tudniillik, hogy Pesten állandó színházról kell gondoskodni, hol a magyar művészet diadalát ülje.

Mintha megcsiklandozták volna szívét a boldog művészek, ki egykor a birkaakolban játszott, és ma már oda merne állni a nagy színpadra, hisz oly szépen föl volt már öltöztetve az a szegény árva, mit édes nyelvünknek mondunk, hogy a szégyentől nem félne.

Régen volt ilyen jó kedve... eszébe jutott Sándorffy, ki nekik oly gyakran elbeszélte, miként vitázott Rhédeyvel s íme ma már arról beszélnek, amit akkor örülségnek hittek.

Közel volt tehát az ígéretnek földje, csak hogy Nagy Pista nem megy el odáig, mert midőn az egyik beszélgető azt mondá, hogy a vándorbotot ki kell a színészet kezéből venni, kirohant a szobából, eszébe jutván, hogy vándorbotját a színpadon a koporsóban hagyta.

- Nem jössz vacsorára? - kérdi Hubenay előadás után.

- Nem megyek - mondja Pista végignyújtózkodva a koporsóban.

- Tehát jó éjszakát kívánok.

- Isten veled! - mondja Pista olyan megilletődötten, mint aki tudja, hogy örökre búcsúzik. Vándorbotját mellére fogta két kezével, szívének dobbanása mindinkább lassúbb lön, még mindig hallá, hogy a közönségnek utólja a színházban van s midőn a legutolsó után becsapódott az ajtó, Pista is megszűnt élni.

Elaludt az utolsó lámpa is, vége van a komédiának.

Láttak már önök színészt eltemetni?

Ha láttak, tudni fogják, hogy ilyenkor a fél város kitódul. - Pista után is elláthatatlan vonalban húzódott a közönség a temetőig, hisz hova kell szokatlanabb látvány, mint mikor a színházi koporsót komolyan eltemetik s a sok komédiás oly keservesen sír, mintha pénzért tennék? ...pedig íme ...nézzétek csak ...ingyen siránkoznak!

- Kit temetnek? - kérdi egy jámbor falusi.

- A nemzet napszámását - mondja a városi komolyan, - ki választott embere az úrnak és azt is tudja, hogy midőn a színész így hal meg, akkor néma a közönség és a magas égből az angyalok tapsolnak, fölébresztvén őt az örök üdvösségnek.

.oOo.